CATALOGUS
VAN DE MEUBELEN

IN HET NEDERLANDSCH MUSEUM VOOR GESCHIEDENIS EN KUNST TE AMSTERDAM

UITGEGEVEN DOOR HET MUSEUM IN MCMVII

CATALOGUS VAN DE MEUBELEN

Voor de vele onvermijdelijke technische uitdrukkingen zij, voor zoo verre zij niet uit het verband verklaarbaar zijn, gewezen op het artikel: „Gebrek aan woorden" in het Bulletin v. d. Ned. Oudhk. Bond jaarg. 7 p. 192 v.v.
Waar een zaalnummer wordt vermeld raadplege men den plattegrond van het Rijks Museum in den Catalogus van Schilderijen.

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

https://archive.org/details/catalogusvandeme00rijk

CATALOGUS VAN DE MEUBELEN

IN HET NEDERLANDSCH MUSEUM VOOR GESCHIEDENIS EN KUNST TE AMSTERDAM

UITGEGEVEN DOOR HET MUSEUM IN MCMVII

THE GETTY CENTER
LIBRARY

INLEIDING

Beteekenis van het woord.

Het woord „Meubelen" is eigenlijk een verzamelnaam van de ergste soort. Het geeft geen vast omlijnd begrip als: „het Zilver", „de Textiele kunst". Niet de grondstof, maar het gebruik, de beteekenis van het gewrocht zelve is hier de verbindende factor. En toch, zelfs een vrij algemeene aanduiding als „Beeldhouwwerk", die er in dit laatste opzicht groote overeenkomst mede vertoont, teekent nog stelliger een bepaald gebied dan men zich bij 't lezen van onzen titel kan voorstellen. Om ons dus wel nauwkeurig rekenschap te geven van hetgeen wij in dit verband onder „Meubelen" wenschen te verstaan, diene het volgende:
Wij zullen daaronder moeten rekenen al wat *rechtstreeks* behoort tot de *inrichting onzer kerken* en *profane gebouwen*. Maar hier doet zich een groote moeielijkheid voor: Immers de *inrichting* van een lokaliteit wordt wel in de allereerste plaats mede bepaald door de architectuur dier lokaliteit zelve. De vormen en kleuren die ons *wanden*, *vloeren* en *zoldering* te zien geven zijn het vooral die de „stemming" verleenen aan het geheel, terwijl zij van hun kant eerst leven krijgen door de losse meubelstukken. Een Lodewijk XV-salon zonder meubelen *is* geen salon, en een enkel

salonmeubel uit dien tijd vermag ons slechts dán alles te zeggen, wanneer we er de omgeving bij zien, of althans bij kunnen *voorstellen*, waarmede we helaas in de meeste gevallen moeten voorlief nemen. Zooveel is echter o.i. zeker, dat er meer en nauwer verband bestaat tusschen de lokaliteit en zulk een *meubel*, dat immers ook tot de *architectuur* behoort, dan tusschen kerk of kamer en eenig *ander* zelfstandig kunstwerk, 't zij schilderij, beeldhouwwerk, Faënza-vaas, of zilveren vaatwerk. Het meubel en de omgevende architectuur hangen zoozeer samen, dat men kan noch mag volstaan met het beschrijven en bespreken van het ééne zonder althans een blik te slaan op het andere. En zoo dienen we al wat tot die nadere omgeving heeft behoord steeds op te nemen in de beschouwing als ons een goedgunstig lot er overblijfselen van beteekenis van heeft bewaard.

We moeten ons dus om te beginnen bezig houden met: *Wanden*, *Vloeren*, *Zolderingen*, voor zoover die niet in den naakten bouwvorm gelaten zijn, maar op een of andere wijze zijn *geleed* (door kasten of portalen, pilasters etc.) *bekleed* (met plavuizen, tegels, betimmeringen, parket, vaste en losse kleeden, behangsels of matten) of *versierd* (door kleur of beeldhouwwerk). Dit alles samen leeren we dan zien als het vaste kader, waarbinnen het eigenlijke *meubel* (van „mobilis" d. i. beweeglijk) zijn plaats vindt.

Daar echter vele der onder de éérste rubriek genoemde versieringswijzen uitteraard reeds meer onder andere op zich zelf staande kunstvakken behooren: als *Bouwkunst*, (pilasters, stucco-decoraties, siermetselwerk, marmerincrustatie); *Textiele kunst* (tapijten en geweven behangsels); *Ceramiek* (tegels en bakken); *Schilder-* en *beeldhouwkunst* (vaste schoorsteenstukken, beschilderde behangsels, beelden en reliefs), behoeven wij in het vervolg al wat onder één dier

afzonderlijke groepen valt, slechts verwijzend te behandelen en blijft ons verreweg de grootste ruimte voor het eigenlijke *meubel*. En ook bij dit „*losse meubel*" moeten wij wederom dadelijk enkele soorten voor een afzonderlijke bewerking overlaten. Zoo dienen b.v. de „*kachels*" in verzamelingen als de onze, ingericht voornamelijk naar technische, niet naar cultuur-historische gezichtspunten, beter onder de rubriek „Metaalwerk" te worden beschreven; of, mochten ze als de Duitsche, Noorsche of Zwitsersche kachels met tegels zijn gemetseld, bij behandeling van de „Ceramiek" aan de beurt te komen.

Op zich zelf staat verder nog de gemetselde schoorsteen, die, hálf tot de architectuur, hálf, voorzoover zij met figurale reliefs is versierd, tot de beeldhouwkunst te rekenen is. Over het geheel genomen behoort echter ook deze toch weer bij geen dier beide kunsten zoozeer als tot die van den decorateur en den meubelmaker. Buitendien werd de *houten* schoorsteenmantel, die van de 16e eeuw af meer en meer in zwang kwam, veelal vervaardigd door dezelfde handwerkslieden en ontworpen door denzelfden teekenaar, die ook de betimmering der kamers, ja in sommige gevallen zelfs de groote meubelstukken teekende.

De vervaardigers: kistemakers, beeldsnijders en antieksnijders.

Van de bewerking der *steenen* schouw en van *steenen* balk- en kraagstukken afgezien, en de betrekkelijke zeldzaamheid van het geheel *metalen* meubel in aanmerking genomen, valt onder de rubriek „Meubelen" dus voor verreweg het groostte gedeelte het werk der „*kistemakers*" of „*schrijnwerkers*" bijgestaan door de „*beeldsnijders*", later *antieksnijders*, beide geholpen door de „*borduurwerkers*", „*leerbewerkers*" (zadelaars), „*vergulders*" (goudsmeerders), *schilders* en in bijzondere gevallen ook door *ivoordraaiers*, *goud- en zilversmeden*, *bronsgieters* etc.

Een belangwekkend beeld van de beteekenis dier „kiste-

makers", beeld- en antieksnijders", in hun onderlinge verhouding levert voor ons doel de schat van oorkonden en bescheiden van het Utrechtsche „Zadelaarsgild", 1) waaruit we hier straks gaarne het een en ander in groote trekken als voorbeeld weergeven. Na te gaan hoe de naar Vlaamsch voorbeeld ingerichtte gilden zich hier aanvankelijk ontwikkelden en *wáár* er het éérst sprake is van „*kistemakers*", enz. als afzonderlijke groepen, heeft echter voor ons geen praktisch nut, daar er onder de bewaard gebleven monumenten, in het Museum althans, geen oudere zijn, dan van het midden of nog uit de éérste helft der 15e eeuw. Om dezelfde reden kan het ons hier onverschillig zijn, wie er vóór het tot stand komen der handwerksgenootschappen meubelen leverden, of dit grootendeels in eigen bedrijf geschiedde, zoowel in de kloosters als op het ridderlijk kasteel, in de boerenhoeve en aan het Hof, of, dat wij ook vroeger soms moeten rekenen met omvangrijken invoer van gereed werk uit Vlaanderen of Frankrijk. 2) Daarentegen werpt het voor ons een merkwaardig licht op bestaande toestanden uit den tijd, waarvan wij de producten nog heden kunnen bezien en betasten, wanneer wij hooren hoe in Utrecht, waar de gilden sterk op den voorgrond traden, wat lang niet overal het geval was, 3) aan den éénen kant de *kistemakers* nog in 1540 bij het „Bijlhouwersgild" zijn ingedeeld 4) en hoe aan den anderen kant, in het befaamde „Zadelaarsgild". (Tevens de schilders-corporatie), de „Beeltsnijders" en „Maelres" (ververs) worden genoemd. In de 16e eeuw stonden dus nog, evenals in de middeleeuwen, de beeldhouwers in *hout* en *steen*, want dit heeft men onder *beeldsnijders* te verstaan, eenigszins tegenover de schrijnwerkers, die, voor hetgeen er aan hun werk te versieren viel, zelf opkwamen. 5) *Vrije kunstenaars* en „*kunstnijveren*", zouden wij het modern kunnen uitdruk-

Het Bijlhouwersgild te Utrecht.

ken, waren dus nog uiterlijk onderscheiden. Doch dit zou niet zoo blijven. Reeds in 1550 ontstaat een geschil tusschen de „kistemakers'' en de „beeltsnijders''. De

Concurrentie.

laatsten willen de concurrentie hen door de eersten gemaakt, bestrijden en trachten van den Raad te verkrijgen den „kistemakers'' alle (gestoken) versiering te ontzeggen. De Magistraat, nog geen reden ziende, verzachtte dit toen wel door voorloopig slechts het aanbrengen van *beelden* (figuren) te verbieden, maar het feit blijft kenmerkend. Zoo moest immers voortaan de „kistemaker'', wilde hij rijker versiering toepassen, dan binnen de hem gelaten bevoegdheid viel, het gild „winnen'', waartoe de vereischte medewerkers behoorden; d.w.z., hij moest zich als „aanwerpeling'' voor half geld en met beperkte rechten als lid van dat gilde laten opnemen. Dit was nu wel een dwangbepaling, maar met het goede gevolg dat daardoor

Samenwerking.

een samenwerking ontstond, die allicht van gunstigen invloed kon zijn op de uitvoering van het decoratieve gedeelte. De „beeldemakers'', de beroepsbeeldhouwers dus, beperkten zich niet meer tot de Heilige-figuur voor het altaar, waartoe hen, naar het zeer aannemelijk vermoeden van Mr. S. Muller Fz., na de Hervorming toch ook allengs minder gelegenheid werd geboden. Zij verwaardigden zich voortaan hun kunst op meubel en betimmering, waar de Renaissance hun werk eischte, toe te passen en zij eindigden, toen de slechte tijden voor de zelfstandige kerkelijke beeldhouwkunst er niet op verbeterden, en de smaak niet keerde, met meer en meer hun eigenlijke broodwinning in deze sierkunst te zoeken, waarvoor men, hervormd of niet, thans algemeen meer over had dan voor de losse figuren en altaar-snijwerken. De Renaissance mat hen een ruim veld toe. Hun „half-taelgen'' 6) (demi-taille d.i. bas-relief), metselrie, antyken 7) en ander sieraad

werden naar waarde geschat en zoo waren zij van beeldhouwers geheel en al sierkunstenaars, „antijcksnijders" geworden. In 1609 is deze verandering te Utrecht reeds officieel erkend. 8)

Invloed op het werk.

Voor den lezer, die in staat is de geschiedenis onzer decoratieve kunsten en onzer beeldhouwkunst gezamenlijk eenigszins te overzien, zijn juist de als voorbeeld aangehaalde archiefstudieën buitengewoon belangwekkend. Immers de wijziging in den smaak sedert den intocht der Renaissance en vermoedelijk ook de veranderde toestanden na de hervorming, die samen reeds in 1550 de beeldhouwers naar een nieuwe bron van inkomsten deden uitzien en hen tevens een nieuwe gelegenheid aanboden, houden gelijken tred met den *achteruitgang* onzer in de 15e eeuw zoozeer bloeiende beeldhouwkunst aan den éénen en met de opkomst der nieuwe, steeds hooger opgevoerde versieringskunst, toegepast op wandschot en meubel, aan den anderen kant. Het is dus geen toeval, dat wij uit den gothischen tijd wel meestal ordelijk en zuiver uitgevoerd ornament aan meubelen vinden, maar dat de figurale onderdeelen in die periode (gestoelten etc., bv. te Bolsward) zeldzaam zijn, of, waar zij gevonden worden, vaak ten achter staan bij de werken der gelijktijdige beeldsnijders (losse figuren voor de altaarkast). Het is geen toeval, dat daarentegen in de tweede helft van de 16e eeuw mede het *beste* wat de beeldhouwkunst voortbrengt, — het portret uitgezonderd — juist moet worden gezien aan de prachtige reliefs van koorhekken, betimmeringen en preekstoelen. (Zie den Catalogus van Beeldhouwwerken, Inleiding Bladz. IX).

Kortom, wij gelooven, dat men mag zeggen: door de bemoeiing der kunstenaars werd het kistemakersvak sedert de 16e eeuw geheel veranderd en in veel opzichten zeker

veredeld, op een hooger plan gesteld, waarvan het ook dán niet meer behoeft af te dalen als eenmaal de beeldhouwkunst in de 17e eeuw door enkele groote persoonlijkheden gedragen, door weelde en mode begunstigd, de banden van het ambacht opnieuw zal slaken. Wat voor het belangrijk centrum Utrecht gold, was nu wel zeer zeker geen wet voor alle overige deelen van het land. Maar deze groote trekken vinden we toch naar het ons voorkomt, als we naar de monumenten mogen oordeelen en daaruit wellicht omgekeerd een conclusie mogen trekken, overal in meerdere of mindere mate terug.

De „kistemakers" der middeleeuwen dus, later mede de „antieksnijders" zijn de voornaamste vervaardigers van het meubilair, geweest. 9) In hoeverre enkele groote persoonlijkheden onder hen een bepaalden invloed hebben uitgeoefend en door het leveren van ontwerp en voorbeeld, nieuwe richtingen hebben aangegeven, zal ons later bezighouden; éérst dienen we ons in het algemeen op de hoogte stellen van de grondstoffen die zij hebben gebruikt en van de werkwijze door hen gevolgd.

Grondstoffen. De gewone *grondstof* voor den Nederlandschen kistemaker was, van den tijd af, waaruit ons de oudste stukken bewaard gebleven zijn tot ver in de 17e eeuw toe, bijna uitsluitend het *eikenhout* 10). **Eikenhout.** In de groote stapelplaatsen als Deventer en Dordrecht op de markt gebracht, werd het van daaruit over het geheele land verspreid, zorgvuldig behandeld, drie jaar lang gewaterd, bekantrecht of gekloofd, gezaagd, in open droogloodsen opgestapeld, om eindelijk in de werkplaatsen te belanden. Al naar kwaliteit wordt het ons dan genoemd als „wagenschot", het minder geschatte „kloshout" of het uit kleinere stammetjes gekloofde, smalle „vathout" 11).

Dat het van elders hierheen aangevoerde 11*a*) en door ons veelal weer uitgevoerde eikenhout door de behande-

ling, die het hier onderging naar het schijnt aan voortreffelijkheid won en in elk geval een zeer goeden naam had, bewijst het veelvuldig voorkomen van Hollandsch eikenhout in de rekeningen der Fransche vorsten 12). Reeds bij den bouw der Chartreuse van Champmol (1380-1400) laat b.v. Philips de Stoute de voor de betimmeringen gewenschte, uitgezocht fraaie delen uit Holland komen. Terwijl elders, b.v. in Zuid-Duitschland, naast *eiken-* ook zeer veel *dennen*hout wordt gebruikt, in Frankrijk en Italië vooral veel *notenhout* en buitendien ook *kastanje-* en *popelhouten* verwerkt worden, bepalen zich de Nederlanders bijna geheel tot deze enkele houtsoort. Ruw werk mag natuurlijk niet als uitzondering worden aangehaald. (Voor reiskoffers gebruikt men b.v. nog in de 17e eeuw meestal het *lichtere* grenenhout, zie b.v. Nos. 59-62). Deze eenzijdigheid blijft ook aesthetisch niet zonder gevolg. Het materiaal eischt zijn eigen techniek. Taai, maar zwaar en open van nerf leent zich het eikenhout bij uitstek tot een breede werkwijze. Slechts een forsche behandeling van het gestoken ornament is bij machte het gewemel der vele lichtjes en schaduwen in alle oneffenheden van de materie te overwinnen. Fijnere, vlakke bewerking, als het glanzende ebben- en zelfs het notenhout vereischen, kan bij het eikenhout geen toepassing vinden. Het is verder gemakkelijker buigzaam en saamdrukbaar dan het ijzerharde palissander of ebben en bovendien krimpt het veel meer, waarmee men bij het verwerken rekening dient te houden. Doch tegenover dit alles staan eenige voordeelen: in de éérste plaats *de rijke, steeds dieper wordende kleur*, met de glimmende spiegels als van gemoireerde zijde, voorts ook juist die *ruigheid van oppervlak*, die aan het steekwerk, vooral wanneer dit, ouder geworden en trouw gewreven, den harden nerf bovenop vertoont, een beweeglijkheid geeft,

er een tinteling in toovert, die geheel passen voor den smaak van den Hollander, voor wien toch — dat leert de schilderkunst zoowel als de sculptuur — kleur en toon altijd meer waarde hebben dan de edel gespannen vorm.

Andere hout-soorten.

Eerst als zich buitenlandsche invloeden sterker bij ons doen gelden, aan het einde der 16e eeuw, als de „uitlandsche" houtsoorten door onzen overzeeschen handel in overvloed worden aangebracht, komt er langzaam algemeene verandering in den smaak. Die exotische *houten* toch, hadden, als meest opmerkelijke, gemeenzame eigenschap vooral het dieper getinte en gladde oppervlak dat een nieuwe wijze van behandelen vorderde. Wij achten het waarschijlijk, dat men door die nieuwe eigenschappen bekoord zich weldra naar een inheemsch, goedkoop surrogaat omzag. Waar de dure stukken van palissander of ebbenhout werden vervaardigd, vond men verwante eigenschappen in het goedkoopere notenhout **13**). Vermoedelijk is op deze keuze echter ook het voorbeeld van Italië, dat in die dagen nog steeds in zooveel opzichten werd nagevolgd, mede van invloed geweest. Daar was de traditie van het notenhout-verwerken sedert de 14e en 15e eeuw onverflauwd gebleven en had op den stijl van steken en construeeren van lieverlede invloed gehad. Wat met het prachtige Italiaansche notenhout te bereiken was, dat zocht men met het minder rijk geteekende Fransche en Duitsche thans te evenaren. Maar bij het *notenhout* voor het gewone artikel, bij *ebben* en *palissander* voor de kostbare waar bleef het dan ook meestal. Aan de velerhande overige houtsoorten, die men, bij wijze van dure „Spielerei", vooral in Augsburg b.v., gaarne verwerkte, had men hier nooit behoefte. (Vergelijk No. 118). **14**).

Het meerendeel van de lange reeks vreemde soorten, die de lading-registers ons vermelden werd óf als verfhout

verwerkt, óf ging waarschijnlijk weer naar het buitenland. Maar aan de alleenheerschappij van het eikenhout was in elk geval paal en perk gesteld. Het notenhout neemt in 't vervolg de éérste plaats in, daarnaast koos men, vooral voor de vervaardiging van stoelen, op het eind der 17e en in de 18e eeuw vaak vruchtboom-houten, (kers- en pruim) en het tamelijk gering waardige iepenhout. Het was evenwel voornamelijk de buitenkant van de meubelen, die sedert omstreeks 1600 met de buitenlandsche kleurige soorten, in dunne bladen fineer, werd belijmd (ebbenwerkers, ébénisterie); den „romp" van een meubel bouwde men hier te lande, steeds getrouw aan de oude traditie, van eikenhout. Zelfs toen het mode werd ook de geheele wandbetimmeringen met een laag verf te overdekken en men dus de grondstof ook daar niet meer zag, werd daarom toch niet van die soliede gewoonte afgeweken. Een kast, gefineerd met noten-wortel op kern van grenenhout, als No. 109, komt dan ook in Nederland, voor zoover ons bekend is, vóór 1800 niet voor. Een enkel ornament van fijnere teekening mag men eens van „week hout" (linde-, peer-, of dergelijke soorten) op een eiken onderlaag lijmen, (Vergel. No. 28, waar de later aangebrachte versiering in lindenhout is gestoken) men houdt zich voor het overige aan het vanouds bekende materiaal. Ook de naar Fransch voorbeeld gemarketteerde kastjes en commodes der 18e eeuw, waar rozen- en satijn-, amarant-, olijf- en citroenhouten het geheele oppervlak bedekken zijn steeds, wat den kern betreft, uit eikenhout opgetrokken. In de tweede helft der 18e eeuw komt dan een bijzonder ruime afzet voor mahoniehout, dat een geheel nieuwe mode veroorzaakte en tot ver in de 19e eeuw voor deftige meubelen het meest in trek bleef en eindelijk zelfs massief werd gebruikt. Overigens probeert men vóór de 19e eeuw zelden het overzeesch hout anders

Fineeren.

dan als dunne fineer te verwerken en waar we massief palissander- of teakhout aantreffen hebben wij wellicht te doen met stukken die in de koloniën door inlanders voor export zijn vervaardigd. 15) Dat trouwens het West-Indische hout, hoe mooi ook van oppervlak, zwaarder toegepast niet tot zeer gelukkige resultaten leidt, bewijst No. 95 van den Cat. Peto- en Teakhout worden een enkelen keer voor eenvoudige gladde kisten gebruikt, daar zij zich door hun groote hardheid slecht tot rijkere bewerking leenen.

Wil men ten slotte resumeeren, dan kan men alleen zeggen, dat ten onzent de verscheidenheid in het gebruik in verhouding tot het ruime aanbod gering is geweest tegenover wat men in andere landen waarneemt. Vooral in Duitschland zocht men reeds vroeg zooveel mogelijk kleurverschil voor de alles overdekkende intarsia. In ons land zijn palissander en ebben de *donkere*, wit beuken en satijnhout vrijwel de eenige *lichte* soorten, die men voor het bescheiden inlegwerk bezigde. Zwart gekleurd eikenhout als goedkooper surrogaat is evenwel zelfs geen zeldzaamheid.

Gereedschap. Het *gereedschap* van de meubelmakerswerkplaats, dat, behoudens het grooter aantal en de grootere verscheidenheid van schaven, beitels en gutsen, weinig verschilt van den inventaris uit den timmermanswinkel 16) is in den loop der tijden slechts zeer weinig veranderd. De *schaafbank*, waarop de delen gelegd worden en door den bankhaak worden vastgehouden, vinden we reeds in Pompeïaansche muurschilderingen en dan weer, zonder verschil, op zeventiend' eeuwsche afbeeldingen. De *spanzaag* in haar verschillende vormen behoort tot den ouden inboedel, ook de *schaaf* komt voor. Voor het glad afwerken van het hout in verschillende graden vindt men *voorlooper*, *reischaaf*, de *gerfschaven* en *blokschaven*, en voor het vormgeven: de *sponning*- en *profielschaven*. En de vorm dier instru-

menten is nauwelijks gewijzigd in den loop der tijden; enkel de „*toot*" (het horentje of neusje vooraan) voor het aanpakken met de linkerhand zit niet altijd op dezelfde plaats en het schijnt wel of men daar individueel zocht naar de meest praktische oplossing. Ook de verdikking in 't midden van het schaafhout, vóór den beitel, was gewoonlijk duidelijker zichtbaar dan thans. Voor het hakken en steken dienen de *beitels;* voor ronde groeven en voor het ornament (bv. schubsteek, cannelures, maar ook voor alle beeldhouwwerk) de verschillend gevormde *gutsen* 16*a*). Een instrument dat vóór de uitvinding van den *draadnagel* van nog grooter gewicht was dan thans is de *boor* 17). De „*effers*" of „*avegaren*" de „*kuikenboor*" met houten booromslag en het kuiken (de huls voor de losse boorijzertjes), ontbreken evenmin als het *fretje* in de werkplaats of in het *mandje* van den timmerenden Jozef, patroon van 't gild, dien we zoo vaak op schilderijen en reliefs vinden 18). *Hamers* van ijzer en hout in allerlei vorm, *kruishouten* om dikten af te schrijven, *schietlood*, *waterpas*, *passer* en *winkelhaak* ook de *verstekhaak*, de *zwaay* (zwei), zijn geen van alle nieuwe uitvindingen. Het mocht ons niet gelukken onder al dit gereedschap ook maar één stuk te vinden dat werkelijk zoozeer afweek van den thans bekenden vorm, dat daaruit eenig verschil van werkwijze en uitkomst zou zijn af te leiden. Slechts een enkele mededeeling gewerd mij over een oude schaaf met afneembaren ronden *leider*. Wellicht was dit instrument gemaakt voor het aanschaven en vervolgens het hol aan hol naast elkaar groeven van de bekende „briefpaneelen" (zie verder pag. 20). De fijnere stalen en ijzeren instrumenten, die Amerika thans op den markt brengt, ontbraken natuurlijk geheel. *Machines* als de cirkelzaag of de frees-machine kunnen geheel buiten beschouwing blijven.

Invloed op de techniek.

Nijptang en *vijl*, juist zooals tegenwoordig gevormd, mogen wij echter volledigheidshalve niet vergeten.

Naast deze werktuigen, waarmede men den vorm van het hout verandert om het voor een of ander doel geschikt te maken, is ten slotte voor het *lijmen*, dat reeds sedert de vroegste oudheid bekend was, de gewoonlijk drievoetige lijmpot bij het gereedschap ingelijfd. Dit *lijmen*, tot in 16e eeuw een voortreffelijke hulp bij de overige constructie-wijzen, klimt tot een ware virtuoziteit in het tijdperk der gefineerde meubelen. Sedert dien tijd vinden we dan ook al spoedig alles wat daarbij hoort bijeen: *lijmhamer* en *bout*, *zoelaag*, *schroeftangen* en „*sergeanten*" (serre-joints) enz. **19**)

Draaibank.

Onze lijst zou zeer onvolledig blijven, dachten wij thans niet aan een gewichtig, meer ingewikkeld werktuig, dat, in de latere middeleeuwen ondergeschikt, voor zoover ons de monumenten althans doen zien, in de tweede helft der 16e eeuw opnieuw onafscheidelijk werd van het meubelmakersbedrijf: de *draaibank*. **20**) In primitieven vorm als „wipbank", **20***a*) ingericht om het te draaien stuk heen en weer te bewegen, maar ook zeker al spoedig van een wiel met trapbeweging voorzien, verricht de draaibank in de tweede helft der 16e eeuw weer evenals in de vroege middeleeuwen allerlei werk dat men sedert de gothische traditie met de hand placht te doen. **21**) Op de draaibank worden pooten, achterstijlen, druipers en balusters, voetklossen en vaasjes geheel of ten deele vervaardigd. (Vergel. ook No. 262, waar zelfs een parelrand gedraaid is). Door deze werkwijze, die het verleidelijke van een gemakkelijk verkregen en tevens gaaf en glad product meebracht, zijn o. i. allerlei geleidelijke veranderingen in de overgeleverde vormen van het meubilair te verklaren. Dat wil niet zeggen, dat de draaibank oorspronkelijk een stijlverandering zou teweeg ge-

bracht hebben. Men bedient zich veeleer van dit hulpmiddel, omdat men zoekt naar een nieuwe oplossing en zeker voornamelijk omdat men streeft naar goedkooper bedrijf; maar dit streven werd begunstigd door een gelijktijdigen ommekeer in den heerschenden smaak. Het ornament had te veel plaats ingenomen, de terugslag bracht nu het gladde oppervlak en dit kon beter door de machine dan met de hand verkregen worden. Er was dus een wisselwerking. Weldra ging het nieuwe procédé zijn grenzen te buiten; de lompe, groote balpooten b.v., toch zeer zeker geen gelukkige oplossing voor een voetklos, zijn, gelooven wij, nu op hun beurt min of meer een gevolg van het gemak waarmede de draaibank zulke werkstukken afleverde en tenslotte ontaardt de techniek in een beuzelachtig tijdverdrijf voor voorname dilletanten en wordt zij in het meubelvak sedert de 18e eeuw, tot aan het begin van de 19e wederom slechts voor minwaardige stukken, als keuken stoelen en diergelijke, aangewend. 21*a* Daarmee was de draaibank weer verlaagd tot een liefhebberij-werktuig, wat zij ook in den tijd van keizer Maximiliaan reeds eens was geweest.

Het meubel: Indeeling.

Beschouwen wij thans het Meubel zelf. Tweeërlei indeelingen van de stof zijn hier mogelijk:

a. *naar het gebruik,*

b. *naar constructie en techniek.*

Laten wij voor een oogenblik, onder verwijzing naar hetgeen wij daaromtrent op pagina VII reeds zeiden, alle muur- en spijkervaste stukken (betimmeringen en schoorsteenen, portalen, wandkasten, trappen enz.) buiten spel, dan blijven de volgende groote groepen over:

1. *Meubelen bestemd tot berging.* Hiertoe behooren: Kisten en kasten met verschillende afgeleide vormen als: buffetten, latafels, kabinetten, secretaires, kassetten en doozen.

2. *Zit- en ligmeubelen:* Ledikanten, voor zooverre zij niet

als bedstede tot de betimmering behooren, en wiegen, banken, sofas en stoelen, welke laatste zich weer onderscheiden in armstoelen en gewone stoelen en waaronder gerekend worden alle verdere soorten van zitgelegenheden: schabellen, tabouretten, vouwstoelen, driestallen en krukken.

3. *Meubelen bestemd om iets op te zetten:* tafels en daarvan afgeleide vormen als: console-tafels, schrijftafels en guéridons.

4. *Meubelen uitsluitend voor kerkelijk gebruik:* koorhekken, altaarkasten, preek- en biechtstoelen, orgelkasten.

5. *Verschillende stukken* als: persen, rekken en étagères, kapstokken, klokkasten, lezenaars, stoven, mangelplanken, vuurschermen enz.

6. Op zichzelf staat dan de, ter completeering van al het voorgaande aan te halen afdeeling: *modellen* en *kinderspeelgoed*, waartoe behooren de afzonderlijk te behandelen: *Modelhuizen*. (No. 309, 309*a*, 312).

Kasten van muziekinstrumenten, als van spinetten, die uiter aard voornamelijk om het mechanisme van gewicht zijn, vallen slechts onder onze beschouwing als zij om de één of andere reden tevens voor de geschiedenis van het Meubel belangrijk mogen heeten. (No. 271 271*a*).

Naar *Techniek* en *Constructie* kunnen de meubelen 22) in de eerste plaats in twee groote groepen worden onderscheiden:

a. het massief gebouwde meubel.

b. het gefineerde en gemarketteerde meubel.

Verder kan men alle meubilair naar de constructie, splitsen in:

1. „gesloten" en

2. „open" meubelen. Dat wil zeggen: 1e. Meubelen gebouwd uit geheele „breedten" en borden of uit raam en paneel, (kisten, kasten, schotten etc.) en 2e. Meubelen

enkel van stijlen, dorpels, sporten gebouwd (als de meeste stoelen, sommige ledikanten, tafels, enz.) Natuurlijk zijn er overgangsvormen genoeg. Het ledikant behoort in de meeste gevallen tot beide groepen tegelijk, terwijl b.v. de tafel van een kastje kan voorzien zijn.

Raam en paneel.

Het beginsel van den bouw met „raam en paneel" mag haast wel het a b c van den meubelmaker heeten en, daar er reeds uit de oudheid 23) een dergelijke manier van werken bekend is, is men geneigd aan te nemen, dat ook de middeleeuwsche schrijnwerker ten allen tijde met deze overlevering bekend was. Hierdoor alleen toch kon hij zuiniger en lichter bouwen en was hij eenigermate verzekerd tegen de uitwerking van het krimpen en trekken. Maar de monumenten leeren integendeel, dat in de vroege middeleeuwen, en dit wel internationaal in West-Europa, veeleer dikwijls palmdikke delen aaneengevoegd werden zónder raam-verbinding. Soms sluiten ze met zg veeren 24)

Verbindingen.

aan elkaar, soms ook worden ze vastgehouden door klampen, dan weer zijn ze met taaie spijkers aan een hoekstijl geslagen. Een anderen keer zien we groote kistwanden omslachtig in elkaar „gezwaluwd" 25) of slechts door hoekbanden bevestigd. 26) Eerst in de 14e en 15e eeuw, toen het Romaansch stijlgevoel dat groote vlakken eischte, die dan, evenals de wanden der romaansche kerk geheel werden beschilderd 27) voor het gothische constructieve beginsel was geweken, werd de oude manier van *raam* en *paneel* om zoo te zeggen opnieuw uitgevonden. Het meubel werd weer geheel „vergaard". Dit vergaren (de algemeene vakterm voor onderling verbinden van gedeelten) geschiedt op velerlei wijzen die hier niet besproken kunnen worden 24) en die nagenoeg alle tot op heden toe bestaan. Maar zondert men de bekende „zwaluwmanier" uit, dan blijven er toch twee grondtypen die

zich aesthetisch onderscheiden en die we hier in 't kort moeten behandelen n.l.: „*koud vergaard*" of „*in het verstek vergaard*". Dat wil zeggen: de dorpels en stijlen staan rechthoekig op elkaar, óf de verbindingsnaad verloopt diagonaal, dus in een hoek van 45⁰. Van technisch standpunt zal de tweede manier zeker te verkiezen zijn. Men verhindert daarmede het voor den dag komen van het onhandelbare z.g. „eindelingsch" of „kopsch" hout en kan het meubel dus overal gelijk afwerken. Wel valt het niet te ontkennen, dat de zware soliditeit die vroeger het meubel kenmerkte, voor het oog althans, minder wordt als het onwrikbaar getimmerte van haaks aaneensluitende deelen wordt doorsneden door schuine versteklijnen. Maar ook die verandering lag in den tijd. Men streefde op alle gebied naar verrijking van den omtrek, geleding van het geheel, lichtheid en beweeglijkheid. Het verstek mag om redenen van zuiver technischen aard zijn ingevoerd; dat het zoo spoedig algemeen werd, moet mede worden verklaard uit de aesthetische behoeften van het tijdperk. Het schijnt echter niet overal even gauw noch even consequent te zijn aangewend. Soms aarzelt men half, zooals blijkt uit een eigenaardigen overgangsvorm dien sommige 15e d'eeuwsche kisten ons te zien geven. Daar is alleen de bovendorpel „koud omgestoken" (figuur 2) vermoedelijk om dien niet te zeer te verzwakken door de bekken voor de pennen der stijlen; terwijl het voor ons toch aangewezen schijnt het verstek hier met den hoek van het profiel te doen samenvallen. Dat de „Gothiek", het woord opgevat als algemeene naam voor de stijlperiode tusschen 1250

Fig. 1.

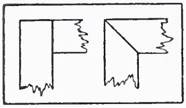

Fig. 2.

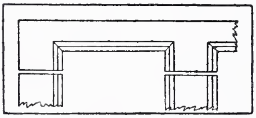

en omstreeks 1500, geen *verstek* zou gekend hebben, naar wel wordt beweerd, is dus onjuist en wordt ook in onze verzameling door de Nos. **2, 77, 155** duidelijk genoeg weerlegd.

In onbruik geraakte verbindingen.

Nog heden zijn dezelfde methoden in de werkplaats levend. Enkele verbindingen slechts zijn langzamerhand als onpractisch of overbodig min of meer in onbruik geraakt; zoo, voor kleine stukken tenminste, de zoogenaamde „*vischbek*", waarvan de verzameling nog een goed voorbeeld bezit in een dier merkwaardige, opgeklampte deuren waarvan de elkander kruisende klampen op de aangeduide manier zijn vergaard en dat nogwel met zoogenaamde „holle borsten". Een zoo vergaard klampenraam hangt dus eigenlijk reeds zonder spijkers aaneen. (No 309*b*). Bij de archiefkast No. 74, wier deuren overigens een dergelijke behandeling vertoonen, week men echter, als bij veel van dit grover werk, van dit constructief beginsel af **29**). Ook het schuin op elkaar „*lippen*" van regels en stijlen wat in de 16e eeuw nog vaak geschiedt vermijdt men later **30**). Het „*zwaluwen*" wordt in onzen tijd, althans voor groote stukken, veel minder gebruikt. Het is tegenwoordig de gewone verbinding voor doozen en laden geworden **30***a*).

Fig. 3.

Gekloofd hout.

Enkele merkwaardige verschillen in constructie en uiterlijk zijn misschien te verklaren uit het reeds boven aangeduide veelvuldig gebruik van *gekloofd* hout (vathout), terwijl wij tegenwoordig met *gezaagde* delen werken. Zoo kwam men er bv. toe gedeelten die niet in het gezicht komen, als achterschotten, dekken enz. (No. **74** en No. **78** bv.) doch waar wij niettemin gelijkmatige vlakken vergen, saam te stellen als figuur 4*b* aanwijst. Een primitieve manier van „ploegen" die, het krimpen in aanmerking genomen, geenszins onpractisch is. Uit den handelsvorm van het

materiaal verklaart zich wellicht tevens ongedwongen een sier-

Fig. 4*a* 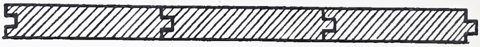 modern.

Fig. 4*b* oud.

vorm, die den geleerden reeds heel wat hoofdbrekens heeft

Briefpaneel

gekost: het „*briefpaneel*" 31), of juister: de „*brief*". Bedenkt men, dat het plankje dat als paneel aan vier kanten in een sponning moest passen, vóór het bewerkt was een doorsnede vertoonde als in Fig. 5 en vergeet men daarbij niet, dat het streven natuurlijk moest zijn, het paneel in het midden zoo sterk mogelijk te houden, dan behoeft het geen verder betoog, dat de éénige weg om dit doel te bereiken was: het in Fig. a gearceerde gedeelte af te kappen, en, volgens den heerschenden smaak, die met lijnen als Fig. a vertoont, niet tevreden was, de beide zijden zoodanig hol te schaven, dat er een profiel ontstond als in Figuur. b (doorsnede D). Dezelfde vervorming wordt toegepast aan de grenslijnen (G en G[1]) der constructief noodzakelijke uitgrondingen Q en Q[1]. Zóó kan men zich, zij het dan ook onderstellenderwijze, nog het best een rein technisch ontstaan denken van het „éénrugs-briefpaneel", inderdaad de eenvoudigste vorm, waarvan de verzameling helaas geen enkel voorbeeld bezit. Dit eenmaal gegeven, is al het verdere slechts regelrechte

Fig. 5.

FIG. a.

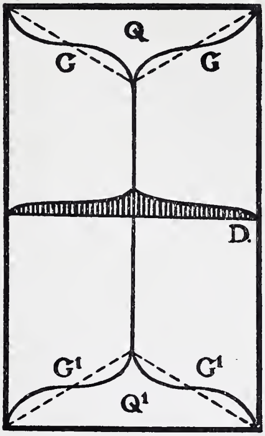

FIG. b.

ontwikkeling, tot er eindelijk door vermenging met bestanddeelen van de z.g. *traceeringen* vormen voor den dag komen (Fig. c. 5/6) die hun verband met het oude briefpaneel schijnbaar verloochenen. Voorbeelden zijn de Nos. 3/4/5/40 en 155 van de verzameling.
Voor den *kistemaker* had deze soort versiering oorspronkelijk een bijzonder voordeel. Zij stelde hem in staat zijn werk te versieren zonder hulp van den beeldsnijder en met eigen, gewone instrumenten. Van zeer gewaardeerde zijde werd de twijfel geopperd, of de briefpaneelen wel inderdaad met de schaaf vervaardigd zijn, of dit niet veel eer een moderne misvatting is, maar daartegen is te zeggen, dat zelfs de gestoken orna-

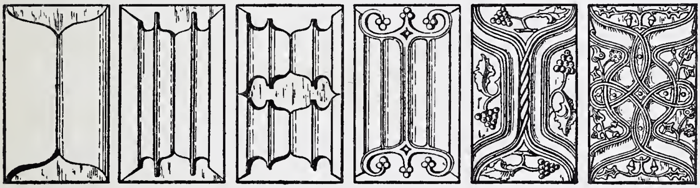

Fig. C

1 2 3 4 5 6

menten in de uitgrondingen, (als bij Fig. C 4), waar zij in 't verlengde van de „hollen" van het paneel komen, op een lager niveau liggen, dan waar zij in het verlengde der „ruggen" vallen. Dit zou men vermeden hebben, waren

niet de hollen over de geheele lengte van het paneel doorgeschaafd, vóór de uitgrondingen met hun gespaarde vullingen boven en onder werden aangebracht. Misschien verklaart echter het gebruik van kortere schaven dan tegenwoordig die zekere ongelijkheid der oppervlakken die inderdaad aan steekwerk doet denken.

Verdere siervormen; het kussen.

Zoo zijn wij van zelf van het technisch gedeelte gekomen tot het *ornament* dat daarmee zoo vaak in nauw verband staat. In den grond is het *briefpaneel* niets anders dan het latere *kussen*, de verdikking en versterking van het paneel in het midden, waarvan de vorm zich voegt naar den smaak van ieder tijdperk, en dat dus in de Gothiek verticale indeelingen vertoont, in de Renaissance als vlakke rechthoek of ruitvormige verdikking optreedt en in profiellijsten wordt gevat, vervolgens sedert het éérste derde der 17e eeuw, begint te zwellen en eindelijk dien zwaren, barokken vorm aanneemt dien we bij de bekende, logge kussenkasten gewoon zijn. Nos. 101, 102 en 103.

Het profiel.

Hebben we hiermede een overzicht van de ontwikkeling van het paneel, even gewichtig is die van het *profiel*. Het profiel toch is iets als het geschreven schrift, dat niet alleen personen karakteriseert, maar ook geheele volkeren en daarbinnen weer bepaalde groepen doet onderscheiden. In alle tijden vertoonen de meubelprofielen dezelfde grondvormen als de profileering der groote architectuur, behoudens de afwijkingen die het materiaal eischt. Men mag nooit vergeten, dat de meubelmakerij een soort bouwkunst is en, dat de geleerde architecten van Pieter Coecke van Aelst af, in hunne werken evenzeer den meubelmaker op het oog hadden als zijn voornameren kunstbroeder. Zoo vinden we dan aan het gothische meubel de diep ingesneden profielen van leklijsten en gewelfribben terug: het „*peerkraalprofiel*" (No. 77), en de „kraaltjes"

die aan het bekende steenen „staafwerk" doen denken. Zoo werkt de vroege Renaissance met de klassieke samenstelling van „rond", „hol" en „platte band" en, met de „simalijn" van den tempel: het z.g. *ojief*. En daarbij is het, behoudens proportie-wijzigingen, eigenlijk tot op heden gebleven. Daar al deze profielen, nog in de 16e en 17e eeuw, steeds „vast" aan stijlen en regels geschaafd waren en de tegenwoordig aangewende *inleglijsten* aan oud meubilair niet voorkomen, doen de overgangen van profiel en vlak bij het oude meubel echter fijner aan dan in onzen tijd nu de losse, ingelijmde of gespijkerde inleglijsten toch op den duur niet geheel aansluiten. Bovendien wisten in 't bijzonder de Noord-Nederlandsche meubelmakers wat betreft den snit van hun profielen maat te houden. Men vergelijke b.v. het profiel van een onzer vroeg 17d' eeuwsche betimmeringen (No. 13), met gelijktijdige profielen aan Duitsche meubelen. Of men stelle naast elkaar het zware *ojief* van het kussen aan de deur van een ebbenpalissander *kussenkast* (No. 101) en den grilligen sprong van de deuren aan een Duitsche kast als No. 109. Ook de *Zuid-Nederlandsche* schrijnwerker gehoorzaamt in dit opzicht aan andere wetten dan de onze. Vroeger dan hier tracht men ginds de profielen te gebruiken als bloote vlaksiering. Uit het Zuiden komen de ingewikkelde cornispatronen 33) (Vergelijk b.v. 15, 83, 85). En ook de proporties van het profiel zelf zijn in België gewoonlijk zwaarder. Natuurlijk is dit niet streng begrensd, de Vlaamsche manier is in Zeeland en Brabant duidelijk merkbaar. 34). Ook in Zalt-Bommel, waar althans in de éérste helft der 16e eeuw zeer veel zuidelijke invloeden zijn te bespeuren, 34*a*) vindt men dat Vlaamsche accent terug (No. 16). Doch waar in Holland thans nog betimmeringen op hun oorspronkelijke plaats worden aangetroffen, als

b.v. in Naarden, te Hoorn, in Enkhuizen, in de archiefkamer te Leiden, daar maakt zich overal eenzelfde neiging bemerkbaar, het *vlak* te laten spreken en de glimlichtjes en schaduwlijnen der profielen zoo tenger mogelijk te houden. Aan deze soberheid van profielen, dit heerschen van het vlak dankt het Hollandsche werk voor een groot deel zijn eigenaardig karakter.

Na 1650 beginnen de profielen hun oude kantigheid te verliezen, er treedt een ander beginsel op den voorgrond. Men wil dan niet meer de omlijsting, de afperkende lijn in het profiel zien, men zoekt er voornamelijk de verhooging van het kleureffekt in. In den grond komt hierin dezelfde reactie aan den dag, die omstreeks 't midden der 17e eeuw den schilder het spitse, nauwkeurige teekenen deed afleeren om hem nieuwe mogelijkheden te laten beproeven met toon en kleur. Dezelfde verandering van smaak deed tot de rijkgekleurde buitenlandsche houtsoorten grijpen en bracht de ebben- en palissanderhouten kasten in de mode, wier architectuur van geen beteekenis is, maar die prachtige brokken kleur kunnen zijn. Dezelfde ommekeer stelde de nieuwe eischen aan het profiel. Dit nadert thans zelf meer en meer tot een breed omlijstend vlak, vaak kwart-rond, hol of ojief-vormig. En om dan aan de randen nog een sterker schittering, nog een hóógste glimlicht te kunnen aanbrengen, gebruikt men, vooral sedert het tweede derde der 17e eeuw, om af te zetten, nog de los opgelijmde *robbellijsten.*

Robbellijst.

Zekerheid omtrent de herkomst en de afleiding dier „robbellijst" die tot in het midden der 18e eeuw veel voorkomt, hebben wij niet kunnen verkrijgen. De meest aannemelijke afleiding dunkt ons de volgende:

Aan Italiaansche meubelen der 15e en 16e eeuw vindt men vaak massieve profiellijsten, geheel gestoken met dicht

aaneengeregen figuurtjes (herinnerend aan kettingschalmen of blokjes); op een afstand gezien wordt dit ornament slechts een regelmatig afgebroken reeks van schitteringen. Door goedkoope navolging van zulke gestoken lijsten kan o. i. later de robbellijst zijn ontstaan. Men zocht naar een gemakkelijker vervaardiging en in den tijd dat het belijmen der meubelen nu eenmaal aan de orde was en het besef van den gaven vorm en de eerlijke constructie was verdwenen, deed de eenigszins machinaal vervaardigde robbellijst den gewenschten dienst. 35).

Zijn constructie, paneelbehandeling en profielen bij het meubel drie gewichtige punten, de belangrijkste aestetische factor, de *proportie*, blijft nog te bespreken. Als alle architectuur moet het meubel in de eerste plaats goede verhoudingen hebben en de groote architectuur ging ook hier weer onmiddelijk voor, (vergel. het gezegde op pag. XXVI). Meestal zijn het de regelmatige planimetrische en stereometrische figuren en enkele beproefde getalverhoudingen die in verschillende combinatie ten grondslag gelegd zijn. Dat dit althans in den goeden tijd niet op gevoel af geschiedde, maar werkelijk steunde op een wetenschappelijke basis, bewijzen ons zoowel de werken over de renaissance-bouwkunst in het gevolg van Pieter Coecke's vertaling als de weinige voorbeelden voor den schrijnwerker die wij bezitten, waar de constructie en daarmee het *diagram* wordt aangegeven. Stelsels van rechthoeken, driehoeken en de grondfiguren, kwadraat en cirkel zijn altijd onder de schijnbaar vrije vormen verborgen. 36). Naar perioden onderscheiden heerscht er een bepaalde voorkeur voor gestrekte of gedrongen verhoudingen, steile of vlakke hoeken en ten slotte bepaalt ook bij iederen werkman of teekenaar weer de mate van eigen proportiegevoel de keuze. Maar het persoonlijke is toch nimmer **Proportie.**

van zoo ingrijpenden en allergevaarlijkst wilden aard als tegenwoordig. Een eenmaal goed bevonden regel bleef door traditie in het ambacht leven en ook waar men bij 't dagelijksch werk niet rechtstreeks een geconstrueerd symsteem volgde, daar was de traditie, verspreid door tallooze werkplaats-loopjes en iederen meubelmaker tot tweede natuur geworden, toch altijd stevig genoeg om althans de groote verhoudingen ongedeerd te bewaren. Dit bezit dreigde slechts korten tijd geheel te loor te gaan toen fantasten als Vredeman de Vries, vader en zoon, — wier beider geestelijke vader J. A. Ducerceau als Franschman heelwat strenger was geweest — onder den dekmantel van de oude leer te willen verfrisschen, overal zoozeer om die leer heenborduurden, dat voortaan der meest schilderachtige en der meest ongebonden verbeelding vrij spel gelaten scheen. Wel pasten zij zelf hun variaties slechts op ornament en onderdeelen 37) toe, maar voor hun navolgers was daardoor toch een te breede achterdeur geopend. De Hollanders echter, conservatief en nuchter als ze waren, bleken in dien tijd toch nog te vast in de leer om van die voorbeelden veel meer te gebruiken dan het vrije ornament. Eerst ongeveer 60 jaren later heeft de erkende zege van het schilderachtig-impressionistisch principe het fijne architectonisch gevoel voor de constructieve deelen een poos zeer sterk kunnen verzwakken (vergelijk b.v. No. 264, stoelen als Nos 206 vv. enz.). Men denke hierbij ook aan de vele, sinds lang in de smeltkroes teruggekeerde, zilveren meubelen in den trant der Lutmas 38).

Kleur. Nog een enkele opmerking over de *kleur*, waardoor wij tevens gelegenheid vinden een overzicht te geven van het *ingelegde*, het *effen belijmde*, en het *gemarketteerde* meubel.

Het Romaansch Het middeleeuwsch gekleurd werk kan naar twee hoofdtijdperken worden onderscheiden. In den romaanschen

stijl, waarvan de verzameling geen voorbeelden bezit, en nog tot in de vroege Gothiek is de algemeene strekking: de vlakken — die zich in grooten omvang voordoen — als gegeven grond voor beschildering te beschouwen. (Zie wat dienaangaande werd gezegd op pag. XXI). Veelal verbond men daarmee ook een technische bedoeling. De niet zeer gaaf aan elkaar gevoegde breedten toch vormden een onoogelijk geheel. Men bedacht het middel, de geheele vlakken gelijkmatig met leer, perkament of linnen te te overplakken 39). Hierop bracht men dan een soort van plamuur aan en daarop werd geschilderd, zonder dat men zich meer rekenschap gaf van de samenstelling die onder dit oppervlak schuil ging. Er wordt eenvoudig een indeeling ontworpen, ornamentranden en figuren worden er op gezet om het vlak gelijkmatig te vullen en te dekken, niet om constructieve onderdeelen van elkaar te onderscheiden of te doen uitkomen.

De Gothiek.

Terwijl nu de bovenbeschreven manier van bouwen met de herleving der oude constructie-methode van raam en paneel geheel verloren gaat, blijft het beginsel in zwang, dat het meubel gekleurd en verguld moet zijn. Doch nu worden regelwerk en paneel in kleur *onderscheiden*, de bouw van het geheel wordt geaccentueerd. 40) Een goed voorbeeld van zulk een gekleurd stuk uit de laat-gothische traditie geeft het orgel van Harenkaspel No. 43 (Westel. Binnenpl.) waar, behalve de wapens, ook het rankenwerk en de profileeringen tegen elkaar uitkomen in goud, rood en blauw, het gewone palet der middeleeuwsche decoratieschilders. 41). Moet men nu uit de archivalische berichten, die steeds weer van het „stoffeeren" en „enlumineeren" van meubelen gewagen, opmaken, dat de 14e en 15e eeuw geen *ongekleurd* meubilair hebben gekend? De schilderijen leeren ons het tegendeel. Het kleuren

treedt in landen waar edele houtsoorten verwerkt worden, en daartoe behoort ook ons wagenschot, slechts met gepaste spaarzaamheid op. Het maakt een verschil of in groote, kleurrijke kerken een houten meubelarchitectuur effect moet maken — zij het altaarkast, preekstoel, koorhek of gestoelte —, óf, dat in de kleine gothieke binnenkamer een groote stoel of een dressoor, de rust van het geheel niet mag verstoren **42**). Zoo zou het ons niet bevreemden als de nummers 155 en 77, 74 (zetel uit de sacristie van de kerk te Naaldwijk, een dressoor uit Alkmaar en een groote gothische kast) nooit beschilderd geweest waren, of ten minste niet dan enkele hoogsels kleur in de uitgrondingen der brieven, of wat goud in de traceeringen hadden vertoond **42***a*). Overigens werden zij waarschijnlijk — de bruine kleur der eiken meubelen op de oude schilderijen schijnt dit te bewijzen — in de was gehouden. Wellicht overdekte men ze ook met een dunne laag vernis. Zelfs het zangkoor, No. 39 (Westel. Binnenpl.) is niet polychroom geweest; dit bleek bij 't afnemen der paneelen die men later tusschen de stijlen had gezet. Geen enkel oud spoor van kleur is meer te vinden aan den merkwaardigen preekstoel uit het Briggittinissen klooster te Uden. (No. 40), noch aan de betimmeringen No. 3/4/5 die echter evenals het meeste hout, in de verflustige eeuwen van 1660 af nog wel herhaaldelijk met effen verflagen bedekt kunnen zijn. Steenhouwerswerk gaf men, als 't binnen stond, gaarne een verfbedekking om er het ruwe oppervlak aan te ontnemen; doch ook niet altijd.

Beschildering van schoorsteenmantels.

Verscheiden schoorsteenmantels op schilderijen der 15e eeuw zijn zonder kleurversiering, enkele origineelen daarentegen, zoo o.a. eenige fraaie exemplaren in het Stedelijk Museum te Utrecht, vertoonen sporen van oude kleur. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de

blauwsteenen stukken (Namensche steen) 43) gewoonlijk ongekleurd bleven, terwijl men zandsteen verfde. Een met wapens beschilderden en met spreuken gedecoreerden schoorsteen*boezem* vond ik op gothische schilderijen nooit. Dit maakt het onwaarschijnlijk, hoewel niet onmogelijk, dat een beschildering als op onzen schoorsteen in Zaal 147 prijkt (afkomstig uit Utrecht) zou strooken met de oorspronkelijke gedaante. 43*a*). Het mantelfries en de karyatiden heeft men nog lang met kleur opgehaald (vergel. No. 10 schoorsteen van 1561, Zaal No. 345). Ook gedurende de 16e eeuw is de gewoonte het meubilair te beschilderen nog niet verdwenen, zooals o.a., behalve de reeds geciteerde voorbeelden uit onze verzameling, ook het prachtige koorhek in de kerk te Abcoude nog heden bewijst (Gipsafgietsel Westelijke Binnenpl R.M.). Naar den vorm der balusters moet dit hek omstreeks 1540 vervaardigd zijn 44). Op één bijzonderheid moet hier de aandacht gevestigd worden, nu men in de laatste tijden zooveel over de logische versieringswijze onzer vaderen heeft gesproken; ik meen op het herhaaldelijk voorkomen van marmer-nabootsing. Dat reeds de 15e eeuw voor dit, sedert als misbruik gewraakte kunstje niet terugschrikte, bewijzen ons de origineele lijsten om enkele werken van Jan van Eyck 45). En hierbij is geen sprake van het onwerkelijk en opzettelijk-gestyleerd weergeven van de steenteekening, zooals dat het geval was op romaansche zuilen, maar van een werkelijk als „trompe l'oeil" bedoelde marmer-nabootsing. In het verloop der 16e eeuw vindt men deze techniek in Nederland herhaaldelijk. Ik noem hier alleen als sprekend voorbeeld: een groote portiek uit een kasteel der familie Mérode te Brussel (Museum D. Arts déc. te Brussel, van omstreeks 1560)., en in onze verzameling de lijst van het altaarstuk No. 46 van het jaar 1554.

De Renaissance.

Het „marmeren".

Intarsia, marketterie, fineer.

Dat het bovenaangeduid *naast elkaar bestaan* van gekleurd en ongekleurd meubilair ook voor de 16e eeuw, moet worden aangenomen, kunnen wij opmaken uit de behandeling van No. 156 (armstoeltje, „caqueteuse") waar reeds een inlegwerk ter versiering dient en dus geen verf kan verondersteld worden. De stoel is naar vorm van rug en stijlen nauwelijks later dan het derde vierde der 16e eeuw te dateeren. Heeft men evenwel in dien tijd met intarsia gewerkt, dan was men ook overigens wel gewoon aan meubelen die in hoofdzaak ongekleurd waren. In deze meening versterken ons weer de schilderijen. En reeds het *voorkomen van intarsia* bewijst nog meer, n.l. dat ook de techniek in die dagen den invloed van Italië onderging. Dáár toch was het inleggen sedert de vroege middeleeuwen een populaire werkwijze, waarvan in onze verzameling een goed bewaard gebleven schrijfkistje (No. 47*a*) kan getuigen. De techniek is een eenvoudig, veel zorg vereischend gedulდwerk. In de uitgrondingen van het hout worden volgens bepaalde teekening, kleine op formaat gestoken stukjes van andere houtsoorten gelijmd. 46) Voor den Noord-Nederlandschen smaak is het kenmerkend, dat deze versiering betrekkelijk schaars wordt toegepast zoolang de bloei van het Nederlandsche meubel aanhoudt. — Als ons tenminste de monumenten niet bedriegen en er niet juist een buiten verhouding groot aantal dezer ingelegde meubelen is verloren. — Terwijl Duitschlands grensgebied (Tyrol en geheel Zuid-Duitschland) de Waalsche manier gretig overneemt en aanstonds grover nabootst, terwijl er in Frankrijk een betrekkelijk ruim gebruik van wordt gemaakt, schijnt het ten onzent hiermee slechts tot een aanloop te komen. Behalve de genoemde stoel met de haast al te bescheiden teekening van wit beuken- en palissander-biesjes, is nog slechts een buffetje van het jaar

1583 te noemen. No. 81 46*a* , waarbij, al mocht het stuk ook hier zijn gemaakt, in ieder geval de Rijnsche industrie tot onmiddellijk voorbeeld werd genomen. In het laatste kwart der 16e eeuw komen beschilderde meubelen, voor zoover ons bekend is, niet meer, opgelegde of ingelegde in Nederland nog slechts zelden voor. De kleur wordt dan bepaald door het massieve hout zelve. Men begon dat rijke geelbruin meer en meer te waardeeren, wederom in hetzelfde tijdsgewricht, waarin ook de Hollandsche schilder het bonte palet der middeleeuwen ter zijde legde om zich te bekeeren tot een fijnere scala van bruin, grijs en zwart. Maar eiken- en notenhout, zelfs geholpen door ebben en palissander, spreken niet genoeg in hun natuurlijken toestand en verkrijgen ook hun diepe kleur niet zonder verdere behandeling. Al het hout uit dezen tijd schijnt, volgens de schilderijen zoowel als de stukken zelve, in de *was*, waarschijnlijk in de *roode was* te zijn gewreven. Gebeitst was het niet, doch misschien op andere wijze ietwat gekleurd. 47) Een geheel kersversch afgeloogde betimmering, uit het begin der 17e eeuw, zooals men die thans wel vindt, vooral in Musea, geeft ons in ieder geval een ten eenenmale onjuist beeld. De zoo kloeke tegenstelling met witte wanden, waartegen de meeste dezer wandschotten zijn te denken, wordt niet bereikt, wanneer men er niet van begin af aan op uit is de bruine diepte van de houtkleur te doen uitkomen. Buitendien is het „voeden", met was en terpentijn een uitstekend middel tot het conserveeren van het anders te zeer indrogende en splijtende materiaal. Ietwat lichter misschien dan wij thans de nummers 13—16 (betimmeringen van 1617 en 1626 uit Dordrecht en Zaltbommel) zien, hebben we ons de wanden ook in den oorspronkelijken staat te denken. De schoorsteenkap No. 8*a* (afkomstig uit een huis van Maarten van Rossum te Zalt-Bommel) is

Natuurlijke kleur, in de was.

slechts zoo licht van toon omdat dit stuk, waarschijnlijk berekend op gedeeltelijke polychromeering, later eens geheel werd overgeverfd en daarna, in het Museum beland, te radicaal werd afgeloogd. Omstreeks 1600 staat naast

Fineer. het massieve meubel ook reeds het gefineerde stuk, (No. 86 en 120, (ebben kast en verscheiden kunstkastjes). Aanvankelijk bleef dit een uitzondering, slechts gewild in tegenstelling met het overige niet belijmde meubilair, tot eenmaal, in de twééde helft der 17e eeuw, het gemakkelijk vlak te schuren en glimmend te wrijven notenhout het rijker eiken meer en meer had verdrongen. Tegelijk kwam ook de gekleurde bekleeding met weefsels meer op den voorgrond en verdwenen de effen stoffen en het oude monochrome leer. Alles moest op een nieuwen toon gestemd worden en zoo werden toen zelfs voor zulke groote stukken als de groote kleerenkasten, ebben en palissander gebruikt 48). Ook de wanden bleven in 't vervolg niet wit meer, zij werden bekleed met goudleer, of met effen en „gebeelde" fluweelen en andere gekleurde stoffen (vergel. het modelhuis No. 309). Een, gelukkig korte, mode bracht ons toen ook de

Bloemmarketterie. *bloemmarketterie*, waarvan de groote kast No. 108 een even karakteristiek als verwilderd voorbeeld geeft. Alle strenge stijlgevoel scheen verloren en verdrongen door een onverzadiglijke lust zelfs deze, vroeger streng gebonden, opleg-techniek te doen wedijveren met de vrije schilderkunst. Vooral Engeland dat nooit een krachtige eigen meubel-ontwikkeling heeft gekend, toonde zich bereid dit teeken van verslappenden smaak als welkom nieuwtje te aanvaarden. Van omstreeks 1660 reeds dateert vermoedelijk ook de zwart marmeren tafel, ingelegd met parelmoer, vervaardigd door den Amsterdammer Dirk ván Rijswijk 49) een stuk dat eigenlijk ter kwader ure werd aangekocht, daar eenige kleine tableaux, die het Museum reeds van

de hand van dezen onbeduidenden knutselaar bezat, hadden kunnen volstaan om ons voor de zooveelste maal van den weinig beschaafden smaak der toenmalige grooten te overtuigen.

Beschildering.

Ook de *betimmering* ondergaat den invloed van de nieuwe beweging. Ook zij behoeft een sterker kleur dan het hout op zich zelf ooit geven kan. (Vergelijk betimmering No. 32, No. 35; schoorsteen in zaal 202, No. 28 en de betimmering uit het Leprozenhuis, No. 29). Zij wordt voortaan geheel geschilderd om het klankrijke accoord vol te maken. Eérst, tot in de éérste helft der 18e eeuw, meestal in blauw en goud, of ook wel, en nu met al te kenmerkende praalzucht in „marmer" **50**), vervolgens, gedurende het grootste gedeelte der 18e eeuw, in groen **50***a*) of later ook in wit en goud of wit en blauw. (Vergel. hiervoor No. 35, schoorsteen geschonken door den Heer Geels; No. 37, hangende schoorsteenkap uit het midden der 18e eeuw, de betimmering daarbij behoorende is echter nieuw). Het *wit* is tot lang in de 19e eeuw in de mode gebleven, tot het in de onverkwikkelijke jaren der herhaling van alle historische stijlen, moest plaats maken voor allerlei halve tinten, varieerende tusschen chocolade-bruin en mat-grijs. Als uitvloeisel van dezen tijd is ook het volkomen onhistorisch kleurtje van de betimmering uit het Leprozenhuis (No. 29) te beschouwen, dat, volgens meedeeling van wie den ouden toestand nog gekend hebben, en volgens den inventaris, het vroegere *groen* en *wit* heeft vervangen. Ook het welbekende, met kammen bewerkt „eikenhoutverfje" dateert éérst uit de tweede helft der 19e eeuw. **51**) Wel placht men in keukens en kerken het houtwerk reeds sedert de 17e eeuw dikwijls met een eentonig geel te oversmeren, zoodat deze kleur tot een vaste verwers-traditie werd, die ook thans nog niet is uitgestorven **51***a*).

Wat eindelijk het losse meubilair der 18e eeuw betreft, dit volgt zooveel mogelijk de Fransche voorbeelden, of liever de Fransche voorbeeld*prentjes* en niet altijd de beste daarvan. Was het niet te doen om een der geliefde, vochtige thee-koepels of tuinhuisjes, waar het verstandig was alles flink in de verf te houden, dan liet men het achttien d' eeuwsch meubel meestal in de kleur van het hout, die toch al rijk genoeg zijn kon door de marketterie-patronen. Ook geheel vergulde of verzilverde meubelen, komen bij gelegenheid voor (No. 229 en 229*a*), maar een groot gedeelte was geheel gemarketteerd (bois de rapports) **52**) (vergelijk No. 111, 113 en 114). In het allerlaatst der 18e eeuw, den tijd dien men naar Lodewijk XVI en het Directoire pleegt te doopen, komt dan in Frankrijk zoowel als hier de mode het meubel te verven en te lakken met lichte kleuren. Twee tafeltjes en een armstoel der verzameling geven daarvan een nogal curieus voorbeeld omdat hun kleur blijkbaar onder den invloed staat van een ander modeartikel dier dagen, het Wedgewood porselein. **50*a*.**) En ten laatste heeft men nogmaals een andere techniek uitgedacht om uit de houtkleur zelf de allerhoogste kracht te halen. Het „politoeren" begint, waardoor het oppervlak geheel glad en spiegelend wordt dus de nerf geheel dicht wordt gewreven en men zich in staat gesteld ziet om aan het hout de eigenschappen te leenen van geslepen gesteente. Een enkel voorbeeld is reeds in het buffetkastje No. 116 aan te wijzen, waar tevens het, sedert zoo algemeen geworden mahoniehout, voor het éérst in onze verzameling, in grooter oppervlak verschijnt.

De verzameling: chronologische ontwikkeling.

Gaan wij thans de verzameling door, dan kunnen wij alles wat de catalogus analyseert historisch weer tot het volgende samenvatten: Onze meubelgeschiedenis begint, wat de bewaard gebleven stukken betreft, niet vóór de 15e eeuw. **53**).

Wanden.

Van het schotwerk in meer dan manshoogte dat in enkele middeleeuwsche vertrekken was aangebracht, geven de nummers 3 en 4 eenig begrip. Ter dateering dient ons hier het ornament 54). Neemt men aan, dat het briefpaneel vóór de 15e eeuw in het geheel niet voorkomt en dat de vroegste eenvoudige vormen ons bovendien ontbreken, dan brengen ons de voorbeelden van genoemde betimmeringen reeds minstens aan het eind der 15e eeuw. In het *midden* dier eeuw kunnen we ook, naar voorbeeld der dateerbare kastdeurtjes uit Zwolle, waarvan meester en jaartal bekend zijn (1449) (zie No. 1 van den Catalogus), ons muurkastje met gothische traceeringen stellen. De eenvoudige balkenzolderingen uit dien tijd, soms met versierde kraagsteenen (niet zeer gelukkig in gips nagebootst in zaal 161/162) leveren, volgens de schilderijen, gewoonlijk weinig merkwaardigs op.

Zoldering.

Vloeren.

Wat de vloeren betreft kunnen wij slechts terloops noemen: de aardige mozaïekvloer uit Utrecht (fragmenten in de afdeeling Beeldhouwkunst) en enkele andere tegels in het glaspaviljoen. (zaal 202) 55).

Gothische meubelen. Archiefkast uit Utrecht. Dressoor.

De *kast* No. 74 uit een der Utrechtsche kapittelen, was geen gewoon „huismeubel". Dat is dikwijls wél het geval met de rijk behandelde dressooren, waarvan we één bijzonder rijk en twee eenvoudige voorbeelden, kunnen aan halen: No. 77, uit een Alkmaarsch hofje, en Nos. 75, 76. Deze meubelen zijn ons genoegzaam bekend uit de schilderijen 56). Zij dienden als bewaarplaats voor tafelgerei, eetwaren en klein huisraad, de laden wellicht voor het tafellinnen. Op het vloertje vindt men gemeenlijk het koperen koelvat, waarin de tinnen of koperen wijnkannen werden gezet, of ook wel het waschbekken dat na het maal, in plaats van onze vingerkommen, rondging. In het Duitsch heeten zulke kasten naar de constructie „Stollen-

schränke" om de lange doorgaande hoekstijlen, maar het ongeluk wil, dat juist dit voornaamste deel er in de Musea haast altijd aan ontbreekt, of vernieuwd is. Onze voorbeelden zijn echter deels, als No. 77, geheel gaaf, deels toch in zooverre behouden, dat de oorspronkelijke constructie met zekerheid kan worden vastgesteld. Het uit Alkmaar afkomstig stuk met zijn prachtige verhouding van kastje en onderstel, het fijn verzorgd gothisch ornament en de eigenaardige, onbeschadigde voetklossen met zittende leeuwen, dateert naar profielen en overige siervormen, van omstreeks 1500 en verdient dus genoemd te worden onder de merkwaardigste monumenten der Europeesche Musea. Waarschijnlijk heeft dit stuk, de bijzonder rijke verzorging in aanmerking genomen, toch wel voor kerkelijk gebruik gediend. Merkwaardig is, dat het aan alle kanten is versierd, hoewel niet overal even kwistig, en dat het dus niet als wandmeubel was gedacht, wat de gewone dressooren meestal wél zijn. Helaas bezit de verzameling geen voorbeeld van zulk een kastje met een zoogenaamd „averheemsel", dat ons dikwijls wordt genoemd en dat we b.v. kunnen vinden op het „Avondmaal" geschilderd door Dirk Bouts 1467. Dáár schijnt het achterschot boven het dek uit doorgetrokken om een soort van baldakijn te dragen en tevens aan het vaatwerk, dat tijdens het maal op het dek werd tentoongesteld, een goeden achtergrond te geven 57). En nog een ander soort dressoor is in het Museum helaas niet aan te wijzen, terwijl het in de inventarissen tot in de 16e eeuw veel genoemd wordt. Het zoogenaamde: „half-zes-kant". Dit type dat thans nog wel eens op veilingen voorkomt — meestal in valsche exemplaren — en dan gewoonlijk een eenigszins Duitsch karakter draagt, schijnt men, te oordeelen naar den naam in de boedelbeschrijvingen, ook hier te

Dessoor uit Alkmaar.

„Half-zeskant".

lande vroeger veel gebruikt te hebben. „De credence" die ons eveneens in de litteratuur wordt aangegeven, doch, die ik onder dien naam nooit in Hollandsche boedels vond, was een afwijking van het dressoor. Zij onderscheidde zich door een trapvormig entablement op het dek, waarop men het vaatwerk sierlijker kon groepeeren. Het type herrees, eenigszins veranderd, in de 19e eeuw nogeens in ons gewoon buffet. Dat men zulke „pronk-credences" ook in Nederland, althans in Zuid Nederland, heeft gebruikt, bewijzen miniaturen en schilderijen. Het dressoor deed geenszins zoo uitsluitend dienst voor het maal en wat daartoe behoort als thans ons buffet. Het werd tegelijk als bergplaats gebruikt voor allerlei andere zaken. Men was over 't algemeen niet rijk voorzien van kasten en het moet ook als uitzondering genoemd worden, dat wij uit het begin der 16e eeuw een eenigszins meer ingewikkeld kastmeubel, al is het dan ook erg gehavend, kunnen aanwijzen. (No. 78.) De bovenkast is hier ingedeeld als de dressooren, met een blind middelvak, doch de onderkast is niet open, maar voorzien van één enkele vrij groote deur in het midden van het front, zoodat binnen, rechts en links, natuurlijk twee donkere en vrijwel onbruikbare hoeken ontstaan. Om dit gebrek kan deze vorm al niet heel lang in gebruik gebleven zijn, wat het verder verloop der ontwikkeling ons nog zal bevestigen. Het steekwerk aan al deze voorbeelden (No. 77, het dressoortje uit Alkmaar, uitgezonderd), is rijk, maar grof en verschilt in dat opzicht zeer van een, ook om het beslag merkwaardig kastdeurtje (No. 128) dat, naar de gezwenkte bogen en de fijnheid van het traceerwerk zoowel als wegens het ornament der hengsels (lelies) van Fransche herkomst zou kunnen zijn 58). Vooropgesteld dat we hier een Fransch voorbeeld hebben, is de vergelijking

Credence.

Kast van omstreeks 1520.

met het Noord-Nederlandsch werk leerrijk om ons er op te wijzen, dat onze beeldsnijders van het éérste derde der 16e eeuw eigenlijk nog betrekkelijk gebrekkig omgingen met de wereldtaal van het gothisch ornament. Hun sierwerk is hier, waar het om iets meer gaat dan om simpele figuurtjes (No. 129 en 130), tamelijk log. Het zijn de bekende distelachtige krullen **59**) en de uitgesneden helmdekken, die van één punt uit geheele vlakken overdekken. Tegen het Fransche vergeleken mist het ornament de elegantie, de rankheid; houdt men het naast een gelijktijdige Duitsche versiering, dan is het wél minder wormachtig-iel en minder woelig-verward. Maar meer dan kleine verschillen in de manier der laatste twee landen kan men niet bespeuren. In het groot gesproken is dit ornament toch het gemeenschappelijk bezit van alle landen in de 15e eeuw, buiten Italië; een fundamenteel onderscheid kan men niet vaststellen. Ook ons briefpaneel is niet anders dan het Duitsche, Fransche of Vlaamsche **60**). Met traceeringen, kralen, heraldische emblemen en conventioneel gestyleerde bloem- en bladmotieven van distelachtig karakter is de ornamentale voorraad van dezen tijd uitgeput, zoodat onze verzameling in deze weinige stukken toch, wat de versiering aangaat, wel een voldoend beeld geeft. Het is hier de plaats er op te wijzen, dat de Nos 1, 2 en 6, (drie muurkastdeurtjes) bovendien belangrijke voorbeelden leveren voor het geleidelijk verval van een eenmaal aangenomen vorm.

Het beslag.

Het *beslag* toch, bij No. 1 met groote liefde verzorgd, is bij No. 2 reeds van de fijnere afwerking verstoken en bij No. 6 zelfs slordig behandeld, zonder eenig dieper begrip voor de bedoeling van den siervorm.

Het kan ons niet ontgaan, dat de afmetingen van het beslag van al deze gothische meubelen zoo slecht passen bij de gestoken ornamenten. Men zou denken, en het

zou geheel strooken met de overdreven opvatting die men zich heeft willen construeeren van de „liefdevolle gothische werkwijze", dat de werkman, die in dien tijd zijn werkstuk gereed maakte, om het door een ander te laten monteeren, er tevens zorg voor zou hebben gedragen, dat die montuur ook tot een daarvoor bepaalde plaats werd beperkt; maar de monumenten leeren ons het tegendeel. Men scheurt zijn kleeren aan het hakend en te onpas over diep uitgeholde ornamentvormen heen uitstekend beslag. De groote lijn der houtversiering wordt soms zelfs verstoord door het opgespijkerde ijzer. Geen andere verklaring zou ik hiervoor weten te geven, dan het vermoeden, dat ook toen reeds, evenals nu, de beslag-artikelen in den handel waren en dus, tenminste voor stukken die niet op bepaalde bestelling werden ontworpen, gemeenlijk zoo goed en zoo kwaad als het ging bij den koopman werden uitgezocht.

De kist in de 15e eeuw, Overig huisraad.

Doch wij keeren tot een overzicht over het middeleeuwsch meubilair terug. In het vijftiend'eeuwsch huis stond niet al te veel. *Kisten* (No. 49 en 50) bevatten de kleeren, de *muurkast* en het *dressoor* namen het kleine gerei op, één of meer *bidstoelen* met *kastjes* er onder 61) een *plankje* of *nis* aan den wand, een *draaibare lezenaar* dienden tot berging der bibliotheek, het *huisaltaar* is weleens op een kastje opgesteld, eenige *ledikanten* op eenvoudig onderstel waren in verschillende kamers verdeeld 62), een paar losse of vaste *tafels*, *banken*, *stoelen* 63) en *krukken* vormen te zamen met het *spiegeltje*, een *handdoekrek* en een *fonteintje* den ganschen inventaris, als het huis goed voorzien is. Een *vuurscherm* van metaal of vlechtwerk vindt men slechts een enkele maal; de *haardijzers* ontbreken natuurlijk nooit 64).

Voorbeelden in het Museum.

Van de weinige hier opgesomde stukken, van wier bestaan wij door testamenten, boedelbeschrijvingen en niet het minst

door de schilderijen kennis hebben, is echter nog slechts een zeer klein gedeelte in het Museum te vinden. Dat er geen *bedden* uit dien tijd zijn is niet zoo heel erg daar aan dit meubel in onze gewesten gewoonlijk weinig te zien was, omdat het er op was berekend grootendeels te worden bedekt door het beddegoed 65). Jammer is het dat geen enkele gothische tafel kan worden getoond 66). Het zitmeubel daarentegen wordt door weinige, maar voortreffelijke voorbeelden vertegenwoordigd (No. 155/147): een monumentale zetel en een bankje met verstelbare leuning (No. 147), eigenlijk een z.g. „sittekist" zijn hier te noemen. Dit laatste stuk is een klein exemplaar van de typische „haardbanken", die we omstreeks het midden der 15e eeuw zoo dikwijls in schilderijen, prenten en teekeningen opmerken en die het voorbeeld werd van evenzoo ingerichte banken uit de éérste helft der 17e eeuw. De maten alleen zijn voldoende om aan te toonen, dat niet steeds en overal de gothische kist als zitmeubel werd gebruikt, wat men wel heeft beweerd; daarvoor toch zijn de gewone kisten meestal te hoog.

Iets anders is evenwel, dat de zitmeubelen, voorzoover zij er eenigszins gelegenheid toe geven, dienst moeten doen om de lang niet overdadige bergruimte van het middeleeuwsche huis te vergrooten. De zitting zelf dient dan tot afsluitbaar deksel. Voor den vorm der overige destijds gebruikelijke *stoeltjes* komt ons, naast de schilderijen, een werk uit de afdeeling „Beeldhouwkunst" (No. 63 van den Catalogus v. d. Beeldhouwkunst) te hulp 67). De gothische kist, al dan niet als bank gebruikt, komt in twee typen voor: óf de hoekstijlen gaan als pooten door (No. 49), óf het geheel rust op een zoogenaamden sleevoet, m. a. w. op twee leggers, wat vermoedelijk de ietwat latere vorm is. (No. 54).

Renaissance. Eérste helft der 16e eeuw. Betimmering uit Zalt-Bommel en beddestijlen.

De éérste helft der 16e eeuw, het éérste tijdperk der Hollandsche Renaissance wordt in het Museum vertegenwoordigd door de schitterende schoorsteenbetimmering en de wandschotten uit het huis van Maarten van Rossum te Zalt-Bommel. De versiering is hier echter volstrekt niet kenmerkend Noord-Nederlandsch. Men vindt alle onderdeelen, waaruit dit ornament bestaat, reeds sedert het éérste kwart der 16e eeuw in het gegraveerde werk van Antwerpsche kunstenaars, die waarschijnlijk ook de grootste bemiddelaars zijn geweest voor den invoed der Italiaansche motieven ten onzent **68**). De gothische vormen zijn geheel verdwenen en hebben plaats gemaakt voor: acanthusranken eindigende in dolfijnen, spiralen, bladtritons en kinderengeltjes, deelen van den Italiaansch-Romeinschen kandelaber, cartouches, lauwerkransen, en medaillon-koppen; ook de eigenaardige flamingo-achtige steltloopers ontbreken niet. Doch het merkwaardige aan deze betimmering is de manier waarop deze motieven zijn toegepast. Noch het bekende gestoelte te Dordrecht (van 1539-1542), noch de correspondeerende deelen aan het beroemde koorhek te Enkhuizen (1542)**69**) kunnen zich, wat aangaat voornamen smaak en verzorgdheid van uitvoering, meten met dezen schoorsteenboezem. De strengheid, waarmede de nog geheel symmetrisch gehouden kandelaber-motieven op de hoekstijlen geteekend zijn, zou ons haast verleiden hier aan Fransche beeldsnijders te denken. Maar waar men in Frankrijk overeenkomstige motieven aantreft zijn die gewoonlijk toch nog magerder gestyleerd en dateeren bovendien meestal uit wat lateren tijd **70**). Naar de boven genoemde gedateerde monumenten in ons land, waarop het kandelaber-motief achtereenvolgens verschillende vormen aanneemt **71**), aarzel ik dan ook niet den schoorsteen nog van omstreeks 1535 te dateeren. Iets later schijnen reeds

de beddestijltjes (No. 138), die ons in staat stellen, althans in gedachte, het gemis te vergoeden van een vroeg 16e eeuwsch pronkbed **72**). Het bij een der posten behoorende schot vertoont ons bovendien een late vervorming van het briefpaneel dat zich hier als een uiterst taai motief doet kennen; aan het landelijk meubilair heeft het zich trouwens zelfs tot in de 18e eeuw staande gehouden **73**).

Laatste uitloopers van het briefpaneel.

Het wandschot.

Vergelijkt men de wandbetimmering uit het huis te Zalt-Bommel met de vroeger genoemde gothische schotten (No. 3, 4 en 5), dan springt het verschil in de verdeeling al dadelijk als iets geheel nieuws in het oog. De smalle rechthoeken die door gladde stijlen werden omsloten en wier versiering de „brief" placht te zijn, zijn hier vervangen door breedere die zonder ornament als vlakke paneelen blinken tusschen regels en stijlen, die nu op hun beurt versierd zijn met de bovenbeschreven renaissance-teekening. Dat men daarbij ook werkelijk aan het practisch gebruik heeft gedacht, blijkt uit het feit, dat men de onderhelft der betimmering, die toch minder in 't oog moest vallen, geheel onversierd heeft gelaten.

Het burgerhuis.

Het behoeft geen betoog, dat deze buitengewone stukken geen voorbeelden zijn voor wat men gewoonlijk in het 16-eeuwsch burgerhuis kon aantreffen. Dit verschilde in 't algemeen waarschijnlijk in het éérste derde der 16e eeuw nog bitter weinig van de inrichting der voorafgaande periode. Slechts in aanzienlijke kringen was men toen reeds nader bekend met de sierdeelen der renaissance, verstond men de taal van haar profielen en begreep men ook iets van haar nieuwe proportie-wetten.

Van den invloed op het burger-meubilair dat zich *langzaam* aanpaste aan de nieuwe wijze, getuigen eer de beide kastdeurtjes No. 6 en 131, wier opzet nog geheel gothiek is, doch wier detail wij als onmiskenbaar tot de

Renaissance behoorend mogen aanmerken. Over de *kisten*, die in dezen tijd (vóór 1560) nog steeds den dienst doen van de latere kast, valt weinig nieuws te zeggen. Als voorbeeld van een 16de eeuwsche kist met renaissance-ornament, maar ouderwetsche constructie kan No. 51 dienen 74). Van de *zitmeubelen* daarentegen moet in de éérste plaats de z.g. „caqueteuse" genoemd worden (No. 156). Hier is het oude beginsel van den zwaren zetel die tevens bergplaats was, vervallen; het meubeltje is lichter geworden en sluit zich eigenlijk meer aan bij den gothieken krukstoel (pag. XLIV; noot 67), dan bij vroege vormen van armstoelen. Het voorbeeld in het Museum is uiterst sierlijk van bouw, doch heeft niet dien graad van lichtheid, die dergelijke Fransche meubelen 75) onderscheidt. Het verschil van materiaal — in Frankrijk gebruikte men voor dergelijke damesstoeltjes meestal notenhout — speelt hierbij ook een rol. Maar, al moge er nog beter zijn, wat men zou kunnen noemen: de „cultuur van het zitten", komt in dezen stoel reeds veel meer aan den dag dan vroeger. De vorm van het grondplan, de hoogte en het beloop der armleggers en de lichte helling van de rugleuning zijn hier alle van gewicht. De zitting is nog van hout en eischt dus een los opgelegd kussen. Het stoeltje is laag, en vermoedelijk op damesmaat gemeten. Te dateeren zijn dergelijke meubelen, tenminste ongeveer, naar een bekend Zuid-Nederlandsch stuk, de zetel van Louise van Croy (afgietsel Westelijke Binnenplaats No. 406 v. d. Inventaris). Maar ook zonder dat kunnen wij den tijd van vervaardiging naar de als gecanneleerde zuilen gevormde stijlen, veilig op omstreeks 1550 stellen. Een aardige Italiaansche „Sgabello" (krukstoeltje No. 157) ongeveer uit denzelfden tijd, heeft veel minder gunstige eigenschappen voor het practisch gebruik. Men zit er te hoog op en het hellend zitvlak maakt

Midden der 16e eeuw; zitmeubelen.

Het „zitten".

den stoel dubbel ongemakkelijk. Doch wij mogen niet vergeten, dat men toen in het dagelijksch leven inderdaad wat zitten betreft veel minder verwend was dan wij. Wie de houdingen der zittenden op Nederlandsche en buitenlandsche schilderijen tot omstreeks 1600, en nog daarna, bestudeert, zal vinden, dat gewoonlijk alleen ouderen van dagen gemakkelijk zijn gezeten. De meeste *menschen* zitten als terloops, met gestrekte beenen en op de punt van de zitting. Eerst een halve eeuw later krijgt men behoefte aan dit soort van comfort. **75***a*).

Reeds op de draaibank vervaardigd en vermoedelijk op Fransche voorbeelden geïnspireerd, is het notenhouten stoeltje van ongeveer gelijken grondvorm dat, naar het handboog-wapen in de bekroning, misschien afkomstig was van een der Doelens. Er valt nog op te merken, dat wij aan dit stuk voor het éérst een eigenaardige versiering van poot en stijl waarnemen: „*gedraaide geledingen en huizen*''; naar men weet een der meest gangbare vormen der 17e eeuw (Fig. 6*b*). Nog zijn de fijnere zitmeubelen als geïsoleerde stukken te beschouwen. Stellen van 6 of van 12 eendere stoelen, laat staan dan van armstoelen, zijn in de 16e eeuw nog minder gewoon.

Het ledikant.

Uit het laatste derde der 16e eeuw kan hier nog één merkwaardig meubel worden aangehaald, het zeer gerestaureerde *ledikant* No. 139. **76**). Wat ons daaraan 't meest in 't oog valt is het geheel nieuwe karakter van het ornament. Uit den schat van middellijk of onmiddellijk uit Italië overgenomen motieven zondert zich in de Nederlanden het eerst, en reeds sedert omstreeks 1540 een eigen siervorm af, ontstaan door den invloed van het eigen nog gothisch stijlgevoel op een overgenomen

Cartouche en rolwerk.

Romeinsch-Italiaansch detail, de z. g. *cartouche*. Men kan de verwording van het oorspronkelijk cartouche-

schildje tot de rijke sieraden van lijsten met hun omkrullende, symmetrische uitgroeiingen, en doorstrengelingen voet voor voet naspeuren in de ontwerpen der Nederlandsche ornament-teekenaars, die hun werk als voorbeeld voor de kunstnijveren bedoelden. Het eindresultaat van dien „cartouche-stijl", waarmee tevens naturalistische veranderingen van de acanthusrank en de vruchtmotieven gepaard gingen, is het zoogenaamde „*rolwerk*" 76*a*) dat in de tweede helft der 16e eeuw, en gedurende een groot gedeelte der 17e de heerschende grondvorm wordt, waaruit zich alle verdere ornament ontwikkelt. Dit rolwerk nu, met alle overige attributen, die er van 1550 tot ± 1600 onafscheidelijk van zijn, vinden we in de verzameling voor 't éérst in het fries en de paneelen van het genoemd ledikant. Het is de zoogenaamde „Florisstijl" dien we hier voor oogen hebben, zoo gedoopt naar twee der meest bekende voorbeeld-teekenaars 77).

Florisstijl.

De *kast* behoudt in de tweede helft der 16e eeuw gedeeltelijk de oude indeeling. Nog steeds vinden we de beide bovendeurtjes en het blinde middelvak, dat thans soms als openvallende klep is ingericht (No. 83). De middeldeur beneden is echter, practischer, vervangen door twéé deuren. De versiering is die der renaissance-architectuur, zooals men die in 't noorden verstond; al haar onderdeelen zijn op het meubel toegepast, maar toch zoo toegepast, dat het geheel steeds *meubelstijl* blijft. Het verkeerde beginsel dat voorzat bij de zoogenaamde „Façadenschränke", die men in denzelfden tijd in Duitschland aantreft, heeft hier geen weerklank gevonden. Een kast bleef een kast en werd geen miniatuur-paleis. Nog altijd dienen de verschillende vakken voor berging van allerlei ongelijksoortige goederen. De kleeren daarentegen hing men op een kapstok of vouwde ze in de kisten. De eigenlijke

De kast; 2e helft 16e eeuw.

Berging van kleeren.

kleerenkast met twee deuren of één deur en binnenwerk zonder schotten- of boordverdeeling, dagteekent, zoover wij zien konden, uit het éérste kwart der 17e eeuw. Naast

Het buffet.

de kast kwam thans het *buffet*. Aan zijn afkomst van het dressoor herinnert nog het open ondervak, doch iets nieuws is het *terugspringende* kastje van het bovenvak, waar het dek, dat als kroonlijst is geprofileerd en op karyatiden of zuiltjes rust, overheen steekt. (No. 81 en 82). Door het gedateerde voorbeeld met marketterie van **1583** en meer dergelijke stukken in het buitenland, (reeds aangehaald op pag. XXXIV noot 46) zijn wij in staat dezen vorm van het buffet, „boveth'' zeggen de inventarissen ook wel, in het laatste derde der 16e eeuw te plaatsen. Evenals vroeger over de dressooren, lag ook over het buffet tijdens het gebruik een wit laken dat ten slotte vervangen werd door een in 't bijzonder voor dat doel afgepast kleedje, dat

Tafel.

er dan ook na de maaltijden op bleef liggen. **78**). Een *tafel* tenslotte, uit het einde der 16e eeuw, kunnen wij in de verzameling aan één prachtig voorbeeld leeren kennen, (No. 256) dat, hoewel teruggaande op Italiaansche tafels, **79**) evenwel eenvoudiger Nederlandsche vormen heeft aangenomen. Ook de kolomtafel (No. 257) met negen pooten behoort in dit tijdvak thuis, doch zou evengoed Vlaamsch of Fransch werk kunnen zijn **80**).

Omstreeks 1600. Het éérste derde der 17e eeuw.

De meest uitblinkende periode der Hollandsche meubelmakerskunst: — omstreeks 1600—1640 — vinden we ook voldoende vertegenwoordigd. In het eerst doet zich kort de invloed der fantastische teekenaars (vergelijk pag. XXIX) gevoelen, hoewel de uitvoering toch altijd gematigd bleef,

Invloed van Vredeman de Vries.

vergeleken bij de wilde ontwerpen op het geduldig papier. We denken hier aan voorbeelden als de notenkast met de sierlijke, maar toch wat onrustige karyatiden (No. 84.) Vlaamsche smaak schijnt hier niet te miskennen, het zoeken

naar de rondende, elegante lijn, de verkropte hoeken, herinneren aan verwante werkstukken uit Zuid Nederland 81). Ook het terugspringend bovendeel, waardoor de kast als het ware een vermenging van kast- en buffet-type is, vindt men in Vlaanderen. Maar de gladde eenvoud der profielen en het gematigd detail maken het toch waarschijnlijk, dat ook dit meubel in Noord-Nederland ontstaan is. De schakel tusschen beide landen vormde trouwens in dien tijd natuurlijk de voorbeeldprent, die door Amsterdamsche zoowel als Antwerpsche uitgevers over geheel Nederland verspreid werd 82). Daardoor gaat ook een al te strenge scheiding niet op.

De gematigd klassieke reactie.

Maar reeds na de eerste tien jaren der 17de eeuw volgt een algeheele reactie. Terwijl men in Vlaanderen, juist doelende op dien tijd, van den „Rubensstijl" in de meubelarchitectuur spreekt, waarbij men dan toch denkt aan de heerschappij van bolle vormen, veel snijwerk en zwellende profielen, openbaart er zich in 't Noorden in hetzelfde tijdvak een kennelijk streven naar steeds strenger, bijkans nuchteren eenvoud. De betimmeringen (No. 13-17) van 1617, die van 1626, en niet het minst de fraaie kast No. 87 (een van de vroege kleerkasten) doen ons zien, hoe men hier nagenoeg uitsluitend met het zuivere werk van den schrijnwerker volstrekt bevredigende uitkomsten wist te bereiken. Denkt men terug aan de prachtige betimmering afkomstig uit Enkhuizen (No. 10), met het rijk gestoken fries, dat in stijl het meest verwant is aan de werken der Zuid-Nederl. familie Colyn de Nole 83) dan gelijken deze simpele stijlen en paneelen fantazieloos. Hier toch moet het scheppend vermogen van den beeldsnijder zich tevreden stellen met de consoles alleen. Maar deze tijd zoekt de voortreffelijkheid in

De wanden.

iets anders: in de volmaakt klassieke proportie aller onderdeelen, de weloverwogen afmetingen van hoofdgestel, wand-

vak en stylobaat, naar het theoretisch schema, en voorts in 't oneindig gevarieerd, maar altijd sober licht-en-schaduwspel van profielen en cannelures, opgeluisterd door een enkel moresk-inlegwerk 84) en spaarzaam aangebrachte ebben oplegsels. En tenslotte school de grootste kracht in de nobele kleurtegenstelling van schot en muur. In het Museum is helaas, tengevolge van de vergissing, dat men met brokstukken uit alle vier windstreken kamers heeft willen samenstellen, weinig meer te bespeuren van dit grondbeginsel der vroeg 17d' eeuwsche decoratieve kunst. Zaal 156 geeft er eenig begrip van. In andere lokalen heeft het waagstuk zich trouwens zelf gestraft, want duidelijker dan metterdaad is het wel niet aan te toonen, dat donker goudleer van *na* 1650, en roodbruine eiken betimmeringen van 1630 ongeveer, niet bij elkaar passen. Van de vloeren die, naar de schilderijen uitwijzen, eveneens een belangrijke rol speelden in het voorkomen der kamers van dit ook politiek en economisch zoo voorspoedig tijdperk, is in de verzameling *géén enkel voorbeeld.* Meestal waren de vroegere, grove delen, of de verglaasde tegels en bakken vervangen door vloer-patronen van hardsteen en marmer in wit en blauw of wit en rood. En ook dán, wanneer, *wat trouwens in het minder rijke huis regel was*, geen betimmeringen werden aangebracht, maar de wanden eenvoudig helder gewit waren, ook dán vormde zulk een vloer met de donkere balken-zoldering en den witten wand een kostelijk harmonisch geheel 85). *Schoorsteenmantels* met hunne karyatiden en rechte boezems 86) geven de Nos. 12, 13*a* en 14 te zien, die buitendien het voordeel opleveren tevens achtereenvolgens van 1614, 1617 en 1626 gedateerd te zijn. Soms waren ook de *zolderingen* reeds in dezen tijd door beschildering opgeluisterd. Een keurig voorbeeld geeft ons het fragment, van een groen-blauw en

De vloeren.

Schoorsteenen.

Zolderingen.

wit geschabloneerde en beschilderde balken-zoldering, uit een huis te Dordrecht, (Wijnstraat 52) van 1631, (Cat. No. 1, Zaal No. 343). Het fragment is thans aangebracht op nieuwe vergulde kraagsteenen boven de gewitte wanden en zelfs in dit, overigens weinig in overeenstemming gemeubeld vertrek, mist het zijn effect niet, waartoe de verlichting door vensters met oude luiken het hare bijdraagt. Een houten tongewelf uit een vorstelijk verblijf zien wij versierd met gouden grotesk-ornament op bruinen grond. De teekening der ranken en figuren herinnert van verre aan ontwerpen van P. Vredeman de Vries. Het is echter vreemd, dat juist dit voorname stuk is geplaatst boven goudleer uit lateren tijd en in de buurt van twee betimmeringen, die eer uit gewone burgerhuizen stammen. Waarschijnlijk was het berekend aan te sluiten bij beschilderde wanden met ornament, in den trant van enkele gelijktijdige ontwerpen. (No. 20, Zaal 154).

Kasten. Beter staat het voor dezen tijd met het losse meubilair dat althans geen valschen indruk te weeg brengt door onoordeelkundige en onveranderlijke opstelling. Van de *kasten* is het ebbenhouten statiemeubel (No. 86) te noemen, dat reeds om de kostbaarheid van het materiaal als unicum beschouwd moet worden. Terwijl vervolgens de Nos 87 en 88 als eenvoudige, goede voorbeelden hierbij behooren

Bedsteden, De *bedsteden*, meestal vast aangebracht in de hoeken der vertrekken en soms opgenomen in de betimmering, vindt men vertegenwoordigd door de Nos. 14 en 15, en eenvoudiger door No. 22.

Banken. *Banken* bezit de verzameling uit dezen tijd slechts weinig: No. 148, de eenvoudige lage bank op kolompootjes en zonder leuning kunnen we, naar een geheel overeenkomstig meubel in het stadhuis te Middelburg, dat 1617 gedateerd is,

veilig als van omstreeks 1615—1620 beschouwen 87) en dus hier vermelden.

Huifstoelen.

De serie *stoelen* uit dit tijdvak is daarentegen belangrijk genoeg, hoewel verre van volledig. Daar zijn in de eerste plaats, waarschijnlijk nog uit het laatste kwart der 16e eeuw, de eigenaardige *huifstoelen*: (No. 159 en 160). De tijd van No. 159 wordt vaag bepaald door de overlevering, dat Prins Willem I hierop nog in 1577, ten huize van den Amsterdamschen Burgemeester de Graef zou hebben gezeten, wat niet onmogelijk is. Gewichtiger is echter, dat we in dezen stoel een belangrijken overgangsvorm moeten zien. We vinden hier den overgang van de harde, houten zitting tot het gevulde en vast aan den stoel verbonden kussen. (Zie beschrijving catalogus). Waarschijnlijk waren dergelijke meubelen er op berekend bij de tochtige open vuren gezet te worden om den zittende te beschermen; dezelfde dienst dien wij nog heden van den manden strandstoel vergen, dien we reeds in de 16e eeuw zoo vaak, als proefstuk der mandemakers terugvinden op de mandemakers gilde-penningen 87*a*). In de tweede plaats volgen de gewone *armstoelen* (No. 171 en 173). Alle uit

Armstoelen.

de éérste helft der 17e eeuw, zwaar van bouw, de vroegste soort met rijker steekwerk, de latere met de gelede pooten en stijlen, grootendeels op de draaibank vervaardigd. De bekleeding is reeds vast aangebracht en was vermoedelijk oorspronkelijk veelal leer. Eenigszins als overgang tusschen deze groote zetels en den gewonen stoel volgen dan de Nos. 169 en 167/168, met lagen rug, die wij een enkele maal op banketstukjes van Dirk Hals en de zijnen aantreffen. Niet alleen de rug is hier lager, maar het geheele fatsoen is lichter dan bij de vorige. Men kan er over twisten of No. 161 werkelijk oorspronkelijk het stoeltje is geweest waarop Johan van Oldenbarnevelt in de gevangenis heeft gezeten

(1619). Wel weten we, dat zijn bediende de papieren van den staatsman in een *laag* „Spaansch stoeltje" heeft trachten te verstoppen 87*b*). En het woord „laag" zou op dit meubel zeer toepasselijk zijn, al vindt men zulke lage zitmeubelen vóór 1630 wel eens meer. Wat evenwel onder „Spaansch" verstaan moet worden, een bepaling, die we telkens weer in de 17d'eeuwsche inventarissen vinden en zelfs even vaak in minder aanzienlijke boedels, is vooralsnog niet duidelijk. Dat het al spoedig geen vaste beteekenis meer had is af te leiden uit de uiteenloopende vormen in beschrijving, zoowel als afbeelding 88) die alle voor „Spaansch" doorgaan. Vermoedelijk heeft deze bepaling evenwel oorspronkelijk gezien op een uit Spanje ingevoerde nieuwigheid, en het is aannemelijk dat men daarmee de bekleeding, waarschijnlijk zelfs de *leer*bekleeding 89) op het oog had. Het is echter ook mogelijk, dat de *stoel met vier pooten en rug*, zonder armleggers, uit het zuiden werd ingevoerd en de plaats van onze driestallen en krukken innam. Maar hoe dan ook, het woord verliest spoedig zijn bijzondere beteekenis en doelt in het algemeen op *bekleede stoelen met vier pooten en rug*.

De Spaansche stoel.

Een buitengewoon fraaien, eenvoudigen stoel, met geborduurd laken bekleed en afgezet met franje en passementerie-werk, bezit het Museum in No. 174. Dit stoeltje kan inderdaad als een der nobelste voorbeelden van den vroeg 17d'eeuwschen stoel in aanmerking komen. Zoowel om den slanken bouw der stijlen en voetklossen, — een rankheid die alleen door het gebruik der harde houtsoort mogelijk wordt — als door de smaakvolle tegenstelling van het zwarte hout en het groene laken, bewerkt met oranje koord en opgespijkerd met vergulde nagels, hebben wij hier een der meest volmaakte producten van dien tijd 90).

Vorm van poot

Naar den vorm van stijlen en pooten kan men alle stoelen

en stijlen.

van deze periode in twee groepen verdeelen: in ééne, waar de klassieke *kolom*, meest de Toscaansche, het voorbeeld was en in een andere, waar *huis-en-geleding*, een draaibank motief dus, den vorm bepalen.

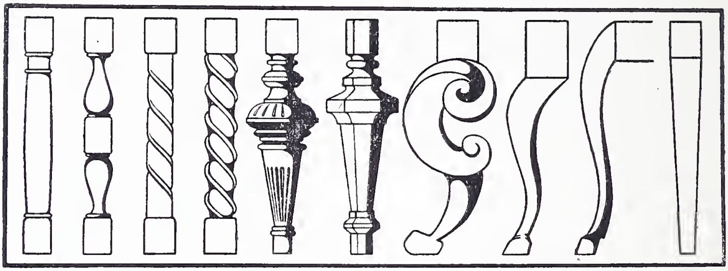

(De catalogus noemt de reeks zooveel mogelijk in chronologische volgorde).

Tafels.

In denzelfden tijd, omstreeks 1600, neemt de tafel, die vroeger nog geen kenmerkend Nederlandschen vorm had, langzamerhand een eigen gedaante aan. Door een overdrijving van de gedraaide geleding, die we aan den stoelpoot leerden kennen, ontstaat die eigenaardige vaas- of urnvormige tafelpoot, dien we voortaan telkens weer ontmoeten. Het streven om den vorm der dunne stoelpooten ook voor het zware tafelonderstel te gebruiken, schijnt hier den doorslag te hebben gegeven. Aanvankelijk, evenals de meeste vroege meubelen van dit tijdsgewricht met steekwerk getooid, wordt het tafel-onderstel al spoedig meer en meer beperkt tot gladde meubelmakersvormen en hoogstens verlevendigd door ingetrokken biezen, cannelures of kerven (voorbeelden: Nos. 258-261) **91**). En terwijl vroeger de tafelpoot, evenals de kast-hoekstijl, ook van onderen een vierkant voetstuk vertoonde, wordt thans

ónder dit uiteinde nog een ronde klos (bal) geschoven (vgl. pag. XVIII). Het vroegste voorbeeld daarvan vonden wij op een uithangbord van omstreeks 1600 (Pl. XLIV). Het spreekt van zelf, dat men ook in dezen tijd de tafels naar het gebruik wist in te richten; een tafel met kastje, of breede lade vindt men op schilderijen van omstreeks 1650 dikwijls. Het origineel ontmoeten we onder No. 260. *Achtkantige tafeltjes*, met blad om neer te kleppen en draaibare poot, kwamen insgelijks voor; één werd er onlangs voor de verzameling aangekocht (No. 260*a*). Ook het bovengenoemd noemd, overladen zwart marmeren tafelblad dat vermoedelijk op één zwaren poot moest rusten, (No. 265 vergelijk pag. XXXVI) is achtkant. *Ronde tafels* uit dezen tijd zijn mij niet bekend, behalve dan uit de laatste jaren der 17e eeuw en later; wél weer uit vroeger tijd, van vóór 1560 en natuurlijk ten allen tijde in *boeren*huizen. *Schrijftafels* komen meestal voor in den vorm van onze kantoorlessenaars op hooge pooten. *Waschtafels* zijn zeldzaam. De eenige die ons bekend werd in 't Museum Plantijn te Antwerpen (van omstreeks 1590) is uiterlijk niet veel anders dan de bovengenoemde kasttafel (No. 260). Het blad slaat echter omhoog. — Of dit de gewone vorm was durven wij niet te zeggen. Doch dit slechts voor overzicht.

Persen.

Verwant met de tafel is ook de *linnenpers met onderstel*, die gedurende de 17e eeuw een onmisbaar meubel was en evenals de tafel met ebben inlegwerk of met eenvoudig steekwerk versierd werd. (Nos. 269 en 270). Als bijzonderheid zij hier vermeld, dat de verzameling één klein handpersje rijk is dat nog uit de éérste helft der 16e eeuw dagteekent (No. 267) en blijkbaar nog niet van een bijbehoorend onderstel voorzien was. Het is trouwens zoo licht, dat men het nog gemakkelijk overal heen kan verplaatsen **92**).

Kleine stukken. Aan kleinere stukken uit dezen tijd (± 1640) zijn wij arm. Zij zijn altijd 't éérst opgeruimd, vernietigd of verstookt als de smaak veranderde. Een goed versierde jassen-knecht van omstreeks 1630, voorzien van het gewone opengewerkte „rolwerk" en op kruisvoet staande, mag hier als zeldzaam stuk worden vermeld. Spiegel- en schilderijlijsten zijn er niet te noemen, behalve het beschadigde onderdeel van een streng architectonisch behandelde lijst (No. 274). Wij verwijzen echter daarvoor tevens naar de volgende Nos. in de verzameling van schilderijen van 's Rijks Museum: 47, 1923*a*, 141-142, 6, 132 enz., 2497, 2131, 2205, 2238, e. a. **92***a*).

Tweede helft en einde der 17e eeuw. Tusschen 1630 en 40 begint een ander geslacht met anderen smaak zich te doen gelden. De reactie tegen het streng architectonische meubel zonder steekwerk is duidelijk waar te nemen. Opnieuw herleeft de behoefte de vlakken ver-

Het ornament: de acanthus-rank en het kwab-ornament fraaid te zien door reliefs; maar het tengere renaissance-ornament is geheel vergeten en ook de strakke Holland sche cartouche en het rolwerk hebben afgedaan. Van het rank-ornament heeft zich alleen de gezwollen acanthusrank met haar volle bladwerk verder ontwikkeld. Uit het allengs verzwaarde rolwerk ontstaat in dezen tijd in Holland de nieuwe vorm, die men niet oneigenlijk „kwab-ornament" heeft ge-

De zoogenaam de beeldekasten. noemd. Zoowel aan wandbetimmeringen **93**) als aan losse meubelstukken is die verandering te vinden (goede voorbeelden van de verwording der acanthus-ranken bezit het Museum in de rijk gedecoreerde *kast* No. 92 en de daarbij in de buurt behoorende *kist* (No. 63.) **94**.) En reeds aan dit rijke snijwerk is het te bemerken, dat de beeldsnijders van dezen tijd langzamerhand weer terugzinken tot op het pijl van den ambachtsman. Zoolang het alleen het eeuwig herhaalde rank-fries moet zijn, met de bloemvaas als middelstuk, gaat het aan, maar zoodra er figuren bij komen **95**)

(No. 92) schieten de krachten te kort. Weliswaar wagen die brave handwerkslieden zich aan omvangrijke composities, maar de bekende prentjes worden slaafs door hen gecopieerd. Zoo is door gestage herhaling het einde van dezen korten wederopbloei der „half taelgen" ook weldra nabij en zoo loopt de meubelversiering van de tweede helft der 17e eeuw dood in een eindeloos namaken van plompe festoenen en zware cartouche-vormen. Het *kasttype* heeft in zooverre een wijziging ondergaan, dat wij thans behalve de enkele twee-deurs kleer-kasten, die nog altijd zeldzaam zijn, in Holland, van omstreeks 1600 af, in den regel *vier*deurskasten aantreffen **96**), dat verder de rechte voetklossen, die bij de notenkast No. 84 zelfs nog van liggende leeuwen voorzien waren, thans voor goed vervallen en vervangen worden door de omvangrijke zwarte balpooten. Ook de groote vier- en tweedeurs *ebben- en palissanderkasten*, staan steeds op zulke balklossen. De lagere kasten met *drie* deurtjes boven en *twee* beneden, die dus nog eenigszins aan de oude indeeling herinneren, schijnen daarentegen meer in Zeeland en Brabant thuis te behooren, waar zij ook nu nog vrij veel voorkomen.

De kast-indeeling.

We hebben hier gelegenheid nog een bijzonder soort kastjes te behandelen dat door de geheele 17e eeuw heen, onder allerlei gedaante voorkomt en eenerzijds zeker in de verte verwant is aan het gothisch dressoor, anderzijds wellicht is te beschouwen als een navolging van het oudere zoogenaamde *Spaansch kabinet*. Het *Spaansche kabinet*, er zijn er nog tamelijk veel bewaard gebleven, is een soort schrijfkastje dat in zijn kistvormig bovenstel een reeks van laadjes voor schrifturen en schrijfgerei bevat, die door een klep-deksel, tevens het schrijftafelblad, kunnen worden afgesloten. Het onderstel dezer kabinetten bestaat gewoonlijk uit twee open schragen, verbonden door een

Kabinetten en kunstkastjes.

Het Spaansch kabinet.

reeks van colonnetten met boogstellingen. Voorbeelden van dergelijke *Nederlandsche schrijfkabinetten* of *tafelkastjes*, die ook wel eenigszins anders ingericht als *muntkastjes*, of — met openslaande deurtjes — tot berging van fijn tafellinnen werden gebruikt, vinden wij in de Nos. 88, (van 1628) en in een eiken- en ebben-kastje met cornisversiering (No. 89,) terwijl No. 90, uit den tijd der ebben-palissander-kasten, nog weer eens een latere vorm blijkt. We hebben bij No. 88 een onderstel gevonden met zware en bij No. 89 een met slanke kolompooten, hierna zou nu, van rechtswege naar tijdsorde, een type van onderstel moeten volgen met vaasvormige pooten zooals we gewoonlijk onder de linnenpersen (pag. LVII) hebben gevonden. Van dit slag, dat elders wel voorkomt heeft het Museum echter geen voorbeeld. Het onderstel van No. 90, uit het einde der 17e eeuw, heeft reeds geslingerde pooten. Van dezelfde familie als deze schrijfkabinetten zijn ook de zoogenaamde *kunstkastjes*, die eigenlijk niet anders zijn dan verwaterde nabootsingen van *Italiaansche* schrijf- en kunstkabinetten der 16e eeuw, die bij ons door Fransche voorbeelden zijn ingevoerd. (Zie noot **35**). We zouden zelfs niet durven zeggen of deze kunstkastjes (Constkabinetten) wel ooit in Holland en door Hollandsche werklieden gemaakt zijn. In het Museum Plantijn te Antwerpen zijn er enkele wier herkomst uit Antwerpen vaststaat en daar de schilderingen aan de binnenzij der deurtjes meestal van Vlaamschen oorsprong zijn (zie Nos. 119 en 120) dunkt het ons waarschijnlijk, dat wij hier met een vrij ruimen Vlaamschen invoer te doen hebben, of anders tenminste werk van Zuid-Nederlansche uitgewekenen voor ons zien, wat trouwens niet te verwonderen zou zijn met het oog op den tijd waarin deze kastjes het eerst voorkomen: omstreeks 1600. Het is wel mogelijk, dat men later ook hier de industrie van zulke curiositeiten heeft

Het tafelkastje.

Het kunstkastje.

Vlaamsche herkomst.

voortgezet. Ik wijs b.v. op het kastje No. 125 met de geslepen zeeslagtafereelen op het spiegelglas en de boven al voor Holland karakteristieke gevels met hooge stoepen in het gemarketteerde binnenvak.

Stoelen.

De zitmeubelen kan men sedert het midden der 17e eeuw in eenige groepen onderscheiden. Nemen wij als punt van vergelijking *pooten* en *stijlen* dan verkrijgen, wij: *a.* stoelen met *geslingerde* stijlen en pooten; *b.* stoelen met *baluster*-pooten; *c.* stoelen met *voluutvormige* pooten. Het oude systeem van *huis-en-geleding* verdwijnt geheel, of gaat schuil onder steekwerk; zoo b.v.: Nos. 215 en 216. Nog in den allereersten tijd, omstreeks 1640—50, onmiddelijk na de bovenbehandelde kolompoot-stoelen en ten deele daarmee gelijktijdig, stel ik de éérste soort met de *geslingerde* en *getordeerde* pooten en stijlen **96***a*), die eerst uit de hand later op de ovaal-draaibank zijn vervaardigd. (Zie teekening blz. LV *a. b.*). In volgorde kunnen hier genoemd worden de Nos: 176—198. De *bekleeding* trekt thans meer onze aandacht door de kleur. Terwijl men zich vroeger met leer of effen stoffen, opgeluisterd door stempels of het verguld der nagels, **96***b*) tevreden stelde, verschijnen nu de sterk sprekende gebloemde soorten van geschoren en geperst trijp, (b.v. stoel No. 178). Een enkele maal ziet men als stoelbekleeding ook een afgepast bloempatroon in gobelinweefsel, (No. 187.) wat op ons door zijn perspectief en plastiek altijd een hoogst zonderlingen indruk maakt. Eindelijk, in het begin der 18e eeuw komen dan tapisserie (point de Hongrie, petit point) en zijdamasten met groote bloem-patronen in den smaak. (No. 193 en 190).

De geslingerde poot en verdere veranderingen.

Balusterpooten.

De tweede stoelvorm, bovengenoemd, onderscheidt zich door de *balusterpooten*, die we, naar het Fransche voorbeeld, reeds sedert ± 1630 konden verwachten. Onze Catalogus teekent van deze soort vier exemplaren aan. (Nos. 199—202. Fig. 6, pag. LV e. f.)

Voluutpooten. En het laatste, op zich zelf onzinnige, model met *voluutpooten* en voluten als armleggerstutten is vertegenwoordigd door de nummers: 208—218. (Fig. 6*g*). Men dient op te merken, **Rietbespanning.** dat naast de genoemde bekleedingen ook de *rietbespanning* van rug en zitting vooral in het derde kwart der 17e **Matten stoelen.** eeuw in de mode komt, en naast de oudere *matten*-bekleeding blijft bestaan. De ordinaire matten stoelen zijn in velerlei vormen te vinden; als vroegste voorbeelden der verzameling dienen de Nos. 243—244, die men geheel zoo terug ziet op schilderijen van de tweede helft der 17e eeuw. Er volgt dan verder een aardig burgerlijk type voor den breeden Louis XIV armstoel (No. 245) terwijl eenige verdere nummers 246—250 de reeks matten stoelen volledig maken tot in de 19e eeuw toe

Vouwstoelen en tabouretten. De zeer oude *vouwstoel* 97) is ons van schilderijen genoegzaam bekend 98), maar het Museum bezit er geen. Wel komt ons hier een klein vouwstoeltje (No 251) eenigszins te hulp. Het is een vrij gaaf meubeltje, waarvoor wij het eenigszins strenger behandelde oertype meenen te moeten aanwijzen in een prent door Crispiaen van der Passe. 99) Naar het schijnt was het een zeer geliefd model, tenminste er bestaan replieken in meer dan één buitenlandsch Museum. 100) Hoewel men in de slanke schraaglijstjes en de galerij van colonnetten nog een herinnering aan de strenge ornamentiek van het éérste derde der 17e eeuw voelt, zijn toch de ruw gestoken dolfijnen op zij, die in acanthuskrullen overgaan, voldoende om ons dit stuk niet vóór 1650 te doen dateeren. Minder belangrijk is een vouwstoeltje met *dwars*schraag (No. 252), van het einde der 17e eeuw. Het is overladen versierd met zware acanthuskrullen en figuren. Waarschijnlijk hebben wij hier een Italiaansch werk uit den vervaltijd voor ons. Aan *tabouretten* bezit het Museum niets

noemenswaardigs; de Nos. 253—255 zijn alle minderwaardige exemplaren. Hebben we tenslotte tot nu toe slechts één sierlijk Italiaansch *krukstoeltje* (pag. XLVII No 157) genoemd, hier zij vermeld, dat in de 17e eeuw ook in Nederland dergelijke meubelen, van wat verbasterd Italiaansch model, niet geheel onbekend waren. B. van der Helst vooral heeft ze gaarne geschilderd en heeft er waarschijnlijk één of meer op zijn atelier gehad (zie No. 1135, de „Schuttersmaaltijd", in de schilderijen-verzameling van 's Rijks Museum en het portret van Paulus Potter door van der Helst in het Mauritshuis). **Krukstoelen.**

De *tafel* heeft in de tweede helft van de 17e eeuw geen nieuwe gedaante meer verkregen. Maar in dezen tijd van weeldig ingerichte „saletkamers" had men aan enkele groote tafels niet genoeg. De smaak voor pronk en de veranderde begrippen omtrent huiselijke gezelligheid eischten veeleer kleine tafeltjes, die overal in de kamers konden worden opgesteld, van stevige vierpootstafels met kruis en balusterpooten af, tot waggelende gueridons toe. De versiering der groote tafels, waar men ze nog had, wordt tegelijk zwaarder; soms zijn raam en kruis overladen met ornament. (Zie No. 263). **Tafels.**

Onder den titel „*banken*" verdient alleen te worden aangehaald de, zeker naar Fransch patroon geteekende, fraaie rustbank met de zes balustertjes No. 152), die zich door haar lichten bouw van het gewone Nederlandsch meubilair onderscheidt. **Banken.**

Ook diverse kleine stukken is het huis rijker geworden, naarmate de algemeene luxe-behoefte is gestegen. We noemen hier de talrijke, meestal met kerfsnee versierde *stoven* etc. (Nos. 282—295*l*), de *vogelkooien*, de *barometers* en *wapenborden*. Alleen de barometer No. 305 met zijn statige, rechte en niettemin zeer decoratieve kast en zijn **Kleine stukken.**

wel rijke, maar door symmetrie toch rustige versiering, mag onder de voortreffelijke voorbeelden worden gerangschikt.

18e eeuw. Navolging en verbastering.

Aan 18e eeuwsche meubelen is het Nederlandsch Museum al zeer arm, en dat is, als men het streng neemt met het woord „Nederlandsch", ook niet zoo te betreuren. Het Hollandsche en zelfs het Belgische meubilair uit den tijd van Lodewijk XV volgt slechts van verre en traag, en bovenal zonder zuiveren smaak, de Fransche voorbeelden. Men mag er een zekere kloekheid aan prijzen, feitelijk is hier niet anders voorhanden dan een botte vergroving. (No. 229, 230 en 233). Wel kenmerkend is het echter, dat juist de bekoorlijkste eigenschappen van het 18e eeuwsch Fransch meubel, de tengerheid en lichtheid door den Hollander niet werden overgenomen en dat men, per slot van rekening in het Hollandsch huis gedurende de geheele

Langdurig bestaan van den Lodewijk XIV stijl.

18e eeuw veel meer zware Lodewijk XIV vormen zal aantreffen, dan men in dien tijd eigenlijk zou mogen verwachten. Welbeschouwd schijnt men zich hier eenvoudig aan dien ouden *deftigen* trant, gehouden te hebben. Tot aan de laatste dertig jaren der 18e eeuw, waren de wijzigingen naar de mode slechts veranderingen van onderdeelen, zonder aanvaarding van een nieuw beginsel; toen bracht de tijd van Lodewijk XVI, nog eens een nieuwe, even onbeholpen navolging. Het is dan ook niet de moeite waard lang stil te staan bij onze voortbrengselen uit deze eeuw. Een vergelijking met enkele zuivere Fransche voorbeelden, zou voorzeker beschamend leerrijk zijn **100***a*). Het

Meubelvormen der 18e eeuw.

spreekt van zelf, dat wél alle nieuwe meubel*soorten* allengs hier werden overgenomen voor zoover de praktijk dat meebracht; zoo aanvaardden wij de „*commode*", die feitelijk niet anders is dan een gemakkelijker ingerichte, op pooten gestelde kist, zoo kregen wij de „*secrétaire*" (Nos. 111 — 113). Een groote *kleerkast* (No. 110) geeft ons de speciale

manier te zien, die men in het Luiksche, gedurende bijna een halve eeuw, beoefende. In plaats van marketterie, is daar het eikenhout nog op de oude manier gestoken. Maar het nieuwe ornament ontbreekt niet. De kleur die dit laatste meubel thans heeft is echter niet meer de oorspronkelijke. Naar enkele beter bewaarde stukken was het eikenhout vroeger overtrokken met een roodachtig vernis, dat thans is verdwenen. En nog een laatste soort kast uit dien tijd, *de kast met glazen bovendeuren*, voor de berging en tentoonstelling van het geliefd porselein, dienen wij te noemen. Ons exemplaar kwam eerst onlangs, door een legaat, in het bezit van 't Museum. Vooral in Noord-Nederland vond dit nieuwe nummer van den inventaris gretige afnemers. De eenmaal bestaande neiging alles goed te bewaren en er tevens, huismoederlijk zuinig, mee te pronken, vond hier volle bevrediging. De naam „kuifkastjes", waarmee deze stukken in den handel weleens worden bestempeld, ziet natuurlijk uitsluitend op het ornament van de gebogen kaplijst dat feitelijk niets anders is dan de oude palmet in haar laatste ontwikkelingsphase.

Over de *stoelen* der 18e eeuw valt nog dit te zeggen: **Stoelen.** Naar Fransch voorbeeld wordt in Nederland reeds sedert het éérste derde der 18e eeuw, de *geschulpte* poot met of zonder bokshoef (pied de biche) ingevoerd; (Fig. **6** h. en i) maar terwijl in Frankrijk dan tevens spoedig het geheele stoelmodel wordt gewijzigd, de armleggers zich uitbuigen en zacht overgaan in den rug, de zitting zakt, de rug wordt verlaagd en eindelijk het geheele houtwerk niet meer architectonisch verbonden schijnt, maar de deelen in elkaar schijnen te vloeien als ware alles uit één stuk gesneden, behoudt men in Nederland zoo lang mogelijk de stijve armleggers, de hooge zitting en de statige ruggen, die soms zelfs even gehold zijn en dan, met naar binnenge-

bogen bekroning, zeker minder geschikt waren voor het gebruik, dan voor het deftig vertoon (No. 219 tot 222).

Tafels. De groote *tafel* is gedurende de 18e eeuw een eenigszins gedegradeerd meubel. Er wordt minder werk van gemaakt. Altijd verscholen onder groote tafelkleeden als zij is, komt het er ook minder op aan, hoe het houtwerk er uitziet Daarentegen vragen de kleine penanttafeltjes en de console-tafel de aandacht. Maar zoover wij weten is er toch in Noord-Nederland geen 18d'eeuwsche console-tafel gemaakt, die ook maar in de vérste vérte de vergelijking zou kunnen doorstaan met een eenvoudig Fransch voorbeeld. Het is en blijft, ook in dit opzicht, gebrekkige navolging van de Fransche prentjes, die eigenlijk meer als handleiding dan als werkteekening bedoeld waren. De industrie lééfde hier niet door eigen ontwerpers, zij was slechts de troebele spiegel die verteekende beelden uit vage verte terugkaatste (No. 266). Eén nieuw technisch onderdeel, dat van grooten invloed was op het uiterlijk en het gebruik van velerlei meubelen mogen we ten slotte volledigheidshalve niet vergeten: het *cylinder-deurtje.*

Cylinderdeuren. Ook daarvan is de oervorm, het rollend deksel der cylinderbureaux, een achttiend'eeuwsch Fransche uitvinding **101**), die wij in de Nos. 113 en 115 op allerlei andere stukken toegepast zien.

HET ENSEMBLE.

We konden bij de bespreking van het middeleeuwsch meubilair onzer verzameling reeds terloops wijzen op de schilderijen die in aanmerking kunnen komen, om een meer volledigen indruk te geven van de middeleeuwsche binnenkamer. (Pag. XLIII, noot 64). Ook voor de 16e en de éérste helft der 17e eeuw vonden we daartoe her-

haaldelijk gelegenheid. (Pag XLIV v.v.). Bij onze behandeling van de „kleur" is het beschilderen der betimmeringen gedurende de tweede helft der 17e en gedurende de 18e eeuw, reeds ter sprake gekomen en hebben we ook een enkel woord gezegd over de *bekleeding* der wanden. (P. XXXVI en LI v.v.) Méér laat ons bestek thans niet toe. Maar voor het geheel van een zeventiend' eeuwsch huis, in de rijke dagen *na* 1660, zij hier nog eens gewezen op het prachtige document dat ons de model- of poppenhuizen in het Nederlandsch Museum zoowel als in het Stedelijk Museum te Utrecht kunnen leveren. (No. 309). Daar vindt men de „saletkamer" met *geheel beschilderde* wanden, de nog steeds gewitte *woonkamer*, de *studeerkamer*, behangen met een weefsel met zigzag patroon en de luxueuse wandbespanning der *slaapkamers* met kostbaar fluweel. Ook de *vloerbekleeding*, de marmeren gang- en keukenpatronen, de fijne matten, de Oostersche en Chineesche kleeden, kan men daar bestudeeren **102**).

Modelhuizen.

Het overzicht over de voorkomende meubelen helpt voorts de afdeeling „speelgoed" en „meubelmakers-modellen" mede aanvullen. Ook daar blijkt dan weer, dat er in ieder geval nog heel wat meer soorten geweest zijn, dan het Museum in groote exemplaren bezit. Op verschillende leemten onder het oudere meubilair wezen we reeds dikwijls genoeg; voor den lateren tijd (18e eeuw) is vooral het ontbreken van een groote staande kolk te betreuren, wijl de staande klok „met speelwerk en scheepjes" zulk een karakteristiek Hollandsch meubel was, wat natuurlijk nog niet wil zeggen, dat er iets heel moois mee gemist wordt. Een blik op de Fransche klokkasten uit de éérste helft en 't midden der 18e eeuw, bv. een kast van Cressent, leert ons ook hier bescheidenheid.

Modellen en speelgoed.

Wil men zich de intérieurs uit verschillende tijden goed

Gobelins.

voorstellen dan verzuime men niet ook een blik te werpen op de *gobelin-weefsels* (Catalogus voor Textiele kunst No. 365 tot 397) uit verschillende tijden, waarvan het Museum, wat den lateren tijd aangaat, een eenigszins voldoende serie bezit. Aanvankelijk, in de middeleeuwen en nog tot in de 17e eeuw, waren deze stofbehangsels meestal los en verplaatsbaar, later, in de 18e eeuw, werden zij gemeenlijk in het raam eener betimmering gespannen, boven een lage lambriseering. Goed bewaarde voorbeelden van deze kamerversiering kunnen nog in menig publiek- en particulier gebouw worden aangetroffen. De *beschilderde* kamers zijn niet anders dan een surrogaat van die weelde en zij bleven zeer lang, tot na 1800, in den smaak **102***a*). Ook het bovengenoemde *goudleer* kan men in het Museum bestudeeren; helaas ontbreekt juist ten eenen male de belangrijkste oudste soort; waarvan we nog enkele stalen in het Museum Plantyn te Antwerpen vinden (Kamer van Lipsius) **103**). Het patroon, meestal granaatappels, was daar fijn geteekend en met losse stempels of geheel uit de hand met een stompe pons opgewerkt. De monsters, die men in onze verzameling vindt, behooren alle tot den tijd van Lodewijk XIV en XV. Tot dien zelfden tijd moeten ook de velouté-behangsels gerekend worden, die met hun geschabloneerde patronen van laken-scheersel op linnen grond, een overgang voorstellen tusschen de weefsels en het dure goudleer en ons *behangselpapier*, dat men reeds aan het einde der 18e eeuw gewoon was **104**). Ook de *kussen-overtrekken* (Catalogus Textiele Kunst No. 399 tot 402), behooren tot de woninginrichting, al zijn de meeste, die thans in den handel voorkomen, uit kerken afkomstig. We onderscheiden de oudere, die dikwijls geheel effen overtrokken zijn, vaak ook zijn gemaakt van afgepaste stukken, met omlijst patroon (gobelinweefsel) en de latere, meest van langharig trijp (mohair) met

Geschilderde behangsels.

Goudleer.

Linnen behangsels.

Kussens.

doorloopend patroon, of van laken met appliqué-versiering. Vóór 1630 vindt men hier gewoonlijk nog strenge ornamenten, ontworpen voor het vierkant vlak; na dien tijd wordt de kleur hoe langer zoo meer het eenige wat men van het kussen wil zien. Alleen wapens komen nog veel voor, maar ook deze zijn dan meestal zoo slecht geteekend, dat men ze niet meer voor andere dan genealogische onderzoekingen behoeft te bezien. De vloerkleeden die het Museum bezit (Cat. Text. K. No. 405 tot 406), zijn bijna alle voorbeelden van edeler soort dan de oude Hollanders van den rijken tijd, volgens de schilderijen, gewoonlijk gebruikten. Toen men de Turcxe** kleeden vrij algemeen bezigde (2e helft 17e eeuw) was de goede tijd voor dat product trouwens voorbij. Voor *beddegoed* zijn we geheel aangewezen op schilderijen en inventarissen. Dit is in zooverre jammer als wij uit beschrijvingen weten, dat er juist met geborduurde en geweven spreien groote luxe gedreven werd en dat die vaak schitterende dekkleeden dus werkelijk evenveel als de gordijnen en de val bijdroegen tot het uitzien van het opgemaakt bed in de tweede helft der 17e eeuw, **105**). Eén eenvoudige, maar met groote toewijding afgewerkte sprei, van gehaakt en doorgeslagen werk, bezit de verzameling. (Fragmenten gebouw); het stuk is van 1635 en draagt wapens van aanzienlijke Noord-Nederlandsche geslachten. Van achttiend' eeuwsche wand-decoraties in den Chineeschen smaak, eveneens een Fransche mode zoo men weet, geeft een klein kamertje, dat uit het stadhouderlijk paleis te Leeuwarden afkomstig is, (No. 36) eenig denkbeeld. Van wanden uit het einde der 18e eeuw bezitten wij geen voorbeeld dat het vermelden waard is. In de éérste 30 jaren na den val van het keizerrijk, en in de provincie nog lang daarna, heerschte een bij uitstek nuchtere maar eerzame, fatsoenlijke traditie. Uit dien tijd, waarvoor de Duitschers het woord „Bieder-

Kleeden.

Bedden.

Chineesche versiering.

19e eeuw.

meier" periode bedacht hebben, dien men in den handel veel als „Stijl Louis Philippe" hoort aanduiden en waarvoor onlangs in een Hollandsch vakblad de naam „Stijl Willem I" werd uitgesproken, heeft het Museum slechts zeer weinige, doch naar omstandigheden goede stukken: de eenvoudige stoel van generaal Chassé (No. 239) met

Stoel Chassé; Haardoek.

de bekleeding van *haardoek*, destijds een nieuwtje, en de wat oudere mooie stoel met gebogen wangen, die tot een stel heeft behoord: No. 238. Door een afbeelding van een dergelijk, maar nog wat strenger empire model in een mode-tijdschrift van 1809 zijn we in staat dit stuk tamelijk nauwkeurig te dateeren. Het is duidelijk, dat hier oorspronkelijk een navolging bedoeld was van het Romeinsche „Solium".

Het kerkmeubel.

Het spreekt haast vanzelf, dat in ons land een Museum niet in het bezit kan zijn van een belangrijke verzameling *kerkmeubelen*. Wat er aan oud meubilair in Katholieke Kerken was, is, voor zoover het aanspraak op kunstigen vorm of versiering mocht maken, maar al te vaak baldadig geschonden en vernield en wat onze Protestantsche Kerken thans nog bezitten aan preekstoelen, gestoelten, doophekken en koorhekken, zal, naar wij hopen, dáár in het leven bewaard blijven, inplaats van in een Museum te worden opgeborgen. Toch bezitten wij in het

Zangkoor.

groote zangkoor uit de kerk te Helvoirt (Westel. Binnenpl. No. 39) een important stuk, van een soort dat in géén kerk van ons vaderland meer gevonden wordt. Het koorhek der Renaissance, dat zich uit deze oude koorafsluiting heeft ontwikkeld, kan men daarentegen nog steeds aan de prachtige, straks besproken voorbeelden uit Enkhuizen, Naarden, Abcoude, Monnikkendam, Leiden en 's Hertogenbosch leeren kennen. Beter is de collectie

Orgel.

orgels, die ons tegelijk iets kan leeren over de ontwik-

keling van het mechanisme van dit instrument (No. 43, 44 en 45), terwijl de orgelkasten uit *Harenkarspel* en *Scheemda* ook reeds mochten worden aangehaald als fraaie voorbeelden van de kunst der 16e eeuwsche kunstnijveren. Ze worden echter in dat opzicht nog overtroffen door de overblijfselen van het orgel der Naarder St. Vitus kerk, die in de afdeeling Beeldhouwwerken zijn opgesteld. (Cat. Beeldhk. No. 115). Al deze orgelkasten dateeren van omstreeks 1520, evenals de enkele 't land verspreide bv. die uit Noorderkarspel en Brouwershaven. Van het belangrijke groote orgel uit den Dom te Utrecht heeft het Stedel. Museum te Utrecht nog eenige karakteristieke brokstukken, zonder dat wij daardoor het geheel zouden kunnen reconstrueeren (1572). Wij missen op 't oogenblik de verbindende schakels om hier reeds een schets te kunnen geven van de ontwikkeling, beginnende bij de oudste instrumenten die wij boven beschreven en eindigend bij die overladen orgelgevaarten, waarmee men in de 2e helft der 17e eeuw en in de 18e de kerken dacht te versieren, doch die, geïsoleerd, weinig kunstwaarde bezitten. Het smal gebouwde laat-gothische *preekstoeltje* uit Uden (No. 40) en de steviger Renaissance-kansel met klankbord uit de kerk te Susteren (No. 41) geven ons tenminste een paar mijlpalen voor de geschiedenis van den preekstoel. Voor de verdere ontwikkeling van dit meubel moet men zich in Delft (1548), in den Haag (1550), in Enkhuizen (1567/68), in den Bosch (1567) en voor het verval eindelijk in de Westerkerk te Amsterdam (1648/49), omzien. De vaak aangehaalde preekstoel uit de groote kerk te Zwolle met het rijke „kwab", of hier veeleer „Ohrmuschel-ornament" en de overladen pracht, die met alle architectuur schijnt te spotten, is voor de geschiedenis van het Noord-Nederlandsch meubel waardeloos. Een vreemd werkstuk, dat

Altaar.

eenig is gebleven, één enkel Duitsch monument op onzen bodem. Van het *altaar* bezit het Museum, in bruikleen van de gemeente Zutphen, slechts de eenvoudige, ruwe kast met prachtig beschilderde deuren en achterwand uit de XIV eeuw. Het plastisch deel, de gekruisigde, ontbreekt evenwel (Afd. Beeldhouwkunst). (Vergel. Nos. 46 en 46*a*). Als *lezenaars* en *klein gerei* eindelijk zijn No. 46*b* en 46*c* te noemen. Het *doophek* (No. 42) is een onbeduidend exemplaar. Al het overige dient men in de werken over Hollandsche bouwkunst te vinden, in afwachting van de volledige boedelbeschrijving door de sedert korten tijd werkende „Rijks-Commissie".

PLAATSBEPALING

Internationalisme van het gothische meubel.

Het is bij gebrek aan voorafgaande onderzoekingen voorloopig kortweg onmogelijk het Noord-Nederlandsch meubel naar vaste gezichtspunten plaatselijk te onderscheiden. Wat evenwel het Museum daartoe aan materiaal kan bijdragen zij hier kort aangestipt: Van een nationale schifting in het gothische meubilair kan door de algemeenheid der gothische vormen, geen sprake zijn, behalve dan door de boven aangewezen fijne verschillen in teekening en uitvoering, (bladz. XLI) waarvoor echter het materiaal niet voldoende is. Voor de 16e eeuw bezit de verzameling althans een paar monumenten, wier afkomst vrij wel vaststaat. Wij meenen in de éérste plaats de betimmering uit het huis van

Zalt-Bommel.

Maarten van Rossum te *Zalt-Bommel* (omstreeks 1535) die, om de manier van steken, de gladde, gave uitvoering en de exacte teekening een eenigszins geïsoleerd stuk blijft, waarvoor wellicht buitenlandsche hulpkrachten zijn ingeroepen. Meer tot de richting van de groep beeldhouwers die onder Jan van Terwen Aertsz te Dordrecht

werkte, behoort een aardig friesje (No. 134) met kleine figuurtjes, ruitertjes en wagens. De teekening doet denken aan prenten van Cornelis Bos, de manier van snijden en zelfs de afmetingen herinneren sterk aan de friesreliefs uit den preekstoel in de kathedraal van 's Hertogenbosch. Uit *Enkhuizen* zijn fries en pilasters van de betimmering No. 9*a* van omstreeks 1590. In stijl en compositie openbaart zich hier een duidelijke verwantschap met bepaalde werken uit de Utrechtsche ateliers, die de bekende reliefs van den schoorsteen in het raadhuis te Kampen, vermoedelijk ook de latere deelen van het koorhek te Enkhuizen en de gebeitelde schoorsteenfriezen uit het Stedelijk Museum te Utrecht hebben geleverd, of er althans de ontwerpen voor maakten en werklieden voor vormden. Het is de school der Colyns de Nole van Kamerijk, waaraan wij dit werk te danken hebben. **Enkhuizen.**

Van de ebben-kast in den trant van omstreeks 1600 (No. 86) is slechts bekend, dat zij lang in *Utrecht* geweest is, wat ons niet heel veel zegt. De invloed van H. Vredeman de Vries, dien wij in dit meubel meenden te bespeuren, pleit over 't algemeen niet tegen Zuid-Nederlandsche herkomst. Maar de grens tusschen de Zuidelijke Nederlanden en het Zuiden van Noord-Nederland, Zeeland en Brabant, kan niet scherp getrokken worden (vergelijk het gezegde op pag. XXVII). Betimmerings-fragmenten en meubelen thans op de Zeeuwsche eilanden gevonden, gelijken veel meer op de groote massa der in Vlaamsche collecties geborgen stukken, dan op hetgeen hier in het Noorden nog op vaste plaats staat, of nog buitengewoon veel in den handel voorkomt. Over de notenhouten kast met de sierlijke karyatiden (No. 84) zeiden we reeds (pag. L) dat er zekere Vlaamsche eigenaardigheden aan den dag komen in de rijke ornamentatie van het stuk. In dit verband is het **Zeeland, Brabant en Vlaanderen.**

nu misschien niet onbelangrijk te weten, dat een verwant stuk voorkomt op een *Middelburgschen* gilde penning van 1655. Wel dateert ons meubel allicht van vroeger dagen, maar op een penning, of misschien ook zelfs in werkelijk heid als *gildeproef* kon een ouderwetsch model nog lang voort bestaan **106**).

Dordrecht. Uit *Dordrecht* hebben we twee betimmeringen van 1617 en 1626 en een plafond van 1631. Een aanleiding om uit deze drie gegevens nu een Dordtsche groep te construeeren, bestaat hier evenwel niet. Gelijksoortige profielen vindt men in de betimmering van het stadhuis te *Naarden*. Wel schijnt

Naarden. de betimmering van 1626 geleidelijk voort te bouwen op de gegevens van die van 1617; dezelfde profielen keeren iets rijker geleed terug. Voorts vertoonen een bedstede

Brouwershaven. en een betimmering uit *Brouwershaven* (No. 15) karyatiden met schubsteek-versiering op de schachten, profielen een cornis-versiering en een bepaald karakter van de leeuwenkoppen overeenkomst met een reeds boven aangehaald wandkastje te Middelburg (Raadhuis). Indirect schijnt dus ook dit weer saam te hangen met Vlaamsche werken. De

Zalt-Bommel. betimmering uit *Zalt-Bommel*, ongeveer uit denzelfden tijd, sluit zich eveneens meer aan bij de Zeeuwsch-Vlaamsche manier, dan bij de Dordtsch-Hollandsche strengere wijze.

Noord-Holland: de beeldenkasten. Vergelijkende met de betimmeringen met hun gestoken friezen en met de paneelen in gestoelten der Noord-Hollandsche kerken **107**) en in het West-Friesch Museum te Hoorn hebben we reeds boven gewezen op het verband tusschen den stijl van de „beeldenkasten" (No. 92) en dien van *Noord-Hollandsche* muurvaste stukken. Hier blijft ons nog over te zeggen, dat de werkplaats waarin deze, rijke soms wat drukke kasten en kisten zijn ontstaan heel wat afgeleverd moet hebben. Geheel overeenkomstig toch van opzet, zoowel als van behandeling der onderdeelen was een

beeldenkast die in 1883 op de tentoonstelling te Amsterdam te zien was, (thans in Amerika. Afgietsel Westel. Binnenpl.). Eveneens, tot denzelfden kring moet een nog fraaier en waarschijnlijk vroeger specimen in particulier bezit te Amsterdam gerekend worden **108**). Een latere, flauwe repliek van dit kast-type bevindt zich in het Museum te *Hoorn*, een voortreffelijk voorbeeld heeft *Alkmaar*.

De gewone kasten.

De gewone, zoogenaamde *Noord-Hollandsche kast* met vier deuren, pilasters en rank-fries komt werkelijk in Noord- en Zuid-Holland ook thans nog 't meest voor, maar de verspreiding van dit ordinaire type is zoo groot, dat men moet aannemen, dat het voorbeeld ook elders is nagevolgd; daarbij zijn meestal zelfs de maten nauwgezet overgenomen, zoodat men gewoonlijk reeds vóór de duimstok er tegenaan ligt, kan opgeven hoe groot de verschillende onderdeelen moeten zijn **109**). Bij zeer veel exemplaren trachte ik althans door traditie iets over de herkomst te vernemen. Ook langs dien weg, die natuurlijk niet ongevaarlijk is daar de overlevering zelden verder dan een kleine eeuw teruggaat, vernam ik tot nog toe nooit iets over *im*port maar, des te meer echter over *ex*port uit Holland.

Dateering.

Voor de nadere *dateering* van deze kasten geven de schilderijen ons weinig uitsluitsel. Een nog zeer eenvoudig behandeld en dus waarschijnlijk vroeg voorbeeld vond ik in particulier bezit te *Enkhuizen*, met het datum 1643. Naar men over eenige geslachten kon nagaan, moest het stuk uit de Zaanstreek afkomstig zijn.

De twee-deurs-kast met boog-versiering.

In denzelfden tijd is er ook een twee-deurs type in gebruik, dat zich onderscheidt door op beide deuren aangebrachte boogstellingen **110**). Ook hiervan werd mij een bijzonder fraai exemplaar van 1643 bekend. Een latere boersche navolging die evenwel de vormen nog duidelijk bewaard heeft, bezit het Museum (No. 100).

Zeeuwsche kasten. Een eigenaardig soort kasten vorm heeft Zeeland geleverd. Men onderscheidt vier typen, die alle, hoewel ten deele sterk gerestaureerd, in het Museum te vinden zijn. (Nos. 94, 95, 96 en 97). Andere bewijzen voor de feitelijke herkomst van deze soort uit Zeeland dan de wetenschap, dat men ze in die provincie en in het aangrenzend gebied van Brabant nog lang in de 19e eeuw veelvuldig op het platte land kon vinden, bezitten we niet. Dat er daar echter ook andere modellen gemaakt werden, zou reeds de boven aangehaalde gildepenning bewijzen; maar verwonderlijk is het niet, dat juist deze *lage* vorm met de drie deurtjes boven en twee beneden in het Zuiden thuis zou zijn, als we bedenken, dat juist zooveel lage modellen in *Vlaanderen* gevonden worden. Voor het overige wijzen ook de rijke cornissingen op één exemplaar (No. 96) naar *Mechelen* en *Antwerpen* **111**). Wat men in Noord-Nederland, zoover wij konden nagaan, nooit aantreft is de versiering van het kwartronde ladefries in het midden, met acanthusvoluten, die in toegewende *hippokampen* uitloopen **112**). Het Museum heeft daarvan geen ander voorbeeld dan een zeer geschonden fragment van een kastje. (Bij zaal 158).

Friesche kasten. En eindelijk de *Friesche* kast. Met dezen naam bestempelt men meestal twee-deurs kastjes met weinig smaakvol, maar des te rijker steekwerk boven en om de togen der deurtjes, met een bol fries en sterk geholde kaplijst. Binnenin vindt men meest de bovenhelft afzonderlijk gesloten door deurtjes met uitgezaagd ornament, waarin toegewende vogels, (kievieten = keeften, (?) vandaar de naam „*keeft*" voor deze kast), zelden ontbreken. In Friesland en Groningen, natuurlijk met een verspreidingssfeer over de Oostelijke Provinciën en West-Friesland, vindt men dit meubel inderdaad dikwijls. In ieder geval schijnt het daar ook nu nog

méér aan te treffen dan in de overige deelen van ons land. Met dit Friesche meubel, dat meer als type een curiosum is, dan dat het om zijn schoonheid verdient bewaard te worden, zijn we reeds half en half op het gebied der boerenmeubelen gekomen. Maar deze groote rubriek valt buiten de grenzen dezer inleiding, daar ze slechts belang heeft in verband mét en als illustratie ván de geschiedenis der zeden en gewoonten der bevolking 113). Resumeerend mogen we hier zeggen, dat het een gevaarlijk werk blijft de provinciale typen zuiver te willen uiteenhouden. Want al moge er in wijder kring een lokale overlevering bestaan hebben, scherpe grenzen zullen er wel nimmer geweest zijn en boven de verschillende provincialismen uit, vormde zich zeker ook een soort algemeen type, evenals er zich naast en boven de dialecten reeds vroeg een algemeene schrijftaal heeft ontwikkeld.

Gevaar van scherpe onderscheiding.

Eerst sedert het éérste derde der 17e eeuw geven de groote steden, *den Haag* maar bovenal *Amsterdam*, den toon aan. De tijd is gekomen dat alle takken van kunst, die zich rechtstreeks in den dienst van 't dagelijksch leven stellen, door het rijke patriciaat worden ondersteund en dan ook den stempel dragen van die ondersteuning. Hadden vroeger de gemeenten door vereende burgerkracht gebouwd ten bate van het algemeen, waren doelens en waaggebouwen, raadhuizen en gestichten, vleeschhallen en weeshuizen tot stand gekomen uit het saamvloeien van betrekkelijk bescheiden middelen en hadden overal zelfstandigheid en variatie geheerscht, thans treedt de groote koopman als bouwheer op den vóórgrond. Het rijk aangelegde, uit ruime beurs ingerichte „heerenhuis" aan de gracht, niet meer in de burgerlijk-deftige Warmoesstraat, het wijdloopige zomerverblijf in den polder of langs Vecht en Amstel, worden voortaan de meestbe-

Het algemeen Noord-Nederlandsch type.

geerde opdracht voor den bouwmeester en met hem voor de bent der toenmalige sierkunstenaars. Jacob van Campen die zijn kunde als vermogend en voornaam liefhebber slechts beschikbaar stelde voor de overheid van Amsterdam, den stadhouder en eenige zijner vrienden, en Philip Vingboons, die de woningen der gegoede kooplui en magistraten bouwde, waren de groote figuren in dezen tijd te *Amsterdam*. Pieter Post veroverde zich in *den Haag* dezelfde rechten. Het „klassicisme" in Nederland, draagt het karakter dat deze kunstenaars er aan gaven. Men volgt hen na in de provincie. Men luistert naar hun theorieën. Vignola éérst, Vincenzo Scamozzi later, worden door hen de tyrannieke wegwijzers van allen die bouwen en decoreeren, eigen nationale smaak wordt ketterij. Hierdoor ontstaat na 't midden der 17e eeuw meer en meer één centrale stijl en verdwijnen de oude provincialismen langzamerhand geheel; maar die centrale richting was tevens in 't geheel geen *nationale* richting meer. Men werkte het van buiten overgeleverde voorbeeld niet meer bewust of onbewust om, men poogde veeleer met alle kracht, het zoo nauwkeurig mogelijk na te volgen. *Frankrijk* wijst in alles den weg en slechts weinig overblijfselen van een eigen kunst, een eigen kracht, leven nog ongemerkt voort onder het nieuwe uiterlijk. Dat deze bouwkundige omwenteling een neerslag veroorzaakte in de werkplaats van den schrijnwerker, spreekt van zelf daar de boeken der architecten ook nu, evenals vroeger, niet slechts voor huns gelijken, maar evenzeer voor de afhankelijke meubelmakers bestemd waren. Ook in de inrichting houdt weldra alle gewestelijk verschil op. En al verschijnt nog in 1642 Crispiaan van de Passes Schrijnwerckwinkel (Boutique de Menuiserie) die niet anders is dan de laatste nalooper van de voorbeeld-werken der beide

Vredemans, voor den kunstenaar die in die dagen op de hoogte van zijn periode was kunnen deze opgewarmde motieven uit een vervlogen periode weinig waarde meer gehad hebben. Veel meer in trek waren toen reeds de Fransche modellen, die in de nieuw gebouwde vertrekken pasten. Het is ons onmogelijk te zeggen, wáár de éérste notenhouten armstoelen met hun rijke acanthusornament gemaakt zijn, maar het is ook niet noodig, daar er, behalve de plompheid niets eigenlijk Nederlandsch aan te bekennen valt. Het zijn Lodewijk-XIV-meubelen in gebrekkig Hollandsch vertaald. Voorbeelden van dien zwaren, maar soms kloeken stijl uit *Amsterdam*, heeft het Museum in de *betimmering uit het Leprozenhuis* (No. 29) uit *Den Haag* in de *kamer van het eenmaal door Constantyn Huygens bewoonde huis.* (No. 32). Wat vroeger en strenger, maar eveneens echt Amstersterdamsch-klassiek is de schoorsteen uit het door Vingboons gebouwde huis van den heer Huydecooper. (No. 28) Overigens vindt de bezoeker ook heden nog in talrijke gestichten van Amsterdam in verscheidene hofjes en openbare gebouwen juist deze wijze van versieren, op de oorspronkelijke plaats bewaard, terug. 114). In Utrecht, Dordrecht, Leiden, Haarlem, Middelburg en andere steden in de Oostelijke, Zuidelijke en Noordelijke provincies vindt men evenmin iets anders uit de laatste 25 jaren der 17e eeuw. Alles volgt den Hollandschen smaak en daarbij is 't gebleven toen de ebbe kwam. De kracht tot nieuwe decentralisatie ontbrak.

Amsterdamsche voorbeelden in het Museum.

Amsterdamsche Gestichten en Gebouwen.

De Provincie.

Nawerking van de nationale wijze.

Het kleinere burgerhuis blijft lang trouw aan de oude goden. Daar onderscheiden zich de meubelen en betimmeringen, nog tot in 1670, slechts van de vroegere wijze door wat meerder versiering met edele houtsoorten. De betimmering, afkomstig uit de *Warmoesstraat* (No. 23-23*a*), met de zware profielen en al te groote, glimmende ebben spiegels geeft

ons te zien hoe er naast den geheel verfranschten „rijkelui-stijl" ook nog een zelfstandige ontwikkeling of liever een zelfstandig *verval* bestond. Alleen de kloeke schoorsteenmantel, afkomstig uit het West-Indisch Huis (No. 25), dus zeker uit Amsterdam, behoort tot de weinige uitzonderingen. Hier is het logge Nederlandsche kwabornament met goeden smaak gebruikt en bewijst ons, dat niet het motief zelf, doch slechts de wijze van toepassing de waarde of onwaarde van een versiering bepaalt.

Rotterdam en Leiden.

Twee zeer op elkander gelijkende boogstellingen, waarvan de ééne uit een Rotterdamsch huis afkomstig is (No. 33) en waarbij men nog een dergelijken toog uit de „Lakenhal" te Leiden zou kunnen aanhalen, stellen tegenover den Amsterdamsch-Franschen stijl misschien nog een Zuid-Hollandsch type.

Sterrekabinetten van wortelhout.

Uit den vervaltijd zijn ook vele gemarketteerde meubelen, waartoe mede de betrekkelijk eenvoudige met sterren en kringen versierde linnenkasten zijn te rekenen. (Nos. 107, 108). *Wáár* deze stukken vandaan komen is niet met zekerheid na te gaan. In Zeeland, met name in *Middelburg* vinden wij echter nog heden meerdere belangrijke voorbeelden van deze soort kasten bijeen en daarnaast, wat misschien meer gewicht in de schaal legt, zijn in de verzamelingen van het Zeeuwsch Genootschap, zoowel als in den Kunsthandel, ook veel kleine stukken, kistjes en doozen die op dezelfde wijze met inlegwerk, vischgraatbiezen en blokjes van ebben en ivoor, op grond van notenwortel, zijn versierd **115**). Het is niet onmogelijk, dat inderdaad Zeeland hiermede voorging, zooals naar 't schijnt een plaatselijke traditie wil weten. Er staat evenwel tegenover, dat men de zoo versierde stukken, die zeker veel aftrek vonden, reeds vroeg ook elders plaatste. Een linnenkast in de huiskamer van het poppenhuis te *Utrecht*, ja de

kast van het poppenhuis zelf, zijn hier wellicht aan te halen. Wáár eindelijk de „*bloemmarketterie*" het eerst wordt beoefend, zou ik evenmin durven zeggen. Dat de kast No. 108, behalve eenige beginletters, het opschrift „Grabant" draagt, geeft, zelfs als men er „Brabant" voor wil lezen, niet veel licht. Van de kunstkastjes geldt in dit verband het bovengezegde (Pag. LX). Zij zijn zeker van oorsprong Zuid-Nederlandsche voortbrengselen, doch hun afzet kan tot navolging hebben aangespoord. **Bloemmarketterie.**

BUITENLANDSCHE STUKKEN

Italiaansch. Ter vergelijking zijn er in de verzameling althans eenige weinige buitenlandsche voorbeelden. Tot het beste behooren wel de in de laatste jaren aangekochte *Italiaansche* stukken, waarvan we het krukstoeltje reeds noemden en waar ook het sierlijke schrijfkistje toe behoort dat de aandacht trekt door de strakke marketterie-ornamenten, die het zoozeer doen afsteken bij den Hollandschen namaak (No. 47*a*). Hier zij alleen nog op een ander kistje (No. 47) gewezen dat tot een bekende, eenigszins apart staande Italiaansche soort behoorend, zich gunstig onderscheidt door den betrekkelijk ongeschonden toestand waarin het verkeert. Meestal toch is het gekleurd stopmiddel, de roode en groene was, die den achtergrond tusschen ornament en figuren verlevendigt, geheel verdwenen. Hier is er nog genoeg van overgebleven om de oorspronkelijke harmonie te kunnen beoordeelen.

Duitsch. Van *Duitsche* meubelen is er niets dan het wonderlijke kunstkastje uit *Augsburg* van omstreeks 1600 (No. 118), dat we vroeger reeds aanhaalden wegens de talrijke houtsoorten. Van de 17-eeuwsche, zwaar gesneden, overladen Duitsche kisten en kasten is enkel één goed be-

waard kistje te vinden van het type dat in de buurt van *Bremen* veel voorkomt; (1606) van een ander dergelijk kistje is slechts het voorbord overgebleven, (No. 57 en 58), terwijl van de latere groote kasten het gefineerde tweedeurs meubel (pag XV No. 109) uit Middel-Duítschland de korte reeks sluit.

Fransch. Nog slechter stond het, tot voor zeer korten tijd, met het *Fransche* meubel dat toch om den grooten invloed dien het op het onze heeft gehad, zeker een plaats verdiende. In den laatsten tijd is daarin evenwel eenige verandering ten goede is gekomen door aankoop van eenige goede stukken uit de 18e eeuw, wier afzonderlijke behandeling voor later bewaard moet blijven. (Ceramiekzaal). Het oudere, met metaal gemarketteerde Fransche meubel, dat men gemeenlijk voor de schepping van Boule aanziet, heeft in Holland, naar de overgebleven monumenten te oordeelen, weinig afnemers gevonden, maar het zou toch niet ondenkbaar zijn, dat de kast van het *modelhuis*, die een ornament in tin vertoont op grond van rood schildpad, hier te lande zou zijn vervaardigd met het oog op den aanzienlijken besteller: Tsaar Peter.

Engelsch. Van het *Engelsche* meubel, dat in de 16e en 17e eeuw onder Nederlandschen invloed stond, zelfs gedeeltelijk door Nederlandsche handwerkslieden op Engelsch grondgebied werd uitgevoerd en dat eerst later, in den tijd van Chippendale en Sheraton, op Franschen grondslag, een eígen stijl vond, vindt de bezoeker helaas niets.

Slot. Zoo hebben wij in groote trekken gezien, hoe het meubel zich in Noord-Nederland ontwikkelde: Na in de 15e eeuw een niet naar gewesten te onderscheiden algemeene manier vertoond te hebben, waaruit minder verband bleek met de Vlaamsch-Fransche meubelkunst dan met die van de Rijnstreken, zagen we onze geheele decoratieve kunst en

dus ook het meubel, in de éérste helft der 16e eeuw den onmiddelijken invloed ondergaan van de renaissance-beweging, die over *Frankrijk* en *Zuid-Nederland* binnendrong. In Zalt-Bommel en Enkhuizen in Dordt en den Bosch bloeien loten van Vlaamsch-Franschen stam.
In de tweede helft der 16e eeuw zijn het wederom Zuid-Nederlanders die ons hunne kunst brengen. Maar aan dat voor 't laatst door buitenlanders versierde meubel schoolde zich het oog van den Noord-Nederlandschen teekenaar en werkman. Vele Zuid-Nederlandsche kunstnijveren vestigden zich bovendien voor goed in 't Noorden, werden Noord-Nederlanders. Met de theoretische kennis der bouwkunst groeit het begrip van verhouding en rust. De Noord-Nederlandsche meubelmaker leert zich losmaken van het ornament en iets voortreffelijks tot stand brengen zonder andere versiering dan zijn door lange traditie uitgewerkt profiel; eigenlijk bloot door een volmaakt oordeelkundige behandeling der grondstof. De Hollandsche zin voor het sobere, het verstandelijke en min of meer nuchter-perfecte zegeviert. Daarmede begint, *in het laatste vierde der 16e eeuw, de volle bloeitijd van het Noord-Nederlandsche meubel*, die omstreeks het midden der 17e eeuw reeds weer ten einde is. Slechts in dat korte tijdperk onderscheidt zich ons werk buitengewoon gunstig van de producten der naburen: Duitschland zondigt, door overmaat van verbeeldingskracht, tegen de wetten van harmonie en practijk. Frankrijks kunst is in die dagen nog haast uitsluitend hoofsch en dus moeilijk te vergelijken. In Vlaanderen slaat het ornament der zwellende cartouches als een woekerplant over de kern-vormen heen, zoodat het gewichtigste te loor gaat. Engeland geeft in pronkende nabootsing een soort karikatuur van de Hollandsche voorbeelden. Daar ontbreekt de wijze maat, van wie bij de

klassieken ter schole ging. Daar miste men het besef van de waarde der vaste verhoudingen, een besef dat juist in Nederland zoo vast was ingeworteld, dat ook half-buitenlandsche geesten als Vredeman de Vries er in de *practijk* slechts *gunstigen* invloed op konden uitoefenen, terwijl diens voorbeelden elders in Vlaanderen en Duitschland, den smaak hebben helpen vergiftigen. Zeker, er valt in dit geval ook een zekere onmacht te bekennen. De Hollander, in wijderen zin, heeft geen of weinig plastisch-decoratief vermogen. Waar hij in dat opzicht op eigen kracht is aangewezen, brengt hij het niet ver, zooals de figuren der beeldenkasten ons hebben aangetoond; maar gewoonlijk wist hij den nood te verkeeren in een deugd en niet omgekeerd als de Noord-Duitscher een ongeluk te maken van wat zijn talent was. Na den bloeitijd kwam het verval nagenoeg zonder overgang. Met spoedig verworven rijkdom kwam de verderfelijke smaak voor den paleis-stijl die ons maar al te slecht kleedt. De versiering verraadt na 1660, zoodra men zich tenminste niet angstvallig aan het buitenlandsch voorbeeld houdt, onmiddelijk de parvenu. Alle eigen karakter verflauwt en verdwijnt naarmate men zich meer bewust wordt van de representatie-plichten van een rijkgeworden staatje. Eerst het laatst van de 18e eeuw, bracht met den achteruitgang van de vermogens eenige verbetering. Maar alleen aan den boven omschreven bloeitijd heeft E. Molinier gedacht toen hij, zonder zich recht rekenschap te geven van den *duur* dier periode, met recht getuigde:
„In het geheel leeft iets persoonlijks, een smaak die is ingesteld op de vereenvoudiging van den vorm, een stijl dien men naar gelang van inzicht bewonderen of verwerpen kan, maar die onbetwistbaar *nieuw* is!"

W. VOGELSANG.

1. De Utrechtsche Archieven I. Schildersvereeniging te Utrecht; uitgegeven door Mr. S. Muller Fzn. Utrecht, Beyers 1880. Inleiding.

2. De verdere literatuur zie o.a. aangehaald bij Blok „Een Hollandsche Stad in de middeleeuwen" pag. 190 noot. Voorts hetgeen Mr. Jacob Dirks in zijn inleiding op de „Noord-Nederlandsche Gildepenningen," uitgegeven door Teylers 2e Genootschap 1878, dienaangaande zegt; passim. Uit deze geschriften kan men tevens opmaken, dat de schrijnwerkers in ons land toen niet dezelfde rol speelden als b.v. in Frankrijk, waar reeds in de XIV eeuw, „de charpentiers-huchiers gesplitst werden. De „huchiers-menuisiers" scheidden zich toen af. (Vergelijk Champeaux „le Meuble", Bibl. de l'Enseignement des B. Arts. Pag. 86).

3. Dit blijkt reeds uit de aangehaalde passages bij Blok.

4. Zie Muller t.a.p. p. 8 v.v. Voor het Bijlhouwersgild, waarin tevens de Kunstdraaiers en Stoelenmatters behoorden, raadplege men het Bijlhouwersgildeboek in het Archief te Utrecht. Ook elders worden de Stoelemakers afzonderlijk vermeld. Zie bv.: een onlangs door Mr. J. C. Overvoorde uitgegeven ordonnantie van het Leidsche gilde der stoelmakers van 1737, waarbij een teekening den nieuwerwetschen stoel aangeeft die voortaan als proef zal worden gëeischt. Bulletin van den Oudheidkundigen Bond. 8e Jaarg. no. 5.

5. Nog in 1535 wordt er in een contract der O. L. Vr. Broedersch. ter Predicaren aan zekeren Gijsbert van der Wijck de vervaardiging opgedragen van: „Een ghestoelt mit „l(ec) trijnen" ...... mit sijn antijck (klassieke versiering) daartoe behoorende" ...... „opgaende mitten engel" — dus met figuren versierd! Muller pag. 9 n. 1.

5*a*. De heer Muller zelf wees er mij onlangs op, dat in 1570 te Utrecht nog ijverig beelden voor 't orgel in den Dom worden vervaardigd. Evenwel ook meer decoratief werk.

6. Muller t.a.p. bladz. 9. Wat „halftaelgen" is scheen den schrijver, toen nog niet duidelijk. Ons schijnt het met „tailler" houwen,

steken, in verband te staan. J. van Balen verklaart het blijkbaar ook zoo. „De blijde Inkomst der Renaissance in Nederland". bv. blz. 46. Dus: half-gestoken werk, basrelief.

Antijken, Muller t. a. p. p. 9. 7.

Muller t.a.p. bladz. 10. „De beeldhouwers waren dus tot kunstindu- 8.
strieelen gedaald en meubelmakers geworden". De uitdrukking komt ons wat sterk voor. Meubelmakers waren zij nog altijd niet, maar „ornament-stekers" die hun vroegere hoofdvak, de vrije beeldhouwkunst, nog slechts bij toevallige gelegenheden uitoefenden. Dat dit echter ook nog wel voorkwam bewijzen de bescheiden omtrent de versiering van het orgel van den Dom van 1570. S. Muller, de Dom van Utrecht, pag. 11.

De „orgelmakers" kunnen hier niet nader besproken worden, 9.
daar zij vermoedelijk zelf voornamelijk het „instrument" leveren en voor al wat ons hier meer aangaat toch bij de voormelde ambachten terecht moeten komen. Dit zelfde geldt wellicht van de clavecijnmakers".

Over het hout vergelijke men b.v. het handboek van H. J. de Groot: 10.
Handboek voor Timmerlieden, Amsterdam, S. L. van Looy, 1900. Verder: das Schreinerbuch door T. H. Krauth en F. S. Mayer, Karlsruhe, 1891. Tweede druk; Hollandsche bewerking door F. L. Berghuis, Leiden 1892. Aardige opmerkingen geeft het korte betoog van Prof. W. F. Exner „Das Holz als Rohstoff für das Kunstgewerbe;" Weimar Voigt 1869, en: Wenzel Skyta: „Das Holz, dessen Benennungen, Eigenschaften, Krankheiten und Fehler" Prag 1882. Uitvoerig, maar niet altijd juist op dit punt, zijn de beweringen in de inleiding van het voor den leek bestemde boekje van H. Havard: „La menuiserie" in: „Les Arts de l'Ameublement" Paris; de la Grave. Zijn notitie omtrent het „kwartierzagen" van hout als Hollandsche uitvinding, is, zooals zijn figuur dáár aangeeft, zeker niet juist. Vergelijk de boven aangehaalde werken op dit punt.

Onder „wagenschot" verstaat men: het eikenhout, dat „op stam" 11.

is gestorven. De boom van kroon en schors ontdaan en blijft een jaar staan. Vervolgens wordt de boom omgehakt en over het hart, van noord naar zuid gekloofd. De beide helften (schalpen) die door de richting van het kloven een gelijk aantal harde en zachte jaarkringen bezitten, worden dan drie jaar lang *gewaterd*, vervolgens *geweerd*. Dat voor dit wateren in ons land een zoo buitengewoon goede gelegenheid bestond, kwam zeker mede bijzonder aan de kwaliteit ten goede. Onder „*kloshout*" verstaat men eikenhout dat niet op stam is gestorven, maar direct na het vellen van den boom gewaterd en geweerd wordt. Onder „*vathout*" eindelijk, de kleinere, rond het hart gekloofde stukken hout die uit smallere deelen van den boom of uit dunnere stammetjes worden gewonnen. Dit laatste, dat voor duigen gebruikt wordt en zijn naam daaraan ontleent, leverde het voordeel op, van een rechten, niet warrigen nerf. Bovendien werd het in zulke kleine maten in den handel gebracht, dat men het *dure zaagloon* kon sparen en direct met schaaf en handzaag kon werken. De zaagmolens werken bij ons eerst sedert het tweede derde der 17e eeuw; te voren werd dus ook de groote stam, met kraanzagen, die door twee mannen bediend moesten worden, gezaagd, wat een kostbaar werk was.

11a. Ons eikenhout wordt in de 17e eeuw gemeenlijk uit Westfalen of Rijnland aangevoerd. Hierover geven de Scheepsbouwwerken der 17e eeuw meedeelingen. Vgl.: v. Yk. Scheepsbouw etc. 1697.

12. Vergelijk de notities over de leverantie van het zoogenaamde „Bois d'Illande" (Sauval. Recherches sur les antiquités de Paris). Champeaux vermoedt hierin een verbastering van „Chêne d'Hollande" (?) pag. 73. Verder: Kleinclausz, Claus Sluter. p. 29.

13. Vergelijk voor de vele houtsoorten die hier worden ingevoerd b.v. de uittreksels uit ladinginventarissen 1667/68 in deel 19 van de „Bijdragen van het Historisch Genootschap". Door H. Brugmans. Het notenhout dat tegenwoordig als „*inlandsch*" genoemd wordt, ter onderscheiding van Italiaansch of Fransch, kan natuurlijk even goed Rijnsch of Vlaamsch zijn; het is zelfs niet waarschijnlijk, dat er ooit een voldoende hoeveelheid in ons land werd gewonnen.

Aan dit kastje is een ongelooflijke keuze van exotische hout- 14.
soorten verwerkt, en dat het den maker op het verschil dier materialen aankwam, blijkt wel uit het feit, dat hij op ettelijke van de 52 vakken en laadjes den naam van de soort noteerde. Catalogus No. 118.

Stoelen maken een uitzondering! Over de meubelindustrie in onze 15.
Oost ten tijde der Compagnie is nog niet veel geschreven. Een begin maakte onlangs Mejuff. Tr. M. Serrurier ten Kate in het Bulletin van den Oudhk. Bond, Jaarg. VII p. 79.

Voor het gereedschap der oudste tijden vindt men belangrijke 16,
meedeelingen en reproducties in het werk van A. Koeppen en Breuer „Geschichte des Möbels", Berlin 1904.

Bijl en dissel voor het grovere werk, behooren tegenwoordig, nu 16*a*.
meubelmakers en timmerlieden meer dan vroeger zijn gescheiden, veel minder tot het dagelijksch gereedschap van de eersten.

Men was gedwongen voor iederen nagel, die immers vierkant 17.
of veelhoekig gesmeed was, vooraf een gat te boren, zooals heden voor schroeven, daar het kantige ijzer anders het hout zou doen scheuren. De machinaal vervaardigde draadnagel dateert eerst van het midden der 19e eeuw. Het mocht niet gelukken 't datum nauwkeurig vast te stellen. Het valt echter tusschen 1833 en 1859. (Prechtl. Technolog. Encyclopedie en Dinglen Polytechn. Journal. Onze houtschroeven kent men naar 't schijnt eerst in de 18e eeuw.

Voor dit alles vergelijke men het titelblad, naar een houtsnede van 18.
J. Ammann, uit het midden der 16e eeuw en ons kopvignet, naar een uithangbord, vermoedelijk afkomstig van het timmermansgildehuis, thans in het sousterrain van het Nederlandsch Museum. Op dit láátste vindt men den H. Josef in alle verschillende bedrijven van het vak bezig: 1. Schavend met een *voorlooper* of *reischaaf*, aan de *schaafbank*. Aan den wand achter hem merken wij op: een houten *hamer*, *spanzaag*, drie *schaven* en een passer. Op een boord: blokschaven, daaronder een *booromslag* en twee *mallen* (?) (Het fijne timmermanswerk). 2. Josef

bekantrecht een boomstam met de bijl, achter hem een kleine *waterpas* en een *verstekhaak*. (Het bouwbedrijf). 3. Josef, als wagenmaker, bezig aan een velg, die in een wagenmakersstoel geplaatst is; aan den wand: *avegaren* en de reeds vervaardigde egge en ploeg. 4. Josef, als kuiper, bezig met kuipershamer (baarze), haalmes, een kuipersbankje etc. Naar het kostuum van Josef en den stijl van het geheel moet dit uithangbord in het begin der 17e eeuw gesteld worden. Verder wil ik hier naar tijdsorde vastleggen, wat mij de moeite waard scheen te worden opgeteekend omtrent de gereedschappen. Daarbij heb ik uitsluitend het oog op aanschouwelijk materiaal: Na het reeds vroeger aangehaalde boek van Koeppen voor de Oudheid, noem ik, voor de hooge middeleeuwen: Stephani, der älteste Wohnbau, Deel II, S. 579, Fig. 331, waar een miniatuur wordt weergegeven, waarop twee werklieden bezig zijn met bijl en maatstok (?) (10e eeuw); en verder: Twee werklui met schaaf of dissel en met beitel en houten hamer. Vergelijk voorts: deel I, 378, v.v. *Voor de* 15*e eeuw* in Frankrijk geeft Champeaux een gildepenning der „huchiers-menuisiers"; hierop komen voor: *blokschaaf*, zeer fijne *booromslag, passer* en *guts*. Champ. le Meuble etc. pag. 86. Het midden der 15e eeuw in Holland vinden we vertegenwoordigd door het gereedschap in een werkmandje van den timmerenden Josef op een kleine houten groep in het Aartsbisschoppelijk Museum te Utrecht, (Grove booromslag en reischaaf). Verder een miniatuur bij Molinier en Havard, Menuiserie. Pag. 128. Voorts, *voor het begin der* 16*e eeuw:* E. Molinier, le Meuble du moyen-age et de la Renaissance. Deel I, pag. 185. (*Schaafbank* en werkman met *reischaaf* naar een voorstelling van een der misericordes uit de kerk te Presles.) Deel I, pag. 176. (*beitels,* houten *hamer* en *werktafel*, waarop men bezig is steekwerk voor een gestoelte uit te voeren), naar een misericorde uit de kerk S. Martial te Bordeaux. Van 1614 is een omlijsting, waarin alle gereedschap voorkomt, geteekend door Collaert. Afbeelding bij Ysendijck, „Documents classés" litt: P. Pl. I. Uit de tweede helft der 17e eeuw zijn er vooral verscheiden schaven nog heden bewaard, dikwijls gedateerd en van eenige versiering voorzien, zie de exemplaren in het Nederlandsch Museum tentoongesteld in Zaal No. 149; een ander stuk,

uit de collectie J. A. Frederiks, is in het Kunstnijverheids-Museum te 's Gravenhage. Een miniatuur model, waarbij evenwel de afgeschuinde bovenvlakken en de dubbele tooten voor rechter en linker hand juist zijn weergegeven, bevindt zich in het „kantoortje" van het „poppenhuis" in het Stedelijk Museum te Utrecht. De lijst is gemakkelijk aan te vullen. Zeer goed ingelicht worden wij door de groote werken over Scheepsbouw J. van Yk, Scheepsbouwkunst; van 1697 en, wellicht nog overzichtelijker: Allard (Carel) van 1705 „Nieuw Hollandsche Scheepsbouw". Daar vinden we alle werktuigen, zooals ze bijeen behooren, afgebeeld en ieder van een naam voorzien. De *boor* in de gedaante die we zoo vaak hebben ontmoet, heet, kenmerkend „spijkerboor". Een naam, waaraan nog enkele straten in ons land, b.v. in Leiden, den hunne te danken hebben. Hier mag worden opgemerkt, dat de „*handzaag*" over het algemeen door vaklieden als een voornamelijk Nederlandsch werktuig wordt beschouwd. Elders bediende men zich veel meer van raam- en schulpzagen (spanzagen). Trouwens voor den meubelmaker is alleen deze laatste soort van gewicht. Voor het overige onderscheidt zich de meubelmakersschaaf van dien van den timmerman door den grooteren hoek, waarin de beitels geplaatst zijn om den tegenstand van hardere houtsoorten te overwinnen. Een geheel repertorium van gedateerde instrumenten leveren ons voor de 17e en 18e eeuw de gildepenningen, daarvoor voldoende afgebeeld bij Dirks t.a.p.

Zie hierover het Kapittel van Havard: l'Ebénisterie, in de boven 19.
genoemde serie. Pag. 75.

Vergelijk voor de draaibank, waar wij weinig historische litteratuur 20.
over vonden, het boekje van E. A. Martin en Carl Spitzbarth, Die Kunst des Drechslers, in: Neuer Schauplatz der Künste und Handwerke, Band 15, met Atlas, Weimar 1879 B. F. Voigt, en verder: Th. Beck Beiträge zur Geschichte des Maschinenbaues. Berlin. 1900.

De „wipbank" is nooit geheel afgeschaft en wordt ook thans 20*a*.
op dorpen nog wel gebruikt. Als de draaier er op let, dat de moet van de snaar waaraan het werkstuk verbonden wordt, nader-

hand, met een overtollig gedeelte, kan worden afgezaagd, dan heeft het instrument op de kwaliteit van draaien, weinig invloed. Bij den stoel No. 165 onzer verzameling is blijkbaar een slordig werkman aan den gang geweest. Het eenig verschil wat de latere bank met vliegwiel misschien in zijn gevolg kan gehad hebben, is, dat men er gemakkelijker groote stukken, b.v. balpooten etc. op kon draaien. De nieuwe constructie komt reeds voor bij Jost Amman 1568. Vgl. Beck t.a.p. p. 309. Afbeeldingen van de wipbank in het werk van Martin t.a.p.: Taf. I fig. II, en op een gildepenning, in de werkplaats van een blokmaker: Dirks t.a.p. III No. 24. De *ovaal draaibank*, „Passigbank" bij Martin, Atlas Fig. III. Zij werd door Chr. Täuber te Regensburg in 1750 geconstrueerd en volgens Martin (tekst bladz. 3) door een rijk koopman te Amsterdam naar Holland gehaald. We moeten er op attent maken, dat de *geslingerde* pooten van den stoel No. 180, waarschijnlijk van vóór 1750, echter ook reeds op de draaibank zijn vervaardigd. Trouwens reeds Jaques Besson (± 1569) kent zulk soort bank, ook Leonardo da Vinci (± 1519) en Salomon de Caus († 1630). Beck t.a.p. Vermoedelijk leverde de bank van Täuber nog andere voordeelen op, die haar voor een draailustigen Amsterdammer begeerlijk maakten. Een bank die zeer veel overeenkomst vertoonde met de door Martin afgebeelde, bevond zich, volgens mondelinge mededeeling, nog eenige jaren geleden te Asperen bij Leerdam. De meeste gegevens over de draaibank werden mij verstrekt door prof. L. A. van Rooyen van de Technische Hoogeschool te Delft, dien ik daarvoor, evenals voor andere technische wenken, hier gaarne mijn oprechten dank betuig.

21. Het draaien leidt er bv. toe, dat men er in de tweede helft der 16e eeuw niet meer over zou denken een paar beddeposten, als No. 138 geheel uit de hand te steken. De Karolingische en de Romaansche periode heeft bijna uitsluitend gedraaid meubilair, wat uit ivoren en miniaturen blijkt. In de 13e, 14e en vooral de 15e eeuw werkt men er weinig mede. De draaibank kon de toen gewilde kantige vormen niet leveren; enkel ordinaire krukken en stoelen zijn gedraaid.

Het draaien brengt reeds vroeg allerlei kunstjes mee. Zie Martin 21*a*.
t.a.p. tekst blz. 3. Men denke maar eens aan de kunstige knutselarijen, waarop ons vooral Duitsche nijveren als „Kaspar Zick" e.a., in de 16e en later weer in de 18e eeuw vergastten. In Holland heeft men niet al te veel aan dergelijke kunstemakerij gedaan. En waar dat het geval was bleef het tot ivoorwerkjes en snuisterijen in paarlmoer van kleine afmeting beperkt. Van een verdere volmaking der draaibank, tot verkleinbank, gewaagt een ivoren schijfje met vlak relief, waarop I. Spiering maakt allerlij constdraaybanken.

„Beminnaars die dit werk beschouwt
De draaiconst voor uw speelpop houdt
Wilt den meester eer bewijzen
Die de const ten top doet rijzen."

(Begin 18e eeuw.)

Nederlandsch Museum, afdeeling Zeden en Gewoonten. Een merkwaardige bank door Kaiser Maximiliaan II gebruikt, was op de tentoonstelling van „Het Gulden Vlies" te Brussel 1907.

We hebben hier uitsluitend houten meubilair op het oog. 22.

Zie hiervoor vooral het werk van Koeppen t.a.p. In Egypte 23.
kent men slechts een voorvorm van „raam en paneel". De schotten zijn daar nog niet in de groeven van het regelwerk geschoven, doch worden er tusschen geklemd. In Griekenland en Rome vindt men echter reeds voorbeelden van onze werkwijze.

Smalle strookjes hout, die zijdelings in de delen worden geslagen 24.
en aan den anderen kant in bekken grijpen. Men vergelijke voor «*verbindingen*» wederom het bovenaangehaald Werk van Allard waar de verschillende wijzen voorkomen en van namen voorzien zijn. Verder, voor onzen tijd, geven de in noot 10 genoemde boeken van de Groot en Berghuis alles wat daarover dient bekend te zijn.

Het „zwaluwen" van groote kisten, dat men later minder doet, 25.
vinden we nog toegepast in No. 88 van 1628; bovenop. Zie

verder voor de verschillende manieren van zwaluwen de bovengenoemde werken.

26. Waar het hout geploegd is, geschiedt dit eenigszins anders dan thans. Een interessant voorbeeld van primitieve verbinding bezit het Kunstgewerbe Museum te Berlijn in den mooien lezenaar,

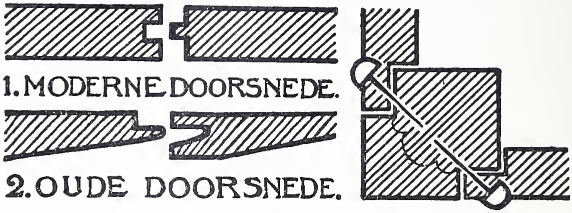

afkomstig uit Herford en vervaardigd in het laatst der 13e eeuw. (Zie Fig.). De nagelkoppen zijn met het model van het ornament, meegeklopt). Afgebeeld bij Luthmer: Deutsche Möbel der Vergangenheit.

27. Zulke geheel beschilderde meubelen uit de 13e eeuw en vroeger kent men in Frankrijk. Wij halen hier alleen de beroemde kasten van Bayeux en Noyon aan (Viollet-le-Duc Dict. Rais. du Mobilier Français Pag. 7 en Pl. I, Champeaux pag. 59 ss.) Een zeer laat voorbeeld dat evenwel nog deze oude manier vertoont, en bovendien Nederlandsch is, is de in 1632 vervaardigde reliekschrijn voor den H. Rombout, die geheel met wit en zwarte renaissance-ornamenten op rooden grond is beschilderd (Museum te Mechelen). In Holland hebben wij *niets* uit dien tijd, noch in deze techniek aangetroffen.

28. Vergelijk de voorborden van kisten o.a. afgebeeld bij Champeaux t.a.p. Fig. 18 en 19. Een gothiek dressoortje, dat mogelijk Nederlandsch zou kunnen zijn en waaraan deze vorm voorkomt is mij in particulier bezit bekend.

Geheel „koud" vergaard zijn de, nochtans geprofileerde, klampen der beide zijwanden van de altaarkast die het Nederlandsch Museum in bruikleen heeft van de Gemeente Zutphen. (Afd. Beeldhouwwerken). De lijsten der deuren zijn echter verstekt. De deuren worden gedragen door ijzeren hengen, die met gesmeede, zoogenaamde „taaie", spijkers bevestigd zijn. Deze laatste zijn aan den voorkant, in het schilderwerk, eenvoudig omgeklonken. 29.

Zie het artikel van Jan Kalf „De buitendeur" in: „Het Huis, Oud en Nieuw", Uitg. Eduard Cuypers, Jaarg. 3, pag. 201. 29*a*.

Een voorbeeld van een schuinen „loef", waarin een regel „gelipt" is, geeft ons ook het kruis uit de tafel van de kerk te Weesp. Afgeb. in „Het Huis" t.a.p. Jaarg. 5, aflevering I, pag. 12, Fig. 16 en 17. 30.
De machinale zwaluw met rechte borst, dus zeer oneigenlijk «zwaluw» („zwaluwstaart") genoemd, blijft natuurlijk buiten beschouwing. 30*a*.

Zie het Artikel in «The Magazine of Arts»: The development of the linen panel, by Aymer Vallance. January 1906 pag. 212 vv. Nog Viollet-le-Duc nam aan, dat dit ornament aan een vorm uit de realiteit ontleend was, dat dus vroeger de paneelen bespannen waren met perkament of eenige stof, die dan mettertijd rimpelde. (Parchemin plié). Ook J. Brinckmann weet er, in den Führer van het Hamburgsche Museum für Kunst und Gewerbe Bnd. II, pag. 603, nog geen andere voldoende verklaring voor te geven, hoewel hij de oudere verwerpt. (In het Duitsch gebruikt men de uitdrukking: „Falt-Werk"). Zie ook enkele op merkingen, die ik dienaangaande maakte in „Het Huis" t.a.p., jaarg. 3, pag. 122 vv. 31.

De geheele verklaring, zooals ik die hier op technische gronden heb trachten weer te geven, is gevonden door den assistent van het Nederlandsch Museum, den Heer *F. H. Baay*, zonder wiens technische voorlichting, ondersteund door zijn groote ervaring op allerlei gebied, deze catalogus lang niet had kunnen geven wat thans mogelijk werd. 32.

Natuurlijk is in bovenstaande verklaring slechts één weg aangegeven om den vorm te begrijpen. Er blijven nog andere mogelijkheden; vooral is het geenszins zeker, dat het éénrugs briefpaneel vroeger is dan de in Fig. C 2 weergegeven vorm. Maar in ieder geval zal men wel tot een *technische* oplossing moeten komen.

33. Uitstekende voorbeelden bezit het Museum «het Steen» te Antwerpen en het Mus. D. Arts déc. te Brussel. Deze laatste vooral zal men niet licht met Noord-Nederlandsche stukken verwarren. Volgens Vlaamsche traditie, die ik evenwel nergens nader bevestigd vond, is het een zeer omvangrijke Mechelsche industrie geweest, waarvan dergelijke stukken afkomstig zijn. Ook rijk verstekte bossingen, parketteering van de eiken spiegels, een soort hout-damast dus, komen in Vlaanderen vroeg, in het oog vallend en veelvuldig voor. In Noord-Nederland vond ik niets dergelijks. Een bijzonder fraai stel voorbeelden bezit het Museum te Hamburg.

34. Zie daarvoor eenige meubelen in de verzameling van het Raadhuis te Middelburg, vooral een klein portiekje aldaar, van 1605, thans ingericht als lijst voor een inscriptie. Vergelijk in onze verzameling de nummers: 83/85 en 15/16.

34*a*. Vergel. Galland Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei. Pag. 23, waar verscheiden betrekkingen tot buitenlandsche artiesten genoemd worden. Wellicht heeft ook hier de firma Keldermans uit Mechelen gewerkt. Zie ook: J. van Balen t.a.p. pag. 63. Ik hoop op dit punt elders terug te komen.

35. Deze hobbel- of robbellijsten worden op een daartoe ingerichte bank vervaardigd. Wat wij over de Italiaansche voorbeelden zeiden wordt genoegzaam toegelicht door een spiegellijstje in de verzameling (No. 272). Voorts vergelijke men: Wilhelm Bode „Die Italienischen Hausmöbel der Renaissance”, vooral fig. 9, 18, 50; en eindelijk voor overgangsvormen: Havard; l'Ebénisterie t.a.p. fig. 14, 15, 17 en 18.

Voorbeelden te over vindt men in de navolgende werken: Voor gothische bouwkunst heeft ze reeds Villard d'Honnecourt (Uitgave Lassus en Darcel). Voor de Renaissance behoeft men slechts de verschillende Vitruvius-Serlio uitgaven op te slaan, waar constructie-methoden worden aangegeven, die ook bij het meubel zijn toe te passen. Pieter Coeck van Aelst zegt in zijn Serlio-uitgave van 1606, folio 13 „*niettemin als iemand deze dingen vast heeft, soo sal hij hem selven deur die pracktieke wel connen behelpen, sonder altijds desen arbeit te doen*" daarin ligt de zin waarin de ouden dergelijke hulpmiddelen wenschten te verstaan. Een overzicht der theoretische geschriften geeft van Balen t.a.p. blz. 36 vv. Havard heeft in zijn Menuiserie t.a.p. blz. 75 vv. en later 91 vv. eenige voor de proportie praktische constructiemethodes meegedeeld. 36.

Vergelijk b.v. Galland t.a.p. fig. 43, 41 en 44 en daarnaast de werken van iemand als Wendel Dieterlein, Afb. o.a. bij W. Lübke Geschichte der Renaissance in Deutschland I Fig. 76 en 77. Galland heeft, trots de tegenbewering van van Balen, zeer juist gezien en gezegd, dat Vredemans losbandigheid meer motieven heeft verschaft aan de Duitschers dan aan zijn eigen landgenooten. 37.

Zulk een meubel, in dit geval een troonstoel, vindt men op het portret van de Prinses Maria Henrietta Stuart, door Bartholomeus van der Helst van 1652. ('s Rijks Museum, verzameling schild. No. 1144). Ook bij Rembrandt, van Eeckhout, van der Mijn e. a. zijn telkens afbeeldingen van zulke metalen stukken, terwijl het koorhek van de Nieuwe Kerk te Amsterdam met zijn arcaden, die geheel uit dooreengevlochten kwab-ornement bestaan, mede met deze soort verwant is. 38.

Deze manier heeft men in de middeleeuwen ook bij de beeldhouwkunst toegepast, doch slechts dan als de grond niet voldoende glad te krijgen was. Zeer goed te zien is dit aan den kleinen Franschen reliekhouder (Chef Réliquaire; bruikleen van N. N. in de ivoor-vitrine der afdeeling beeldhouwwerken). Het boven 39.

(noot 29) besproken altaar van Zutphen heeft paneelen, die zonder tusschenlaag direct op het glad geschaafde hout beschilderd zijn. (± 1390).

40. Aan de hoven waren daarmee veelal groote schilders, d. w. z. de onder hun leiding staande werkplaatsen, belast. Wij herinneren aan de opdrachten gegeven aan Jan van Eyck, aan Rogier van der Weyden, aan Jan Maelwael, ect. die in talrijke posten der rekeningen figureeren. Aanhalingen ook bij Champeaux le Meuble, passim.

41. Een zeer verwant exemplaar vindt men nog in de St. Laurenskerk te Alkmaar. Een ander dergel. in de R. K. kerk te Jutfaas afkomstig uit de Nieuwezijds Kapel. Afbeeld. van G. van Arkel en A. W. Weissman, Noord-Hollandsche Oudheden II, stuk, eerste Gedeelte pag. 27 en Weissman „De Nieuwezijds Kapel" L. J. Veen. 1908.

42. De groote zetel op Jan van Eycks schilderij van het echtpaar Arnolfini en is niet gekleurd, evenmin de bank van de H. Barbara op het paneel van den meester van Flémalle voor Hendrik Werl te Keulen geschilderd afb.: Das Museum IV 149, in het Museum te Madrid. In *ééne* kleur geschilderde onderdeelen der bouwkunst komen natuurlijk wel voor: b.v. de sacristiedeur van den Dom te Utrecht, van 1547, die rood geverfd was; S. Muller „De Dom te Utrecht" pag. 13 Plaat XXIII; over het roodverven der deuren als vaste gewoonte: ibidem pag. 9, noot 7.

42*a*. Zoo was het wellicht met de muurkastdeurtjes in het raadhuis te Zwolle, die thans geheel met een zeepgroene verflaag oversmeerd zijn, doch waarvan de traceeringen, wellicht op grond van gevonden sporen, verguld zijn. (Vgl. No. 1 en 2). Plompe afgietsels der Zwolsche deurtjes in het Nederlandsch Museum: Zaal No. 161/162.

43. Exemplaren met bijna gelijke vormen in het Museum van Tournai en de École de St. Luc aldaar, van ± 1500. Aan deze schoorsteenen vindt men de *platten* op zij waarop, volgens de schilderijen,

dikwijls kandelaars staan of wijn staat te warmen. Hoe deze onderdeelen heeten heb ik niet kunnen vinden. Het Utrechtsch Stedelijk Museum is rijk aan voorbeelden van gekleurde zandsteenen friezen. Zeer goede exemplaren vindt men nog uit het begin der 17e eeuw in het „Maison Curtius" te Luik.

De catalogus was reeds gedrukt toen mij te Utrecht een gemetselde schouw met beschilderden boezem bekend werd. Het overigens niet erg belangrijke stuk was echter voor zoover nog te zien was uit 't laatst der 16e eeuw. De boezem droeg een wapen. Foto in 't Utrechtsch Archief. 43*a*.

Zie mijn opstel: Posten, balusters en kolonnetten, in „het Huis" Jaarg. 4 pag. 257. Ook andere koorafsluitingen, zooals die van Haarlem (St. Bavo), van Naarden (St. Vitus), en wellicht ook het hek van Monnikendam (zeer laat 1562) zijn of waren polychroom. Onder het latere zwart en bruin en de mahonie- en eikenhoutverf van menig orgel in het land, schuilen waarschijnlijk nog de sporen der oude, fijne versiering. Vergelijk ook het beschilderde orgel der kerk te Brouwershaven en de galerij van het orgel uit de Buurkerk, thans in het Sted. Mus. te Utrecht, 1567—68. (Catal. v. h. St. M. No. 374.) 44.

Het portret zijner vrouw van 1439, Museum te Brugge; „de Maagd bij het fonteintje" Museum te Antwerpen; het portret van Jan de Leeuw, Hofmuseum te Weenen. Wordt dit laatste werk ook, door een enkelen kenner uit het oeuvre van Jan van Eyck geschrapt, veel later is het in geen geval. 45.

Van begin af aan moet men onderscheiden tusschen: incrustatie en marketterie, d. w. z. inleg- of oplegwerk. In het éérste geval is de grond volgens het beloop eener teekening, met holletjes uitgediept en worden daarin blokjes gelijmd, in het tweede, waartoe ook een kistje No. 47*a* behoort, worden gekleurde houtplaatjes van gelijke dikte tot een patroon aaneengelegd en vastgelijmd. Zij overdekken dus het geheele vlak. Vergelijk Havard, Ebénisterie t.a.p. Hoofdstuk II. Een andere manier, een soort 46.

van „pseudo-intarsia" kent men in het Venetiaansche (kistje No. 47). Vergelijk hiervoor Bode, Hausmöbel t.a.p.: bij fig. 72 en 73. Daarvan afgeleid is wellicht de in Zuid-Duitschland gedurende het einde der 16e eeuw en het begin der 17e eeuw zeer in den smaak vallende techniek den grond om de teekening heen uit te diepen en doormiddel van ruitslag een soort grein te geven. (Zie Nos 55 en 56).

46a. In Belgische collecties worden zulke stukken weleens gedecideerd als Hollandsch Werk genoemd; vergelijk een overeenkomstig buffetkastje met ruïnes binnen blokjeslijsten in marketterie in het Museum van Tournai. Daarnaast de scherper uitgevoerde exemplaren in het Museum des Arts Dec. te Brussel, (schoorsteen) en daarnaast het overeenkomend buffetje te Luik. (Musée Archéologique). Verder het kastje van 1599, dat zich in het Kunstgewerbe Museum te Keulen bevindt. Afgebeeld bij Krauth en Meyer, Möbelschreinerei t.a.p. bladz. 49. De laatste soort onderscheidt zich van de eerste door het veelvuldiger voorkomen van groen en door minder schilderachtige, scherper teekening en modelleering. Volgens meedeeling der Directeur v. het K. Gw. Museum te Keulen is deze industrie vooral door den zeer bekenden meester *Melchior Reidt* uit Frankfurt a/M. naar Keulen overgebracht. Reminiscenties vindt men aan den Rijn nog in de 17e eeuw. Het voornaamste stuk van *Reidt* is de omlijsting van den Senaatszaal in het Stadhuis te Keulen. (afgeb. bij Renard „Cöln" uitg. E. A. Seemann).
In ons museum zij hier gewezen op de afwisselende intarsia aan de betimmeringen van 1617 en 1626, het tafelkastje van 1628 (No. 13, 14 en 88.) Alles „ebben" en „palissander" op wit beuken grond in een ornament, dat tusschen „rolwerk" en „moresk" instaat.

47. Nergens is met zekerheid een bepaalde beits gevonden, maar toch zou het ons niet verbazen als er bij gelegenheid nog eens iets aan het licht kwam over het tinten van het hout op een of andere manier. Door gekleurde was neemt eikenhout slechts zeer langzaam een dieperen toon aan en toch vinden we op de schilderijen

der 17e eeuw reeds bruin eiken. Kleurde men toen reeds met Fernambuc-hout?

Men vergete echter niet, dat juist deze groote stukken ook wel vaak in gangen zullen gestaan hebben, waar de muren wit bleven. 48.

Mechior Fockens' beschrijving van Amsterdam van 1663, pag. 50. 49.

Een geheel gemarmerd tochtportaal bevond zich b.v. in het door „Koophen", den leerling van Jacob van Campen, gebouwde Raadhuis te Enkhuizen (1688 tot 1692). In den laatsten tijd heeft men hier als elders, de oude verf onder een slap eikensousje verborgen, wat van logisch standpunt zeker niet beter is. Het effect is daardoor veranderd en bedorven. Het „marmeren" schijnt in Holland een specialiteit geweest te zijn, althans in het Reis-Journaal van den Zweedschen architect N. Tessin 1687, vinden we de volgende merkwaardige passage: (Over den Haag) *Nimegen* ist ein anderer Mahler der sowohl mit marbriren weiss umb zu gehen, dass ich mein Tage nicht besser habe gesehen, undt habe ich in ein Hauss an einem Schornstein unten rarste marmerne Colonnen gesehen undt oben *fingirte*, die ich nicht habe weder an glantz noch marbriren von einander kennen können...... Beym General undt Marquis Monpillain habe ich auch artige marbrirte Dinge gesehen von bemeltem Mahler. Oud-Holland 1900 pag. 151. De richting strookt met die der bekende latere stuc-imitaties van de Wit. 50.

Dat het „groen" in de 18e eeuw ook vaak donkerder en meer olijfachtig was, bewijst de kamer in het Stedelijk Museum, Legeat L. Suasso, die naar de oude resten werd bij geschilderd of het hout oorspronkelijk glimmend of dof gelakt was, zou ik niet durven zeggen. In hetzelfde Museum bevindt zich ook een zeldzame betimmering in mahoniehout, met veel snijwerk, (afgebeeld in Sluytermans Oude Binnenhuizen in Nederland). Een goede Hollandsche betimmering uit het einde der 18e eeuw, in Wedgewood kleuren (Vergelijk Nos. 233/266) werd in 1905, April bij de Firma Frederik Muller te Amsterdam geveild. Ze 50*a*.

was afkomstig uit een huis te Haarlem. Afbeeld. Veilings-catalogus. Een vrij goede, maar Hollandsch plompe empire-kamer heeft het Stedelijk Museum te Amsterdam eveneens. Afb. Sluyterman t.a.p.

51. Het „houten" kende men niet; maar wel komt iets dergelijks voor op de „spinet-papieren"; vergelijk No. 271, waar een in kleuren gedrukte nerf van eschdoorn of verwante houtsoort duidelijk is te herkennen. Of deze papieren ook als behangsels dienden weten wij niet.

51*a*. Aan zulke verwers-overleveringen is Holland trouwens altijd rijk geweest. Ik herinner den lezer aan het thans eenigszins uit de de mode rakende lichtblauw voor ladders, kleerbakken en droogstokken, linnen-kisten en ook wel keukenplafonds (de laatste reeds sedert de 17e eeuw). Ik kan ook wijzen op het groen-van-buiten en rood-van-binnen van tobben en wateremmers.

52. Zie voor deze eenvoudige marketterie. Havard l'Ebénisterie t.a.p. pag. 122.

53. Wel zijn in de litteratuur allerlei aanwijzingen te vinden, waarop hier echter niet de plaats nader in te gaan.

54. Men denke hier echter voornamelijk aan publieke gebouwen als raadhuizen, etc. De Burgerwoning heeft volgens de Zuid-Nederl. schilderijen gewoonlijk veel eenvoudiger betimmeringen of in het geheel geen. Waar in de 15e eeuw betimmeringen voorkomen bestaan zij gewoonlijk uit gladde, opgeklampte breedten. De nagels dienen tot versiering. Zoo telkens op schilderijen van Memling en van der Weijden, waar de vensterluiken steeds zoo behandeld zijn. Waren er geen schotten, wat naar het schijnt de regel was, dan behing men het onderste deel der wand met lakens (S. Muller Schetsen uit de middeleeuwen pag. 184), of de geheele wand van onder tot boven met gobelins of effen kleeden, die gemakkelijk konden worden afgenomen. Op schilderijen uit de eerste helft der 15 eeuw schijnt de kleur der wanden er op te wijzen, dat hier eenvoudig in de kalk geschuurd werd. Toch heeft men ook in

de middeleeuwen het witten niet versmaad. Zie: Muller; de Dom t.a.p. pag. 9, noot 3, (voorbeelden van 1480 en 1549).

Ook de gewone eiken vloeren met delen van korte afmeting vindt men (zie het Jan v. Eijk's schilderij van Arnolfini, van 1434). Gekleurde tegelvloertjes, die evenwel naar het schijnt niet altijd glimmend verglaasd waren, vinden we eveneens op talrijke schilderijen der 15e eeuw. Onlangs heeft E. Becking getracht de ornamenten en kleuren dezer vloeren naar de schilderijen tot een collectie bijeen te brengen: „Fliesen-Böden nach Gemälden des XV u. XVI Jahrhunderts; Hoffmann te Stuttgart. Jammer, dat hier geen spoor van eenige orde in te bespeuren valt. 55.

Een boedelbeschrijving in het testament van den Utrechtschen Kannunik Ghysbert de Foramine noemt kastjes, vermoedelijk geen andere dan deze, die steeds op de schilderijen omtrent 1500 voorkomen, als „*drisoria sive promptuaria*". Zij worden blijkbaar in de sacristie van een kerk bewaard en gebruikt. Zie het dossier: Testamenten van de kannuniken van den Dom, op 1490; in het archief te Utrecht. 56.

Zie voor een en ander ook: Florence E. J. M. Baudet „De Maaltijd en de Keuken in de Middeleeuwen" pag. 24 vv. Waar echter in het Nederlandsch Museum *vier* dergelijke dressooren worden genoemd, berust dit op een vergissing; er zijn er drie. Het aanverwant meubel in Frankrijk onder den naam „Credence" bekend, behandelen wij Pag. XL. De exemplaren in de Musea te Berlijn, Kopenhagen en Parijs (Cluny) zijn of geheel valsch, of gedeeltelijk onbetrouwbaar. De *zaak* kent men hier zeer goed, bij een feest van Karel den Stouten was er zelfs een van „X stagien" (étages) hoog. Dergelijke feestbufetten waren echter slechts geïmproviseerd en geheel overdekt met lakens. F. Baudet t. a. p. p. 25. 57.

Naar het formaat kan dit deurtje zeer goed tot een kast van het model der boven beschreven dressooren gediend hebben. Zie voor de Fransche herkomst: L. Metman; Le Bois, pl. XIV 55 en XXV 109. 58.

59. Beide dressooren hebben in de middelnissen kleine figuren gegedragen, vermoedelijk heiligen; ook de schildversiering van No. 8 maakt een liturgisch gebruik waarschijnlijk.

60. Zie de voorbeelden in de kerken van Doornik, Yperen, Keulen en Kempen en het internationaal materiaal in het aangehaald artikel van Aymer Valance.

61. Het Museum bezit geen voorbeeld; vergelijk echter vele vijftiend' eeuwsche schilderijen, vooral voorstellingen van de „Boodschap".

62. Een compleet dressoor met huisaltaar er boven op o.a. bij den „Meister des Todes" No. 276 der Tentoonstelling van Brugge 1902, collectie Porgès. Afgeb. in Bruckmanns Pigmentdr. Voor overzicht: mijn opstel in „Het Huis": Posten, Balusters, etc. t.a.p. 4e Jaargang pag. 291 vv.

63. Eenige opmerkingen en heel wat materiaal is samengesteld in „Het Huis" Jaargang 5 No. 1 en 2 pag. 1 vv.

63*a*. Een aardig voorbeeld van een gothisch handdoekrekje bezit het Museum te Zwolle. Zulke stukken komen in den kunsthandel tegenwoordig nagenoeg nooit meer voor.

64. Duidelijke bijzonderheden geeft, na de miniaturen, voor het éérst het reeds vaak aangehaalde portretstuk van Jan van Eyck van 1434. Hier zien we het kleptafeltje onder het raam, den zetel en den bollen spiegel. Handdoekrekken op verscheiden schilderijen; 1432 op een vleugel van het Gentsch altaar, voorts op het aangehaalde werk van den meester van Flémalle (noot 42) en elders. Voor Noord-Nederland zij hier een schilderijtje uit de richting van Geertgen tot St. Jans genoemd, uit het Museum te Dresden. Afgebeeld in „Het Huis". Jaargang 3, pag. 312 Pl. LVIII en Haufstaengl Pigmentdr. Dresden No. 91. Een vuurscherm op een stuk van den Meester van Flémalle (maagd met kind, Londen coll. Salting) is van gevlochten riet. Op de „Boodschap" van dezen meester is het blijkbaar van ijzer, van gaatjes voorzien. (Copie museum te Kassel.)

„Het Huis". Jaargang 4, blz. 291 vv. 65.

In den handel uiterst zeldzaam, toch was er een jaar of tien geleden nog een goede tafel van omstreeks 1500 op een Amsterdamsche veiling, die evenwel toen niet werd aangekocht. Een aardig voorbeeld bezit de kerk te Weesp. Afbeeld. „Het Huis". Jaargang 5 No. 1 pag. 12. Ook wandrekjes, „richels" kennen we alleen door de schilderijen. 66.

Zie over de eenvoudige stoelen: Jan Kalf in „Het Huis". Jaargang 3 pag. 337 en de daar aangehaalde literatuur. Ook simpele vouwstoeltjes waren veel in gebruik. Voor de „tafel" kan ons een stuk uit de afdeeling beeldhouwwerken slechts betrekkelijk van dienst zijn daar het van Duitsche afkomst is. (Catalogus v. Beeldhouwwerken No. 95. Zie verder onder: schilderijen R. M. No. 342*a*). 67.

Dit punt wordt uitvoeriger behandeld in de groote publicatie der meubelen van het Nederlandsch Museum: „Holländische Möbel im Niederl. Museums", Verlag Gebrüder van Rykom. Vergelijk ook de monumenten in Vlaanderen, m.n. dat van J. Mone 1533, het graf van Elizabeth van Croy van 1526 en het bekende tochtportaal van Oudenaarde. (Afgietsels van de paneelen voor een deel in de gipsafdeeling v. h. Rijks Museum, afbeeldingen bij Ewerbeck, Ysendijck en van Balen. t.a.p. 68.

Afgebeeld o.a. in de nieuwe uitgave van Ysendijck. De onderdeelen zijn door Ewerbeck geteekend. Een nauwkeurige beschrijving in van Arkel en Weissman Noord-Holl. Oudh. t.a.p. Deel I p. 97 vv. waar ook de verschillende handen worden onderscheiden. Gipsafgietsel, *met één ingevoegde travée*, in de afdeel. Gipsafgietsels. R.M. 69.

In aanmerking komen voor de vroegste periode echter Tilloloy, ± 1500; Chenonceaux, ná 1535, Rodez 1531, Tombe van Charles VII te Tours en de Fontein van Beane de Semblancy 1590. A. Berty, La Renaissance Monumentale en France. Fransche werklieden, uitvoerders, artisans, werden meer door Nederland- 70.

sche meesters gebruikt. Zoo schrijft reeds 1517 Gregorius Wellemans, bezig met het vervaardigen van een houten gietmodel voor het renaissance hek bestemd voor den Dom te Utrecht, dat hij „om dieneren oft gesellen .... in Vranckerijk .... gesonden" heeft. Obreens Arch. D. IV p. 257.

71. „Het Huis". Posten etc. t.a.p pag. 281.

72. Ibidem pag. 275. Pl. LXIII.

73. Kasten met late briefpaneelen versierd vormen een afzonderlijke groep. Afbeelding bij Ysendijck, Doc. Class. Litt. B. Pl. 9 en elders. In Amsterdam zijn zij vertegenwoordigd door een gerestaureerd exemplaar in het Museum Willet-Holthuyzen. Ten onrechte houdt men ze vaak voor gothisch. In het Danske Folksmuseum te Kopenhagen vond ik zelfs een gedateerd stuk van **1727**. Een goed exemplaar heeft het Bisschoppelijk Museum te Haarlem. Het is boerenwaar. Over de herkomst durf ik niets te zeggen; zoowel in Vlaanderen als aan de Oostkust van Sleeswijk-Holstein treft men ze aan, ook wel met Duitsche inscripties, wat nog niet veel bewijst.

74. Als voorbeeld voor het ornament op deze kist zouden prenten uit de richting van Pieter Coecke hebben kunnen dienen. Vooral de liggende mansfiguren herinneren aan hem; ± 1550 dus. Vergel. de uitgave v.h. Musée d. Arts décor. L. Metman, Le Bois, pl. XLIV No. 224.

75. Afbeeldingen bij Emile Molinier t.a.p.

75*a*. Den algemeenen ontwikkelingsgang van iedere meubelsoort afzonderlijk vindt men 't overzichtelijkst in de: Tafeln zur Geschichte der Möbelformen, begonnen door Prof. Dr. A. Gothold Meyer. Leipzig Hiersemann.

76. De stof die thans voor gordijn dienst doet is uit de 18e eeuw.

Waarschijnlijk hing er een weefsel van donkerder kleur en strakker patroon.

Het „rolwerk” voor 't éérst door A. Lichtwark in zijn boek „Der Ornamentstich” weer zoo genoemd naar een oude definitie van Vredeman de Vries, is feitelijk niet anders dan het uitgroeien der cartouche. De punten en uitsteeksels krullen om, schuiven door elkander heen en bedekken geheele vlakken: Aanvankelijk „lijst”, worden die ornamenten ten slotte zelf middenstuk dat opnieuw omlijst moet worden. Langzaam verandert de materie waarin deze siervorm is gedacht, of liever waaraan zij doet denken. In de 2e helft der 16e leer- en blikachtig, worden de bladen en krullen allengs dikker, de contouren rond en week (*kwab-ornament*, zie noot 93). Zie Max Déri Das Rollwerk. 76a.

Vergelijk de behandeling dezer groep door Galland t.a.p. pag. 78 en door van Balen t.a.p. 77.

Op een prent van Furnius naar J. Stradanus van 1573, afgebeeld bij Ysendijck Doc. class. letter C. pl. 22. Een open buffetje met drie planken vindt men nog ter plaatse in het Ouvroir des Soeurs van het Johannes hospitaal te Yperen, ± 1556. 78.

„Het Huis”. Jaargang 5 No. 1 pag. 5, fig. 21—22, waarbij evenwel moet opgemerkt worden, dat onze tafel, wat den algemeenen bouw, niet wat de vereenvoudigde détails aangaat, het dichtst staat bij een werk in den stijl van Ducerceau, afgebeeld bij Champeaux t.a.p. fig. 56. 79.

„Het Huis”. Jaargang 5 aflev. 2. Afgebeeld in aflev. 1 fig. 20. 80.

Vergelijk No. 646 en twee ongenummerde stukken in het Mus. des Arts Déc. te Brussel. Eén heeft een bolle middellade met hippokampen in 't snijwerk, de kariatyden gelijken op die van onze notenhouten kast. Het tweede exemplaar is een notenhouten prachtmeubel met Juno, Venus en Minerva boven; onderaan in 't midden: het oordeel van Paris. 81.

82. Wij meenen de uitgaven als: Crispin v. d. Passe: Boutique de menuiserie; maar bovendien de tallooze series van ornamentprenten

83. Vergelijk den Catalogus v. d. Beeldhouwkunst, Inleiding pag. IX. Voorts Catalogus van het Stedelijk Museum, te Utrecht pag. 12, van Balen, en Galland pag. 135.

84. Nos. 13, 13*a* en 14 en 88.

85. De eigenaardig half-gesloten luiken, die we op schilderijen dikwijls zien, bepaalden het *licht* in deze huizen. De bovenste wandstrook, twee-vijfde ongeveer, was daardoor het best verlicht en dáár werden ook de schilderijen opgehangen, of er nu betimmeringen waren of niet. Ook komt het voor, dat men enkel tegen het afgeven, onder aan de gewitte wanden een strook goudleer aanbracht. Zoo is het op het stuk van J. Vermeer van Delft (verzameling schilderijen R. M. No. 2527). Een ander maal vindt men goudleer tot op de hoogte eener hooge betimmering gespannen en daarboven de witte wand. Zie een schilderij door Gonzales Cocques in het Museum te Kassel, afgebeeld in: Das Museum, Jaargang I No. 153.

86. De schuine boezems, die bij den gothischen schoorsteen behooren, waar het kanaal buiten den muur werd opgemetseld, passen bij de 17e eeuwsche schouw niet meer, en behalve in het boerenhuis — met één verdieping — zal men ze slechts bij hooge uitzondering op schilderijen aantreffen. „Het Huis", Jaargang 3, pag. 35 vv.

87. Een bank met draaibare leuning uit de 17e eeuw, zooals het Museum te Haarlem en het Stedelijk Museum te Utrecht bezitten, heeft onze verzameling niet. In het Stadhuis te Naarden is een exemplaar, waarbij de verstelbare leuning zoodanig is ingericht, dat zij tevens kan dienen als balustrade voor het afzetten der zaal. Zie hierover: Gotthold Meyer t. a. p. Serie II Bank Sofa Taf. VII. Tekst p. 21 en 28.

Bij Dirks t.a.p. Een exemplaar van zulk een mandemakerspenning bevindt zich in de collectie van Gelder. zaal No. 256, galerij. Aanwijzingen over de manier van vlechten van zulk een stoel als proefstuk vonden wij o.a. in het *Bijlhouwersgildeboek* Archief te Utrecht, manuscript fol. 29 vv. 87*a*.

Jan Francken verhaal van de gevangenschap van Oldenbarnevelt afgedrukt in: Kroniek Hist. Genootsch. 30e Jaargang 1874, blz. 734—785. 87*b*.

Op een Utrechtschen gevelsteen uit de éérste helft der 17e eeuw vindt men een kolompootstoeltje met rechten, lagen rug en daaronder staat „In den Spaanschen stoel". In 1613 worden met vele andere geschenken, aan den sultan overgebracht o.a.: twee ebbenhouten stoelen van voren en van achteren bekleed door den „Spaenschen stoelmaker" Lucas Jansz. (Oud Holland 1883 p. 173 vv. „Een Vorstelijk Geschenk" van Mr. N. de Roever). In 1665 lezen we in den inventaris van Joost van den Vondel . . . 2 Spaansche, 2 gedraaide stoelen fl. 8. (Oud Holland 1890 p. 153. Vondeliana door Mr. N. de Roever). Maar in de éérste helft der 16e eeuw heb ik het woord nergens gevonden. Het aardigst is wel de collectie te Zwolle van 1680, waar zoowel de stoelen als de rekening met de vermelding, dat het „Spaansche" stoelen zijn bewaard bleven: „3 *Sep. voor ses Spaenslederen stoelen om op dieselve camer te gebruiken* 8—16—8". Rekeningboek No. 4 der Emmahuizen. Mededeeling van den Heer Th. Heerkens te Zwolle. Deze stoelen hebben geslingerde pooten. 88.

Wij mogen er misschien aan herinneren, dat ook het Fransche woord cordonnier, de „corduaniers", wordt afgeleid van Cordoba, waar het beste leer vandaan kwam. Leeren stoelen op Spaansche schilderijen zijn reeds vóór 1600 geen zeldzaamheid. En in de hierboven aangehaalde rekening staat uitdrukkelijk Spaans*lederen* stoelen, wat van belang kan zijn ook al is die notitie eerst van 1680. 89.

Het exemplaar, waarop de Heer van Heythuysen, op de schilderij 90.

van Frans Hals in het Museum te Brussel (No. 203, Afgeb. Das Museum III 9) zittende is afgebeeld, heeft met onzen stoel niet alleen groote overeenkomst door den zeldzaam slanken vorm, vooral door de gerekte voetklossen; maar ook dáár is de bekleeding, voor zoover wij zien konden, *groen* en de franje *mat-geel* en *zwart*. Dat de rug lager is, behoeft niet tegen de overeenkomst te pleiten. Ten éérste is het zeer wel mogelijk, dat Frans Hals zich hier, voor het afronden van zijn compositie, een vrijheid veroorloofde, maar ten tweede kunnen we ook een gevarieerd exemplaar voor ons hebben. De wapens geven geen voldoende uitsluitsel. Dat op den rug kán aan de familie Ramp te Haarlem behooren, dat van de zitting staat in verband met het schild der familie van der Dussen. De kwartieren zijn echter omgezet. In de genealogie der familie Ramp, die de heer Gonnet, archivaris te Haarlem zoo vriendelijk was ons te verschaffen, komt de naam van der Dussen niet voor. De van der Dussens komen voor als Utrechtsche Regentenfamilie. De zaak wordt er nog ingewikkelder om, nu *beide* wapens wederom verschijnen aan de balustrade van het orgel van Harenkarspel (No. 43).

91. „Het Huis". Jaargang 5 No. 2.

92. Ibidem. III, pag. 348 fig. 5 en 6. details van dit stuk.

92*a*. De geheele lijst, eenigszins chronologisch, is: 329/47/1923*a*/141-142/1923*b*/49/6/132/1948/2497/151/950*a*/2189/1214/213/2731*a*/2583/2058/2205/1585/2238/1785/537/403-404/490/491/2338/1567/288/283.

93. Vergelijk ook hiervoor Max Déri t.a.p., die de ontwikkeling in haar verschillende phasen teekent. Uit het kwabornement wordt dan ook de *schelpkam* afgeleid, die in de motieven der 18e eeuw zulk een groote rol speelde. In dien tijd interesseerde men zich trouwens werkelijk zéér voor schelpen en zeegewassen, en het „Conchiliënkabinet" ontbreekt ook in ons poppenhuis niet. (Zie dáár). Overgangsvormen van de kwabformaties naar den geparelden schelpkam geeft bv. nummer 200 te zien.

Ook de „sleevoet" in het Museum Willet, die onder een dergelijke kist staat, is waarschijnlijk van later datum; maar een onderstel zal de kist in ieder geval gehad hebben. 94.

De Duitsche kasten, die kennelijk in navolging van de onze ontstaan zijn, zijn gewoonlijk in hun architectuur-motieven overladen en van proportie vaak rechtstreeks mislukt; maar de figuren zijn veel beter van verhouding en uitvoering. Goede voorbeelden in de Musea te Kiel en te Hamburg. 95.

De *vierdeurskast* van palissander- en ebbenhout, (zoogenaamde kussenkast) ontbreekt tot nog toe in het Museum. 96.

Zie over deze onderscheidingen. Mijn artikel „Gebrek aan Woorden". Bulletin van de Nederl. Oudhk. Bond 7e Jaargang p. 201. 96*a*.

De nagels waren gewoonlijk verguld, wat tegenwoordig meestal slechts bij nauwkeurig onderzoek blijkt, daar het goud haast altijd zeer is weggesleten. Soms zijn de nagels tot patronen geschikt en altijd zijn de *echte* nagels vrij *plat*. 96*b*.

Zie hierover Koeppen t.a.p. pag. 14, fig. 915 Bode; Hausmöbel pag 22 vv. en Stephani t. a. p. passim; voorts Gotthold Meyer t. a. p. „Schemel und Stuhl". In hoofdzaak onderscheidt men twee typen: Vouwstoelen met *dwars*- en vouwstoelen met *zij*-schragen, al naarmate er tusschen de schragen plaats is voor de voeten van den zittende of niet. Latere vouwstoelen (16e en 17e eeuw) kunnen dikwijls niet meer dichtgeslagen worden door de stijfgevulde zitting. Men hield slechts den *vorm* over. 97.

Rijks Museum van Schilderijen bv. No. 170 van 1593, No. 1877 v. 1603 en No. 2351 van 1624. e. a. m. 98.

Afgebeeld in Ysendijck Doc. class. lett. S pl. 6 No. 1 naar Chr. v. d. P. v. 1642; het stuk komt echter reeds 1630 bij Vredeman de Vries voor in „Verscheyden Schreynwerk". 99.

100. Bv. Kunstgewerbe Museum te Berlijn. S. Kensington Museum te Londen.

100*a*. Sedert den druk van dezen Catalogus is er een belangrijke serie Fransche Meubelen aangekocht en ter vergelijking opgesteld in zaal 203.

101. R. Graul: Das Mobiliar des 18en Jahrh. Gids door het Kunstgewerbe Museum te Berlijn. Pag. 96 ff. „Die Form des Zylinderbureaux mag auf eine Anregung des Grafen Kaunitz zurückgehen" pag. 97. In ieder geval na 1769, het jaar waarin J. H. Riesener het „bureau du Roi" afleverde.

102. Een fraai geruit zijden vloerkleed in het boudoir van het modelhuis te Utrecht. „Turkxe" vloerkleeden vindt men dikwijls bv. in den inventaris van den Admiraal M. H. Tromp, in 't bezit van Jhr, Neervoort v. d. Poll te Rijsenburg; ook vloermatten zijn sedert de 14e eeuw reeds in gebruik.

102*a*. Interresant zijn over dit punt de meedeelingen van Tessin. t.a.p.p. 125. Deze ontmoet in 1687 ten huize van G. de Lairesse reeds zulk een behangselschilder van professie, zekeren Jean Glauber. De „*Geschilderde Camer*" waar men in 1612 vergaderde (de Roever Tweerlei Regenten. Oud-Holland bld. 68 J. 1889) is waarschijnlijk een met ornamenten (grottissen?) beschilderd vertrek.

103. Het schijnt, dat ook deze stalen, als zooveel ander goed uit het Museum Plantyn, daar later, bij gelegenheid der nieuwe inrichting, zijn aangebracht. Wij dateeren ze omstreeks 1560.

104. Vergelijk Kam: De versiering onzer woning: pag. 159, die evenwel geen bron aangeeft. Haarlem Bohn 1886. Fischbach Beitrag zou Gesch. der Tapetenindustrie Darmstadt.

105. In het dagboek van den bovenaangehaalden Zweedschen Architect Tessin staan hierover uitgebreide meedeelingen. (Oud-Holland Jaargang 1900, pag. 151.) Eenige stalen vindt men in de collectie

Zaansch stikwerk (Fragmentengebouw Nederl. Mus.). Een sprei met rijk appliqué-werk heeft het Musée du Cinquantenn. te Brussel.

Dirks t.a.p. LXIX No. 38. 106.

Vergl. bv. het werk in „de Rijp" (Noord-Hollandsche Oudheden. Deel II pag. 64). En de afbeeldingen der Hoornsche betimmeringen in „Het Huis". Jaargang 4 No. 11, pag. 321 vv. door J. C. Kerkmeijer. 107.

Duitsche exemplaren naar dit voorbeeld in de Musea te Hamburg en te Kiel. De figuren vertoonen daar een gewijzigd karakter. 108.

Ik vond b.v. aan de meeste Noord-Hollandsche kasten volgende maten: De hoogte varieert, bij gelijk type, als volgt: b.v. In Flensburg: 1,85/1 en 1,86, Hamburg: 1,79, Kopenhagen Kunstgew. Mus: 1,88, Kiel: 1,83 en 1,85. De diepte: Flensburg: 53 en 53,3. Kopenhagen: 56,5, 56. Kiel: 51, Hamburg: 56,5. 109.

Vergelijk het schilderij van Pieter de Hoogh in de Collectie Six. 110.

Vergelijk dergelijke exemplaren in de Musea van Mechelen, Brussel Yperen en Tournai. Ook het Museum te Berlijn bezit er één. 111.

Een goed voorbeeld van deze soort, uitgevoerd in palissander en ebbenhout, was nog in 1906 in den Amsterdamschen kunsthandel. 112.

Vergelijk voor Hinloopen het opstel van Mr. Boelens in „Het Huis". Jaargang 4 pag. 353. 113.

Noord-Hollandsche Oudheden Ve, VIe en VIIe stuk. 114.

In den grond is hier nog een laat overblijfsel van hetzelfde soort inlegwerk, dat in de bekende, zoogenaamde Certosinawerken uit Noord-Italië voorkomt. Zie Bode t.a.p. fig. 86. Ook de vakindeeling is daar eenigszins verwant; maar hoeveel beter? 115.

CATALOGUS

BETIMMERINGEN

1 **Deurtje van een muurkast,** verdeeld in onder en bovendeur, ieder met apart slot en beide voorzien van à jour gestoken «compassen» met traceerwerk, oorspronkelijk op gekleurde onderlaag (thans modern rood leer). De compassen worden omlijst door vlakgestoken zespuntige sterren. Drie staarthengsels bevestigen het deurtje aan het raam. Het beslag bestaat uit platte banden, versierd door begeleidende getorste staafjes aan weerskanten. Band en staafjes zijn aan de einden tot gothisch bladwerk uitgesmeed, bovendien ten deele gegraveerd en met de pons gezand. Slotplaat en plaat van den trekring zijn overeenkomstig versierd. Het gesmeed ornament loopt gedeeltelijk over de uitgestoken traceeringen heen. Het geheel gelijk versierde onderdeurtje draagt één, het bovendeurtje drie compassen: Beneden ontbreekt de slotplaat. Hoog: 0.51, breed: 0.32. Eikenhout, midden, of 2e helft der 15e eeuw.

Vgl. de muurkastjes uit 't Raadhuis te Zwolle van Mr. Johan van Lubeke 1449, gestoken door Mr. Berend en beslagen door Herman van Campen; afgietsel in zaal. 161. Zie onder no. 4.

2 **Deurtje van een muurkastje,** versierd met drie compassen, met à jour traceerwerk (de oude onderlaag ontbreekt). Het deurtje is in het oorspronkelijke, verstekte raam geplaatst. Twee staarthengsels verbinden de beide breedten der deur, en zoo het geheel, aan het raam. De slotplaat en plaat voor den trekring zijn in gothisch bladwerk uitgesmeed. Het smeedwerk is als bij no. 1, doch veel minder goed verzorgd. Het beslag was vertind. In d. dag hoog: 0.82, breed: 0.36, Eikenhout, 2e helft der 15e eeuw.

3 **Betimmering van eikenhout,** thans gedeeld in 4 tegen 2 wanden geplaatste schotten. Ieder schot wordt door drie stijlen en drie regels in zestien rechthoekige paneelen ver-

deeld. De paneelen zijn met den «brief», met uitgroeiende hoekvoluten in de uitgronding, versierd. Voet- en deklijsten zijn nieuw. Het regelwerk is op enkele plaatsen vernieuwd en vier paneelen zijn met hetzelfde ornament, in botter uitvoering, gekopieerd. Bij twee schotten is, aan de zijde die niet tegen een muur staat, een nieuwe kraal geschaafd. Hoog, gemiddeld: 2.17; breed: 1.37 tot 1.39; paneelen gemiddeld: 23 × 42. Einde der 15e, of begin der 16e eeuw.

Betimmering van eikenhout, thans in twee schotten opgesteld naast den schoorsteen. Het geheel is door drie stijlen en vier regels in 20 paneelen verdeeld. De paneelen zijn met de uit den «brief» ontwikkelde bandslingers versierd die een kabeling in 't midden vertoonen. In de uitgronding is een vulling van wingerdtakjes met druiventrossen aangebracht. De stijlen zijn *links*, op een enkele na, oud, de regels nieuw. De oude stijlen zijn evenwel gedeeltelijk nieuw geprofileerd. Hoog: 2.45; breed: 1.30; paneelhoogte varieert tusschen $42^1/_2 \times 32^1/_2$ en $42^1/_2 \times 26^1/_2$ (12 paneelen en de muurkastjes ter weerszij van den schoorsteen zijn gipsafgietsels. De kastdeurtjes naar orgineelen in het raadhuis te Zwolle). Twintig paneelen *rechts:* eender versierd, stijlen en dorpels oud. Formaten als voren. Begin 16e eeuw. 4

Betimmering van eikenhout (fragment). De geheele wand wordt door 15 stijlen en drie regels in 64 paneelen verdeeld. De meeste zijn evenwel gekleurde gipsafgietsels naar enkele orgineele stukken. Drie soorten zijn te onderscheiden: 1. bandslinger met middelrug; 2. Andrieskruis met bandvlechtingen; 3. achtvormige bandslingers met losse takjes in de uitgronding en een klein bustekopje in het midden. Paneelhoogte: 38.3. Breed: 22.3. *Nieuw:* regelwerk en koof. Begin 16e eeuw. 5

Voor zulke baldakijnen in werkelijkheid vgl. o.a.: G. Ter Borchs schilderij van de Raadhuiszaal te Münster, Nat.Gal. te Londen. Kopie in 's Rijks Museum.

6 **Deurtje van een muurkast** in oud geprofileerd raam. De deur (uit 2 breedten) is met drie staarthengsels bevestigd en is horizontaal doorgezaagd, wat vermoedelijk later geschiedde, daar de sporen van een vóór die indeeling tijdelijk bevestigd zwaluwstaart-scharnier, dat thans weer verdwenen is, nog zichtbaar zijn. De versiering bestaat uit: twee in vrij diep relief gestoken ruiten, waarbinnen telkens cirkelvormige banden als omlijsting voor wapenschilden die daarin aan koorden zijn opgehangen. De staarthengsels zijn in gothisch bladwerk uitgesmeed als bij no's 1 en 2. De begeleidende staafjes eindigen in een moresk blad. Aan de slotplaat ontbreken de hoekbladen. De trekring staat op het blad van 't middelste hengsel. Het beslag is gedeeltelijk met graveering en ponsslag versierd. Het deurtje heeft vroeger aan de andere zijde gedraaid, naar de sporen uitwijzen. *Nieuw:* de onderdorpel van het raam. hoog: 0.90; breed: 0.52. Eikenhout, 1e helft der 16e eeuw.

7 **Schoorsteen van zandsteen** (Fragment). Alleen het fries is oud. De hoeken en wangen, de boezem en de stoel zijn *moderne* restauratie. De beschildering in blauw en goud is nieuw. Het fries is versierd met blinde traceeringen, (vischblaas-vorm) waarbinnen gothisch bladwerk ontspruit. De traceeringen vullen den grond tusschen drie medaillons. In het middelste medaillon: de H. Maagd, ten halve lijve, het Christuskind dragend; onder haar de halve maan. In de beide andere medaillons: wapens. Rechts het wapen van de familie de Voocht van Rijnevelt, vereenigd met de banen van het huis Blichenborg, bij Zeist, dat 't jaar 1537 aan deze familie behoorde. Het wapen is echter verkeerd ingedeeld. De herstelling van den boezem met het sterk sprekend pa-

troon van metselsteen is onjuist. Afkomstig uit Utrecht. Vgl. vele dergelijke fragmenten in het Stedelijk Museum aldaar en een fragment dat thans in den stoel van no. 7 geplaatst is. Hoog: 1.50, breed: 1.70. Omstreeks 1530.

Betimmering van eikenhout, thans geplaatst in twee schotten 8
ter weerszij van een ledikant. *Linker schot:* Het raam wordt door een stijl en een regel in vier paneelen van verschillende breedte verdeeld. De middelstijl en bovendorpel der bovenhelft zijn versierd met vlak gestoken renaissance-ornament. Op de dorpels: symmetrische ranken. Op den middelstijl: klimmend ornament (kandelaber). De stijlen zijn geprofileerd, de middelstijl, is onderaan, uitgegrond. Paneelhoogte: 65.4 boven; 70.5 beneden; breedte: links 21.3, rechts 46.8. *Nieuw:* het buitenraam, de deklijst en de voet, verder het linker profiel van het rechter paneel boven en beneden, de rechter: kant van den middelstijl. *Rechter schot:* Raam met acht gelijke paneelen. Enkele herhalingen in het ornament. Paneelhoogte: 65.4 boven; beneden: 70.5; breedte: 36.8.

Schoorsteenboezem van eikenhout, behoorende bij vorig 8*a*
nummer. De onder- en bovenlijst zijn fijn geprofileerd en op drie plaatsen verkropt (aan de hoeken en in het midden). In de uitgrondingen der friezen van onder- en bovenlijst, evenals op de vlakke hoekpilasters is ornament aangebracht in den trant als boven beschreven. Tusschen de ranken verschijnen, in pilasters en onderlijst, buste-koppen (die der onderlijst beschadigd). De middelste neuslijst-verkropping en een gedeelte van de linker hoekverkropping zijn vernieuwd. Aan de verkroppingen zijn boven druipertjes, bestaande uit renaissancevoluten aangebracht. In het midden ontbreken deze. De verkroppingen van de onderlijst dienen als voetstuk voor de hoekpilasters. In het midden boven was wellicht een overeenkomstig behandelde druiper aangebracht, waarvan thans

nog een pennegat te zien is. Vermoedelijk waren de paneelen van den boezem vroeger geheel beschilderd, of door geschilderde doeken bedekt. De consoles en de dragende pilasters van den stoel zijn afgegoten naar steenen origineelen die zich thans nog in het huis van *Maerten van Rossum* te *Zalt-Bommel* bevinden. *De betimmering werd vandaar naar het Museum overgebracht.* De tegel-tableaux in den stoel behooren er evenmin bij als de moderne haardsteentjes en de kachelwand die als haardplaat dienst doet. De boezem raakte de zoldering. Sporen van latere algeheele beschildering met groen. Hoog: 2.17; breed: 2.20. Eerste helft der 16e eeuw. Zuid-Nederl. werk.

9 **Schoorsteenfries van eikenhout.** Het fries vertoont drie medaillons; twee met randen van sleufband, het middelste met een acanthus-omranding. De tusschenruimten worden gevuld door fijn-gestengelde ranken met motieven van geknorde bekers, waaruit zich cherubs ten halven lijve ontwikkelen. Verder merkt men in het ornament op: bladmaskers, C-voluten, langgesteelde peeren, hopblad en vogelkoppen. Hoog: 0.99, breed: 1.65. In drie medaillons staan de volgende wapens (de kleuren ontbreken):

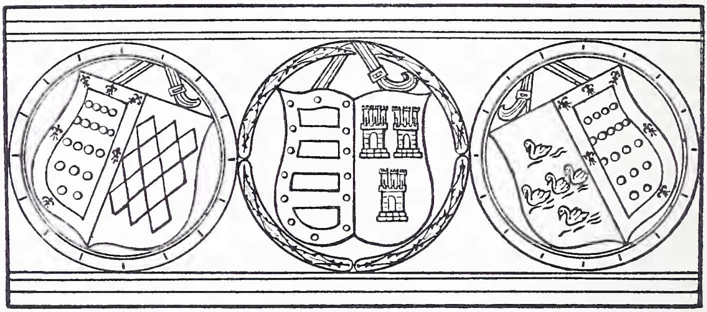

J&v.S

Nieuw: de geheele omlijsting. De karyatiden zijn afgietsels naar orgineelen uit het huis van Maerten van Rossum te Zalt-Bommel, waaruit ook het fries afkomstig is. Vgl. Nos. 8 en 8*a*. Eerste helft der 16e eeuw.

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Fragmenten van een betimmering van eikenhout met 9*a*
gestoken fries. De betimmering bestaat uit gedeelten van wandpilasters die een hoofdgestel dragen. De pilasters dragen Korinthische kapiteelen, evenals de twee halvekolommen ter weerszij van den doorgang. Het fries wordt door consoles en verkroppingen, in het verlengde der pilasters, in vier smalle en twee breedere compartimenten verdeeld. De consoles boven de doorgang-pilasters zijn met acanthusblad versierd en springen vrij sterk vooruit. De kroonlijst is in dit middelvak verkropt en wordt, tusschen de groote consoles in, nog door vier kleinere consoles boven het fries gesteund. Het sofiet van de middelste kroonlijst-verkropping draagt een versiering van ruitvormige cassetten, waarbinnen rozetten en druipertjes. De verkroppingen boven de vlakke pilasters zijn uitgegrond. Binnen die uitgrondigen staan, in vlak relief, vruchtkorfdragende herm-atlanten. 1. Het *middelvak* van het fries wordt door een cartouche met herm in tweeën gescheiden. Naast dit middelvak rechts en links een smal vak, daarnaast weer de twee breedere. De voorstellingen, in sterk relief gestoken, zijn, van links naar rechts: De bruiloft van Peleus en Thetis: De goden zitten ter tafel, terwijl rechts Eris wrokkend heengaat. Een landschap is op den achtergrond aangeduid. 2. Het begin van de geschiedenis van Loth met zijn dochters: Loth loopt met twee dochters buiten de stad, die op den achtergrond te zien is. 3. Loth met beide dochters vluchtend uit het op den achtergrond brandend Sodom. Achter hen verandert Loth's huisvrouw in een zoutpilaar.

3*a*. Loth met beide dochters drinkende. Op den achtergrond de brandende stad en bergachtig landschap. Twee herm-atlanten sluiten dit breede middelvak van het fries aan weerskanten af. 4. Loth met engelen. 5. Het oordeel van Paris: Mercurius staat rechts in een mantel gehuld, het hoofd met een soort tulband gedekt, bij een bron met herm, Paris slaapt daar, de drie onbloote godinnen staan voor hem. Links Minerva die zich juist van haar gewaad ontdoet, op den grond ligt haar helm, dan volgt Venus met Cupido en eindelijk Juno met den pauw. De achtergrond van boomen en rotsen is flauw aangeduid. Hoekhermen als bij het middelvak zijn ook hier en in vak no. 1. De *pilasters* zijn gecanneleerd, met pijpkraalvullingen versierd en staan op verkropte basementen met Jonische kapiteelen. De *halve-zuilen* hebben geen pijpkralen, doch versierden schachtvoet. Zij staan op basementen, in wier uitgrondingen zich, later aangebrachte, mascarons bevinden. Aan de kapiteelen is de uiterst fijne bewerking van het acanthusblad opmerkelijk. (Tusschen de groote acanthusbladen staan smalle getorste spijltjes). De schachtvoeten zijn versierd met grotesk-ornament in vlak relief. Als middelveld dient een cartouche met omlijsting van kwabornament. Daarin staat links: Hercules met den Cerberus, rechts: Hercules met de Hydra. Boven die cartouches staan, tusschen het fijne rank-decor, dat in ramskoppen eindigt, gevleugelde geniën; onder de cartouche bevinden zich bladmaskers. *Nieuw:* De architraaf en de lijst boven het fries; gedeelten van de kroonlijst, de wandvakken met paneelen tusschen de pilasters. Van de vlakke pilasters is de geheele onderste helft, naar de overblijfselen van het oude gedeelte, in gips bijgevoegd. De maskers op de verkropte basementen der halve-zuilen zijn later aangebracht. Het is opmerkelijk, dat de kwabvormen aan den schachtvoet niet in overeenstemming zijn met het overige ornament. De geheele plint

is nieuw. Twee druipertjes van het sofiet zijn afgebroken. Tweede helft der zestiende eeuw. Hoogte: van het geheel 2.50 M., van het fries 0.265 M., van de figuren ± 0.24 M. Fries I en V lang: 0.24 M. en 0.84 M. Fries II en IV lang: 0.43 M., Middelfries: 1.65 M. De teekening der figuren herinnert vooral aan schoorsteenfriezen van J. Colijn de Nole (zie inleiding) en aan het hek te Enkhuizen; vergel. vooral de naakte figuren aan den achterkant van het koorhek in ruiten geplaatst. Kapiteelen van geheel overeenkomstige behandeling vindt men aan resten eener betimmering in de Waag te Enkhuizen. De middellijn der versierde schachtvoeten van de halve zuilen verschilt iets met die der oude gecanneleerde schachten. Bovendien verschilt ook de houtsoort, terwijl die geheel overeenkomt met de houtsoort der mascarons in de uitgrondingen. Vermoedelijk zijn mascarons en schachtvoeten afkomstig van een andere betimmering, of van een kast van omstreeks 1630.

Eigendom van het Kon. Oudheidk. Genootschap. Afkomstig uit Enkhuizen.

Steenen schoorsteenmantel en stoel. De mantel draagt in 10
het breede fries twee wapens (zie teekening) in renaissanceschilden ter weerszij van een cartouche, waarin het jaartal **1.5.6.1**; alles in vlak relief. Architraaf en kroonlijst zijn zeer smal. De karyatide-pilasters zijn plat gehouden en staan op voetstukken met bladwerk en duivelmaskers. De halvefiguren (Adam en Eva) dragen acanthus-consoles, waarop de wangen van den mantel rusten. Alles gekleurd in zwart, groen, vleeschkleur, rood en goud, slechts op enkele plaatsen wat opgehaald. De haardsteentjes in den stoel zijn geperst in een ruitornament waarbinnen bustekopjes en: V.L. De toptegel vertoont het wapen van Karel V met zijn devies: Plus oltre. 1583. Hoog: 1.77, breed: 2.16, hoogte fries: 0.49.

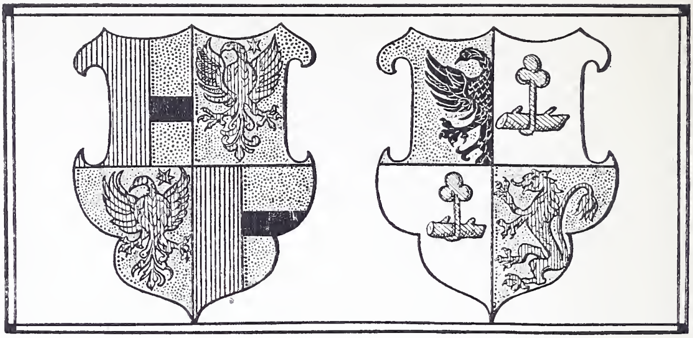

Wapens van een schoorsteen van 1561 no. 10.

11 **Balksleutel en console** van eikenhout. De eerste aan onder- en zijkanten met vlakgestoken kettinggeledingen versierd en in een voluut met acanthusbladen eindigende. De console, op zij voluut-vormig uitgestoken, vertoont, onder het met balkspijkers versierd sleutelstuk, een hurkenden sater. (2e Exemplaar van gips). 2e Helft 16e eeuw.

12 **Schoorsteen** bestaande uit mantel en karyatiden met consoles. De mantel is van eikenhout, bestaat uit smallen architraaf en fries dat door 4 consoles in drieën gedeeld wordt. Daarop rust de vooruitspringende kroonlijst. In de velden van het fries zijn cartouches gestoken; aan en tusschen lichte rolwerklijstjes hangen muziekinstrumenten, vruchten, linten, draperieën en baldakijntjes. De middelste cartouche draagt het jaartal **1614**. De consoles zijn met vlakgestoken kettingornament versierd. De kroonlijst heeft van onderen een vlakke tandlijst, het sofiet vertoont bandvlechtingen. Aan de zijkanten zijn 2 consoles. De armlooze karyatiden zijn zeer streng gestyleerd en dragen Jonische kapiteelen. De schachten

staan op voetstukken met cherubkoppen, (grijze zandsteen). Alle consoles vertoonen op zij spiraalvullingen van sleufband en bladrankjes. De bovenhelft der vóórconsoles *nieuw*, ook de achterste helft der linker en rechter zijconsoles en 't achterdeel van de kroonlijst op zij. In den stoel: blauwe tegeltjes met soldaten van ongeveer 1620. Vuurplaat van 1628. Hoog met mantel: 1.77. Fries hoog: 0,38, breed: 2.30, diep: 0.98.

Betimmering van eikenhout met versieringen van mahonie, 13
(later aangebracht) wit beukenh. en ivoor. De betimmering is uit verschillende deelen van meer dan één betimmering opgebouwd. Alle zijn echter zoo met elkaar verwant in profielen enz., dat men kan aannemen, dat ze oorspronkelijk niet vér van elkaar opgesteld waren. Thans bestaat het geheel

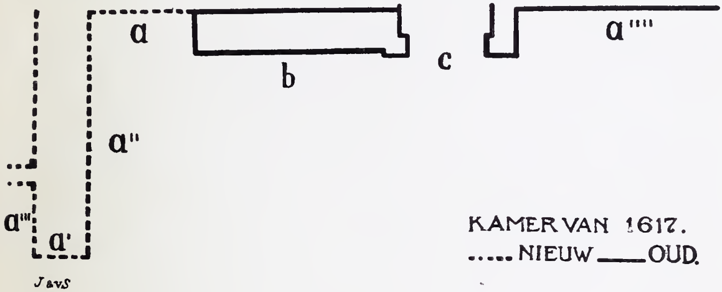

uit wanden met vakken, een vooruitgebouwde muurkast, en een portiek. De wanden (a a' a'' a''' a'''') worden door stijlen en dorpels in rechthoekige, onversierde paneelen gedeeld. Als voetlijst dient een rond-geprofileerde plint, als kop een doorloopend fries met consoles en kroonlijst. Op de hoeken staan vlakke, gecanneleerde pilasters. Stijlen en dorpels zijn geprofileerd. De neuslijst heeft een veel scherper

profiel dan de plint, springt ver vooruit en de consoles (nieuw) zijn als dierkoppen (spitse snuiten) behandeld. De gecanneleerde pilasters zijn op de hoogte der dorpels belegd met banden van mahonie, waarop cirkelvormig gedraaide eiken lijstjes gelijmd zijn, die ivoren dopjes omsluiten. De voet der pilasters is met mahonie diamantkoppen belijmd, tusschen inlegwerk van wit-beuken biezen. De kop der pilasterschachten draagt uitgezaagde zwart-eiken gespen en ebben druipers. In de gespen zijn kleine dwarsliggende diamantkopjes gezet (palmhout). De vakken tusschen de consoles van het fries dragen, binnen liggend rechthoekige velden, een intarsia-versiering van gezwart eiken moresk-ornament op wit beuken grond en omgekeerd. [1]) De muurkast heeft 2 openslaande deuren ieder met 3 vierkante paneelen met cornisversiering in geprofileerde lijstjes, om middelvelden met inlegwerk van zwart-eiken op blank-beuken grond. Gecanneleerde pilasters op de hoeken en één als slaglijst. De deurposten zijn als de pilasters behandeld. De dorpel is terweerszij verbreed en draagt, binnen een rechthoekig, door inlegbiezen afgezet veld een moresk-cartouche met het jaartal **1617**. Paneelhoogte der wanden in d. dag: 46.6 cM. Paneelbreedte der wanden, in d. dag: 35 cM. Kastpaneelen hoog: 48 cM.; breed: 51 cM. Hoogte van 't geheel, zonder plint: 2.34. Deuropening thans: 95 cM. Het is nu niet meer uit te maken hoe de betimmering oorspronkelijk geweest is. Waarschijnlijk zijn de onderste wandpaneelen gekort om de wandbetimmering in één hoogte met de kast te brengen. Het plintje van de kast is herhaald onder aan de hoekpilasters a a'' en eveneens op den hoek van a'' a', waar het geheel met moderne deelen pasklaar is gemaakt. De profielen der kastpaneelen, zoowel als de consoles van het kastfries dragen een

---

Voor dit alterneeren, dat een gevolg der techniek is, zie inleiding.

ander karakter dan die van de wandvakken. De consoles der wandfriezen zijn nieuw, naar model van dergl. op een bijbehoorenden schoorsteenmantel, die thans in zaal 154 is opgesteld. Verder *nieuw*, behalve enkele paneelen en pilasters: wand a", consoles van wand a'; wand a' en deelen der stijlen en dorpels van wand a'"; kozijndorpel (verbreed); de linker zijwand van de muurkast. Om de aansluiting te bewerken heeft men in den hoek a a" twee consoles in 't verstek gezaagd. De gesp op de oude pilasters, hoek a a", heeft een anderen vorm als de gespen op de kastpilasters. — Op de laatste zijn de druipers van gezwart peerenhout.

Afkomstig uit Dordrecht.

Schoorsteenmantel van eikenhout (ingelegd met zwart gebeitst eiken en wit beuken). Het geheel is horizontaal gedeeld in het fries der bijbehoorende betimmering, dat eenvoudig is doorgetrokken, en het daaronder loopende, eigenlijke mantelfries. Verticaal wordt de geheele mantel door 3 boogstellingen in 2 vakken verdeeld, ieder met cornisversieringen en beuken middelveldjes, waarin zwart-eiken moreskornament. De boogstellingen worden door vlakke pilasters met cannelures geflankeerd, palmhouten diamantkopjes en zwart-eiken gespen met gezwarte druipers van mahoniehout dienen deze pilasters tot versiering. In de boogjes zijn drie als sluitblokken geplaatste plaatjes van gebiesd esschenhout gelijmd. Het veld binnen de boognis vertoont een obelisk van satijnhout op vierkant voetstuk die een satijnhouten schijfje draagt, voorzien van zwarten sikkel (geschaduwde bol). Boven iederen pilaster schragen 2 op het bovenste fries bevestigde consoles de vooruitspringende kroonlijst. De consoles zijn behandeld als dierkoppen (type leeuw met spitsen snuit) en vertoonen alle overeenkomst met consoles van de betimmering van 1617 in zaal no. 156. Daar schijnen 13*a*

ze echter naar het model van deze schoorsteen-consoles nieuw te zijn gestoken. Voor 't overige zijn ook de moresk-versieringen der intarsia-veldjes geheel in overeenstemming en behoorde dus de schoorsteen bij genoemde betimmering. De zijkanten hebben ieder één liggend paneel. De mantel wordt gedragen door 2 karyatiden van grauwen zandsteen, grijs geverfd. Breedte van het geheel: 2.56, diep: 0.865, karyatiden hoog: 1,87, mantel: 0.61. De schuine boezem is niet oorspronkelijk, maar aangebracht om den schoorsteen in de gegeven ruimte onder te brengen. Oorspronkelijk stond de boezem waarschijnlijk loodrecht op den mantel. Herkomst als voren.

14 **Betimmering van eikenhout** versierd met ebben, palisander en satijnhout. De betimmering bestaat uit: wandvakken en schoorsteen, bedstede en deur met portiek. Daar verscheiden deelen geheel, of ten deele van vertimmeringen in de 19e eeuw dagteekenen, is het wenschelijk het geheel stuk voor stuk volgens de bijgeschreven letters te behandelen. *a*. Rechterwand (nieuw). *Deur met cornisversiering* in twee paneelen, de middelvelden dragen intarsia-moresken, alterneerend ebben op satijnen en satijnop ebbenhouten grond. Palmhouten dopjes in 't

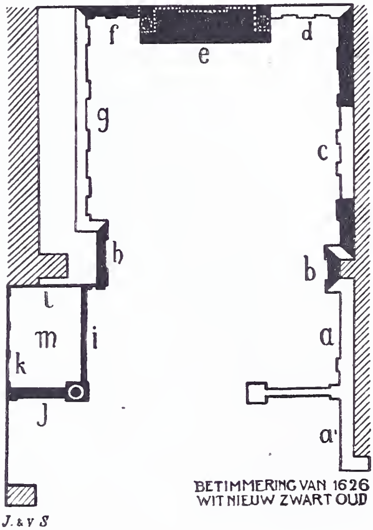

midden van 't ornament. Bij *a'*: *Losse balustrade* (nieuw) gevolgd naar het eindschot van de bedstede tegenover. Zulke ongemotiveerde balustrades, midden in de kamer, zijn ook voor 17 d' eeuwsche vertrekken niet bekend. De consoles in het fries oud. *b. Vak van 3 paneelen*, tusschen gecanneleerde, vlakke pilasters; cornisversiering, middelvelden met moreskintarsia; 't middelste paneel was het deurtje van een muurkast. De pilasters staan op hooge voetstukken die met ebben diamantkoppen versierd zijn en in 't midden door een palisander dwarsband met palisander en satijnen doppen, worden verdeeld. De pilasterschacht wordt door dwarsbanden in drieën gedeeld, het onderste deel heeft ingelegde ebben cannelure-biezen, de beide bovenste zijn gecanneleerd. Op de dwarsbanden zijn leeuwenmaskers aangebracht. Het bovenste gedeelte, onder het Jonische kapiteel, draagt een gesp waaraan een zwart gebeitst eiken druiper met boei hangt. *Nieuw:* De achterste hoekpilaster v.d. rechter zijkant, de linker zijkant, behalve de consoles. Dit gedeelte (b) is vooruitgebouwd om plaats te vinden om den muurpeiler van de localiteit. *c. Wand in 4 vakken*, waarvan het 2de wederom door drie alcoofdeurtjes in drieën wordt verdeeld. 1e Vak: (van rechts naar links) *muurkast* met afzonderlijke boven en onderdeur, cornisversieringen als boven en dito intarsia-moresken. 2e Vak (*nieuw*) drie alcoofdeurtjes met cornisversiering in de paneelen en dichte boogstellingen bovenaan. 3e En 4e vak, ieder van 2 paneelen, als het 1e vak. *d. 2 Vakken ieder van 3 paneelen*, versierd als voren, (*nieuw*), *de ingetrokken biezen, die anders steeds zijn op te merken langs de randen, ontbreken hier*. Consoles in het fries oud. *f.* twee vakken, ieder versierd als voren; met ingetrokken biezen (oud). *g.* alle vakken nieuw; ingetrokken biezen ontbreken, eenige consoles oud, de twee hoekconsoles zijn tot één saamgetrokken. *l. en k. Binnenbetimmering, van de bedstede*, door pilasters

verdeeld in 5 vakken, ieder van 3 paneelen, de onderste onder de onderlaag, dus niet zichtbaar; versierd als f. *e. Schoorsteen:* mantelbetimmering en een stoel met marmeren consoles en kolommen. De eiken mantel bestaat uit: 1 Het, ook hier als overal, doorgetrokken hoofdgestel met archiftraaf, fries en kroonlijst en het eigenlijke mantelfries daaronder. Dit laatste wordt door drie boogstellingen in 2 groote vakken gedeeld, welke versierd zijn met cornissen en plat uitgezaagd ebben rolwerk, terwijl zij omlijst worden door een verstekte blokjeskraal van lindenhout. In de boogstellingen, wier bogen op palmhouten Jonische kapiteelen en ebben kolommetjes rusten, zijn de figuren van Geloof, Hoop en Liefde geschilderd. Boven den middelsten boog staat in het fries 't jaartal **1626,** in cartouche. De kolommetjes der boogstellingen gaan in het hoofdgestel-fries als verkroppingen door. De zijkanten, zijn geheel overeenkomstig behandeld. Grijs marmeren consoles schragen den houten mantel, die aan zijn plint gestoken leeuwenkopjes en ingelegde triglyphen-versiering vertoont. De kolomschachten en voetstukken zijn van gevlekt grijs marmer, de kapiteelen en de basis worden door effen zwarte en fijn gele marmer-deelen verlevendigd. Achter de vrijstaande kolommen staan vlakke, grijs marmeren pilasters tegen den wand. *h. Deur met portiek.* De deur bestaat uit twee paneelen, versierd als boven. De portiek heeft 2 gecanneleerde halve kolommen op voetstukken; gedraaide ebben ringen zijn als versiering aangebracht. De bovendorpel en een liggend paneel van het hoofdgestel daarboven zijn voorzien van ingetrokken biezen, uitgezaagde ebben rolwerk-cartouches, dopjes van palmhout en een omlijsting van de verstekte blokjeskraal van lindenhout. Het sleutelgat is gestopt. De deur heeft aan den kant der bedstede steeds eenigen sprong gehad, aan de rechter zijde zijn evenwel thans nieuwe paneelen en een voorpilaster ingevoegd De

eerste kolom sloot blijkbaar vroeger in een hoek aan; het achterdeel is thans nieuw. *m. Hemel van het bed:* Bestaat uit vier paneelen met cornisversiering om een middelpaneel met ingediept kussen, gedecoreerd met rozetten en doppen van ebben- en palmhout. 't Middelpaneel heeft als omlijsting een lindenhouten verstekte blokjeskraal als bij *e* en *h* op te merken was. In 't midden: een peervormige druiper. Op de bossing van 't middelveld: een ebben rolwerk-versiering. *j.* en *i. Bedstede van buiten. j.* eindschot, bestaande uit een wand van vierkante en liggend-rechthoekige paneelen, versierd als voren. Boven deze paneelen staat op de deklijst een open boogstelling van ebben kolommetjes, die, op getande eiken boogjes een sluitbalk van basterd-palisander dragen, welke, ter hoogte van 't vierkante voetstuk van den hoekstijl, is omgecornist. Het voetstuk van dien stijl is versierd met palisander banden en ebben ringen. De kolomschacht van den hoekstijl is om den schachtvoet met ebben pijpen belijmd, terwijl het bovenste gedeelte ingetrokken cannelure-biezen draagt. Het kapiteel is Korinthisch. Daarop rust het hoofdgestel van het bed dat bestaat uit het over de geheele betimmering doorgetrokken hoofdgestel met architraaf en fries met paneelen, gedecoreerd met ingetrokken biezen en gestoken consoles. Het zijschot van het bed heeft 3 paneelen, versierd als de boven beschrevene. (*Naar het model van het eindschot is de balustrade bij a' vervaardigd, terwijl de boogstelling in de alcoofdeurtjes* (*2e van c*) *eveneens hieraan is ontleend.* Hoogte van het geheel: 2.50 M. Paneelhoogte, gemiddeld bij vakken van 2 paneelen: 95.5 M., breed: 67.4 M., à 1.02 M. bij 67.4 M. Deurpaneelen: 0.80 M., breed: 0.58 M. Paneelen van het zijschot der bedstede breed: 0.43 M., hoog: 0.38 M. à 0.40 M. × 0.38 M. Bedstede breed: 1.41 M., lang: 1.93 M. Schoorsteen breed: 2.31 M., diep: 0.72 M , hoog: 0.72 M. Kolommen en consoles van den stoel: 1.77 M.

Het *plafond* behoort niet bij de betimmering. De boezem van den schoorsteen was oorspronkelijk bovenwaarts recht, maar is hier schuin gebouwd teneinde het geheel pasklaar te maken. Afkomstig van den Heer Heemskerk van Beest, die de betimmering reeds zeer veranderde. Oorspronkelijk komt het geheele vertrek uit Dordrecht. Zie een teekening in het Museum aldaar. Afgebeeld in de uitgave der Maatschappij voor Bouwkunst, naar aanleiding der tentoonstelling voor retrospect. kunst te A'dam 1883.

14*a* **Fragment van een balustrade** uit een betimmering van eikenhout, bestaande uit een vierkanten hoekstijl met voet en kop, waarop waarschijnlijk een kolom heeft gestaan, en een schot van 2 paneelen. De voet van den hoekstijl is versierd met ebbenhouten diamantkoppen en intarsia van wit beukenhout op zwart eiken grond. De twee paneelen (het onderste ontbreekt) hadden verdiepte kussens en profiellijsten. Op de deklijst van 't schot staat een galerij van eiken balustertjes, die in elkaar grijpende rondboogjes dragen, waarbinnen eikels als druipertjes zijn aangebracht. De kop van den hoekstijl en de bovendorpel van het schot zijn met triglyphen in verbasterden vorm bezet. De eene zijde van 't schot is vergaard in een gecanneleerde lat, versierd met palisander plaatjes, waarop gedraaide eiken lijstjes en waarin ivoren dopjes als bij de betimmering van **1617**. (Catalogus no. 13). De smalle kant van den onderstijl is versierd met ingetrokken biezen van zwart eiken en satijnhout. De plint ontbreekt. Behalve de beschreven stijl, behoort de betimmering bij die van **1626** (vgl. no. 14). Hoog: 1.45 (geheel), breed 0.77.

15 **Betimmering van eikenhout** bestaande uit een bedstede en éene deur. De bedstede bestaat uit: 2 eindschotten, een portiek, achterschot, zijschot en hoofdgestel met he-

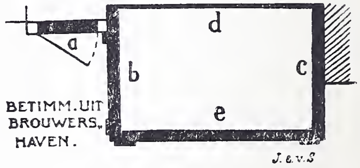

mel. Het hoofdgestel wordt op 3 hoeken door herm-karyatiden gedragen. De hoekpilasters, bestaan uit: uitgegrond voetstuk met plint, schacht met schubsteek, karyatiden en atlanten, bevestigd op platte, aan de kanten binnen de portiek gecanneleerde stijlen. De figuren, 2 gebaarde mannen en 2 vrouwen, verschijnen ten halven lijve naakt, één arm op den rug, met den anderen hun om 't middel geslagen gewaad voor het lijf houdend. Op hun hoofden rusten Jonische kapiteelen die den smallen architraaf, het breede fries en de kroonlijst daarboven dragen. De vóórkant van het fries *e* wordt door 4, de zijde *b* door 2 consoles in vakken gedeeld, waarbinnen vlak rolwerk met ebben doppen een versierde moresk-cartouche vormt om de eiken kussens. De consoles zijn als leeuwenkoppen met schelpversieringen behandeld. Het fries is boven met een vlakke tandlijst afgesloten, die over de consoles heen verkropt is. De kroonlijst rust op kleine consoles en vlakke kraagstukken (ten deele vernieuwd) In de *portiek* is de bovendorpel, (onderkant van den architraaf) van een rondgeholde tandlijst voorzien en steunt op twee consoles. Het *eindschot b* bestaat uit 2 paneelen met cornisversiering en leeuwenmaskers in de middelvelden. De bovendorpel draagt een versiering van „spekstukjes". De *deur a* is behandeld als het eindschot. De oude slotpost ontbreekt en is door een nieuwen aanslag aan het eindschot vervangen. De scharnierpost is eveneens nieuw. Hoofdgestel en dorpel ongeveer als bij *b*. De omraming is naar buiten schuin afloopend geprofileerd. *Binnenbetimmering:* De eindschotten vertoonen een kruis van vier paneelen en twee liggende paneelen onder de onderlaag, dus thans niet zichtbaar. De paneelen dragen cornisversiering met een diamantkop in de middelvelden. Het eindschot *c* is aan den buitenkant onversierd. Het *achterschot* is door 4 stijlen en 2 dorpels in 9 paneelen verdeeld, waaronder weer

2 liggende paneelen. Op de hoeken zijn de vlakke stijlen gecanneleerd. Het *binnenfries* is glad, de consoles vertoonen een schubsteek. Een tandlijst sluit het fries boven áf. De *hemel* is in 't kruis in 4 cornispaneelen verdeeld; het ingediepte middelveld heeft een geprofileerde lijst. Het *zijschot* bestaat uit drie cornispaneelen, ieder met diamantkop. *Nieuw:* verschillende regels, cornissingen, posten, consoles onder het sofiet; ook de schuiven voor de beddeplank. Geschenk van den heer F. J. Halingse te Brouwershaven. 1e Helft 17e eeuw. Lengte van het bed: 2.04 buiten, 1.89 binnen, breed binnen: 1.27, hoog: 2.32.

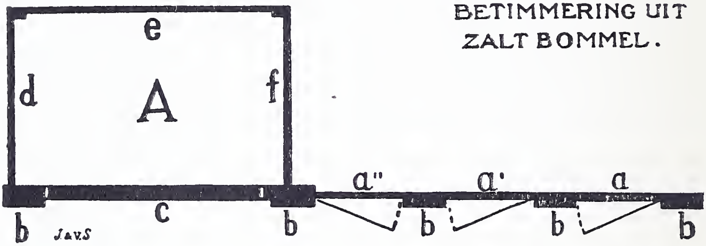

16 **Betimmering van eikenhout,** bestaande uit drie vakken (*a*, *a'*, *a''*) en bedstede (*A*). De vakken zijn als volgt ingedeeld: 1 geprofileerde voet, 2 liggend rechthoekig paneel, waarboven 3 een doorloopende, geprofileerde deklijst is aangebracht, die het geheel in een lage lambriseering en een bovendeel scheidt. Dit bovendeel bestaat uit 2 vierkante paneelen boven elkaar, fries met architraaf en vooruitspringende kroonlijst. Alle paneelen zijn voorzien van rijke cornisversieringen en gezwart eiken diamantkoppen. Het fries draagt consoles. Tusschen 2 consoles bevinden zich telkens 2 liggende paneeltjes met profiellijsten, die vlak gestoken rolwerk-cartouches omsluiten. Eiken druipertjes hangen af

van het sofiet. De architraaf is versierd met vlakke gespen en zwart eikenhouten doppen. *Vak a is een deur,* voorzien van scharnieren, trekring en sleutelgat; *vakken a'* en *a''* zijn boven den lambris als deuren van muurkasten ingericht; het sleutelgat bevindt zich achter den geprofileerden band die schachtvoet en schacht scheidt in den tusschen *a* en *a'* staanden pilaster. De pilasters, waarop het hoofdgestel schijnt te rusten, bestaan uit plint, voetstuk op lambris-hoogte, schachtvoet, schacht en Toscaansch kapiteel. Het voetstuk is versierd met diamantkoppen in een vlakgestoken cartouche, de schachtvoet draagt pijpen, de schacht is gecanneleerd en bovenaan voorzien van zwart eiken gespen, waaraan dito druipers hangen onder banden met rozetten. De friesconsoles zijn met vlak rolwerk gestoken, waarin één diamantkop. De cannelures vertoonen bovenaan enkele schubsteken; boven de cannelures staan cirkelholletjes. De *bedstede A* opent zich in een zeer vlakken boogstrek, in 't midden waarvan een druiper met schubsteek-ornament neerhangt. De lijst der beddeportiek is met een vlakgestoken vlechtband versierd. (Binnen de vlechtingsoogen: rozetten; op bepaalde afstanden: dwarsbanden). De binnenste rand van de portiek vertoont een eierlijst. Het zijschot heeft drie vierkante paneelen met cornisversiering. De *3 binnenwanden:* de 2 smalle zijn door stijlen en dorpels verdeeld in lange en korte paneelen, met profiellijsten; de breede achterwand wordt door 4 stijlen en 4 dorpels in 25 dergelijke paneelen verdeeld. De onderste rij, onder de onderlaag, bedekt. De hemel bestaat uit 4 paneelen, gecornist om een rechthoekig middelveld, waarin opnieuw een cornisversiering binnen een blokjeslijst. Het middelste kruis is *gedeeltelijk modern.* Het bed is thans met de betimmering in één vlak gebracht, oorspronkelijk kwam het waarschijnlijk naar voren, of vormde een hoek met den wand. Hoogte: van het geheel 2.61,

paneelen in den dag: 0.687 × 0.555, daarboven: 0.67 × 0.55. Hoogte van den doorloopenden voet: 0.615. Beddeportiek in den dag: 1.945. Bed diep: 1.25.

Afkomstig uit Zalt-Bommel.

17 **Betimmering van eikenhout,** bestaande uit één vak van 2 paneelen gescheiden door een dorpel, ingericht als kastdeurtjes, ieder versierd met een kruis. — Het moderne fries en de kroonlijst zijn er aangepast om het geheel op ééne hoogte te brengen met de betimmering. Catalogus no. 16 (Zalt-Bommel) De hoekstijl is versierd met cannelures, die, in aansluiting aan voet-en-schacht-verdeeling van pilasters uit gemelde betimmering, op één derde der hoogte afbreken en dan wat hooger weer beginnen. Hier ontbreekt een dwarsband. Aan het boveneind der cannelures is een versiering van cirkelvormige holtes als bij vorige betimmering. De zijkant bestaat uit eenvoudig paneel en raam. Hoogte van het echte stuk, geheel: 2.17 M. Paneelen: 0.714 × 0·86 5 M. De voet is nieuw, het onderste paneel (liggend) ontbreekt.

18 **Betimmering van eikenhout,** door eenvoudige stijlen en regels in vele paneelen verdeeld, afkomstig van verschillende betimmeringen. Deels hoog opgetrokken, tot op de hoogte der betimmering uit Zalt-Bommel en voorzien van modern bovenstuk; deels ter halver hoogte; met moderne deklijst. De stijlen en dorpels zijn niet op oorspronkelijke wijze vergaard, zoodat de oude sluitnagels thans vaak op verkeerde plaatsen zitten. Paneelen doorgaands: 0.223 × 0.365.

19 **Beschilderd eiken plafond** van **1631.** 2 Moerbinten dragen kinderbintjes, waarop de ongelijke delen van het plafond rusten. Het geheel is beschilderd en geschabloneerd met witte symmetrische rolwerk-moresken die den donker groen-

blauwen grond uitsparen in den trant van de arabiseerende voorbeelden van Balthasar Sylvius. Witte en roode tulpen aan lange rechte stengels groeien uit de geheele en gehalveerde cartouches. De opstaande zijden der kinderbintjes zijn met licht uit de hand geschilderde ranken, in groen op witten grond, versierd. De, niet bijbehoorende, zandsteenen kraagsteenen dragen schulpen, vlechtband-motieven, en bloemdécor opzij. Het verguldsel is geheel nieuw. De 3e moerbint en de raveeling bij trap en schoorsteen zijn naar het oude gedeelte gekopieerd. In één der cartouches op een moerbint staat het jaartal: 1631.

Afkomstig uit Dordrecht; uit een huis in de Wijnstraat no. 52.

Houten tongewelf, beschilderd met symmetrische gouden grotesken in den stijl van H. Vredeman de Vries, op bruinen grond. De twee peilers, wier vorm rechts en links 't beloop van het tongewelf breekt, zijn omkleed met moderne schotten, waarop het ornament is doorgetrokken. Tot op drie meter afstand van het venster is het geheele gewelf *vernieuwd.* 20

Afkomstig uit een der vertrekken van het Stadhouderlijk kwartier (uit een thans afgebroken vleugel naast de kapel) ± 1600. Eigendom v.h. Kon. Oudheidk. Genootschap

Balk van een binnenpui, versierd met cirkelpalmetten en acanthusblad in de hoeken. Eikenhout. Lang: 5.05 M., breed: 0.25 M. Einde 16e of begin 17e eeuw. 21

Eigendom van het Kon. Oudheidk. Genootschap.

Stijlen van wand en venster, bestaande uit herm-schachten met kruiselings omgewonden lauwerstrengen. Onderaan ketting en kwab-ornament. De Jonische kapiteelen bij zijn de 3 smalle stijltjes geheel vrij behandeld, bij de 4 breedere streng, de consoles daarboven zijn gestoken met mans- en vrouwekoppen. Nog enkele breede stijlen bevinden zich op 21*a*

de binnenplaats aan het compartiment van de scheepsmodellen. Van de smalle stijlen is slechts één console oud; verder enkele reparaties. Hoog: 2.25 M. Begin 17e eeuw.

Afkomstig uit Amsterdam. Eigendom v.h. Kon. Oudheidk. Genootschap.

22 **Bedstede van eikenhout en dito schoorsteen.** Het bed bestaat slechts uit één eindschot, zijschot hoekpilasters en hoofdgestel, (was dus blijkbaar, ook vroeger in een kamerhoek opgesteld). De vlakke hoekpilasters, versierd met uitgrondingen en een enkelen ebben dwarsband, dragen het hoofdgestel dat uit een smallen architraaf en een door consoles met menschenmaskers afgedeeld fries bestaat. Op de consoles rust de vooruitspringende kroonlijst. Het sofiet is vlak uitgediept. Tusschen de consoles draagt het fries eenvoudige ebben paneelen binnen profiellijsten. Ook de hoeken tusschen de beide hoekconsoles zijn met ebbenhout belijmd. Het eindschot bestaat uit een raam van geprofileerde dorpels en stijlen, waarin gladde paneelen. Door een friesje in den trant van het hoofdgestel van 't bed is dit laatste aan een bijbehoorenden, geheel soortgelijk behandelden, *schoorsteen* verbonden. Hoog: 1.42 c.M., breed: 1.30, diep: 1.30. Midden 17e eeuw.

Afkomstig uit de Warmoesstraat te Amsterdam. Binnen wordt de achterzijde van de betimmering uit kabinet 156 zichtbaar. De achitraaf vertoont sporen van nagels waarmee een valletje was bevestigd.

23 **Betimmering, eiken- en palisanderh.,** bestaande uit: *a.* een *fries* dat op gelijke hoogte met den schoorsteenmatel (no. 23*a*), aansluit en verder, als kroonlijst met afgeschuinde hoeken, om een *hoekbedstede* is heengetrokken. Deze *bedstede b.* heeft diagonaal gestelde hoekpilasters met uitgrondingen en ebbenhouten vullingen. Het zijschot bestaat uit raamwerk met onversierde paneelen, van welke het middelste later

draaiend werd gemaakt. Het éénе *eindschot* bestaat uit raam en vlakke paneelen. De verdere deelen zijn: *c. Deur van een wandkastje* van één paneel, en een *deur*, *e.* van 2 vierkante paneelen en een liggend rechthoekig middelpaneel. (Dit laatste is een modern invoegsel naar het voorbeeld van een wandkastje naast de bedstede dat niet bij de betimmering behoort). Het *wandkastje e.* heeft een bol geprofileerde plint, waaronder een nieuwe dorpel. *Bedstede* lang: 1.78, diep: 1.34, wandkast: 0.82. Midden 17e eeuw.

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap

Schoorsteen van eiken- en palisanderh., op zwarte, geeldooraderde marmeren kolommen en consoles. De *mantel* bestaat uit architraaf, fries en kroonlijst. De eerste draagt 2 vlakke verkroppingen, het bovenste deel wordt door 2 consoles eveneens in drie liggende paneelen verdeeld, waarbinnen ebben vullingen in profiellijsten. In den *stoel* zijn thans verschillende soorten blauwe tegels aangebracht. Stoel-hoogte: 1.65, hoog: 0.60, diep: 0.80. Midden 17e eeuw. Bij dezen schoorsteen behoort een betimmering. Zie no. 23. 23*a*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap,

Eikenhouten deur met twee paneelen. Het raam is uitgegrond, voorzien van „mannetjes" (dwarsregels) in de uitgronding en versierd met diamantkoppen. De paneelen zijn verstekt, evenals de bossingen en dragen hoog uitspringende profielen als omlijsting der middelvelden. De hoeken en het midden der dorpels en stijlen zijn belegd met geprofileerde en verstekte kussens. De achterzijde der deur is evenzoo behandeld, doch wijkt af in de profileering; de „mannetjes" ontbreken. *Vernieuwd* enkele belegsels. Hoog: 2.14, breed: 0.975, dik: 0.07. Midden 17e eeuw. 24

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

25 **Schoorsteen** afkomstig van een der zalen der West-Indische Compagnie (eikenhout en marmer). De *mantel* bestaat uit een eenvoudigen Jonischen architraaf, een ojiefvorming geprofileerd fries en een vooruitspringende kroonlijst op blokjeslijst rustend. Het midden is verkropt en draagt op 't fries een cartouche van kwabornament met dolfijnkoppen en een soort hondemasker in 't midden boven. Dit masker draagt aan een band in den muil, een medaillon met het monogram. De vooruitstekende sima is met een smal kymation versierd. De *stoel* bestaat uit: grijs marmeren kolommen, wit marmeren kapiteelen en evenzoo behandelde wandpilasters daarachter. Een *vloertje* van oranje verglaasde plavuizen behoort er bij. Tweede helft der 17e eeuw. In den stoel blauwe scheepjes-tegels. Hoog: 2.39, breed: 2.15, diep: 0.79.

26 **Schoorsteen**: Palisanderhouten mantel, versierd met ebben, op grijsgeverfde terra-cotta consoles en wandpilasters. Het fries, gefineerd met ebbenhout, is omgekeerd-ojiefvorming. De drie vlakke verkroppingen dragen ebbenhouten festoenen. De *stoel* heeft pilasters met hermvormigen schacht, naar boven tot consoles uitgebouwd en versierd met maskers, gespen, festoenen en Korinthisch kapiteel. Hoog: 2.05, breed: 2.10, diep: 0.90. In den stoel blauwe tegels. 2e helft 17e eeuw.

Eigendom van het Kon. Oudheidkuudig Genootschap.

27 **Deur met portiek.** De deur bestaat uit regelhout en 2 vierkante paneelen, benevens één rechthoekig, liggend middelpaneel. De paneelen hebben cornislijsten en de kussens zijn belijmd met ebbenhout. Het *regelwerk* is vlak uitgegrond. De *portiek* heeft 2 *pilasters* met Jonische kapiteelen; voetstuk en schachten zijn uitgegrond en met ebben fineer versierd.

Op deze pilasters rust een *dorpel*, bestaande uit: architraaf, omgekeerd-ojiefvormig fries, belijmd met ebben, en eveneens belijmde kroonlijst. De vlakke friesverkroppingen dragen ebben festoenen. Aan de schachten ontbreken twee kroplijsten boven de voetstukken. Behoort bij schoorsteen no. 26. Hoog: 2.36 M., breed: 1.29 M.

Schoorsteenbetimmering van eikenhout, blauwgroen ge- 28
schilderd en met goud afgezet. (De beschildering is modern, ná het afnemen der gele ververf opgebracht). Het geheel is behandeld als twee klassiek gedétailleerde zuilstellingen met hoofdgestellen, boven elkaar. De *stoel:* hoekpilasters met voor een derde gevulde cannelures en komposiet-kapiteelen dragen een daarbij passend hoofdgestel. Op kapiteelhoogte is bovendien aan den voorkant nog een mantelfries aangebracht; dit is gedecoreerd met geheel à jour, in lindenhout, gesneden acanthusranken in den trant der ornamentteekenaars van het einde der 18e eeuw (Lalonde e.a.). Om dit mantelfries, waardoor men zich waarschijnlijk van rook wilde vrijwaren, eenigszins in overeenstemming te brengen met den Korinthischen architraaf, werd er een cornissing op aangebracht en daarbinnen, in 't midden van het fries, een in weekhout (lindenhout) gestoken bloemfestoen geplaatst. De bloemen: rozen, margueriten, asters en seringen zijn, reeds blijkens hun saamstelling en de tengere behandeling, eveneens eerst uit 't laatst der 18e eeuw (style Marie Antoinette). Ter weerszijde van de cornissing werden, toen vermoedelijk ook, rozetten aangebracht. De kroonlijst rust op een eierlijst De *boezem* heeft pilasters als de stoel, doch de kapiteelen zijn met dikke slingers omhangen. De pilasters dragen ook hier weder een hoofdgestel met ver vooruitspringende kroonlijst op consoles. Het *vóórvak* van den boezem wordt omraamd door een inleglijst, waarbinnen een geschil-

derd „schoorsteenstuk" is geplaatst. Deze lijst was vroeger aan de bovenhoeken omgecornist, doch is thans recht. (Sporen nog zichtbaar). De verdere versieringen bestaan uit parel- en bladlijsten. Ook de wangen zijn boven en beneden met zuilstellingen gedecoreerd. De ingediepte paneelen zijn omgrensd door bladlijsten. Aan het fijne 18e eeuwsche snijwerk is 't een en ander *hersteld*, b.v.: het rechter uiteind van de bloemguirlande. Het later ingebrachte schoorsteenstuk, waarvoor het verwijderen der cornissing werd vereischt, stelt Ulysses en Nausikäa voor. Catalogus van schilderijen van 's Rijks-Museum no. 2123. Hoog: 4.44, breed· 2.72, diep: 0.94.

Afkomstig uit een huis te Amsterdam, Singel no. 548, gebouwd voor den heer Huydecoper door Ph. Vingboons in 1639. De schoorsteen dateert echter uit het midden der 17e eeuw, behoudens de later aangebrachte sierdeelen. Geschenk van wijlen den Heer D. Francken Dz.

29 **Betimmering van eikenhout,** bestaande uit 3 vakken (2 als muurkast, één als doorgang) tusschen Jonische pilasters. Ieder *vak* bestaat uit: *a geprofileerde voet*, *b lang vak* met kussen in het paneel; het raam is versierd met rechthoekige uitgrondingen, *c Jonische architraaf*, *d fries met steekwerk*, *e kroonlijst met sofiet*. Het *fries* draagt à jour gestoken ranken, waarin afgewende draken met toegewenden kop als middelstukken. *Kroonlijst* en *sofiet* zijn met blad- en eierlijst en paarlsnoeren gedecoreerd. De *deur* heeft 2 paneelen, bij overigens gelijke behandeling. In het fries is een gevleugelde cherub als middelstuk geplaatst. De *pilasters* zijn bewerkt met hangende bloem- en vruchtslingers in krachtig relief (roos, eikel, druif en maïsvrucht). De kapiteelen zijn Jonisch; in het fries zijn de pilas-

ters als verkroppingen voortgezet. Op deze verkroppingen staan rozetten. De kast springt vooruit, één hoekpilaster is schuingesteld, de wandpilasters zijn in een hoek omgecornist. Hoogte van geheel: 2.39, deuren van de kast breed: 0,835, hoog: 1.80, deurpaneelen breed: 0.42, fries hoog: 0.125, pilasters breed: 0.175.

Afkomstig uit het Leprozenhuis te Amsterdam. Vroeger was de betimmering groenblauw geschilderd en met wit afgezet, thans is dit alles, minder juist, koffiebruin in twee tinten overgeverfd. De geheele verdere betimmering van de zaal is modern. Het werk is verwant aan dat van no. 30. 2e Helft 17e eeuw. Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Schoorsteen met vrijstaande marmeren kolommen en ge- 30
marmer houten mantel. Toscaansch gedetailleerd. Het wit geschilderd *fries* is voorzien van diep ondersneden ranken, (linten, eikels en bloemen) waartusschen 3 ovale *wapenschilden*. De twee op de hoeken worden gehouden door draken wier lichaam in langgestengeld loof overgaat dat tusschen de ranken is gevlochten. Ook de *zijkanten* hebben gelijk versierde friezen. In de ranken en stengels zijn kwabvormen niet te miskennen. De grijs-marmeren *kolommen* van den stoel hebben wit-marmeren Toscaansche kapiteelen en dito basis (de laatste, sterk geaderd) die op vierkanten voet rust. *In den stoel:* blauwe tegels. De *boezem* is thans, om het stuk in de zaal te kunnen passen, ietwat schuin gesteld, doch verliep vroeger waarschijnlijk loodrecht. De vlakke *wandpilasters* van den stoel, achter de kolommen, zijn, op het witte kapiteel en de basis na, thans van grijs gemarmerd hout. 2e Helft 17e eeuw. Breed: 2.56, mantel hoog, met fries: 0.31, kolommen: 1.72, diep: 1. Wapens zie ommezijde.

Vergelijk betimmering no. 29. Eigendom v. h. Kon. Oudheidk. Genootschap.

Betimmering en fries uit een zomerverblijf van den architect 31
Jacob van Campen, bij Amersfoort. 3 Deuren en hooge lam-

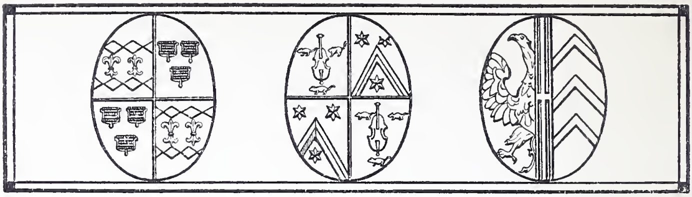

Wapens uit schoorsteenfries no. 30.

bris zijn modern, alleen de schoorsteen is oud. Het *fries*, op gelijke hoogte met den schoorsteenboezem, is in vakken gedeeld. Op de smalle wandvakken naast den schoorsteen: stillevens (lijmverf). Op de lange wand de lijfspreuk van den architect: „El todo es nada". Op een der stillevens draagt een marmerblok de inscriptie: Memoria Justicum Laude Nomen Impiorum putrescet. De *schoorsteen* rust met zijn eenvoudig geprofileerden *mantel* op gebeeldhouwde zandsteenen *karyatiden:* Mercurius en Mars.[1] *Leeuwen consoles* vormen den overgang. Het geheel is thans lichtgrijs geverfd. Het *schoorsteenstuk* stelt, in grisaille, den schipper Charon voor, die met zijn boot, waarin de zielen zijn, bij Cerberus landt. De *stoel* is met paarse tegels die Korinthische kolommen voorstellen, gemetseld. De witte middelbaan is nieuw.

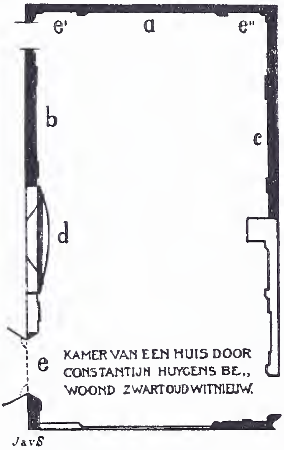

Vergelijk voor de stoel-versiering de woonkamer in het Poppenhuis.

[1]) Of de karyatiden er bij behooren is onzeker.

Betimmering, bestaande uit: *3 wandvakken, 2 deuren met „dessus de porte"* en *eene dubbele deur*, (de thans daarin geplaatste deurvleugels dateeren uit het midden der 18e eeuw en behooren niet bij de betimmering, ze worden opgesomd in het Jaarverslag van 1883, als toegezonden door het Dep. v. Waterst. H. en N., afkomstig uit het Stadhouderlijk kwartier, zonder nadere aanwijzing), verder: *vensterwanden, blinden, schoorsteen*, geheel groenblauw geschilderd en met goud afgezet. De wandvlakken *a b c* zijn verdeeld in: 1e doorloopende lambriseering met liggende medaillon-paneelen; 2e spanvak met lijst, bekroond met voluut-schelp. De *pilasters* tusschen de vakken hebben een spiegelbeklamping. De geheele betimmering is onder één *kroplijst* gebracht, waarin de pilasters zich voortzetten. De *deuren e e' e''* hebben regelwerk met uitgegronde stijlen en twee paneelen in rond geprofileerde inleglijsten (beulingprofiel). Het bovenste paneel sluit in een gecornisten boog. De *„dessus de porte"* binnen geprofileerde lijst met voluut-schelp-bekroning, zijn bovenaan geflankeerd door hoekstukken met vlakgestoken tralieornament en rozetten. De *schoorsteen d*, heeft een *mantel* van roodgrijs marmer, versierd met voluut en palmet (de schuine zijkanten zijn modern en gemarmerd). De boezem draagt een groot spanvak, binnen rondgeprofileerde lijst, op breed voetstuk met medaillon-paneelen en verkropt middelstuk van geadosseerde C-voluten, schelp en medaillon. De *zijkanten* van den boezem zijn iets gehold en eindigen ter weerszijde van het spanvak-basement in groote voluten, belegd met acanthusblad. De geschulpte afsluiting der inleglijst is geflankeerd door uitgegronde hoekstukken met tralieornament en rozetten als bij de „dessus de porte". Ter halver hoogte worden de zijkanten van den boezem en de platte omraming van het spanvak, gedeeld door banden met rozetten. In den *stoel* staat een blank ijzeren vuurkorf met bak. De 32

laatste vertoont een à jour meander en paarlsnoeren. *Blinden, dubbele-deur-omlijsting* enz. zijn versierd als het overige. De *spanvakken* droegen vermoedelijk vroeger grisailles, thans zilvergrijze weefsels met Chineesch patroon, die evenwel door bijschildering pasklaar gemaakt zijn. Door de moderne beschildering is de onderscheiding tusschen de oude eikenhouten deelen en de nieuwe aanvulling in vurenhout moeilijker. (Zie plattegrond). Wandvakken breed: 1.92 in den dag, wand hoog: 4.41, lambriseering hoog: 0.79, schoorsteen breed: 2.13, pilasters: 0.465. 2e Helft 17e eeuw.

Afkomstig uit een huis waarin Constantyn Huygens te 's Gravenhage woonde, gebouwd door Jacob van Campen 1634—1651; thans gesloopt. De betimmering was echter blijkbaar later ingebracht.

33 **Binnenportiek** in 2 togen openend, gedragen door 2 geheele en één gehalveerden pilaster. De pilasters zijn gecanneleerd en dragen komposiet-kapiteelen. De *bogen* zijn zeer gestrekt en op het plat versierd met à jour steekwerk van dichtgestrengeld eikenloof, waartusschen dikke lauwerkransen en slangetjes. Als sluitstukken in 't midden dienen bloemkorven in acanthusbladeren. Het geheel is afgedekt door een vooruitspringende kroonlijst op consoles versierd met acanthus. Tusschen de consoles hangen van het sofiet kleine rozetdruipers neer. Eikenhout, groen geschilderd. Hoogte van het geheel: 3.02, breedte: 0.43, breedte van den toog in den dag: 2.10, hoogte: 3,07. 2e Helft 17e eeuw.

Afkomstig uit Rotterdam. Eigendom v. h. Kon. Oudheidkundig Genootschap.

34 **Portiek met één toog,** veel overeenkomst vertoonend met vorig nummer. De versiering wijkt echter af. Op het plat van den toog: acanthusranken. Op de pilasters: acanthusranken om staven geslingerd. Het fries is eveneens met een acanthusrank versierd. De kroonlijst is boven de komposiet-pilasters

verkropt. Het wapenbord er boven behoort niet bij de portiek. Breed: 3.17, hoog: 3.42. Grijs geverfd; verm. *Zuid-Hollandsch werk* einde der 17e eeuw. Vgl. een dergelijke betimmering in de „Laeckenhal" te Leiden.

Schoorsteenmantel van eikenhout geheel blauwgroen beschilderd en met goud afgezet. Alleen de boezem met pilasters en de spiegellijst met rijk Lodewijk XIV ornament versierd, zijn oud. De *stoel* van gemarmerd hout is geheel uit de 19e eeuw. Het ornament vertoont: acanthus-voluten, traliepatronen, schelp- en schub-decoraties. Zwart ijzeren vuurkorf. Geheel hoog: 3.90, breed: 2.02, diep: 0.35, spiegel hoog: 1.05. 35

Afkomstig uit Amsterdam. Geschenk van den heer A. B. Geels. Het bovenste gedeelte van den boezem is slechts toegevoegd om het geheel pasklaar te maken.

Deel van een doorloopende lambriseering van à jour gesneden rankornament in lindenhout, verguld op pâte. Het ornament zelf, dat los op een zwart houten grond is gezet, bestaat uit rijke spiraalwindingen en vlechtingen van acanthusstengels, knoppen, vruchten en loof. Dit vaste ornamentaal bestanddeel is doorvlochten met vegetabiele takken van rozebottels, hulst en eikeloof. Met kleine wijzigingen in de laatstgenoemde bestanddeelen loopt het ornament in „oneindig rapport" door. Boven en onder: geprofileerde banden zwart en goud. Hoogte van het à jour fries 0.53 M. Overigens is de wand bekleed met dunne platen gebeitst en gekleurd hout, waarop doorloopende Chineesche voorstellingen (bruggen, open huizen etc. en veel figuren) vlak zijn gestoken. 1e Helft 18e eeuw. De wandbekleeding is Chineesch. 36

Afkomstig van het paleis der Friesche Stadhouders te Leeuwarden. Plafond 2e helft 17e eeuw. Voor de geschilderde plafonds zij verwezen naar den catalogus van 's Rijks-Museum van Schilderijen nos. 1416, 1417, 1418 (door G. de Lairesse), vgl: zaal 153, de Regentenkamer van het Kon. Oudheidk. Genootschap en zaal 333 van het Fragmentengebouw.

37 **Hangende schoorsteenkap van eikenhout** met geschulpte omlijsting, geheel wit geschilderd en met groen en goud afgezet (beschildering nieuw). De hoeken zijn gehold en afgeschuind. In 't midden, boven: een schelppalmet, onderaan: een symmetrisch cartouchevormig omlijste schelp. Vroeger was het geheel als omlijsting van een schoorsteenstuk gedacht. Thans ontbreekt de inleglijst die direct om de schildering sloot en is het vak van den boezem voor een te klein stuk pasklaar gemaakt. De stoel sluit thans in drie zijden van een polygoon, wat oorspronkelijk niet het geval was. De geelkoperen stoelwand-platen en de dito vloerplaat, zijn afkomstig uit een anderen schoorsteen. (No. 28) Midden der 18e eeuw, vermoedelijk N.-Nederlandsch werk. Hoogte van den boezem: 1.60, breed: 2.52.

38 **Posten en kozijndorpel van een deur,** vlak geprofileerd en versierd met paarlsnoer; zwart en goud. De omlijsting schijnt niet te behooren bij de lambriseering van de Chineesche kamer en is zonder recht verband op de deklijst van de doorloopende lambriseering gezet. De *deur*, aan één kant voorzien van het à jour snijwerk als in vorig no. beschreven en dus dienstdoende als „onzichtbare deur'', heeft evenwel een zwart geverfd eiken bovenpaneel met goudgeel geschilderde bloemrand op de lijst. De andere kant van de deur vertoont in 't onderpaneel een geschilderd cartouche-ornament in de manier als 't plafond van de Chineesche kamer, verder is die zijde geheel blauw geverfd en met goud afgezet om overeen te stemmen met den in dit vertrek opgestelden schoorsteen no. 35. Hoogte in de deur: 1.94 M., breed: 1.00 M. 2e Helft 18e eeuw.

KERK-MEUBELEN

39 **Zangkoor van eikenhout.** Op een *stelling* van zware stijlen en dorpels (ribhout) staat een dubbele koof, waarop de vloer van het eigenlijke zangkoor rust. Dit laatste is aan alle zijden door een schot in heuphoogte omgeven. Tot borsthoogte is de onderbouw gedicht met gladde paneelen, waarboven zware dorpels liggen. Op deze dekbalken staat een hek van smalle stijltjes dat tegen den bovendorpel van den onderbouw in gothische arcaden met traceerwerk afsluit. Twee vakken van den onderbouw draaien als deuren, hun kozijndorpels liggen echter onder den bovendorpel van het geheel. In de voortzetting van de stijlen van den onderbouw rijzen de schinkels van de dubbele koof. De balie der zangers-tribune wordt aan de ééne lange zijde (naar het schip der kerk toegekeerd) door pinakels verdeeld in 10 paneelen die met Tudorbogen versierd zijn en 5 aan 5 terweerszij staan van een in drie zijden van den zeshoek uitgebouwden erker. De *erker* heeft onderaan een vrijhangend druipergewelfje. Een krachtig geprofileerde lijst scheidt balie en koof. Onder aan deze lijst is een vrijhangend opengewerkt rank-fries aangebracht dat wordt afgebroken door de druipertjes, waarin de pinakels der balie eindigen.. Uit de voetlijst van het tribune-schot ontwikkelt zich in 't midden van ieder paneel een lage console, waarop heilige-figuren stonden — (vermoedelijk de 12 apostelen met Christus in 't middelpaneel van den erker). De andere lange kant van het tribune-schot heeft geen erker en is over 't geheel eenvoudiger behandeld. Tusschen de pinakels staan daar vlak georneerde gothische boogjes. Evenzoo zijn de smalle zijden behandeld. De deuren draaien op zware hengsels. Alle stijlen en dorpels zijn met «vischbek» vergaard. Verschillende deelen van het tribune-schot zijn *vernieuwd*, verder de vrijhangende rank-friezen aan de koven. Ook aan de hoeken van stijlen en kapellen komen verschillende repa-

raties voor. Was niet gepolychromeerd. Breed: 5.63, hoog: 4.98.

Afkomstig uit de kerk te Helvoirt in Noord-Brabant. *Omstreeks 1500.* Vergelijk, voor de apostel-figuren, deelen van een soortgelijk tribune-schot, afkomstig uit een Keulsche kerk in het Musée d. Arts décoratifs te Brussel.

Preekstoel van eikenhout, afkomstig uit de Kapel van 40
het Brigitinissen-klooster te Uden. De thans op een stut staande en met twee balustervormige pilasters tegen den muur rustende *kuip* is in vijf zijden van een achthoek vooruitgebouwd en heeft een hoog rugbord. Een van de zijden is als ingang opengelaten. De paneelen van de kuip staan twee aan twee boven elkaar en zijn gevat binnen gothisch geprofileerde, verstekte stijlen en dorpels. Als versiering der paneelen komen afwisselend voor: Bourgondische kruisen met vuurslag en kroon en symmetrische vlechtbanden die duivelmaskers omlijsten. Dergelijke maskers zijn onder aan de doorgaande hoekstijlen als vrije eindiging aangebracht. Tusschen die hoekstijl-eindigingen zijn vlakke, gothisch geschulpte bogen. Van onderen vertoont de kuip een soort ster-gewelf met zes schenkels, dat op een afgeplat-kogelvormige geleding rust. De stut daaronder is vernieuwd. De baluster-vormige steunpilasters zijn met acanthusblad, schubben en schildjes gedecoreerd. Het *achterschot* bestaat uit zes paneelen, waarvan de onderste hooger zijn dan de bovenste, om den anders voor den zittenden geestelijke hinderlijken regel bóven diens hoofd te brengen. Ook de rugpaneelen dragen afwisselend bandvlechtingen en de Bourgondische kruisen, begeleid door vuurslag en vlam. Op de hoekstijlen van het rugbord zijn balusters met à jour behandelde gothische kapiteelen aangebracht. De kapiteelen waren bestemd als consoles te dienen voor thans ontbrekende heilige-figuren. De baldakijnen daarboven zijn nog aanwezig. Binnen zijn:

een smalle zitbank, een boord dat als lessenaar dienst doet en een wat lager aangebracht boord om iets uit de hand te leggen. Dit laatste is, voor het gemak van den zittende, aan den voorkant gehold. *Vernieuwd:* de beide ondereinden der muurpilasters en de stut. Aan den voorkant ontbreken enkele profiellijsten. De bovenlijst van het achterschot vertoont een z.g. „Spaansch verstek'', waarin vermoedelijk een kruisregel van het klankbord liep. Eén boogje ontbreekt. Wellicht stond de kuip op een steenen basement. Hoog: 3.76, breed: 1.10, diep: 0.93. Eerste jaren der 16e eeuw.

41 **Preekstoel van eikenhout,** afkomstig uit de kerk te Susteren. De *kuip* is onregelmatig zeshoekig. Eene zijde met wat breeder schot dient als deur. De *kuip* staat op een «makelaar», waarin benedenwaarts zes schoren vergaard zijn en naar de kuip toe zes schenkels loopen die bovenaan in het bodem-raam van de kuip zijn bevestigd. Tusschen de schenkels is een koof aangebracht. De schotten bestaan ieder uit twee paneelen boven elkaar, die ieder een vlak kussen dragen met gestoken rolwerk er om heen. De hoek-pilasters zijn versierd met beugels, gespen en druipers die gedeeltelijk met acanthusblad, rozetten en cannelures zijn versierd. Naar boven toe zijn de pilasters voortgezet in vlakke verkroppingen, en verdeelen zij het fries van de kuip dat schalmen met vederblad-vulling vertoont. Boven dit fries loopt een lijst van bolle blaasknorren, waarin de pilasters verkropt zijn; daarop rust de kroonlijst van de kuip De voetlijst is met vlechtband versierd. De schoren van den makelaar dragen aan de zijkanten rolwerk-motieven. De boomen van de trap zijn geheel geschulpt. Een ijzeren ligtgrendel dient als deursluiting. Aan de rechter zijde is een koperen arm

met korf aangebracht, waarin een zandlooper plaats vindt. Links een dito arm voor twee kaarsen. Het *klankbord* is versierd met een dergelijk fries als dat van de kuip, waarin knorren en vederblad afwisselen; daarboven loopt een blokjeslijst. Onder de hoekverkroppingen van het klankbord, die met triglyphen zijn versierd, waren vroeger druipers aangebracht. Het plafond zelf is vlak, met een kruis. Van de binnen-inrichting is niets meer aanwezig. Hoog: 2.02, breed: 0.85, diep: 0.83. Eerste jaren der 17e eeuw.

Doophek, bestaande uit drie aaneensluitende hekken. Ieder 42
hek wordt verdeeld in: *a* paneelen met vlakke kussens, gevat tusschen eenvoudige dorpels en stijlen, versierd met een kraal. Op de deklijst van het onderschot staan gedraaide plompe balusters, tusschen de vierkante, uitgegronde hoekstijlen. De bovenste deklijst, op de balusters, is sober geprofileerd. Op de hoeken en boven de zwaardere stijlen stonden oorspronkelijk vermoedelijk simpel gedraaide knoppen, die thans door moderne exemplaren vervangen zijn. Op den bovendorpel bevinden zich 6 schroefgaten voor blakers. Aan den voorkant is een draaiend vak als deur ingericht; daar boven een koperen *doop-boog*. Lang, zijden: 3.54, voorkant: 3.10. Midden 17e eeuw.

Orgel, afkomstig uit Harenkarspel. Het orgel bestaat uit 43
het eigenlijk orgel *(manuaal)* en de galerij. De *galerij* is in drie zijden van een onregelmatigen veelhoek naar voren gebouwd, en heeft van onderen twee vrijhangende stergewelven. Op de hoekstijlen staan schalken, versierd met schroeflijn en ander lijnornament; zij worden door pinakels bekroond. Het basement heeft liggende gestoken vullingen van gothisch loof met blad-maskers en blad-tritons als mid-

delfiguren. De paneelen sluiten in vlakke bogen en zijn versierd met de onderstaande wapens. De verdere ruimte

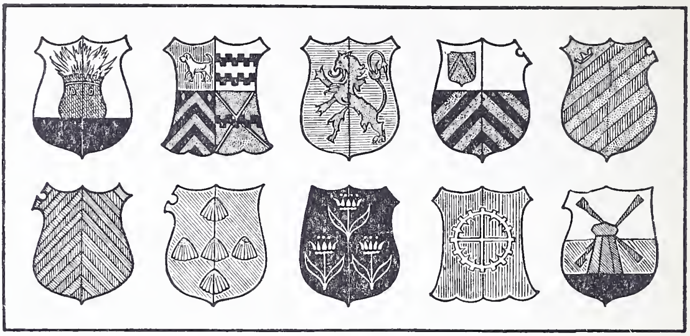

wordt dan gevuld door het geheel gothisch gevormd helmdek. Alle ornament is geheel open uit eikenhout gestoken en los voor gekleurde schotten gezet. Het manuaal heeft vijf groepen van pijpen, die door pilasters worden gescheiden, op rijk gecornisten bodem staan en van boven, waar ze verschillend lang zijn, door à jour gestoken ornament worden verdekt. Dit ornament vertoont de vormen van de eerste helft der zestiende eeuw, evenals de opengewerkte consoles en het schot voor het werk. Alles is gekleurd in goud, blauw en rood. De kleur schijnt evenwel opgehaald. Hoog: 7,00, breed: 2,25, diep: 1,60.

Vgl. Het orgel van de St. Laurens-Kerk te Alkmaar. Afgebeeld in Noord-Holl. Oudh. II blz. 27.

44 **Orgel** uit de St. Nicolaaskerk te Utrecht. Het orgel bestaat uit het *manuaal* en een *rugpositief*. De pijpenbundels, die als drie-zijdige prisma's zijn geschikt, staan op een omgecorniste voetlijst met scherpe renaissance-profielen. Er boven bevindt zich een dito kroonlijst. Het rugpositief

heeft boven de kroonlijst frontons, waarin langhalzige mans- en vrouwen-hoofden. Boven die frontons zijn à jour-versieringen van renaissance-voluten aangebracht die in monsterkoppen uitloopen. Ook de galerij, die aan de zijkanten 2 paneelen vertoont, is versierd met de bovengenoemde langhalzige buste-koppen binnen ruitvormige omlijsting. Het manuaal draagt aan de kap nog gothische traceeringen, terwijl de metalen vullingen die de ongelijke pijpen bovenaan verdekken, reeds renaissance-motieven vertoonen. De open pyramiden en de fialen bovenop zijn nog geheel gothisch. Verscheiden pijpen zijn aan de frontzijde gemodelleerd, aan de bekken verguld. Het orgel is blijkbaar in twee perioden gebouwd; het manuaal 1477-1481, het rug-positief ± 1580. Het werk is merkwaardig: bloksysteem, sleep- en springladen, de windlade-bedekking buiten is van lateren tijd. Enkele oude pijpen van het rug-positief zijn sprekend. Hoog: 12,71, breed: 3,70. *Nieuw:* de vloer, het gewelf en de steunende makelaar, verder veel deelen van het ornament.

Vlg. J. C. M. van Riemsdijk: Het orgel van de Nicolaï-kerk te Utrecht. Overgedrukt uit het Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederl. Muziekgeschiedenis. Deel II, 3e stuk 1886.

Orgel, afkomstig uit Scheemda. Eerste helft der 16e eeuw. 45
Het orgel is thans zonder galerij. De pijpenbundels, die gewafeld, geribd, en getorst zijn, liggen in één vlak en worden door vlakke pilasters in zeven groepen verdeeld. De kroonlijst is gegolfd, heeft een hoog middelstuk met nog gothiek profiel en is bovendien versierd met opengewerkt snijwerk van ranken, kruisbloemen en vrijstaande colonnetten. De deuren, in den vorm van de kroonlijst geschulpt, zijn door glad regelwerk in vier vakken gedeeld. De paneelen zijn beschilderd met voorstellingen uit de gewijde geschiedenis, in den trant van Jan Swart

van Groningen: *De geboorte en de aanbidding der Herders. De aanbidding der wijzen.* Buiten: *De wortel Jesse.* De kast onder de pijpen heeft aan den voorkant beschilderde consoles, waarop trompetter-figuren. Verder gothisch geprofileerd regelwerk en twee vakken gevuld met opengewerkte ranken, waarin schilddragers met wapens. Het geheele voetstuk van het orgel ontbreekt. Bovendien is het thans zwart en goud geverfd, doch was vroeger waarschijnlijk rijker gepolychromeerd. Hoog: 6,45, breed: 3,00

46 **Holgebogen altaarstuk van eikenhout,** geheel beschilderd. De kroonlijst verloopt in den vorm van twee elkaar in het midden ontmoetende halve cirkels, is geprofileerd en wordt gedragen door twee hoekpilasters en lagere halve zuiltjes. De schachten zijn gecanneleerd, de kapiteelen van de Korinthische orde, de schachtvoeten dragen symmetrische acanthus-versiering. Het doorgaande stylobaat is om de voetstukken der kolommen heen verkropt en heeft een sterk vooruitstekende plint. Op het ontmoetingspunt der beide kroonlijstbogen is een verkropping aangebracht met een vaasje er boven en een druiper onderaan. De paneelen zijn beschilderd met voorstellingen uit de martelie van St. Stephanus; verder: Christus als hovenier en Maria Egyptiaca. Alles in den trant van Jan van Schoorl. Onderaan een inscriptie en twee jaartallen: **1532** en **1554**, benevens de wapens der familien van Schadewijch of van Schayck en van Sas of Sasse. Vgl. den catalogus van schilderijen in 's Rijks Museum no. 55. Hoog: 1.08, breed: 2.74. Alle ornament gekleurd in goud en blauw. Omlijsting zwart gemarmerd.
Afkomstig uit de St. Pieterskerk te Utrecht.

46*a* **Versiering van een altaar.** Het geheel bestaat uit een houten renaissance-portiek met klauwstukken en versierd fronton.

In de velden bevinden zich albast-reliefs — bóven: Gethsemane; in 't midden: 't avondmaal van Christus. — Twee kolommen flankeeren het middelveld. De omlijsting vertoont overal ornament in den stijl van Cornelis Floris, in goud en blauw. Hoog: 0.775, breed: 0.53. Einde der 16e eeuw. Behoort tot een veel voorkomende soort. Vermoedelijk *Zuid-Nederlandsch werk.*

Eikenhouten uitvouwbaar scherm, in den vorm van een arend. De kruisvoet draagt een middelstijl waaraan borst en kop van het dier, terwijl de zijdelings aangezette vleugels die beneden in voluten op den poot overgaan, met scharnieren beweeglijk in de lengte zijn gedeeld. De veeren zijn vóór en achter als schubben gestoken. De bestemming van het voorwerp, dat men vroeger hield voor een scherm om de monstrans te bedekken, is onzeker wegens de dateering die, volgens het profiel van den voet, niet later dan ± 1600 kan vallen.[1] Hoog: 1.35 M., breed, opengeslagen: 0.65 M. 46*b*

Eikenhouten lezenaar. De standaard verheft zich op een vierkant, geprofileerd basement dat op een kruisvoet gezet is en daaraan door open beugels is bevestigd. — De ronde schacht is versierd met ringen, druipers en doppen en van boven behangen met acanthusbladen. Het blad rust op een eenvoudig kapiteel. Aan de bovenzijde is een vlakke rand van acanthus-ranken. Verder een opstaand kantje met voluut-eindiging tot steun van het boek. De koppen van den kruispoot en de platten der beugels vertoonen schubsteek en schalmen. Hoog: 1.25 M., breed: 0.605 M. 46*c*

---

[1]) In dien tijd bestond dit gebruik o. w. nog niet.

KISTEN

47 **Kistje** van cornouille-hout. De wanden bestaan ieder uit één breedte. De nagels worden door vierkante doppen gemaskeerd Het *deksel*, dat in oogen draait, heeft 2 overgrijpende klampen en een overgrijpende vóórlat. De onderkanten van 3 wanden van het kistje zijn symmetrisch uitgezaagd. Het *voorbord* vertoont een vlakgestoken voorstelling (uitgegrond fond) van twee heeren en twee dames in galante samenkomst. *Links* is de kroning van een knielend edelman-luitspeler, *rechts* zijn ridder en dame in gesprek. De grond wordt gevuld door geheel romaansche palmet-ranken. De uitgronding was overal aangevuld met groen gekleurde was. De gewaden der figuren en de huid der beide afgewende panters, die het uitgeschulpte benedenstuk van het voorbord vullen, zijn verlevendigd door fijne puntjes roode was, waarvan de meeste thans verdwenen zijn. De teekening en schaduwing der gewaden zijn aangegeven door fijne arceering met zwart. De zijkanten en dekselranden zijn versierd met ingegrifte rozet-ranken en bloem-ornament. *Binnen* staan in het deksel gothische ranken als omlijsting eener heraldische lelie. Dit laatste ornament is waarschijnlijk door een latere hand aangebracht. Een apart *bakje* bevond zich vroeger binnen in. Venetiaansch (Terra Ferma). 1e Helft der 15e eeuw. Hoog: 0.355, breed: 0.51, diep: 0.29.

47*a* **Schrijfkistje** versierd met marketterie in geometrische ornamenten. De dekselrand en drie profiellijsten geleden het kistje aan de buitenzijde. Binnen zijn aan drie kanten bakjes aangebracht voor het bergen van klein gerei; daaronder: laden met koperen trekkers. Één lade is rechts onderaan in den dubbelen bodem. Op het deksel buiten een wapen: gepaald, goud en sabel; binnen: een ruit-vlechting in marketterie en een brandmerk (klok). Het deksel is buiten

beschadigd, deelen der marketterie zijn uitgevallen. Italiaansch werk, ± 1500. Hoogte: 0.235, breed: 0.60, diep: 0.44.

Kistje van eikenhout, bestaande uit geheele breedten die door houten nagels worden saamgehouden. Het *deksel* is plat en steekt iets vooruit. Het *voorbord* is in vlak relief versierd met traceeringen in blinde gothische vensters (Tudorbogen). Eenvoudige slotplaat met overval. Aan de gladde *zijkanten:* hartvormig gebogen handvatsels op rozetvormig gesneden platen. Hoog: 0.36, breed: 0.365, lang: 0.69. Einde der 15e, of begin der 16e eeuw. 48

Voorbord van een kist (eikenhout). Raam en paneel, zonder verstekken. De 4 paneelen siert de laatste, reeds geheel verbasterde vorm van den z.g. brief. (Vlechting met middelrug). Aan de slotplaat ontbreken de uitgesneden fleurons die buiten den stijl, waarop de plaat bevestigd is, uitstaken. De hoekstijlen loopen als pooten door. Lang: 1.61, hoog: 0.795. 1e Helft der 16e eeuw. 49

Kist met **modern,** geheel vertind beslag. Het voorbord, alle wanden en 't deksel zijn geheel vergaard. In het voorbord 3 paneelen met vlechtband versierd. Onder den onderdorpel van het voorbord ontbreken de (gestoken (?)) steunstukken. Het deksel draait op ingehakte scharnieren. Binnen ontbreken *bakjes* terweerszij. Hoog: 0.69, lang: 0.07, breed: 0.475. *16e Eeuw.* Eikenhout. 50

Kist met plat deksel, op sleepoot. Voorbord en achterbord bestaan uit raam en paneel. Het *voorbord* heeft vier gestoken paneelvullingen, benevens een lagere middelvulling, tusschen gecanneleerde halve zuiltjes. De bovendorpel is van uitgrondingen voorzien. De *slotplaat* is breed uitgesmeed. Overval voor hangslot. — Het *deksel* bestaat uit 51

twee breedten en is belegd met eenvoudige staarthengsels, aan den voorkant draagt het een rij groote ijzeren spijkers. De hoeken van de kist zijn voorzien van ijzeren hoekebanden; de zijkanten dragen getorste, ijzeren handvatten. In de paneelen is ornament in den z.g. Floris-stijl, om medaillon-koppen binnen lauwerkransen. Verder: vruchtkorven, cartouche-vormen, saterfiguren. In het middelpaneel houden twee tenanten, in de kleeding van de 2e helft der 16e eeuw, een schild met thans niet meer te ontcijferen wapen. In den bovendorpel: liggende figuren. Onder al het à jour ijzerwerk was een gekleurde leer-onderlaag aangebracht, waarvan nog sporen aanwezig zijn. Waarschijnlijk staan daarmee ook de nagels om het deksel in verband. Eikenhout, Noord-Nederlandsch werk. Het steekwerk heeft sterk geleden. *2e Helft der 16e eeuw.* Lang: 1.82, breed: 0.63, hoog: 0.695.

52 **Kist van eikenhout** met kwart-ronde knorlijst boven en onder. Aan het *voorbord* zijn vierkante balusters met schelp-ornament, tot versiering der stijlen die de verstekte paneelen scheiden. Aan de *zijkanten* zijn de platte hoekstijlen met ebbenhouten cannelure-versiering ingelegd en dragen de paneelen cornis-versiering en zware, ijzeren handvatsels. Het *deksel* is plat. Aan de *stijlen*, tusschen de vermelde balusters, ontbreken thans de versieringen. In de knorlijst waren oorspronkelijk boven de stijlen verkroppingen, vermoedelijk masker-consoles, aangebracht, die thans ontbreken. Het deksel is, op de oude eiken onderlaag, met vurenhout gedubbeld. Enkele cornislijsten en plaatjes der verstekte paneelen worden gemist. Vermoedelijk Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 16e eeuw.* Lang: 1.70, hoog: 0.74, breed: 0.72.

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Kist van notenhout. Het *voorbord* heeft gestoken paneelen, de *hoekstijlen* dragen maskers en bossen fruit in sterk relief, de *plint* is met zwaren acanthus en lauwerstaf versierd. De *pooten* onder den hoekstijl en het geschulpte middelstuk onderaan zijn met voluten versierd en voorzien van schelpen. De *paneelen* vertoonen cartouches, waarin rechts en links half-liggende allegorische figuren met korenaren en bloemen, (Zomer en Lente) in 't midden een medaillon en schelpmotieven. Rond de 3 paneelen vertoont het voorbord wingerdranken en bloesems, terwijl het geheel door een verbasterde bladlijst wordt omzoomd. Boven ontbreekt onder het deksel, waarvan het profiel met bladsteek versierd is, wellicht een of andere geleding, daar thans onder- en bovenkant van de kist niet wel bij elkaar passen. Hoog: 0.585, lang: 1.71, diep: 0.51. Italiaansch werk van het einde der 16 eeeuw. 53

Geschenk van wijlen den Heer D. Francken Dz. Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Kist op sleevoet. Het *voorbord* heeft vier groote paneelen, en één kleiner versierd met briefvullingen in zeer laten vorm. De *zijkanten* bestaan uit vlakke breedten aan de lange borden verbonden door *hoekebanden* en voorzien van getordeerde ijzeren handvatten. De ijzeren slotplaat heeft vlak uitgesmeed gothisch lofwerk ter versiering. Het vlakke *deksel* bestaat uit twee geploegde breedten. De koppen der *sleeleggers* zijn gestoken met monster-maskers [1]). Het *deksel* draait aan eenvoudige ijzeren hengen. Het briefpaneel is met schub- en tors-steek versierd. Einde der 16e, of begin der 17e eeuw. Eikenhout. Lang: 1.835, breed: 0.60, hoog: 0.755. 54

Kist van cornouille-hout. De randen zijn van ebbenhout, 55

---

[1]) De sleeleggers schijnen ouder dan de kist; deze briefpaneel-vorm komt tot in de 18e eeuw voor. De smalle wanden zijn wellicht modern.

gefineerd op eiken staven. Door zulke lijsten worden schijnbaar de zijkanten ieder van één, het voorbord van 3 paneelen voorzien. Rand en vakken zijn vlak uitgestoken en met *etsdrukken* versierd. In de randen, om de drie vakken van voorbord en deksel, staan, in deze techniek, festoenen van bloemen en acanthusranken, waartusschen op 't voorbord everzwijn- en hertenjachten zijn ingevlochten, terwijl om het sleutelgat allegorische figuren gegroepeerd zijn.De vakken, naar prenten in den trant van A.Tempesta, stellen voor: *op het deksel*: *Gen. 3.* Adam spit, Adam achter den ploeg, Adam en Eva met hun kroost; *op het voorbord*: Noach, Job (?), Johannes predikt in de woestijn. Aan de *zijkanten*: De zondvloed; Isaak met Jacob hout voor den brandstapel verzamelend. De ingediepte grond is, nadat de prent op het hout was gebracht, uitgestoken om aan de voorstelling meer relief te geven. Daarna is de grond met een zandijzer voorzien van ruitslag. De ebben plint springt ver vooruit. Iepen balpooten. Aan den binnenkant van het deksel zijn twee groepen van zwevende amoretten, verdeeld tusschen festoenen van vruchten. Deze zijn met de pen en O. I. inkt geteekend. Ook hier is de grond rondom door ruitslag verlevendigd. Links in de kist is een *bakje*, met kersenrank op 't deksel. Hoog: 0.71, lang: 1.85, breed: 0.734. Begin der 17e eeuw. Vermoedelijk Duitsch werk

Geschenk van den Heer Dr. A. Bredius.

56 **Koffertje** met gebogen deksel, van cornouillehout. Het voorbord is versierd met voorstellingen in prentdruk op uitgestoken en met ruitslag versierden grond. Zon- en krijgsgod trekken met twee- en vierspan door de wolken. In den rand staan de teekenen van den dierenriem: steenbok, schorpioen en leeuw. Als sleutelplaat dient een dubbele adelaar van geel koper. Het geheel wordt ingelijst door

smalle randen van een ornament bestaande uit aaneengeschakelde cirkels; blijkbaar een verbastering van het vlechtband-motief. De *zijwanden* dragen links en rechts: zittende, gevleugelde vrouwefiguren die met passers den aardbol schijnen te meten. (Twee voorstellingen der Temperantia of Geometria?) Het bolrond *deksel* van de kist draait aan het achterbord op een hooger punt dan het van voren sluit. Het oppervlak vertoont in de gronden een netwerk met ruitslag. Het hooge achterbord heeft twee vakken als het voorbord, waarin Juppiter en Vulcanus; verder musiceerende genien onder boogstellingen. Koperen *hoekebanden*, gegoten koperen *scharnieren* met mascarons. De *zijwanden* van het deksel geven, in prentdruk, meerminnen in loof te zien. Eenvoudige koperen handvatten. Lang: 0.63, breed: 0.345, hoog: 0.43. Vermoedelijk Duitsch werk. 1e Helft der 17e eeuw.

Kistje met bol deksel van 1606. Het voorbord is in sterk 57
relief gestoken; sleevoeten, schuin gestelde voetlijst, getorste handvatten aan de onversierde zijkanten (rechts ontbreekt er één). Het *voorbord* draagt in grof steekwerk een tafereel, voorstellende: „De rechtspraak van Salomo”.[1] Op de *omlijsting* van dit paneel staat, binnen een tandlijst: „Den koninck Salomon sprach geefdt der Frouwen Dat kindt levendigh”. Op de *voetlijst*: „Den idt is sine moder. Regum 3. *Anno 1606*”. De hoekstijlen zijn versierd met herm-atlant en karyatide. Op de herm-schachten: kettingornament. De wapenschilden, die door de figuren gedragen worden, zijn thans evenals de geheele kist van hun oude kleuren ontdaan. De sleevoeten eindigen van voren in smalle voluten met sleufband-ornament. Van onderen zijn de sleevoeten

---

[1]) Naar een prent van Frans Floris, uitgegeven door Hier. Cock, te Antwerpen, 1556.

over hun geheele lengte accolade-vormig geschulpt. *Eikenhout.* Lang: 0.76, hoog, met deksel: 0.48, breed: 0.46. Noord-Duitsch (vermoedelijk uit Bremen of Holstein).

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

58 **Gedeelte van een kistje (?)** thans door een moderne kroonlijst tot lijst van een rek of kapstok gemaakt. Het paneel vertoont een oordeel van Salomo in het type zooals dat in Noord-Duitschland vaak voorkomt (vgl. het voorbord van het kistje no. 57). In het midden een groot leeuwenmasker. De figuren zijn ruw gestoken. Het randschrift luidt: „Koninck Salomon oordeelt tusschen twei wiven dat deit men eme".[1] Als hoekstijlen dienen herm-karyatiden met wapenschilden, waarop de Gekruisigde met de lans in de zijwonde en de initialen: L.G., benevens een hart met huismerk en de initialen: K. B. L. Lang: 0.76, hoog: 0.30. Eerste helft der 17e eeuw. Vermoedelijk uit de buurt van Bremen.

59 **Koffer,** volgens overlevering gediend hebbende tot transport van Hugo de Groot bij diens vlucht uit slot Loevestijn. De vurenhouten bak is buiten bekleed met rundsleer en voorzien van gesmeed bandbeslag, waarvan slechts enkele banden bewaard bleven Van binnen is de koffer gevoerd met linnen en overkruisd met veterband. Het buitenleer vertoont, voor zoover het bewaard bleef, sporen van ingeperst ornament (zwart). Twee inlatende kistsloten met overval; van den middelsten overval voor een hangslot zijn slechts sporen over. Aan de smalle kanten: getorste ijzeren handvatten. Hoog: 0.67, lang: 1.59, diep: 0.66. Begin der 17e eeuw.

Vergelijk een bijbehoorende prent, geëtst door C. Schütz en een teekening van denzelfden Schütz; uitgegeven bij I. B. Elwe. 1783. Eigendom van het Kon. Oudheidk. Genootschap.

---

1) W. z.: mede neme.

Kist van vurenhout, overtrokken met leer. Het leer vertoont sporen van een geperst ornament. Het beslag is van plaatijzer met voluten en bladwerk als versiering. Drie overvallen, waarvan één voor hangslot. Op zij: gladde handvatten. Hoog: 0.73, breed: 0.64, lang: 1.41. Eerste helft der 17e eeuw. Vermoedelijk Noord-Nederlandsch werk. 60

Kist van vurenhout, overtrokken met leer. Het leer vertoont sporen van geperste versiering. De kist is geheel beslagen met ijzeren banden, waaraan overvallen zijn uitgesmeed. De drie slotplaten hebben beklampingen, waarvan één tot dekking van het sleutelgat. Één overval is voor hangslot ingericht. Binnenin is de kist met linnen bekleed en was vroeger van kruisbanden voorzien. Op zij: twee getorste handvatten. De wielen en veeren zijn er later onder gezet. Hoog: 0.84, breed: 0.59, lang: 1.354. Eerste helft der 17e eeuw. 61

Vergelijk nos. 59 en 60.

Kist van grenenhout, geheel met leder overtrokken en rondom beslagen met platte ijzeren banden. Bol *deksel*, twee *inlaatsloten*, in 't midden een overval voor *hangslot*. Het zwarte leer vertoont zwakke sporen van ingeperst ornament (schubben en ruiten). De ijzeren *banden*, die met koperen nagels bevestigd zijn, laten aan voorbord en zijkanten nog sporen zien van oude beschildering (grof ornament van kelken en rozetbloemen in zwart en wit met wat rood, op grijzen grond). Van *binnen* is de kist met grof linnen gevoerd en met veterband overkruisd. Handvatten opzij. Hoog: 0.71, lang: 1.285, breed: 0.575. 1e Helft 17e eeuw. 62

Vgl. 59, 60, 61. Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Rijk versierde kist met vlak deksel, (op slede gesteld?) Het 63

voorbord wordt door 3 atlanten, wier voetstukken als verkropping in de plint overgaan, verdeeld in twee vakken die ieder twee vierkante paneelen vertoonen, terwijl ónder- en bóvendorpels, tusschen de verkroppingen, reliefs dragen. De *paneelen* behelzen de geschiedenis van de kuische Susanna, (vermoedelijk volgens prenten van Maerten van Heemskerk). De *onderdorpel* vertoont acanthus-ranken terweerszij van fruitschalen, de *bovendorpel* twee naar elkaar toegewende jachten op een everzwijn en een reusachtigen haas; verder, op zij in de paneelen, rechts een konijnen-, links een hertenjacht. De *atlanten* dragen de kleedij van de eerste helft der 17e eeuw en zijn behandeld als veldheeren met bevelhebberstaf in de hand. De middelste, wiens gezicht 't minst beschadigd is, heeft eenige gelijkenis met prins Maurits; wellicht moesten de anderen, wier gezichten gerestaureerd zijn, Willem I en Frederik Hendrik voorstellen. Aan de *zijkanten* zijn ónder- en bóvendorpels versierd met rank-friezen. In de basementen beneden: leeuwenmaskers. De verkroppingen in den bovendorpel dragen ter weerszij behelmde manskoppen, in 't midden bevindt zich het sleutelgat. De *zijkanten der hoekstijlen* zijn gecanneleerd. *Vernieuwd:* De slede, (vergelijk hierbij een exemplaar met oude slede in het Museum Willette Holthuysen), de gezichten van twee figuren, deelen van dorpels en profielen en de plint. Hoog, zonder voet: 0.64, lang: 1.54, breed: 0.615.

64 **Kist** met openslaand, binnendraaiend deksel. De lange *wanden* bestaan uit twee vakken, gescheiden door *hermen* met karyatiden en atlanten. Binnen de lijsten der paneeltjes staan *vullingen* van cartouche-ornament met cherubs in 't midden. De kwart-ronde *kroonlijst* heeft een fries van cirkelpalmetten, de vooruitstekende „*papegaaibek*" van het

dekraam vertoont afgewende knorren, vervolgens een bladlijst; binnen deze omlijsting sluit het deksel, in een inleglijst versierd met schub-steek. Het deksel draait aan oogen. Het *middelvak* van het deksel is onversierd, daaromheen loopt een acanthuslijst, terwijl vlakke rondingen, gespaard aan de hoeken en in 't midden, bewijzen, dat hier oorspronkelijk eenige versiering (dop) was opgelijmd. De *voet* is in krachtig omgekeerd-ojief met kraal geprofileerd en heeft een acanthus-versiering. Kenmerkend voor de manier van den vervaardiger zijn de *pijpgaten*, waar door de bladlijsten wordt verlevendigd. Het *achterbord* van het kistje draagt cornissingen, waarbinnen liggende, ruitvormige kussens. De voet- en koplijst zijn hier glad. Een gedraaide halve pilaster scheidt de cornissingen, doch is vermoedelijk modern. Wellicht stonden oorspronkelijk ook op de hoeken pilasters. Binnenin, boven links, een *bakje* met opslaand deksel. Vier pootjes ontbreken. Eikenhout. Hoog: 0.22, lang: 0.525, breed: 0.31. Eerste helft der 17e eeuw.
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Kist, met plat deksel en overstekende deklijst. De hoek- 65
stijlen, tevens pooten, zijn gecanneleerd. Stijlen en dorpels vertoonen vlak gestoken schub-steek en ketting-ornament. Ook de paneelen zijn, binnen cornislijsten, zoo versierd. De overstekende *deklijst* is aan drie buitenkanten met cirkelpalmetten gestoken. Aan de zijkanten: gelijke versiering als het voorbord. Eikenhout. Hoog: 0.65, lang: 1.45, breed: 0.56. Boerenmeubel; *midden der 17e eeuw*, of nog later.

Kist, met koperen beslag. Handvatplaten, sleutelplaat en 65*a*
hoeke-platen in rolwerk-moresk. Ronde nagels bij slot en scharnieren. *Petohout.* Hoog: 0.88, lang: 1.74, breed: 0.71. *2e Helft der 17e eeuw.*
Legaat van Mevrouw de weduwe H. Gluysteen-van Ommeren.

66 **Linnenkist van vurenhout** met ijzerbeslag. Het ijzer is in slanke bladvormen uitgesmeed; gedateerd **1670**. Hoog: 0.85, breed: 0.76, lang: 1.29.
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

67 **Linnenkist van vurenhout**, met ijzerbeslag. Het voorbord heeft plaatijzer versieringen, waarin een klimmende leeuw en lauwerkrans voorkomen. Gedateerd **1696**. Hoog: 0.875 breed: 0.82, lang: 1.25
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

68 **Kist** met bol deksel en ijzeren, gefigureerd beslag. Het beslag is opgedreven en ten deele geciseleerd met een patroon van acanthusbladen en bloesems. Op zij: sterke handvatten. De plaat van het slot vertoont twee meerminnen. (Verder twee overvallen). Op den dekselrand staat in ijzeren letters: **1698;** beneden aan 't voorbord de letters: G. W. Eikenhout. Hoog: 0.91, breed: 1.11, diep: 0.38, Vermoedelijk Duitsch werk.
Vgl. Bauernstube no. 2, Niedersächsisches Bauernhaus, in 't Germanische-Mus. te Nürnberg. Foto-Schrag Nürnberg.

69 **Kastje,** behandeld als liggend kistje, zonder deksel, waarbinnen laden schuiven. Het kastje is geheel van palisanderhout, belijmd met ebben en geïncrusteerd met bruine en roode lak, parelmoer en ivoor. De open *vóórzijde* geeft gezicht op 3 *laadjes*, waarvan het bovenste de geheele breedte inneemt. Drie *buitenvlakken* van de kist vertoonen symmetrisch geschikte granaattwijgen en arabesken in den stijl van Lodewijk XIV, binnen een rechthoek en achthoekige binnenlijst. De *handvatsels* opzij zijn goudgelakt. De *achterzijde* draagt op den palisander grond slechts twee ebbenhouten vierkanten, waarlangs ivoren biezen getrokken zijn. De *kanten* zijn overal afgerond en belegd met staven

van ivoor, afwisselend met ebbenhout. De *laadjes* hebben robbellijsten, middelvakken van schildpad op roode foelie en vergulde sleutelplaatjes. Kleine *balpootjes* van ivoor en ebbenhout. Het rechter onder-laadje heeft *binnen* een indeeling van 7 vakjes met losse dekseltjes. Hoog: 0.25, lang: 0.445, diep: 0.285. *2e Helft 17e eeuw.* Vermoedelijk Zuid-Nederlandsch werk.

Vergelijk veel dergelijke stukken in de verzamelingen van *Mechelen*, *Luik*, *Doornik* en *Brussel.*

Koffer van eikenhout, bekleed met zeehonde-vel (?) beslagen met ijzer (8 hoekig). Het ijzer is ten deele tot eenvoudige ornamenten uitgesmeed. Nagels met rozetvormige koppen; twee handvatten aan de smalle kanten. *Binnen:* door twee schotten afgescheiden in 3 vakken. Deze afscheiding is wellicht van later datum. Een slot en twee overvallen met hangsloten. Lang: 0.89, middellijn: 0.50. *18e Eeuw.* 70

Cylindervormige reiskoffer van vurenhout, overtrokken met glad, zwart leer. Het ijzer beslag is „kunstgesmeed". Twee overvallen voor hangsloten en een ingelaten slot. Binnen is de koffer bekleed met gekruisband linnen. Tweede helft der 17e eeuw. Hoog: 0,425 breed: 0,45, lang: 0,98. 71

Koffer op onderstel. De koffer is geheel met leer overtrokken en dit is langs alle kanten met drie-dubbele rijen koperen nageltjes beslagen, waardoor het tevens wordt bevestigd, terwijl deze rijen onderling verbonden zijn door diagonaal gestelde nagel-reeksen en cirkels. Het *voorbord* draagt in 't midden een symmetrisch gestijleerden bloemruiker in vaas, in dezelfde techniek uitgevoerd. De *zijkanten* zijn eenvoudig met enkele rijen nagels versierd en voorzien van ijzeren *handvatten.* Voorbord en voorrand van het deksel vertoonen een *sleutelplaat* en een *cartouche* van gegoten 72

geel koper in den vorm van cherubs, wier vleugels in acanthus-ornament overgaan. Het *rundsleer* is geheel behandeld met een bruinroode kleurstof (gekleurde boenwas?) die ten deele ook de nagels bedekt. Het onderstel van notenhout, op lage pootjes, bestaat uit een raam, waarvan de kanten ovale en rechthoekige velden met inlegwerk dragen. (Thans slechts vóór en aan den linker zijkant bewaard). Deze intarsia van ebbenhout en been hebben vormen (b.v. gestrekte palmetten binnen ovalen), waarnaar het meubelstuk als van *'t einde der 18e eeuw* is te dateeren. Het binnenwerk is slordig behandeld; geel geverfd. Notenhout. Hoogte met onderstel: 0.87, lang: 1.22, diep: 0.625.

73 **Voorbord van een koffer,** geheel versierd met nagel-ornament, dat, binnen twee breede ovalen, bloemkorven en gestyleerde ruikers teekent. Drie soorten nagels, grootere en kleinere met gladde koppen en andere met platte rozetkoppen [1]). Bruin leer op eikenhout. Hoog: 0.465 M., lang: 1.13 M. 2e Helft 18e eeuw.

73*a* **IJzeren geldkist,** grof beschilderd met lofwerk, geheel beslagen met banden. Duitsch of Noord-Nederlandsch werk. 18e Eeuw.

Dit zeer veel voorkomend type vindt men in de meeste 18e eeuwsche boedels.

---

[1]) De rozet-nagels zijn van klokkebrons.

KASTEN

74 **Archiefkast.** Vier doorgaande *hoekstijlen* benevens twee dito *middelstijlen*, door *dorpels* verbonden, dragen aan *kruishengels* de vier *deuren* der beide vakken, waarin de kast door de middelstijlen wordt verdeeld. De *kaplijst* die om drie zijden heengetrokken is, ten einde de overelkaar geschoven vathout-delen van het dek te maskeeren, heeft aan den onderkant een smal profiel, en bestaat in het front uit twee lengten. De *deuren* zijn opgeklampt en in het midden door een klamp loodrecht gedeeld. De door de kruising der klampen verkregen vierkanten zijn, binnen ingekerfde cirkels, gothisch gebiljoeneerd. De loodrechte middelklamp, zoowel als de dwarsklampen, zijn „koud" tusschen de verstekte raamklampen ingezet. Deze constructie is minder fijn dan anders bij dit soort deuren voorkomt, waar alle klampen met vischbekken in elkaar sluiten. — Vgl. b.v. deurtjes aan St. Bavo te Haarlem, een deurtje in het Museum van Oudheden te Utrecht. Vier *sloten* met zware grendels. De *kruisen der hengsels* zijn thans geschroefd, de *hengsels* zelf vertoonen nog de oude nagels. Vroeger kon men een *boom* met hangslot over de beide deuren leggen, zooals een *tap met gat* en een draaibare *beugel*, aan den anderen kant, bewijzen. De *zijkanten* zijn beschoten met overelkaar geploegde geprofileerde delen. *Vernieuwd:* de achterlijsten der zijkanten. Hoog: 2.119, breed: 3.50, diep: 0.75. *1e Helft der 15e eeuw.*

Afkomstig van één der Utrechtsche kapittelen.

75 **Dressoor van eikenhout** op hooge pooten, tevens hoekstijlen en voorzien van achterschot en vloertje. Het front van het kastje heeft twee deurtjes terweerszij van een middelnis. De *deurtjes* dragen opengewerkt heraldisch ornament: wapenschild met helm, helmteeken en gekrulde helmdek-franje. De *schilden* dragen de letter *N*. De *gothische*

nis draagt op onderlaag opengewerkte traceeringen. De losse *kap* is aan twee zijden opgeschaafd, het profiel is veranderd. Op de hoogte van den bodem vindt men een schuine, scherp geprofileerde *lijst*. Een verstek-boezem in 't midden onder de nis, doet vermoeden, dat hier een kleine middelstijl ingreep, waardoor twee laden werden gescheiden, als bij n°. 77. De *stijlen* zijn gothisch geprofileerd. Het *beslag* is herhaaldelijk vertind, met platte rozetten versierd en aangeschroefd. 't Achterschot heeft drie briefpaneelen. *Nieuw:* achterschot en een lijst van den middelsten rechter zijregel, de onderdorpel bij den vloer. De vloer heeft nieuwe breedten. De oude voorstijlen zijn *verdubbeld*. Hoogte kastje: 0.50, breedte: 1.19, diep: 0.465. Eikenhout. Omstreeks *1500*.

Dressoor van eikenhout op hooge pooten, tevens hoekstijlen, en voorzien van vloertje en achterschot. Het *front* van het kastje heeft twee deurtjes terweerszij van een gothische *middelnis*. De deurtjes zijn gestoken met een opengewerkt ornament van ranken en vruchtkolven. De stijlen dragen steunbeeren met pinakels, waarvan twee nieuw zijn. Een gothisch geprofileerde *lijst* omrandt het kastje op de hoogte van den bodem. Het *achterschot* heeft drie briefpaneelen, de *zijregels* onder de middelste lijst zijn eveneens met een liggenden „brief" versierd. De *kap* heeft een peerkraal-profiel en een later opgeschaafd dek. In de middelnis heeft, blijkens de ijzeren spil, een figuur gestaan. Het beslag is meermalen vertind. *Nieuw:* De *vloer*, uit oude delen die binnenin op vurenhouten latwerk rusten. De beide zijdorpels en de achterdorpel van den vloer, twee lijsten opzij, de bijgeschaafde kaplijst en de achterste breedte van het dek. Hoog: 1.43, breed: 1.06, diep: 0.56. *Omstreeks 1500*. 76

77 **Dressoor van eikenhout.** Het kastje staat op vier doorgaande hoekstijlen, heeft een open onderstel met vloer en rust op vier diagonaal gestelde voetklossen, versierd met zittende leeuwen. In de richting der voetklossen staan gothische schalken met plaatselijk getordeerden schacht, overgaand in pinakels; daarboven zijn baldakijnen aangebracht. Het voorbord van het kastje wordt door de hoekstijlen en drie verdere stijlen met gestoken pinakels gedeeld in vier vakken, waar binnen opengewerkte paneelen. Hun ornament, traceeringen, wisselt af wat betreft de middelstukken als: *lelie*, *vuurslag met keizerkroon* en *twee gekruisde peilen met drie kogels en koningskroon*. Het raamwerk is boven verstekt, aan den onderdorpel „koud'' vergaard. Een scherp ondersneden lijst loopt op bodemhoogte om het kastje heen en sluit (onzuiver) tegen de steunbeeren der hoekstijlen aan. De *middelstijl* is onder de lijst door verlengd (tuimeling) tot middelstijl tusschen de beide laden, wier voorborden wisselende, opgewerkte traceeringen vertoonen, terwijl zij onderaan afsluiten met een getorsten staaf, omwonden met parelsnoer (aan één stuk met de ladenborden gestoken). De middelstijl eindigt in een engelefiguur met wapenschild. Om den *vloer* gaat een geprofileerde lijst heen evenals om den kastbodem. De losse, verstekte *kap* heeft een diep *peerkraalprofiel*. Het *binnendek* ligt in een sponning. De zijkanten en de achterkant zijn eenvoudiger behandeld. De zijwanden van het *kastje* worden door stijlen met steunbeeren in twee, de achterwand is in drie vakken gedeeld, waar binnen *briefpaneelen met dwars liggende uitgronding*. De achter- en zijregels, ter hoogte van de laden, zijn evenals het voorbord, met traceeringen en parelsnoer-staaf versierd. Het kastje opent met twee paneelen aan den voorkant. Het sleutelgat bevindt zich in het midden, achter den middelsten steunbeer. De deur draait op speun, naar buiten.

Nieuw: Het binnen-dekblad, de vloer, de onderste lijst, gedeelten van pinakels en stijlen. Het geheel is plaatselijk te veel opgeschuurd bij vroegere restauratie. Hoog: 1.50, diep: 0.655, breed: 1.03. *Omstreeks 1500.*
Afkomstig van het hofje, gesticht door de familie Palinck-Foreest te Alkmaar. Eigendom van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

Kast van eikenhout met twee deurtjes boven, één deurtje onderaan en twee middelladen. De hoekstijlen, geprofileerd, met doorgestoken gothisch staafwerk, waren aan de bovenkast vroeger van pinakels voorzien. Zij gaan als pooten dóór. De *bovenkast* heeft twee deurtjes, terweerszij van een nis, versierd met traceerwerk en geflankeerd door twee tabernakeltjes. In de *middelvelden* der deurtjes staan wapenschilden met helm, helmsieraad en heraldisch gestyleerde helmdekken. Het *schild links* draagt: het heilig Graf, den helm, den rok zonder naad. Het *schild rechts:* de verwonde handen en voeten en het heilig Hart. Als helmsieraad dient het kruis met de gereedschappen der martelie: de stok met edik-spons, de rietstaf, dien men Christus ten schepter gaf en de doornenkroon. De schilden schijnen opgehangen aan riempjes met gespen. De *helm* links heeft als vizier een vogelsnavel, waarachter een gelaat zichtbaar wordt. Twee *geprofileerde lijsten*, op de twee groote dorpels, verdeelen de kast in onder- en bovenhelft en begrenzen tevens de beide laden, wier voorborden gothische ranken dragen. Het front der *onderkast* wordt door dorpels en stijlen verdeeld in één groot vierkant vak voor de deur, en vier paneelen met gothische ranken. De zeer beschadigde *middeldeur* (opgeklampt), waarvan het wapenschild ontbreekt, vertoont thans nog den recht naar voren gestelden vizierhelm, gedekt met een duivelmasker (de viziertralies dienen als tanden van het monster) en versierd met den geeselpaal, den haan van Petrus, en de ladder. Het helmdek vult de overige ruimte. **78**

De omlijsting van het paneel bestaat uit dooreen gestoken staven. De *vierkante vakken* rechts en links van dit middeldeurtje, waarvan slechts de twee bovenste oud zijn, dragen symmetrisch geschikte, gothische ranken van tengerder vormen dan de overige versieringen. Het *beslag* (scharnieren met hengsels) is versierd met doorbrekingen en eindigt in gothische drieblad-vormen. Het is gevernisd en met vreemde moderne nagels bevestigd. De onderlaag van zeer verbleekt roodgekleurd papier is eveneens modern. De kap heeft een eenvoudig gothisch profiel. *Nieuw: Het dek*, deelen der stijlen, de zijwanden met briefpaneel, de lijst van den onderdorpel, de twee onderste vakken terweerszij van het onderste deurtje. Waarschijnlijk was het meubel vroeger gepolychromeerd. Opmerkelijk is het verschil tusschen de platte ranken der (nieuwe?) laden, die der samen behoorende drie deurtjes, en het weer van al het overige afwijkende, tengere ornament der onderste zijvakken. Ook het omlijstings-profiel der laden herhaalt zich nergens anders. Hoog: 1.69, breed: 1.55, diep: 0.645. *Omstreeks 1500.*
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

79 **Kastje van eikenhout** met twee deurtjes boven elkaar. De uit twee breedten, thans enkel door de hengsels aan elkaar geklampte *deurtjes* zijn oud. In hoeverre ze in verband staan met de kap, die eveneens uit oude deelen saamgesteld is, laat zich niet uitmaken; in ieder geval zijn ze thans door een geheel ongothisch gedeelte van ingetrokken kralen, gelijk groot gemaakt en berust de geheele reconstructie van het meubel op fantasie. De *hoekstijlen* met afgeschuinde kanten zijn nieuw, evenals de dorpels, de zijwanden, het uit oude delen bestaande achterschot en het dek. De *deurtjes* vertoonen grof gestoken rozetten met traceeringen in vischblaasvorm, terwijl de hoekstukken

en de helft van het onderpaneel, om de slotplaat heen, zijn gevuld met grof behandelde ranken en druiventrossen. *Beslag:* wellicht oud, doch met schroeven bevestigd. Hoog: 1.40, hoogte van bovendeurtje: 0.395, breedte van bovendeurtje: 0.39, hoogte van onderdeur: 0.54, breedte van onderdeur: 0.47. De deurtjes en de deklijst *omstreeks 1520–30.*

Kastje van eikenhout met onversierde zijwanden, vermoedelijk oorspronkelijk in een wandnis geplaatst. De *bovenhelft* is 0.08 M. vooruit gebouwd en bestaat uit een afzonderlijk kastje met vergaard deurtje, binnen sterk geprofileerd raam. Het deurtje draait op scharnieren. Het paneel draagt een opengewerkte vulling, voorstellend een dubbelen adelaar tusschen vruchtranken. Een *profiellijst* — alleen aan het front — scheidt boven- en onderkast. De *onderkast* heeft een opgeklampte deur; het middelstuk is met een „brief" versierd. Eenvoudige staarthengsels, oude spijkers en hartvormige trekkers. *Binnen* is een verdeeling met 14 kleine en groote laden, wier ringen en trekkers thans, op de bussen na, ontbreken. In een der gróóte laden is een kruis aangebracht, waaronder twee láát-16 d' eeuwsche Geldersche munten zijn gevonden Op zij vindt men sponningen ter bevestiging in muur of nis.(?) Hoog: 1.06, breed: 0.60, diep: 0.84. *Eerste helft der 16e eeuw.* 80

Buffet van eikenhout, gemarketteerd met palisander- en satijnhout. Het meubel heeft een open onderstel met achterschot en vloer; daarboven twee laden. Het bovenstuk springt terug en heeft twee deurtjes en middelvak. De vooruitstekende kap wordt door twee, op het blad staande herm-karyatiden gedragen. Het onderstel is overspannen door twee vlakke bogen, die elkaar in het midden ontmoeten en daar met een console versierd zijn. Boven 81

de laden loopt, vlak onder het blad, een breede consolelijst. De *deurtjes* van het bovenkastje staan eveneens binnen consolelijstjes. De (notenhouten) herm-schachten dragen cartouches. De *kroonlijst* is boven de hoeken en in 't midden verkropt. Het *gemarketteerde ornament* is als volgt: In het *fries:* moresken; op de *deurtjes:* kleine gebouwtjes binnen cartouche-lijsten. In 't *middelpaneel:* gestyleerde bloemranken om een cartouche met 't jaartal: 1583. De *laden*, *stijlen*, het *front van den onder- dorpel* en de *zijpaneelen* dragen cartouches met moresk-ornament van satijnhout, dat hier en daar getint is door branden. De *dorpel onder de laden* heeft een naar links gelegd balkfries in zwart, geel en bruin. De doorgaande *hoekstijlen* en de *verkroppingen* onderaan vertoonen gefacetteerde blokken. Het *achterschot* van het open onderkastje is door een rechtlijnig versierden middelstijl in twee paneelen verdeeld, die ieder steden en ruïnes in marketterie-werk vertoonen. De boogstrekken hebben een geholde tandlijst. Hoog: 1.55, breed: 1.28, diep: 0.545, bovenkast: 0.64. Rijnsch of Noord-Nederlandsch werk.

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

82 **Buffet van eikenhout.** Het meubel heeft een open onderstel met vloertje en achterschot; daarboven volgt een langwerpig vak met naar beneden openvallend klepblad. Hierop staat een terugspringend kastje met twee draaiende deurtjes en één klep. De vooruitspringende kap wordt gedragen door twee karyatiden. De hoekstijlen, die als pooten doorloopen, zijn onderaan gecanneleerd en dragen op Jonische kapiteelen het middelvak. De opening tusschen de hoekstijlen wordt overspannen door twee boogstrekken, die op imposten tegen de hoekpilasters rusten en, waar zij elkaar in het midden ontmoeten, in een kleinen

druiper eindigen. De *middelklep* heeft twee paneelen met cornislijsten en slot. De *hoekpilasters* zijn hier uitgegrond. Een *geprofileerde* lijst is om het blad heengetrokken. De *karyatiden* (Deugden) staan op geprofileerde voetstukken en dragen hun attributen: Het kruis (Geloof) en een boek (Wijsheid ?). De vrije arm ondersteunt het Jonisch kapiteel, waarop de architraaf van de kap rust. Het *bovenkastje* heeft eenvoudige, uitgegronde stijlen. De twee *zijdeurtjes* vertoonen geprofileerde cornislijsten; in de paneelen staat aan weerskanten een gestoken rolwerk-cartouche met masker. Het *klep-deurtje* draagt, binnen zijn cornislijst, een naakte Fortuin met bolstaand velum. De *sloten* zijn veranderd en bij die gelegenheid zijn de ruwe sleutelgaten ingestoken. De kap bestaat uit Jonischen architraaf en fries; op de hoeken en in 't midden zijn uitgegronde verkroppingen. Daartusschen staan in het fries ronde *indiepingen* met gedraaiden rand en ebben bodem-plaatjes. Een *console-lijstje* onder 't sofiet draagt de *kroonlijst*. Het *achterschot* heeft cornislijsten om de paneelen en een uitgegronden pilaster. De *zijwanden* van het buffet zijn overeenkomstig behandeld, de *pilasters* dáár gecanneleerd. *Nieuw:* De middelklep, de regel onder het vloertje, waar vroeger waarschijnlijk slechts twee steunstukken waren aangebracht; deelen van de pooten, lijsten van den architraaf, voorts de consoletjes onder 't sofiet, op één na, en de spiegels in de ronde indiepingen van het fries. Hoog: 1.64, breed: 1.30, diep: 0.56. *2e Helft der 16e eeuw.*

Kast van eikenhout met vier deuren (onder- en bovenkast). 83
Door een breede lijst van afgewende blaasknorren wordt de kast in twee deelen verdeeld. Boven: twee deuren terweerszij van een openkleppend middelpaneel, waarop een naakte Venus in schelp staat, in een versierde nis. De

deurtjes vertoonen cornissingen, in het middelstuk staan maskers. De stijlen zijn versierd met beugel-consoles, waarop ketting-ornament en cherub-koppen. De middellijst wordt door drie consoles met maskers in twee deelen verdeeld. De onderkast heeft Korinthische pilasters, met versierden schachtvoet. De onderdeurtjes vertoonen, boven de paneelen, schelpbogen omrand door een schubbenlijst die zich op de hoekpilasters voortzet. In de hoeken: cherubs. Als sluitstukken der schelpbogen: leeuwenmaskers. De drie voetklossen, tevens voetstukken der pilasters, dragen leeuwenmaskers binnen ingetrokken ebben lijsten. De onderdorpel van de kast is met een geholde tandlijst versierd. De kap heeft een breed fries met kettingschalmen; vier leeuwenconsoles, boven de pilasters der bovenkast, verdeelen dit. De vooruitspringende neuslijst vertoont een gestrekt ojief-profiel. Aan de zijkanten zetten zich fries en consoles voort, evenals de middel-lijst. De vier beugel-consoles van de bovenpilasters dragen, op basisvormige geledingen, Jonische kapiteelen. Ingetrokken ebben strooken versieren de pilasters, naast de hoekconsoles van het fries; de *zijkanten* worden door middelstijl en dorpels in onversierde paneelen verdeeld. *Vernieuwd:* de middelste cornislijsten der paneelen. De Venusfiguur op de klepdeur der bovenkast is opnieuw bevestigd. De onderste deuren hebben scharnieren, de bovendeuren draaien op speunen. Hoog: 1.96, breed: 1.77, diep: 0.615. Vermoedelijk Zuid-Nederlandsch werk; *omstr. 1600.*

84 **Kast van notenhout** met vier deuren; onder- en bovenkast zijn gescheiden door een breede lade. De *bovenkast* springt in; de kap wordt gedragen door karyatiden die op de hoeken van het *blad* staan. Aan de hoeken zijn kap en plint verkropt, het blad is daar afgeschuind. In de *bovenkast:* twee deurtjes, gescheiden door pilasters met beugel-consoles,

waaraan bladornament, hangende doeken en cherub-koppen. De twee groote deuren van de *onderkast* staan tusschen pilasters met sterk gekromde beugel-consoles. Aan de schuine hoeken dragen deze: leeuwenmaskers, met acanthusblad en festoenen. De middelpilaster, tevens slaglijst, heeft een satermasker en, in plaats van de beide atlanten die op de hoekpilasters staan, een karyatide. De hoofddeksels van karyatide en atlanten gaan over in Jonische kapiteelen. De middeldorpel van de kast, tevens vóórbord der lade, is ook om de zijkanten heengetrokken, kwart-rond geprofileerd en met afgewende blaasknorren versierd. Aan de hoeken en boven den middelpilaster wordt deze lijst door verkropte leeuwenmaskers, met koperen ringen, versierd. Aan alle hoeken zijn de knorren en schalmen door gehalveerde acanthusbladen vervangen. De *karyatide en de atlant* die de kap dragen zijn diagonaal op het blad gesteld. Hun lichamen gaan in acanthusloof over en eindigen in strenge voluten op voetstuk. Hun hoofddeksels, gestyleerd als palmetten en leeuwenmaskers, gaan over in Jonische kapiteelen, waarop de architraaf van de kap rust. Het *fries* is voorzien van staande knorren, hoekbladen en diamantkoppen en wordt, onder de kroonlijst, door een tandlijstje begrensd. De neuslijst heeft een gestrekt ojief-profiel. *De onderdeuren* zijn voorzien van cornissingen. In de middelstukken staan vijf doppen. Onder de cornisversiering is nog een liggend rechthoekig paneel met kussen, waarop vlak ketting-ornament. *De bovendeuren* dragen in 't middelveld der cornissingen, een diamantkop. Aan de *zijkanten* boven: cartouches met leeuwenmaskers, bladwerk en festoenen, binnen cornislijsten. *Terweerszij* van het *bovenkastje* schoren *klauwstukken*, aan den achterwand, de uitstekende kap. Zij zijn opengewerkt als voluten en versierd met leeuwenmaskers, diamantkop en banden. De *zijwanden onderaan*

dragen cornislijsten, overeenkomend met die der deuren; daarbinnen: vlakke kussens. Onder de geprofileerde *voetlijst* wordt het meubel aan den voorkant gedragen door twee overhoeks gestelde *klossen* met leeuwen, waarvan kop en voorpooten zichtbaar zijn. De *sleutelplaatjes*, behalve dat van de linker onderdeur, zijn oud. Ook de versierde trekkers der lade schijnen oorspronkelijk, doch nieuw geschroefd. *Binnen in:* onderaan, een oud kastboord. De bovenkast is door een schot gescheiden. Hoog: 1.94, breed: 1.96, diep: 0.74. *Omstreeks 1600;* vermoedelijk Zuid-Nederlandsch werk.

85 **Onderkast van eikenhout** met twee deuren en breede laden, op hoog voetstuk. De drie stijlen van het front dragen herm-karyatiden op beugel-consoles die met cherub-koppen en ketting-ornament versierd zijn en op leeuwenklauwen rusten. De opgeslagen diademen der karyatiden grijpen over in Jonische kapiteelen, waarop de architraaf rust. De breede *regel* hierboven (middellade-regel) heeft twee, door satercon-soles gescheiden laden, wier voorbord blaasknorren vertoont tusschen leeuwenmaskers. Aan de hoeken staan acanthusbladen. De knorlijst loopt aan drie kanten om het meubel heen. De *deuren* hebben cornisversieringen met satermaskers als middelstuk. De hooge voet van de kast, met de verkropte voetstukken onder de pilasters, vertoont een vlak gestoken knorlijst. De voetstukken dragen weer leeuwenmaskers. De hoekstijlen zijn door nieuw ingevoegde stukken verlengd. De plint is modern, evenals gedeeltelijk, de lijsten der voetstukken. De zijkanten der kast vertoonen: boogstellingen met vlak vlechtband en geholde tandlijst. *Nieuw*, en waarschijnlijk vroeger door doppen van één of andere houtsoort vervangen geweest, zijn de sterk gebombeerde koperen doppen op enkele geledingen der pilasters.

Boven op het dek ziet men de ruwe (eindelingsche) bovenvlakken der lade-consoles, die vroeger door een bovenkast bedekt waren. Kleine steunpunten voor deze bovenkast zijn nog aanwezig. Vergelijk voor den vorm en de manier van snijden: N°. 83. Hoog: 1.15, breed: 1.54, diep: 0.69. Zeeuwsch of Zuid-Nederl. werk; *Omstreeks 1600*.

Kast van eikenhout, belijmd met ebben en versierd met 86
ivoor. Het geheel bestaat uit een *onder*kast met twee deuren en een smallere, inspringende *boven*kast met twee draaideuren en één klepdeurtje in 't midden. De hoekstijlen van vóór- en zijkanten, zoowel als de beide stijlen ter weerszij van de onderste middelnis, zijn versierd met Toscaansche driekwart-colonnetten, in wier verlengde zes geheel overeenkomstig behandelde zuiltjes de uitspringende kap dragen. De *deurtjes* der bovenkast vertoonen kussens en bossingen met ojief-profiel, binnen vlakke ramen. Het raam der deurtjes is met diamantkoppen en spekstukken versierd, die gelijmd zijn op onderlaag van ivoren plaatjes en zelf zijn belegd met ivoren reepjes of dopjes. Ook op den rug van het spekstuk op het kussen, zijn drie ivoren dopjes aangebracht. Boven de gladde *middelnis* is een spekstuk tot bedekking van het sleutelgat, evenals op de slotstijlen der deurtjes. Onder den boog loopt een band met ivoren dopjes (nagels). De *wandpilasters* van de bovenkast staan op Toscaansche basis en dragen Toscaansche kapiteelen. Op den schachtvoet zijn pijpen met druppels; de band boven den schachtvoet is met ebben doppen bezet, de schacht heeft een gladde nis als de middelnis versierd met nagelbanden, de pilasterkop is belegd met een ivoren gesp, waarop een ovaal ebben medaillon. *Boven- en onderdorpel* der bovenkast en alle horizontale lijsten van het meubel, dragen, afwisselend, rechthoekige ivoren plaatjes en rozetten. Op

de plaatjes is een ornament van liggende druipertjes. De *deuren* der onderkast zijn behandeld als die van de bovenkast. De *middelnis* eveneens. (Hier echter geen deur). De Toscaansche colonnetten hebben een schachtvoet met pijpen, druppels en banden als boven. De schachten zijn glad. Geheel overeenkomstig zijn de kolommen versierd. De drie-kwart-colonnetten terweerszij van de ondernis, draaien op de slaglijsten met de deurtjes mede. Alle colonnetten zetten zich voort als verkroppingen in den middelregel en *den voet*. Deze *verkroppingen* zijn belegd met ebben medaillons tusschen ivoren doppen. De drie *laden*, tusschen de verkroppingen, hebben ivoren sleutelplaatjes en smalle cornislijstjes. Het *hoofdgestel* heeft een omgekeerd-ojiefvormig fries en, boven de kolommen, verkroppingen, versierd met pijpen en druppels (verbasterde triglyphen). Aan de hoeken is het fries omgecornist. De *neuslijst* heeft een gestrekt, scherp ojief-profiel, evenals het blad. Het meubel rust op acht, peervormig gedraaide voetklossen. De *kolommen* aan de bovenkast zijn massief. De *zijkanten* zijn geheel als de voorzijde behandeld. Hoog: 1.95, breed: 1.715, diep: 0.675. Noord- of Zuid-Nederlandsch werk; *begin der 17e eeuw.*

87 **Kast van eikenhout** met twee deuren, voorzien van gecanneleerde *pilasters*, wier schachtvoet met pijpen versierd is; Korinthische kapiteelen. De *kap* is behandeld als hoofdgestel: architraaf met verkroppingen, fries met consoles en cornislijsten en vooruitstekende kroonlijst. In het *voetstuk* van het meubel zijn twee laden met liggende cornisversiering. De *zijkanten* dragen eenvoudiger geprofileerd lijstwerk om de paneelen. De verkroppingen vertoonen een uitgronding. De *deuren* draaien op speunen. Het sleutelgat bevindt zich in de slaglijst. De *consoles* in het fries

dragen twee cherub-koppen en in 't midden één vrouwehoofd met halsdoek. Het meubel schijnt als hangkast ingericht geweest te zijn, althans wat nu nog van binnen aan boorden wordt gevonden is *modern*. *Sluiting:* (spagnolette) modern. Noord-Nederlandsch werk. Hoog: 2.30, breed: 2.60 met kap, breed romp: 1.81, diep: 0.655. *Begin der 17e eeuw.*

Eigendom van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

Tafelkastje van eikenhout met neerkleppende deur, welke laatste ingelegd is met een randbies van basterd-palisander, waarbinnen een dito kruis met rechthoekig hartveld. Het kastje staat op een kolompoot-tafeltje met breed eiken raam en uitgezaagde steunstukken. De pooten zijn door een x-vormig kruis verbonden. Waar de kast op de tafel past, was een eenvoudige profiellijst om het geheel heengelegd, die, aan den voorkant afneembaar, aan pennetjes was bevestigd. Thans ontbreekt die lijst. In het hart van de deur staat een moresk cartouche-ornament van eikenhout op ebben grond, met het jaartal 1628. De kast heeft nog het oude ijzeren sleutelplaatje en op zij twee ijzeren handvatten. De wanden zijn gezwaluwd. Noord-Nederlandsch werk. *Nieuw:* Het rechter steunstuk onder den tafelregel. Hoog: 1.22, breed: 0.75, diep: 0.413. 88

Tafelkastje. Het kastje staat los op een passende kolomtafel met rand, heeft twee deurtjes en een lade. De hoekstijlen zijn als vlakke pilasters behandeld, gecanneleerd en door banden geleed; bovenaan is een uitgezaagd gespornament met ebben druipers en rozetten. De middelstijl, tevens slaglijst, is iets uitgegrond en met palisander belegd. Het sleutelgat is door een schuifblokje bedekt. De deurtjes hebben een fraaie indeeling met cornis-versieringen. De 89

middelstukken zijn met ebben-, de vier omgevende velden met basterd-palisanderhout ingelegd. Basterd-palisanderfineer omkleedt ook het fries, waarop drie ebben consoles zijn aangebracht, die de kroonlijst dragen. Een geprofileerde lijst scheidt het kastje van het *voetstuk*. Het voorbord der daarin schuivende lade, heeft drie naast elkaar liggende paneelen binnen cornislijsten; de spiegels zijn met ebben belijmd. De hoekstijlen vertoonen in dit ondergedeelte ingetrokken palisander biezen. De krachtig geprofileerde plint staat binnen de geprofileerde randlijst van het tafeltje. De tafelpooten zijn als Toscaansche kolommen behandeld en met vlakke banden en ringen versierd. Het kruis is dubbele-vork-vormig; op de huizen der pooten zijn vlakke kussentjes met palisander spiegels. De vóór-tafelregel is van onderen versierd met gestrekte bogen, die elkaar in het midden ontmoeten en op die plaats een kussentje dragen. Een gedraaide druiper dient middenin tot versiering. De zijkanten van het kastje worden door dorpels in twee liggende paneelen verdeeld, waarin cartouche-vormige kussens. De geprofileerde dorpels vertoonen opdikkingen en inlegwerk van eiken-, ebben- en notenhout in den vorm van doppen, rozetten en uitgezaagd rolwerk. De kussens zelf zijn ingelegd met palisander biezen. De zijkanten van het fries hebben een versiering van vlakke triglyphen, belijmd met ebben plaatjes. De zijkant van het voetstuk der kast heeft een liggend paneel met cornislijst en ebben spiegel. Het achterschot bestaat uit drie breedten, los naast elkaar geschoven. Binnen: één boord. *Nieuw:* Kleine herstellingen aan het ornament der zijkanten. Hoog: 1.64, breed: 0.925, diep: 0.305, hoogte der tafel: 0.70. Noord-Nederlandsch werk; *eerste helft der 17e eeuw.*

90 **Tafelkastje** met twee deurtjes van palisander-, eiken- en

ebbenhout. Het kastje heeft Toscaansche zuiltjes van ebbenhout op hoekstijlen en slaglijst. De spekstukken op de paneelen zijn van ebben-, het voetstuk, de bossingen der deuren en enkele lijsten aan de kroonlijst van eikenhout. In het voetstuk bevindt zich een lade; onder iedere colonnet staat een leeuwenmasker met trekring (notenhout). Het onderstel is van palisanderhout, heeft vier geslingerde pooten en een x-vormig, half-geslingerd kruis. Men zou onder dit kastje een onderstel verwachten in den vorm der pers-onderstellen van 't midden der 17e eeuw. Het tegenwoordige dateert van een vernieuwing uit de 2e helft der 17e eeuw. Hoog: 0.93, breed: 0.77, diep: 0.36, onderstel hoog: 0.755. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Hangkastje van eikenhout met twee boorden. Smalle hoek- 91
pilasters met hermschachten, ketting-ornament, gespen en druipers, dragen een hoofdgestel met knorlijst, van onderen versierd door een vlakken boog met geholde tandlijst en rozetten. De pilasters zetten zich, als verkropte consoles, tot boven het hoofdgestel voort. Onder de beide boorden is nog een smal ondervak, dat door twee leeuwenconsoles geflankeerd wordt. *Uit oude en nieuwe deelen* gebouwd. Hoog: 1.07, breed: 0.55. In den stijl van de *éérste helft der 17e eeuw.*

Hangkastje van eikenhout met twee boorden. De *hoek-* 91*a*
pilasters dragen beugel-consoles met ketting-ornament en cherubs. Op de Jonische kapiteelen rust een *hoofdgestel* met schubfries en afgewende blaasknorren (lindenhout). De pilasters zetten zich in het hoofdgestel voort als verkropte leeuwen-consoles. De *plint* draagt grof gestoken acanthusloof. De boorden zijn voorzien van geschulpte lambrequinranden, in de manier van de 1e helft der 18e eeuw. Onder de

kap staan opengewerkte steunstukken. *Geheel nieuw, uit oude en nieuwe deelen gebouwd.* Hoog: 1.12, breed: 0.90. In den stijl van de éérste helft der 17e eeuw.

91*b* **Hangkastje van eikenhout** met twee boorden. De *hoekpilasters* dragen consoles op wier zwelling cherubkoppen en waarboven karyatide-hoofden gestoken zijn. Het onderste deel der pilasters is gecanneleerd en met gesp en druiper belegd. De pilasters dragen een kap, versierd door een vlakke boogstelling met geholde tandlijst. Het hoofdgestel vertoont schubsteek, consoles, leeuwenmaskers en staande knorren. De plint vertoont een kwart-ronde lijst met afgewende knorren. Hoog: 1.03, breed: 0.82, diep: 0.19. *Geheel nieuw uit oude deelen inelkaar gezet.* In de manier van de éérste helft der 17e eeuw.

92 **Kast** (onder- en bovenkast) met vier deuren, z.g. **beeldenkast.** De bovenkast wordt door een lade gescheiden van de onderkast. In den hoogen voet schuift de onderlade. De hoekstijlen en de middelstijl van de bovenkast zijn voorzien van figuren in hoog relief, op voetstukjes, voorstellende: „Geloof, Liefde en Hoop". Aan de onderkast dragen hoek- en middelstijlen gecanneleerde halve zuilen met versierden schachtvoet en Korinthische kapiteelen. Het lade-fries in 't midden wordt door drie kleine leeuwenconsoles, de onderlade door drie gróóte leeuwenconsoles, verdeeld. De kap bestaat uit architraaf, fries en kroonlijst en rust op Jonische kapiteelen, gedragen door de bovenbeschreven karyatiden. Drie consoles met twee manskoppen en een vrouwekop verdeelen het fries. Het sofiet van de kroonlijst, die op deze consoles rust, vertoont vlak gestoken rolwerk met ingelegde ebben plaatjes. De hoeken der kroonlijst zijn omgekornist. De deurpaneelen vertoonen middelstukken met tafereelen uit de geschiedenis van Susannah, volgens prenten van

Maerten van Heemskerck. Het kap-fries is rijk versierd met symmetrische acanthusranken, waaruit kinkhoorn-blazende tritons te voorschijn komen. Als middelstukken der beide gelijk behandelde helften van het fries, dienen cartouches met vroeg kwab-ornament, waarbinnen links St. Joris met den draak, rechts Marcus Curtius te paard, zijn voorgesteld. Het middellade-fries vertoont afgewende voorstellingen van herten- en everzwijn-jachten in een landschap dat door kleine boompjes wordt aangeduid. Buiten de leeuwenconsoles van dit fries, aan de hoekstijlen, is, aan den buitensten rand van het kastfront, aan weerskanten nog één boompje geplaatst. De paneelen der onderlade vertoonen ketting-ornament binnen cornislijsten. De plint is aan de stijlen verkropt. De *zijkanten* dragen op fries en middeldorpel vlak gestoken acanthusranken. De schachtvoeten der onderkast-pilasters dragen kwab-cartouches, waarbinnen vogels staan. De voetstukjes der karyatiden, plaatjes in de bossingen der paneelen, ringen en basis der Korinthische pilasters zijn van ebbenhout. De kast rust thans op zeer kleine voetklossen, doch heeft vermoedelijk vroeger grootere balpooten gehad. *Vernieuwd:* Enkele hoeklijsten, deelen van het voetstuk en de ringen en basis der halve-zuilen. Hoog: 2.55, breed: 1.60, diep: 0.61. Noord-Hollandsch werk, eikenhout; *omstr. 1640.*

Vergelijk: de kast tentoongesteld op de tentoonstelling van oude Kunst 1883 (thans in Amerika, afgietsel in de afdeeling gipsafgietsels van 's Rijks Museum), dergelijke stukken in het Raadhuis te Alkmaar, het West-Friesch Museum te Hoorn, particulier bezit te Amsterdam, het Museum für Kunst und Gewerbe te Hamburg en het Thaulow-Museum te Kiel.

Kast van eikenhout (Hollandsche kast) met vier deuren. 93
Onder- en bovenkast, gescheiden door een kwart-rond fries (middellade). Op hoek- en middelstijlen staan *halve kolommen* met versierden schachtvoet en Jonisch kapiteel. In het *voetstuk* zijn twee laden, gescheiden door drie verkropte leeu-

wenmaskers. Evenzoo zijn in de middellade drie leeuwenmaskers aangebracht. De *paneelen* met rondgeschaafde bossingen, vertoonen allegorische figuren, staande tusschen boompjes. Van rechts naar links: Geloof, Hoop, (De Liefde staat in het fries), Rechtvaardigheid, Wijsheid, Matigheid en Kracht. Het *hoofdgestel* is aan fries, architraaf en kroonlijst met acanthusranken versierd Een overeenkomstige versiering draagt ook de *middellade*. De middelste leeuw der consoles draagt den trekring in den muil. De onderladen, voorzien van gedraaide knoppen, vertoonen een vlak gestoken acanthus-versiering. De schachtvoeten der halve kolommen dragen symmetrisch geschikte acanthus-ranken, waartusschen vogeltjes zitten. Balpooten van eikenhout. *Vernieuwd:* De kroonlijst, waaraan een „duveljager"-profiel is geschaafd, de beide onderladen en de plint, op een gedeelte na. De kolommen zijn opgeschuurd. De kapiteelen boven zijn vernieuwd, de ringen en kleine stukjes zijn nieuw ingelegd. De stijlen zijn voor 't meerendeel opgeschaafd, daardoor thans kantig en te glad. Hoog: 1.97, breed: 1.65, diep: 0.71. N.-Nederl. werk; *Midden der 17e eeuw.*

94 **Kast van eikenhout** (onder- en bovenkast) vier deuren (z.g. **Zweeuwsche kast**). De *bovenkast* is laag met breede deurtjes, de onderkast heeft hooge deuren. De kap bestaat uit een kwartrond profiel en dek. De deurtjes dragen paneelen met gestoken cartouches, die grof ingelegde moresken omvatten van palisander op satijnhout. De leeuwenconsoles op de stijlen loopen van onderen uit in geribde bladen. Een scheidende middelregel, met aanduiding van schalmen in vlak gestoken relief, wordt verdeeld door blokken met inlegwerk en diamantkoppen, onder de leeuwenconsoles. De middelstijl der *onderkast* en de hoekstijlen zijn versierd met gespen, druipers, en ingetrokken cannelure-biezen

(palisanderhout). Onderaan volgt een versiering van diamantkoppen en inlegwerk De *plint* is geprofileerd. De hoekstijlen gaan als pooten door. De zijkanten vertoonen in het bovenpaneel cornislijsten. De onderpaneelen worden omlijst door breede stijlen en gebiljonneerde dorpels. Waarschijnlijk is het meubel uit oude deelen van verschillende herkomst gebouwd. *Nieuw:* de linker zijpilaster en de plintlijsten. De ringen, die de leeuwen, dragen zijn modern. Hoog: 1.35, breed: 1.595, diep: 0.61. *Midden der 17e eeuw.*

Kast (z.g. **Zeeuwsche kast**) met vier deuren; van West-Indische houtsoort: „Kajoe Mera" (roodhout, een soort teakhout). De hoeken zijn schuin. De hoek- en middelstijlen dragen bóven leeuwenconsoles en cherubkoppen en aan de onderkast herm-atlanten en karyatiden, rustende op leeuwenklauwen. De *middelregel* is verdeeld door leeuwenmaskers en dient als voorbord eener lade, versierd met staande knorren. De *deurtjes* met vlakke paneelen, vertoonen boogstellingen en cartouches. Marcarons en cherubs dienen als hoekstukken. De *zijkanten* zijn geheel op dezelfde wijze versierd. Het dek steekt met papegaaibeks-profiel vooruit. De *plint* is kwart-rond geprofileerd en aan de stijlen verkropt. De cherubs in de kap, de leeuwenmaskers der middellade, de karyatide en atlanten en hunne voeten, benevens enkele doppen zijn van ebbenhout. Notenhouten balpooten. *Vernieuwd:* De kap, atlanten en karyatide, enkele mascarons. Binnen is de kast van cederhout. Hoog: 1.60, breed: 1,75, diep: 0.71. *Midden der 17e eeuw.* 95

Legaat van den Heer A. A. Des Tombe.

Kast van eikenhout (onder- en bovenkast) met vier deuren, 96
(z.g. **Zeeuwsche kast**). Een middellijst, versierd met smalle,

gevulde knorren, verdeelt het meubel. Op de hoekstijlen en den middelstijl bóven zijn consoles met leeuwenkoppen, die koperen ringen en festoenen dragen. De kap bestaat uit kwart-rond profiel en dek. De consoles in het gebogen profiel zijn met cherubkoppen versierd. De *deuren* hebben rijke cornisversieringen en kussens met ebben spiegels, afgezet met robbellijsten. De kussens der onderdeuren vertoonen geprofileerde ebben middelstukken. De hoekstijlen en de middelstijl onderaan zijn voorzien van uitgrondingen en belijmd met palisander. De middelregel dient als voorbord van een lade, met knop als trekker. In de bossingen der paneelen zijn versieringen van palisanderplaatjes. Aan de zijkanten vindt men opgelijmde ruitvormige ornamenten. De bovenste paneelen der zijkanten van de onderkast worden versierd door rechtlijnige, ingetrokken figuren van palisanderhout. De vooruitspringende plint heeft een ojief-profiel. *Vernieuwd:* De robbellijsten der kussens en de bovenpaneelen, de plint aan de voorzijde. Verscheiden knorren van de middellade ontbreken. Balpooten. Hoog: 1.42, breed: 1.83, diep: 0.665. *Midden der 17e eeuw.*

97 **Kast van notenhout**, (onder- en bovenkast) met vier deuren. Z.g. **Zeeuwsche kast.** De bovenkast is laag, de onderkast hoog. De deuren hebben kussenpaneelen en diamantkoppen in de bossingen. De kap met kwart-rond fries en overstekend dek, wordt gedragen door drie consoles met leeuwenkoppen en festoenen. Een bolle middellade scheidt boven- en onderkast. De stijlen van de onderkast dragen, in palisanderhout, festoenen van moerbeienloof en zonnebloemen. De plint is geprofileerd als het fries, doch omgekeerd. De zijkanten zijn door geprofileerde stijlen en dorpels in kussenpaneelen gedeeld, hebben ingelegde versieringen van pali-

sanderhout en opgelijmde doppen. Het geheel is later opgewerkt. De mahonie zijkanten zijn waarschijnlijk van later tijd. Twee van de leeuwenconsoles zijn *nieuw*. Gehalveerde balpooten. Hoog: 1.30, breed: 1.70, diep: 0,645.

Kast van eikenhout, (z.g. **Friesche kast**). Drie gecanneleerde, halve kolommen met versierden schachtvoet en Korinthisch kapiteel, schijnen de kap te dragen, die bestaat uit: architraaf, bol-fries, en ver-uitstekend dek met „kwispedoor"-profiel. De twee *deuren* vertoonen boogstellingen met lofwerk en maskers als sluitstukken, vlakke pilasters met versierden voet en gecanneleerde schachten met dwarsgeleding en gespen. Boven en onder de boogstellingen vertoonen de deuren symmetrisch acanthus-ornament, waarin pikkende vogels. De onderladen en de bovendorpel zijn met dergelijk acanthus-ornament versierd. De basementen der kolommen dragen ebben plaatjes. De hoekstijlen loopen geheel door en aan de voorzijde daarvan zijn — twaalf centimeter boven den grond — de balpooten van de kast bevestigd. De bossingen der deurpaneelen hebben ebbenhouten plaatjes en doppen als versiering. De kolommen zijn voorzien van eikenhouten, gezwarte ringen. De zijkanten worden door geprofileerde stijlen en dorpels verdeeld in paneelen met vlakke kussens. De sleutelgaten (het linker blind) zijn beiden gedekt door houten, gestoken sleutelplaatjes. *Nieuw:* de balpooten. Hoog: 1.90, breed: 1.58, diep: 0.75, Noord-Nederl. werk; *einde der 17e, of begin der 18e eeuw.* 98

Kast van eikenhout met drie deuren, boven elkaar. Vlakke pilasters met cannelures en ketting-ornament, dragen de kap, die in het front versierd is met een symmetrisch acanthusfries met fruitschaal in het midden. Een geprofileerde lijst deelt het geheel in één-deurs bóven- en twee-deurs beneden- 99

kast. De deurtjes worden door stijlen en dorpels ieder verdeeld in twee staande paneelen, die, binnen geprofileerde lijsten, ketting-ornament vertoonen dat met acanthusbladen vermengd is. (Blijkbaar is een liggend gedachte versiering hier stáánde gebruikt). De deurtjes, die op speunen draaien, zijn aan de kanten voorzien van verbreedingen met ingetrokken kraaltjes. De zijkanten van de kast worden door geprofileerde stijlen en dorpels gedeeld in onversierde paneelen. De hoekstijlen gaan als pooten door en zijn van onderen aan drie kanten met profiellijsten omspijkerd. De sleutelplaten van grove makelij zijn vertind (modern). *Nieuw:* enkele deelen van de kap, de onversierde zijkanten van het fries. Boerenmeubel uit het *midden der 17e eeuw.* Hoog: 1.725, breed: 1.01, diep: 0.555.

100 **Kast van eikenhout** met twee deuren. De deuren zijn versierd met eenvoudige boogstellingen. Kap en plint bestaan slechts uit gladde lijsten. De gecanneleerde hoekstijlen, met ebben druipers, gespen en banden, gaan dóór. De deuren draaien op speunen. Hoog: 1.37, breed: 1.395. *Midden der 17e eeuw.* Noord-Nederl. werk.

101 **Twee-deurs-kast van palisanderhout,** met vrijstaande hoekzuilen en gefigureerde kapiteelen. De kap draagt in het midden een opengewerkte cartouche van kwabornament, bloem- en bladranken. Tot bekroning dient een cherub; dubbele parelsnoeren zijn om het geheele stuk geslingerd. Het onderste ojief-profiel van de kap heeft in het midden een leeuwenmasker, aan de hoeken leeuwenkoppen, geflankeerd door cherubs. Aan de achterste hoeken der zijkanten staan leeuwenkoppen. Het fries is aan de voorzijde versierd met toegewende vogels. De paneelen dragen dikke, ojief-vormig geprofileerde

kussens, wier bovenvlak wederom omlijst is. De lade wordt door de verkropte basementen van de zuilen ingedeeld. Op de basementen der hoekzuilen zijn vlakke spekstukken. Een breed uitstaande, eenvoudige profiellijst is, als plint, aan drie zijden aangebracht. Balpooten. Aan de wandzijde der zijkanten staan halve kolommen. Hoog: 2.10, breed: 2.60, diep: 0.67. Noord-Nederl. werk, *einde der 17e eeuw.*

Twee-deurs-kast van ebben- en palisanderhout, met 102
drie halve kolommen, waarvan de middelste dienst doet als verschuifbare bedekking van het sleutelgat, deelen den romp van de kast in en dragen een zwaar hoofdgestel, terwijl in het verkropte basement een lade schuift. Het middelstuk van de kap is een kwab-cartouche met cherub bovenin. De hoekstukken van het ojief-vormig geprofileerd fries vertoonen verbasterde leeuwenmaskers en cherub-koppen, terwijl in het midden een vlak leeuwenmasker is aangebracht. De architraaf draagt acanthusranken die symmetrisch uitgaan van een cherub in het midden. De kapiteelen der kolommen dragen cherubs op de hoeken, in het midden is een monstermasker; de ruggen der hooge deurkussens vertoonen festoenen die in kwasten eindigen. De lijsten en bossingen wisselen af met ebben en palisander-fineer. De kussens hebben ojief-profiel en zijn omrand door robbellijsten. De plint springt sterk vooruit. Ook de zijkanten zijn van kussens voorzien. Hoog: 2.10, breed: 1.935, diep: 0,605. Noord Nederl. werk, *einde der 17e eeuw.*
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Twee-deurs kast van palisander en ebbenhout. De stijlen 103
met halve kolommen die een zwaar hoofdgestel dragen, verdeelen den romp. In het verkropte voetstuk schuift een

lade. Het hoofdgestel heeft een middelstuk met kwab-ornament en cherub, tusschen festoenen. De hoekstukken zijn voorzien van leeuwenmaskers en cherubs; als middelstuk dient een monstermasker. Het fries onderscheidt zich van dat van het vorig nummer door de versiering met drie festoenen op de hoeken en in 't midden. De kapiteelen vertoonen cherub- en leeuwenmaskers. De ruggen der deurkussens dragen festoenen, afhangende van cherubs, en zijn omrand door robbellijsten. Balpooten. Alles gefineerd op eikenhout. De zijkanten zijn eveneens van kussens voorzien. Hoog: 2.93, breed: 1.775, diep: 0.60. Noord Nederl. werk, *einde der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

104 **Kast van palisander en ebbenhout**, met twee deuren. De deuren dragen kussens met festoenen en robbellijsten. Onderin een lade. Balpooten. Hoog: 1.90, breed: 1.85, diep: 0.56. Noord-Nederl. werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

105 **Eikenhouten deurtjes**, van een (muur-?) kastje, afkomstig uit Enkhuizen. Het ornament der deurtjes is uitgezaagd en bijgestoken en bestaat uit dichte, fijn vertakte acanthusranken. De lange stengels zijn symmetrisch, hartvormig geschikt en ook de kleine grof gestoken engeltjes, die zich in het loof bevinden, zijn elkaars spiegelbeeld. De *nieuwe* slaglijst valt geheel buiten het karakter. Hoog: 1.12, breed: 1.80. *2e Helft der 17e eeuw.*

Het kastje, waarvoor de deurtjes thans gebruikt zijn, behoort er oorspronkelijk niet bij. De twee pilasters met uitgronding (ojief en kraal) en de Jonische kapiteelen dragen den stempel van *vroegeren* tijd dan het open ornament der deurtjes. Bovenporpel en plint zijn geheel nieuw, evenals het vurenhouten binnenwerk. Vergelijk: paneeltjes en fries. Catalogus no. 137 en 137*a* waarbij deze deurtjes kennelijk behooren. Eigendom van het Kon. Oudheidk. Genootschap.

106 **Kastje van eikenhout**, geheel verguld. Twee deurtjes

beslaan het geheele front. De pilasters, paneelen en bovendorpel zijn rijk versierd met gestoken festoenen, acanthusranken, druiven en een middelstuk met kroondragende engeltjes, op de manier der palisander-ebben-kasten. (Zie no. 102/103). Het verguldsel is vermoedelijk modern en zeer dun aangebracht. Daar kroonlijst en zijplinten met moderne draadnagels aangeslagen zijn, is het waarschijnlijk, dat het meubel oorspronkelijk ingebouwd als wandkastje heeft dienst gedaan. Hoog: 0.625, breed: 0.77, diep: 0.44. Noord-Nederlandsch werk, *omstreeks 1700*.

Kast met twee deuren, geheel opgelegd met noten-, wortel-, 107
ebben-, palisanderhout en been, op onderstel met vier, vierkante pootjes. De beide *deuren*, die de geheele breedte van het front beslaan, vertoonen, op grond van notenwortel, een symmetrische versiering van ovale middelvelden, waaraan boven en beneden twee gehééle, rechts en links twee hálve cirkels vast gevlochten zijn; vier losse cirkels vullen de tusschenruimten, vier kwart-cirkels staan in de hoeken. Binnen deze, door wit-en-zwarte zigzagbiezen geteekende velden staat, in het midden: een rond medaillon, waarbinnen een achthoek met halfcirkelvormige velden op de zijden en een achtpuntige ster als vulling. De halfcirkelvormige velden rond den achthoek, bergen zwarte moresken op lichten grond. In de aangevlochten cirkels staan: achtpuntige sterren en rozetten. In de losse cirkels: achtpuntige sterren van wit en zwart, in de hoekvelden: rozetten. De smalle *kap* heeft een vlechtbiesje, waardoor architraaf en fries gescheiden zijn, een met notenwortel gemarketteerd fries en een holgeprofileerde ebben *kroonlijst*. De *slaglijst* heeft een lichte baan notenwortel tusschen vlechtband-biezen. De *plint* heeft een krachtig hol en een papegaaibek-profiel. Het *onderstel*

heeft een baan notenwortel tusschen zigzag-biezen, benevens de achtpuntige sterren van zwart en wit. De *kap* is op zij niet versierd. De *zijwanden* dragen een patroon van overhoeks gestelde vierkanten en sterren, van basterd-palisander op notenhouten grond. Hoog: 1.87, breed: 1.87, diep: 0 58. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

Geschenk van Dr. A. Bredius.

108 **Groote laden-kast,** geheel gemarketteerd (onder- en bovenkast). De twee boven- en onderdeuren zijn gescheiden door een vlakke, zwarte lijst. De bovenkast heeft een ingebouwd tooneelvormig middelvak dat door twee deurtjes kan gesloten worden. Boven en onder dit middelvak zijn laden. Rechts en links van de middelbaan zijn telkens vijf laden. De *onderkast* heeft van binnen één boord; de groote deuren dragen een eenvoudige ebben slaglijst en beslaan het geheele front. (Speunen buitenwerks). De onderdorpel draagt een geprofileerde ebben lijst. De weinig vooruitstekende kap heeft een omgekeerd ojief-profiel en ebben lijsten. De zijkanten zijn effen gefineerd met notenhout. Het middelvak heeft beschilderde wanden die een tuin, (manier van Le Nôtre) voorstellen. Eenige figuren wandelen daarin onder hooge boomen. Op den achtergrond ziet men een triumfboog met springende fonteinen. De marketterie is in noten-, satijn-, palisander-, ebbenhout en ivoor uitgevoerd De groote deurpaneelen beneden dragen een teekening van gebeeldhouwde potten, waarin ruikers van verschillende bloemsoorten, wier steelen ten deele in grotesken uitloopen. De marketterie der laadjes verschilt weinig van het overige en verbeeldt bloemkorven met tulpen, lelies, anjers, lelietjes van dalen en rozen, in lichte houtsoorten, en soms groen gebeitst ivoor, op donkeren

grond. De tablaux zijn steeds afgezet met zwart en gele vischgraatbiezen en geprofileerde ebben lijstjes. Op de laden, boven en onder het middelvak, zijn, behalve de bloemkorven, een vogel en een vlinder geteekend. In de omlijsting van het terugspringend middelvak vertoonen zich meermannen die te zamen kinkhoorns dragen. In den bovensten kinkhoorn staan, in ivoor, de letters: F. V. G., rechts het woord: (G?) Brabant. De binnenkant der *deurtjes van het middelvak* is gemarketteerd met noten-wortel en vertoont bloemruikers in versierde potten; weer tulpen, lelies en rozen. Aan den buitenkant ziet men meerminnen met dooreengevlochten staarten, bloemkorven dragen. De randen der groote onderkast-deuren dragen bloemranken, uitloopend in steenbokken en loof. Het geheele front der laden van de bovenkast springt iets terug. Hoog: 2.175, breed: 1.81, diep: 0.505. Vermoedelijk Noord-Nederlandsch werk; *omstreeks 1700.*

Kast met twee deuren, geheel gefineerd met notenwortel 109
op *grenenhout.* Twee laden schuiven in het voetstuk. Korinthische *kolommen* en *pilasters*, als hoek- en middelstijlen, dragen het *hoofdgestel* dat evenals het *basement* rijk verkropt is en een ojief-vormig fries vertoont. De hooge *deurkussens* met hun smalle ruggen hebben ojief-profielen en hooge, rondgeprofileerde lijsten. De *hoekkolommen* staan geheel vrij in de geholde hoeken. De zijkanten hebben vlakke paneelen en kwart-kolommen aan de wandzijde. Het sleutelgat op de slaglijst is door een koperen klepje bedekt. Groote koperen scharnieren. Zes notenhouten balpooten. Hoog: 2.19, breed: 2.20, diep: 0,83. Middel-Duitsch werk, (Frankfurt a/M.?) *Tweede helft der 17e eeuw.*

Kast van eikenhout met twee deuren. De deuren zijn 110

versierd met Lodewijk XV ornament, uit de dikte gestoken. Zij worden door een overeenkomstig versierden *middelstijl* (slaglijst) gescheiden. De *hoeken* zijn afgerond en versierd als de slaglijst. Plint en dek zijn verkropt. De *zijwanden*, dragen eenvoudige kussens. In het *fries:* tropeeën van vlaggen en kanonnen. De *kap* steekt vooruit en draagt een afhangenden lambrequin. Zwarte balpooten. *Binnen:* één groote en vier kleine laden met medaillon-paneelen in het voorbord. Daarboven sporen van twee en een half boord. Hoog: 2.24, breed: 2,00, diep: 0,595. Luiksch werk. *Midden der 18e eeuw.*

111 **Latafel** met gebogen *voorbord*, op gebogen *pooten*. Behalve de pooten is het meubel geheel gefineerd met notenhout op eikenhouten kern. Het *blad* is geschulpt. In 't midden zijn twee *laden*, terweerszij schuiven *zijlaadjes* met overhoeks gestelde trekkers. Het *blad* en het geschulpte *middelstuk* onderaan zijn met acanthus-ornament en een band-omlijsting gemarketteerd. Het ovale *middelstuk* van het blad vertoont een slordig-symmetrische bloemteekening. De *pooten* dragen op de zwelling lambrequin-versiering en rusten op leeuwenklauwen. Hoogte: 0.75. breed: 0.765, diep: 0.52. Waarschijnlijk Zuid-Nederlandsch werk uit de *eerste helft der 18e eeuw.*

112 **Latafel**, geheel gemarketteerd met rozen-, olijf-, citroen- en andere houtsoorten. Dubbel gebogen en voorzien van twee *laden*. De *hoeken* zijn versierd met gevernisd koperen *sierstukken*, die evenals de *trekkers* der laden in Lodewijk XV vormen behandeld zijn. De *marketterie* bestaat uit een doorloopend patroon van tot zigzag-banden vereenigde parallelogrammen. De tusschenruimten worden gevuld door driehoeken van verschillende kleur. De dekplaat is aan de hoeken

verkropt, geschulpt en van wit marmer. Hoog: 0.80, breed: 0.92, diep: 0.595. Vermoedellijk Zuid-Nederlandsch werk. *Midden der 18e eeuw.*

Secrétaire van mahoniehout, gemarketteerd met rozen- en satijnhout. *Gesloten,* vertoont het meubel, dat door een *klep* in het midden (schrijftafelblad) in *boven-* en *onderkast* wordt gescheiden, cylinderdeurtjes tusschen de verkropte, schuin gestelde hoekstijlen, die aan de bovenkast vrij in holle hoeken staan. De hoekpilaster-*voetstukken* zijn tot op de hoogte der onderkast doorgetrokken, de vrijstaande *schachten* daarboven zijn achthoekig, naar boven versmald, versierd met ingetrokken cannelures en dragen Korinthische kapiteelen. De eenvoudige *kap* is aan de hoeken verkropt. Een grijs marmeren *blad*, met verkropte hoeken, dekt het geheel. De *zijkanten* vertoonen een teekening van biezen evenals de *tafelklep*, die bovendien voorzien is van een gemarketteerd middelvak van afwisselend donkere en lichte banen op veld van gepoeierden goudlak, *Geopend*, vertoont de *onderkast* zes laden met vergulde trekkers (achthoekige trekkers om middelstuk van geperste rozetten). De *bovenkast* heeft, achter drie paneelen met Chineesche voorstellingen in hout, ivoor en goudlak, een loketverdeeling. De tafelklep heeft een sleutelplaat met vergulde festoenen en lintjes. Hoog: 1.58, breed: 1.20, diep: 0.59. Vermoedelijk Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 18e eeuw.* 113

Latafel (rechthoekig), gemarketteerd met satijn-, ebben- noten- palisander en groen gebeitst eschdoornhout. Twee laden. De *hoekstijlen* zijn versierd met gevulde cannelures, festoenen en, in het fries, met drieledige consoles van koper. De *marketterie* teekent een op beide laden doorgaand patroon: een lichter vak omlijst door donkerder rand en een bandslinger. In het midden staat een medaillon, 114

waarbinnen een vaas met ramskoppen en festoenen. Over de sleutelplaat en de twee trekringen der bovenlade hangt een lauwerguirlande in marketteriewerk. De bovendorpel vertoont een patroon van aaneengereide zeshoekige velden met rozetten er in. De onderdorpel vertoont een verbasterde triglyphen-versiering. Smalle lijstjes zijn met ingekraste, rechtlijnige figuren versierd. Aan de *zijkanten* staan vazen met slingers. Het uitgeschulpte *middelstuk* dat van den onderdorpel afhangt en de vierkante blokken aan den voet der hoekstijlen, dragen koperen sierstukken. Als *trekkers* dienen in 't vuur vergulde koperen kransjes op rozet-plaatjes. De *sleutelplaat* is versierd met slinger en lint: De *pooten* zijn rond, konisch en gecanneleerd. Het grijsmarmeren *blad* is aan de hoeken verkropt. Hoog: 0.925, breed: 1.04, diep: 0.61. Vermoedelijk Zuid-Nederlandsch werk. *Einde der 18e eeuw.*

115 **Twee penant-kastjes** met cylinderdeurtjes, half ovaal van doorsnede, gedekt met wit marmeren plaat, gemarketteerd met rozen- en satijnhout; op vier pooten. Vier vlakke *stijlen* met ingelegde cannelures en koper-versiering (festoenen en gekruiste bladen), begrenzen de gebogen zijwanden en het breede front met de cylinderdeuren. In den *bovendorpel* schuiven twee laden, terweerszij van een middelstuk. De *zijwanden* zijn geheel gemarketteerd met vlechtingen binnen rechthoekige velden. Op de hoeken staan gekruiste bladen. De *onderdorpel* heeft een afhangenden rand met breede, vlakke vertandingen en een *middelstuk* met verguld koperen versiering van dunne slingers, gestrikt om medaillon. *Binnen:* één boord. De vier *pootjes* zijn konisch, hebben ingetrokken cannelures en verguld koperen voetjes. Hoog: 0.935, breed: 0.975, diep: 0.442. Nederlandsch werk. *Einde der 18e eeuw.*

Buffetkastje van mahoniehout, met gevernisd-koperen bagetlijstjes afgezet. Twee deurtjes, twee laden. De verkropte hoeken zijn versierd met gerekte *hermen* met koperen vrouwenhoofd en koperen voeten. De *pootjes* zijn vierkant en benedenwaarts versmald. De *leeuwenkop-trekkers* der laden zijn van lateren tijd. Het blad is opzetbaar en binnenin van neerkleppende boorden voorzien. Hoog: 0.93, breed: 1.20, diep: 0.55. Noord-Nederlandsch werk. *Begin der 19e eeuw.* 116

Legaat van wijlen mej. M. E. v. d. Brink.

Glazen kastje, z.g. „Bonheur du jour". De *kast* heeft aan drie zijden spiegelruiten in vlakke lijsten die, evenals de geschulpte kap, met doorloopend rankornament van vlammende bladen en granaatvormige bloemen zijn versierd. Het *onderstel* heeft een lade, steunstukken, vier slanke balpooten en een „dubbele-vork-kruis". Het *raam*, *het kruis* en de *steunstukken* zijn versierd als de stijlen en dorpels der kast. De *boorden* en het *achterschot* zijn later met paars fluweel bekleed. O.-Indisch werk, behalve de Europeesche bekleeding. Zwart gebeitste roode houtsoort. Pooten en robbellijstjes zijn van ebbenhout. Hoog: 1.87, breed: 0,895, hoogte van de tafel 0.75. *Einde der 18e of begin der 19e eeuw.* 117

KUNSTKASTEN

Gesloten. 118 **Kunstkastje, geheel belijmd met ebbenhout.** Gesloten is het *kastje* vierkant met schuine hoeken. Het staat draaibaar op een breeder *voetstuk* van denzelfden grondvorm. Den overgang tusschen voet en kastje vormt een ojiefprofiel. Het *dek* is hoog opgetrokken en geprofileerd en draagt op zijn smal bovenvlak een gedreven zilveren riviergod. (Keur v. Augsburg, Letters I. N.). Van de vier *zijden* van het kastje zijn er drie van dubbele deurtjes, één van een enkel deurtje voorzien. De schuine *hoekvlakken* zijn versierd door nissen met kwabornament. De *deurtjes* hebben boogstellingen en cartouches van kwabornament en zijn tendeele afgezet met smalle robbellijsten. Het *voetstuk* vertoont robbellijstjes en knor-ornament. De opstaande kant van het *podium* draagt langwerpige vakken, waarbinnen liggend ruitvormige kussens. Het wordt gedragen door vier voetjes met kwabornament en heeft aan den onderkant een kruis ter versterking. *Geopend*, geven de beide *deurtjes aan den voorkant*, het gezicht op een vakje met middeldeurtje en negen groote en kleine laden. In het deurtje is een 15e eeuwsch, geëmailleerd *zilveren plaatje* bevestigd (émail translucide), met de voorstelling van een getabberd oud man, die aan een wit gedekt schragentafeltje voor een gothische steenen schouw is gezeten en uit een kan in een bekertje schenkt. Een ander stuk gouden vaatwerk (in ciborie vorm) staat op tafel. De vloer schijnt met vierkante tegels belegd; naast den schouw ziet men bloem- en bladwerk, vermoedelijk voorstellende het patroon van weefsels, waarmede de wand bekleed is. Rechts bovenaan staat, in blauw: „Januar". Het plaatje is dus uit een serie van maandvoorstellingen. — Alles in blauw, lila, roodpaars, goudgeel en groen. Dit plaatje is omgeven door een ebben lijstje dat op een opengewerkte ebben rolwerk-vulling is bevestigd. Waar de vulling den grond laat zien, blijkt deze van licht hout en met kleine

Geopende voorkant.

brandstippels gezand. In de hoeken van het middeldeurtje zijn onderaan twee *medaillon-vormige voorstellingen* van Evangelisten in sterk relief (palmhout); Matheus en Marcus, beide in den trant van omstreeks 1520. In top is een dergelijke figuur (Johannes?) bij een boomstronk, zonder attribuut. In 't midden onderaan staat, tusschen beide Evangelisten in, een klein *medaillon* met een jongen genius die in de rechterhand een doodshoofd op zandlooper houdt (Vanitas). Verder nog: twee antieke *cameën;* twee andere zijn verdwenen. Boven het émail-medaillon is een mascaron van peerenhout opgezet, tusschen bladranken en dolfijnen in den trant van Peter Flötner. De drie Evangelisten zijn van dezelfde hand en waarschijnlijk van één zelfde voorwerp afkomstig, het mascaron en de genius zijn van verschillenden oorsprong. Ivoren robbellijsten omranden het geheele middelvak. De *laadjes* zijn te verdeelen in: *vier* met vierkant voorbordje, versierd met medaillon, en *twee* met cornis-lijsten van ivoor en Romeinsche keizerkoppen in pâte. Verder *twee* smalle laadjes met open ebben rolwerk-vulling op een voorbord van gebrandspikkeld licht hout. De medaillons stellen voor (van links boven af): 1. Een vorst (?), gezeten op een boomstronk, spreekt met twee naakte onderworpenen; een boog ligt op den grond. Een veldheer in Romeinsche wapenrusting staat er achter. Rechts achteraan wordt nog een klein naakt figuur zichtbaar. (Romulus en Remus voor Numitor?) 2. Leda met den zwaan, met achtergrond van zee en schepen. 3. Het oordeel van Paris. 4. Tarquinius en Lucretia. Alles in Peter Flötner's manier; palmhout, van de zelfde hand; 2e helft der 16e eeuw. Het *breede laadje* beneden in 't midden vertoont: „Orpheus onder de dieren;" door een andere hand gesneden. De randen van het ingediepte vak zijn bezet met uitgeslagen randjes zilver en vergulde rozetten. De *deurtjes* zijn aan de binnenzijde boven

en onder voorzien van opgelijmde, gestoken versieringen bestaande uit satermaskers, dierkoppen, bladmaskers en horens van overvloed, cherubs en kwab-ornament. Alles in den stijl van het laatst der 16e eeuw en, voor zoover van palmhout, van één hand. De ebben ornamenten zijn in wat lateren tijd, tegelijk met het kastje, gemaakt. In 't midden dezer *deurtjes* staan *medaillons met landschappen* in den stijl van de Valckenburghs en P. Bril, in groen, bruin en wit (z. g. geëglomiseerd glas). Het *middelvakje* kan geheel uitschuiven en vertoont van achteren, op zij, nog vier smalle laadjes.

Achterkant.

De *achterkant* heeft een middelvak dat binnen een cartouche, omlijst door chimeren, robbellijsten, kwab-ornament en beugels (gedeeltelijk van palmhout en afkomstig van een of ander voorwerp uit de 2e helft der 16e eeuw) een rechthoekig veld vertoont, waarin een borduurwerk met tafereel uit de geschiedenis van Kaïn en Abel. Groote platgeslepen half-edelsteenen, agaat, jaspis en malachiet, zijn als medaillons over het vak verdeeld. Het vak kan ook *in zijn geheel* uitgeschoven worden. Aan de achterzijde er van bevinden zich zes kleine en twee grootere blinde laadjes om een middellade. Bovenop is een schuifdeksel over het daar aangebracht bakje. Alles is met robbellijstjes afgezet. De *rand* om dit *uitschuifbaar ladenkastje* is van voren geheel versierd met opengewerkte zilveren ketting- en bloemvaas-ornamenten, in de hoeken bevinden zich zilveren mascarons, tusschen de zilver-stroken zijn ruwe malachiet-stukken gezet. De geheele rand bestaat echter wederom feitelijk uit de aaneensluitende voorborden van 16 laadjes. De *binnenkanten der deurtjes* hebben boven en beneden cartouches als die van den voorkant. Binnen vierkante lijsten omsluiten zij zwarte plaatjes van serpentijn.

Rechter zijkant.

Zijkanten: Rechts is de geheele wand, bij geopende deurtjes, als huisaltaartje behandeld. Het middelvak wordt omlijst

door half-edelsteenen, lapis-lazuli, bergkristal en agaat. Het bestaat zelf uit een op ivoor geschilderde miniatuur van de „Blijde Boodschap" in den trant van G. Clovio. Neemt men dit middelpaneel er uit, dan vertoont de achterkant, in denzelfden stijl: „Maria met Kind, op wolken tronend". Daarachter is in den wand van het vak nog een voorstelling in wasverf: „Maria's bezoek aan Elisabeth", in de manier van de Valkenburghs of Bril. Neemt men het geheele vak er uit, dan vertoont het aan den achterkant vier smalle vakjes met schuifdekseltjes en een middelveld van verschillende houtsoorten in rechtlijnig patroon. De *achterwand* van het ledige kastje blijkt dan voorzien van een borduurwerk in platten steek, voorstellende: Jacobs droom. De *deurtjes* dragen, binnen smalle omlijstingen, plaatjes van gevlekt rood marmer (Napoléon-rouge), waarop binnen *links:* een engel met kelk bij God den Vader; *rechts:* een engel met den visch van Tobias en den pelgrimstaf. Daaromheen zijn vier kleine cherubs, waarvan één op kristal. Losse klauwstukken en een geschulpt, los opgezet fronton in kwab-ornament dienen tot versiering van het geheel bij geopende deurtjes, doch moeten, wil men de deurtjes sluiten, worden afgenomen. In het fronton is een ivoren middelstuk, waarop in den trant van Clovio: de Aartsengel Michael. De marmeren platen kunnen worden bedekt door ebben schuifjes, wier handvat als bekroning dienst doet. Onder het achtervak is een *uitschuif-blaadje* met teekening in dekverf op papier, in den trant van L. Valkenburgh, voorstellende: Christus verzoeking door Satan; in een landschap. De *linkerzijde* vertoont bij geopende deur een middelvak, waarin, binnen kwab-ornament, een ronde spiegel staat. — In de hoeken daaromheen: agaat-medaillons. — 't Geheel wordt door een robbellijst afgezet. Dit vak is uitneembaar en heeft aan den achterkant een vierkant

Linker zijkant.

spiegeltje tusschen hoekrozetten en doppen van half-edelsteen. De achterwand in het kastje is versierd met ceder- en palisanderhout in rechtlijnige figuren. De *binnenkant van het deurtje* heeft een opengewerkt rolwerk-ornament op palisander grond dat, behalve medaillons, ruiten en rechthoeken van half-edelsteen, twee reliefs van lithografen-steen omsluit. *Boven* staat binnen robbellijstjes, een rechthoekig relief-plaatje met een naakt vrouwefiguur van achteren gezien, steunende op een lagen peiler, onder boogstelling. De voorstelling gaat terug op de bekende, aan Dürer toegeschreven reliefs in Solnhofer steen. *(Zie Münchener Jahrbuch. Aflev. 1. 1907)*. Onderaan is een ronde plaat ingevoegd met vrouwebuste, profiel, gekleed in los gewaad, aan de lippen ietwat gekleurd; in den stijl van omstr. 1580.

Voetstuk. De groote *middellade van het voetstuk* heeft, binnen een omlijsting van verschillend gekleurde houtsoorten in rechtlijnig patroon, afgezet met zilverbiezen, een sepiateekening in lijst, waarmee de lade geheel gevuld is. De teekening (fragment), stelt drie engelen voor, waarvan één een boek, een ander een degentje of staafje schijnt in de hand te houden; in den stijl van 't begin der 17e eeuw. Op den achterkant der beplakking, waarmee de teekening in de lijst gehouden wordt, staat:

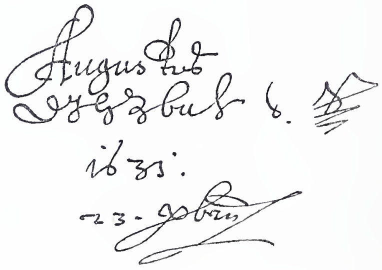

De lade, waarin de teekening past, is bekleed met roode zijde. *Lijst met teekening* kunnen door middel van twee opzettertjes in de lade, in lezenaar-stand worden gebracht. De onderkant van dien lezenaar is met paars gespikkeld papier beplakt. Onder de lade bevindt zich een uitneembare *bodem*, waar vermoedelijk vroeger een schaakbord op gelijmd was. (Lijmsporen zijn nog aan den onderkant aanwezig). In den opstaanden kant van 't onderstel zijn *nog drie andere* laden. In de *kap* is, in het hol, een *lade*, waarin een toilet-necessaire op blaadje. Hiertoe behooren: **Kap**
1. Hoornen kam met verdikte punten en opengewerkten rug, waarin toegewende, springende honden. 2. Ivoren kam met fijne en breede tanden aan weerskanten, en beschilderd middelstuk. 3. Een schaar en drie verschillende soorten van messen van zilver met vergulde cherubs als handvat. Keuren van Augsburg.

In het *kwart-rond* profiel van de kap schuiven *twee laden*, één er van dient om de klauwstukken en het fronton van den tabernakel te bergen en heeft een daarvoor bestemde indeeling. De laadjes van het binnenvak aan den *achterkant* dragen, met inkt geschreven, de volgende namen der gebezigde houtsoorten: Sandali albij, Ligni Rhodie, Sandali Citrini. Het *middelvak* van den *voorkant* heeft één laadje met: Lign. Calamb. Dezelfde soorten komen — behalve het overal toegepaste ebbenhout — overal aan het binnenwerk van het kastje voor. Op het voetstuk staat tweemaal ingestempeld de denne-appel van Augsburg en het woord: *Eben*, binnen rechthoek; een houtkeur, die bij Augsburgsche kunstkastjes meer voorkomt. De lade in het ojief van het voetstuk verbergt nog twee smalle laadjes, waarin de zwart en wit beenen stukken van een schaakspel. In het geheel telt men *zes-en-veertig* laden, de schuiven, niet meegerekend. *Nieuw:* verscheiden robbellijsten, profielen

etc., een figuurtje in licht palmhout, midden onder het achtervak, is naar overblijfselen van het oudere gekopiëerd. Aan het geheele kastje komen, zooals reeds vermeld is, véél oudere deelen voor. Hoog: 0.67, breed: 0.48, diep: 0.385. Augsburgsch werk. *Begin der 17e eeuw.*

119 **Kunstkasje,** geheel gefineerd met ebbenhout, op los onderstel; Twee deuren. *Gesloten* vertoonen de beide het geheele front beslaande deurtjes, die aan ingestoken scharnieren draaien, ojief-vormig geprofileerde cornislijsten die, drie binnen elkaar, het vlakke kussenpaneel omsluiten. Het kleine, weinig vooruitstekende, hol geprofileerde kapje heeft binnenin een bak, gesloten door de dekplaat. Onder het kastje is een voetstuk met twee gladde laden, die door diamantkoppen worden afgedeeld. De plint past in de sponning van het onderstel. Het *onderstel* is een zes-pootig tafeltje met zeshoekige, naar onder versmalde, balusterpooten (aan den achterkant ontbreekt thans de middelste), die onderling door twee gebogen x-vormige kruisen verbonden zijn. Peervormige voetklossen. In het raam van het tafelonderstel schuift een afsluitbare lade met glad voorbord. De *zijkanten van het kastje* vertoonen vier paneelen binnen vlakke lijsten; in het midden zijn koperen handvatten aangebracht. *Binnen*, is de kast verdeeld door een portiek met gebroken fronton op Dorische colonnetten. Binnen de portiek staan op de deurpaneeltjes geschilderde figuren, beide voorstellende God den Vader op de eerste scheppingsdagen. Het veld boven de portiek, dat door klauwstukken wordt omlijst, vertoont: de schepping van Adam. De twee strooken van telkens vier laadjes, rechts en links van de portiek vertoonen (van rechts naar links) de geschiedenis van het eerste menschenpaar: 1. Adam slapende; 2. Schepping van Eva; 3. De zonde; 4. Adam en Eva voor den Heer; 5. Ver-

drijving uit het Paradijs; 6. Adam werkende in het zweet zijns aanschijns; 7. De broedermoord; 8. God bestraft Caïn. In het voetstuk van de portiek: Het offer van Caïn en Abel. De binnenkant der portiek-deurtjes vertoont, grooter: Jehova met het éérste menschenpaar bij den boom, en: Eva die Adam den appel aanbiedt. In het opslaand dek: God de Vader na de schepping der dieren. Alle schilderwerk is in den trant der Franckens. De bak is met roode zijde gevoerd. Binnen de portiek zijn de bossingen en de hoekvullingen voorzien van festoenen, rozetten, en geniën in vlak gedreven zilver. De kern is van eikenhout; het onderstel, met uitzondering van de laden, van gezwart notenhout. Hoog: 1.61, breed: 1.115, diep: 0.46. Zuid-Nederlandsch werk; *éérste helft der 17e eeuw.*

Kunstkastje belijmd met ebbenhout, op eiken kern. De 120
twee deurtjes dragen vlakgeprofileerde cornislijstjes, evenals de zijwanden. In de geholde kap is een bak. *Geopend* vertoont het kastje een middelportiek van Toscaansche colonetten die een hoofdgestel met zilveren balustertjes. dragen. Terweerszij van die portiek schuiven vier laden, er boven en er onder één lade. De binnenzij der deurtjes en de voorborden der laden, de deur van 't middelvakje en het opzetbaar deksel van de kap zijn beschilderd met tafereelen uit de Gelijkenis van den Verloren Zoon; werk van Frans Francken II 1581—1642 (vgl. den Catalogus van 's Rijks Museum. no. 938). Binnen het middelvak is een spiegelkastje van vijf wanden. Het vloertje is van ebbenhout, ingelegd met ivoor. Het gezwart eikenhouten *onderkastje* is *modern.* Op zij: ijzeren handvatten. In het voetstuk schuift een lade. Hoog: 0,69, breed: 0.81, diep: 0.17. Zuid-Nederlandsch werk. *Begin der 17e eeuw.*

Kunstkastje, gefineerd met ebbenhout en staande op onder- 121

stel van gezwart eikenhout. *Gesloten* heeft het kastje twee het geheele front beslaande deurtjes, laden en hol geprofileerde, hoog opgetrokken kap, waarin onder het openslaand dek, een bak verborgen is. In den voet bevindt zich een uitschuifblad. De profiellijsten om de paneelen zijn ojiefvormig, verder is alles afgezet met verschillende soorten van robbellijstjes. De binnenste bossingen en de kussenspiegels op de deurtjes vertoonen schidpad-fineer op roode foelie. De pooten van het onderstel zijn achthoekig en naar onderen versmald. In het raam van het onderstel, waarvan het blad uitschuifbaar is en een eenvoudig profiel heeft, bevindt zich een lade. Het kruis is geschulpt-x-vormig. *Binnen* heeft het kastje laadjes boven, beneden en terweerszij van een middelportiek. De portiek heeft Toscaansche kolommen op hooge voetstukken en draagt een galerij van gouden balustertjes en boogstellingen. De kolommen zijn met schildpad belijmd, de kapiteelen verguld. Op de laadjes zijn kopieën naar schilderijen van P. P. Rubens aangebracht. Het *middelvak* is van binnen bekleed met spiegels. Hoog: 1.63, breed: 1.035, diep: 0.46. Zuid-Nederlandsch werk. *1e Helft der 17e eeuw.*

Legaat van wijlen mejuffrouw M. E. van den Brink.

122 **Kunstkastje,** geheel belijmd met ebben fineer, op vurenhouten kern. Het kastje met twee deurtjes, onderlade en openslaand, hoog geprofileerd dek, staat op een tafeltje. Het is afgezet met robbellijsten en draagt vlakke kussentjes in de paneelen. De *zijkanten* zijn door robbellijsten in vier vakjes gedeeld, te midden waarvan ijzeren handvatten zijn aangebracht. Het bovenvlak is door een kruis in vier gladde paneelen verdeeld. Het onderstel heeft vierkante, naar onderen versmalde pooten. In het midden van het tafelraam schuift een uittrekbladadje. Hoog: 1.18, breed:

0.50, diep: 0.30, hoogte van het kastje: 0.45. Zuid-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Kunstkastje, van ebbenhout, gefineerd op eiken kern, gedeeltelijk versierd met schildpad op roode onderlaag. Het *kastje* heeft een hol geprofileerd, hoogopgetrokken dek. De *deurtjes* nemen het geheele front in en vertoonen cornisversiering, waarbinnen schildpad-spiegels. De *zijkanten* zijn evenzoo versierd. Het *onderstel* heeft geslingerde pooten van massief ebbenhout, met robbellijstjes om de huizen bij het kruis. Het *kruis* is x-vormig, geslingerd en afgeplat. Op de kruising draagt het een geprofileerd, ruitvormig kussen. Het *dek* opent met een schuif; het *bakje* was vroeger waarschijnlijk beplakt met een voering van stof. *Nieuw:* de huizen der pooten onderaan, de lijstjes op het bovenvlak. Hoog: 1.00, breed: 0.58, diep: 0.33; het bovenkastje 0.50. Vermoedelijk Zuid-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.* 123

Kunstkastje belijmd met schildpad. Het *kastje* staat op een onderstel met vier achthoekige kolompooten. Het *onderstel* heeft een vloertje en als achterwand een spiegel. De *kast* heeft een open middelvak met gemarketteerd vloertje en spiegelwanden, in vier zijden van den zeshoek. Op de naden der spiegels staan smalle kolommen. Om dit middelvak heen zijn links en rechts drie, boven en onder twéé groote en kleine laden. De laadjes zijn van notenhout met rozenhouten voorbord. De *deurtjes* van het middelvak dragen aan den binnenkant spiegels. Aan den buitenkant zijn zij versierd met een teekening van boogstellingen in dunne rijstbiezen. Om de middelladen heen zijn nogmaals rechts en links vier, boven en onder twéé *grootere laden*, aangebracht. Een gladde lijst scheidt het bovenkastje van het onderstel. De vloer van het onderstel en de lijst van het 124

spiegelschot zijn van Ambonsch wortelhout. Op het dek en op de zijkanten teekenen smalle inlegbiezen (rijst) rechtlijnige figuren. Hoog: 1.38, breed: 1.04, diep: 0.425. Bovenkast hoog: 0.705. Vermoedelijk Zuid-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Vergelijk een overeenkomstig behandelde tafel in het Museum Plantijn-Moretus te Antwerpen.

125 **Kunstkastje**, belijmd met notenwortel, op onderstel met geslingerde pooten. *Gesloten* zijn de deurtjes, die het geheele front beslaan, glad gemarketteerd met achtpuntige sterren. *Het dek* en de *rand van het onderstel* springen zonder profiel vooruit. De *zijkanten* zijn als de deurtjes met achtpuntige sterren gemarketteerd. De binnenkant der deuren is overeenkomstig behandeld. *Geopend*, vertoont het kastje laden om een middelvak met deurtjes. De *deurtjes* staan binnen ebben boogstellingen, die worden gedragen door geslingerde halve zuilen van notenhout. De verkroppingen boven de zuiltjes zijn met „vaasjes" versierd. *Deurtjes* en *laden* zijn versierd met *spiegels*, waarop zeegevechten en liefde-scènes (op de deurtjes), alles met de roulette geslepen. Bij *geopende deurtjes* vertoont het middelvak: twee halve huisgevels in marketterie van rozen-, ebbenhout en ivoor, die als coulissen een veelhoekige spiegelnis flankeeren. De vloer van deze nis ligt op een podium, dat door een dubbele stoep toegankelijk is en met ebben en ivoor is geplaveid, evenals het straatvloertje beneden in het middelvak. In de middelnis staan, op voetstukken, twee grof gestoken figuurtjes (verguld hout) in Romeinsche kleedij, Mars en Venus voorstellend. Achter een lage balustrade middenin staat nog één iets grooter figuur: Mercurius naar het model van Giovanni da Bologna. De *coulisse-deurtjes* schuiven in sponningen op zij en laten dan ieder vier laadjes zien. Ook de toppen der gevels dienen als schuiven voor

laadjes. De *balusterlijst in het hoofdgestel* dient eveneens als voorbord van een lade en de geheele *stoep* blijkt dienst te doen als trekker van een *onderlade* De voetstukken der halve-zuilen van het middelvak dienen voor hetzelfde doel. De spiegels der nis, waarvan de naden bedekt zijn door smalle gouden biezen, zijn versierd met geslepen wingerdranken. De onderste rij laden, over de geheele breedte van het kastje, bestaat uit: één breede middellade en twee zijladen. In het onderstel schuift één groote lade. Het *kruis* is ⌶ vormig en geheel gemarketteerd; 4 ruitjes zijn gebroken, verder ontbreken twee hoofdbalusters aan de trap. Hoog: 1.67, kast: 0.86, breed: 1.17 diep: 0.48. Vermoedellijk Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Medaille-kastje van ebbenhout met spiegelglas in den vorm 126
van den voorgevel van het Mauritshuis te 's Gravenhage. Hoog: 0.465, breed: 0,735. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 17e eeuw.*

Geschenk van den heer de Pinto.

Schrijfkabinet van cornouillehout, belegd met ivoor. Met Oostindischen inkt zijn vakverdeelingen op het meubeltje getrokken, waarbinnen, in dezelfde techniek, teekeningen staan voorstellende de verschillende residenties van den laatsten gouverneur der Kaap-Kolonie, Luit.-Generaal Jan Willem Janssens. **1802—1806.** Het kastje heeft een openslaand, schuin schrijfvlak, dat op twee uittrekbare, palisanderhouten schenen komt te rusten. Onderin bevindt zich een lade, die in verschillende vakken is verdeeld, waarvan er één een, geheel als het buitenwerk versierden, spiegel bevat. Het bovenkastje heeft twee deurtjes, terweerszij van drie middelladen. Één bovenlade reikt over de

geheele frontbreedte. De kap is versierd met een gebroken fronton. Alle randen en lijsten zijn gevuld met bloemranken, granaten en bladen. Behalve de residentie-gebouwen vindt men in de velden verschillende gezichten uit de Kolonie. De zijkanten van de bovenkast zijn versierd met groote boomen, waaronder huisjes staan. Hoog: 0.86, breed: 0.615, diep: 0.265.

Legaat van douairière Janssens-Arriens. Twee geheel overeenkomstige exemplaren met varianten in de gezichten, bevonden zich achtereenvolgens in Juli 1906 en Januari 1907 bij Amsterdamsche kunsthandelaars; beide waren echter voorzien van passende onderstellen.

PANEELEN

128 **Eikenhouten deurtje van een kast** (dressoor?), uit drie breedten. Voor de thans ontbrekende slotplaat en het inlaat-slot is ruimte gespaard, het overgebleven uitgegrond midden van het deurtje is versierd met gestoken, gekoppelde venstertjes met Tudorbogen. De ruimte daarbinnen en er buiten, tot aan de vierkante omraming van staafwerk, wordt geheel gevuld door laat-gothische hogels, traceeringen, enz. De venster-kolommetjes hebben beurtelings geruite en gestorste schachten. Van het *beslag* zijn aan drie zijden nog belangrijke deelen overgebleven. Het bestaat uit platte banden, die het geheele deurtje omlijsten. Zij zijn versierd met opengewerkte ranken van gothisch „drieblad". In den bovensten band wisselen drieblad en heraldische lelie met elkaar af. De oude, vierkante rozetnageltjes zijn nog bewaard gebleven. Aan den bovenhoek, waar het scharnier nog bewaard bleef, is de groote hoeknagelkop tot rozeknop gesmeed, op een cirkelvormige opengewerkte plaat. Al het beslag ligt op de oude onderlaag van rood linnen of laken. Aan de linker zijde is slechts een zeer gering deel van het beslag over. Vermoedelijk Noord-Fransch werk. *Omstreeks 1500.*

129 **Eikenhouten, geheel opengewerkte paneeltjes,** met traceerwerk. De randlijst is modern. De paneeltjes zijn vierkant en het patroon wisselt steeds af. Vermoedelijk waren deze stukken, vroeger op onderlaag, aan een meubel gebruikt. Lang: 0.665, hoog: 0.13. Zuid-Nederlandsch of Fransch werk. *Omstreeks 1500.*

130 **Twee gothische paneelen van eikenhout.** Naar de gespaarde plaats voor de sleutelplaten bewijst, zijn het deurtjes geweest. Beide zijn versierd met ronden, waarbinnen traceeringen staan. In het éene rond vindt men rechthoekig

op elkaar gesteld staafwerk, in het tweede vischblaasvormen. De rand van het eerste bestaat uit een sleufband, die van het tweede is geribd. Als hoekvullingen zijn bladen en bloemen gebruikt. De sporen van het beslag zijn nog zichtbaar. Hoog: 0.54, breed: 0.46. Vermoedelijk Noord-Nederlandsch werk. *1e Helft der 16e eeuw.*

Eikenhouten deurtje van een wandkastje. Het middel- 131
stuk vertoont een griffioen met wapenschild, vrij hoog verheven. In het schild: een balk en een lelie. Terweerszij staan rijk versierde pilasters met cherub-koppen er boven. De achtergrond vertoont een netwerk van gegrifte lijntjes, die ruitvormige velden vormen, waarin telkens een punt. De overblijfselen van het beslag (twee staarthengsels, slotplaat, trekker) bestaan uit opengewerkte ranken op onderlaag, afgezet door gekoorde staven, die in een monsterkop zijn samengesmeed. De slotplaat is glad en eenvoudig, met geschulpte kanten (later). Hoog: 0.358, breed: 0.415. Vermoedelijk Noord-Nederlandsch werk. *1e Helft der 16e eeuw.*

Paneel van eikenhout. In een bladkrans, die zich uit ge- 132
bombeerde kelken ontwikkelt en ook daarin terugkeert, staat de drie-kwart buste van een vrouw met losse haren. Schaalvormige deelen staan boven en onder dit middelstuk. Het ornament bestaat verder uit gelede stengels, hoornen van overvloed en drakenkoppen met uitgestoken sleufband-tongen, die weer in dolfijntjes eindigen uit wier bek dan opnieuw hopbladen ontspruiten. Aan de halzen der draken hangen, aan koorden, gekruiste schilden en kartellen door hopblad-ranken omgeven, verder parelsnoeren en kwasten. In de onderste helft gaan van het midden uit platte sleufband-voluten die eindigen in blad-maskers. De teekening van het ornament herinnert aan de manier van

D. Vellert. Het snijwerk doet denken aan de techniek der meesters die in Enkhuizen hebben gewerkt (voetstuk van het koorhek). Hoog: 0.38, breed: 0.33. Vermoedelijk in Noord-Nederland uitgevoerd. *Midden der 16e eeuw.*

Vgl. voor het ornament een steenen schoorsteenmantel, in het Stedelijk Museum te Utrecht.

133 **Klein dwars-paneel** van een meubel of betimmering. In het midden een vrouwelijk hoofd binnen medaillon met sleufband, ter weerszijde geflankeerd door acanthus-ranken die in voluten en dolfijnkoppen uitloopen. Hoog: 0.15, lang: 0.73. Vermoedelijk in Noord-Nederland naar Vlaamsche voorbeelden vervaardigd. *1e Helft der 16e eeuw.*

134 **Eikenhouten fries,** vermoedelijk afkomstig van een meubel (preekstoel-kuip). Het stelt voor een triumftocht van kleine kinderen tusschen cartouche-werk in den trant van Cornelis Bos. Lang: 1.083, breed: 0.094. *Laatst der 16e eeuw.*

Vgl. dergelijke friezen aan de kuip van den preekstoel in de St Janskerk te 's Hertogenbosch, die waarschijnlijk samenhangen met Utrechtsch-Vlaamsche werkplaats-overlevering.

135 **Fries-paneel** in nieuwe omlijsting, uit verschillende houtsoorten (noten-, cornouille en Indische soorten) samengesteld, zwak verheven. In een open hal, die links door een portaal uitzicht geeft op een bergslot, staan eenige figuren in Romeinsche en Oostersche kleederdracht. Op een groote tafel ligt het hoofd van Johannes den Dooper; Salome(?) verschijnt in eene boogstelling op den achtergrond. Hoog: 0.15, breed: 0.525. Vermoedelijk Duitsch werk. *Omstr. 1600*

136 **Paneel, wellicht afkomstig van eene kast.** Binnen een liggende ovale cartouche met kwab-ornament en cherubkoppen staan twee herten, klimmend ter weerszij van een boom. De hoeken van het paneel worden ingenomen door

geniën, voorstellende: Vuur, Aarde, Lucht en Water. Eikenhout. Nieuwe lijst. Hoog: 0.24, breed: 0.40. Vermoedelijk Noord-Hollandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Vgl. paneelen van een schoorsteen uit het West-Friesch Museum te Hoorn, voorstellende de haringvisscherij, en dergelijk werk uit de kerk te Aertswoude. Van Arkel en Weissman, Noord-Hollandsche Oudheden. 1e deel, 1e st. blz. 39, 41. Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Twee opengewerkte notenhouten deurpaneelen, binnen 137
eikenhouten omlijsting. (Vergel. het wandkastje uit Enkhuizen no. 105). Symmetrisch van beneden uitgaande acanthus-krullen met bloemen, vruchten-dragende en hoornblazende kinder-engeltjes en een arend als middelstuk. Hoog: 0.78, breed: 0.583. No. 2. breed: 0.592. *2e Helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidk. Genootschap.

Opengewerkt fries van eikenhout, acanthus-krullen in 137*a*
symmetrische schikking, waarbinnen toegewende en afgewende kinder-engelen, loopende hondjes, arenden en pauwen. Lang: 1.35, hoog: 0.33. *2e Helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap. Vlg. no. 105.

LEDIKANTEN

138 **Twee stijlen en wandvak van een bedstede (eikenhout).** *De losse stijl* heeft een rechthoekigen *voet* met uitgronding aan vier zijden, alleen de voorzijde draagt een kandelaber-ornament. Op den rechthoekigen voet staat de basis van de colonnet met ovale doorsnede, deze *basis* vertoont aan vier hoeken afgewende saters met korte bokspooten, wier vinvormige armen in elkaar grijpen; de *schachtvoet* van de colonnet heeft vlakke knorren, een band met vlak gestoken ornament van ranken, toegewende paardenkoppen en een masker. De *schacht* van de colonnet heeft van onderen gevulde cannelures; onder het Korinthisch kapiteel bevonden zich vier cherubs met guirlandes, muntsnoeren en kwasten; thans beschadigd. De *andere stijl* wijkt alleen in onderdeelen van het ornament eenigszins af. Het *wandvakje* is door stijlen en regels in vijf paneelen verdeeld, waarvan vier briefpaneelen zijn en het onderste onversierd bleef. De dorpels zijn geprofileerd met ingetrokken kraal in 't midden, de bovendorpel vertoont een versiering van liggende schalmen. Het briefpaneel verbeeldt aan één zijde onder den stijl uit te voorschijn te komen en heeft aan dien kant versmalde ruggen. De *losse stijl* heeft groeven voor de paneelen van zij- en eindschot, ook het einde boven het kapiteel wijst op dergelijk verband. De schuine uitloevingen in 't midden en boven moeten van later datum zijn, daar boven zelfs een rozet wordt doorsneden. De stijl aan het schot heeft slecht één groef voor de zijpaneelen en was dus blijkbaar wandstandig. 1530—40. Hoog: 2.37, dikte der stijlen: 0.095 × 0,065.

Vgl. het koorgestoelte te Dordrecht, den schoorsteen catalogus no. 8*a*, en een dergelijk bed op het kasteel Nederhemert bij Heusden.

139 **Ledikant van eikenhout.** Het hoofdgestel wordt gedragen door eenvoudige wandpilasters en vrijstaande kolommen

van de Korinthische orde. Het fries wordt ingedeeld door consoles met leeuwen, die wapens en festoenen houden; de paneelen zijn met grof gestoken grotesken in de manier van Cornelis Bos versierd. Het sofiet vertoont vlechtband en vederblad benevens bestanddeelen van ketting-ornament en wordt omrand door een vlak gestoken tandlijst. De architraaf van het hoofdgestel is onder de consoles verkropt en heeft onder die verkroppingen druiper-ornamenten, bestaande uit gekoppelde voluten. Onder den architraaf loopt een smal vlechtband; daaronder was aan de onversierde klossen een val bevestigd. De kolom-schachten zijn gecanneleerd en hebben een versierden schachtvoet, waarin tusschen rolwerk-banden lambrequins, festoenen en kleine baldakijnen zijn opgehangen. Alles in vlak steekwerk. De basis dezer kolommen staat op een vierkant voetstuk dat met cartouches en diamantkoppen is versierd. Onder deze smalle voetstukken volgen weer breedere voetstukken die in de uitgrondingen cartouches dragen, waarin perspectief-galerijen, „inkijktgens", te zien zijn. Een breede plint loopt aan drie zijden om het meubel heen. Geprofileerde voetklossen. In de paneelen van het zijschot, zoowel als in die der eindschotten zijn „perspectief-cartouches" aangebracht, wier bekroningen eenigszins verschillen. Men onderscheidt daar zwanen, toegewende hanen, papegaai, apen met vruchtkorf, hond, fruitmand, pelikaan, toegewende vogels. Boven de hoogte van dit zijschot vertoonen de eindschotten smalle friezen met cirkelpalmetten en daarboven galerijen van gedraaide balustertjes met gevlochten bogen die met vlak gestoken vlechtband versierd en door banden verbonden worden. Daarop rust een geprofileerde deklijst. *Nieuw:* de lijstprofielen der voetstukken van de posten. Stijlen en dorpels van zij- en eindschotten. De deklijst van het zijschot is oud. Van de paneelen zijn alleen

de cartouches oud, de onderlaag is nieuw. Plint, verkroppingen van den architraaf en de kroonlijst zijn nieuw. Het bed is bovendien versmald, wat het fries-paneel aan den rechterkant bewijst. Dit laatste is aan beide kanten ingekort. De gordijnen zijn van veel lateren tijd. Hoog: 2.42, lang: 2.18, breed: 1.39. *2e Helft der 16e eeuw.*

140 **Bedstede van eikenhout,** met hemel. Jonische halve-zuilen wier schachtvoet met pijpen versierd is, dragen het hoofdgestel dat boven de pilasters verkropt is en in de velden tusschen de verkroppingen opengewerkte rolwerk-ornamenten vertoont met ebben diamant-koppen als middelstuk. In het midden van het fries staat een console van eikenhout met uitgestoken ketting-ornament, pijpen en steenen. De pilaster-voetstukken vertoonen leeuwenkoppen in cartouches. Binnen: de *hemel* heeft een kruis van vier paneelen. Het zijschot heeft eenvoudige paneelen. De halfhooge eindschotten hebben eenvoudige deklijsten, daaronder aan de ééne zijde triglyphen, aan de andere gedraaide balusters. De zijkanten van het hoofdgestel zijn versierd als het front. De breede stijlen, waarop de halve-zuilen bevestigd zijn vertoonen uitgrondingen en ingetrokken ebben biezen. *Hersteld:* bovenpaneel van het rechter eindschot; verscheiden pijpen, ringen en lijsten. Hoog: 2.46, lang: 2.00, diep: 1.285. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Afkomstig uit Amsterdam. Eigendom van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

141 **Kinderledikantje van eikenhout** op vaaspooten. De hoekstijlen hebben ingetrokken ebben cannelure-biezen. De zijschotten hebben vier, de eindschotten twee paneelen met ebben spiegels. Gedraaide ebben ballen bekronen de boven het zijschot doorgetrokken hoekstijlen. De overgang van de hoogere eindschotten naar de zijschotten wordt

gevormd door opengewerkte rolwerk-klauwstukken; deze zijn bezet met ebben dopjes. Het hoofd-eindschot is versierd met een galerijtje van ebben balusters die een deklijst dragen, waarop een opengewerkte rolwerk- bekroning staat. Een geprofileerde deklijst sluit het zijschot af. De paneelen van het hoofdeind-schot zijn door moderne schotten vervangen en onversierd. Hoog: 0.94, Lang: 1.15, breed, 0.575. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Kinderledikantje van eikenhout, geheel beschilderd. De 142
gecanneleerde hoekstijlen worden door gestrekte vaaspooten gedragen. Aan het hoofdeind gaan de stijlen hooger door en is tusschen beide een regel gevoegd met opengewerkt rolwerk als bekroning. Deze regel wordt gedragen door ebben balustertjes. De klauwstukken die den overgang van het hoofd-eindschot naar het zijschot vormen zijn behandeld als de genoemde bekroning. De hoekstijlen dragen gezwarte eikenhouten ballen als versiering. De schotten vertoonen, binnen olijf-groene omlijsting, de navolgende voorstellingen in olie-verf; hoofdeind: een houtzaagmolen (paltrok) met stapel schalpen en een drooglooods met delen. Twee lieden in de kleedij van de tweede helft der 17e eeuw schijnen een koop te sluiten. Op één zijschot: De koningin van Saba. Het voeteneind: Scheepswerf met schip op stapel en breed water. Op het andere zijschot: een koning, die in een drie-wielige zegekar wordt voortgetrokken door een anderen gekroonde, een vrouw en een neger. Europa door de andere werelddeelen voortgetrokken(?) Alle schilderingen zijn van ééne hand. Hoog: 0.88, lang: 1.13, breed: 0.57. *Einde der 17e eeuw.*

Afkomstig uit de Zaanstreek. (Vgl. het art. over beschilderde meubelen door Mr. P. C. J. A. Boeles, in Het Huis, Jaarg. 1906 aflev. XII).

143 **Ledikant van eikenhout, versierd met palisanderhout.** Vlakke hoekpilasters met uitgrondingen en diamantkoppen versierd, dragen de kap met breed, bovenwaarts zich verwijdend fries. *Het linker eindschot* is door vlakke stijlen en dorpels in 16 paneelen gedeeld, waarvan 8 onversierd zijn en dus blijkbaar berekend waren achter een meubel of muur-voorsprong schuil te gaan. Van de in 't zicht staande paneelen dragen slechts de onderste nog hun oude versiering van diamantkoppen, de bovenste kregen later (18e eeuw) palisander kussens en robbellijsten die slecht bij het geheel passen. Ook het *zijschot* draagt eenvoudige palisander kussens. *Het eindschot rechts* is buiten geheel onversierd en sloot blijkbaar in den hoek van het vertrek aan. *Binnen* zijn de schotten door eenvoudige stijlen en dorpels verdeeld. De *hemel* heeft een kruis met middelveld in geprofileerde lijsten; in 't midden is bovendien een tandlijst, terwijl de paneelen versierd zijn met ruitvormige kussens en druipers. Het *fries* draagt acanthus-ranken en kwab-ornament in vlak relief. De architraaf en de bovenste lijst dragen plaatjes en doppen. De palisander festoenen in 't fries zijn later aangebracht. Hoog: 1.85, breed: 2.40, diep: 1.30. *2e Helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

144 **Beddehemel van vurenhout,** geheel overtrokken met rood gewaterd linnen, waarop een appliqué-versiering in den stijl van Lodewijk XIV, in wit band. De ojief-lijst, die om het dek heenloopt, is mede overtrokken en versierd als voren. In het midden is een gat voor een beddekwast. Lang: ± 2.00 M.

145 **Mandewieg.** De wieg is gedekt met een blauw damast wiegekleed hangend aan een los voorgezetten lambrequin. Het

dek is versierd met band- en koordoplegsels en franje, in wit. De wieg staat op een onderstel met vier geslingerde pootjes. Hoog: 0.73, lang: 0.85, breed: 0.43. *18e eeuw.*
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Mandewieg, met wiegedek van lichtblauw, gebloemd zijdamast met band- en koordoplegsels in wit. Het wiegedek behoort evenwel, naar de snit uitwijst, oorspronkelijk niet bij deze wieg. Hoog: 0.765, lang: 0.85, breed: 0.43. ± 1700. 146

BANKEN

147 **Bank van eikenhout** met beweegbare leuning. Het meubel bestaat uit een kist-vorming onderstel, waarvan de smalle schotten als wangen doorgaan. Op de hoogte der zitting loopt een geprofileerde lijst om het geheel heen. Het meubel is geheel vergaard. Aan de lange zijden zijn drie paneelen, die de gewone briefversiering met hartvormige uitgronding vertoonen. De stijlen en regels hebben gedeeltelijk diepe gothische profileering. De platte armleggers boven op de wangen steken buitenwaarts over. Op een afschuining der hoekstijlen, aan den binnenkant, rust de leuning die om een spil in den middelstijl der wangen draait. De leuning zelve heeft twee geholde stijlen en een over de breedte der armleggers heen uitstekenden regel. De binnenkanten der leuningstijlen en vier zijden van den regel zijn gothisch geprofileerd. Het onderstel, dat als bergplaats is ingericht, heeft een deksel aan twee staarthengsels. Het sleutelgat bevindt zich in het voorbord. In het voorbord ontbreekt op één, nochtans oud paneel de briefversiering. De onderdorpels, zijn gebliljonneerd. *Vernieuwd:* Deelen der leuningregels, de spillen en klossen, deelen van de geprofileerde lijst om de zitting en onderaan de hoekstijlen, benevens een strookje aan de klep. Eikenhout. Hoog: 0.74, lang: 0.785, breed: 0.48. *Einde der 15e of eerste jaren der 16e eeuw.*
Geschenk van den Heer H. Smits.

148 **Bank van eikenhout,** op zes pooten. De pooten hebben gestrekt-vaasvormige geledingen. De huizen zijn gecanneleerd; steunstukken aan het zitraam. De bovenregels zijn uitgegrond en onder de zitting met ojief-vormig geprofileerde blokjes versierd. Voetregels met dwarssport versterken het verband. Hoog: 0.52, lang: 2.30, breed: 0.295. Noord-Nederlandsch werk. *Begin der 17e eeuw.*
Vgl. een dergelijke bank in het Raadhuis te Middelburg, gedat. 1617.

Beddebankje van eikenhout. Slanke vaas-pootjes met boog-stellingen dragen het blad. De huizen vertoonen ingetrokken ebben cannelures in het front; aan de zijkanten werkelijke cannelures. De bovenregel heeft, binnen uitgrondingen, vlechtband-versiering en kerfsnee. Als hoekvullingen der bogen dienen rozetten, de boogjes vertoonen tandlijsten. Gezwart eiken plaatjes dienen als abacus en basis voor de vaas-vormige balusters. De voetregel is smaller, doch overigens behandeld als de zitregels. Aan de zijkanten staan gestrekte, getande bogen van ééne spanning. Het blad is aan drie zijden geprofileerd. Hoog: 0.48, lang: 0.80, diep: 0.32. Noord-Nederlandsch werk. *1e Helft der 17e eeuw.* 149

Beddebankje van eikenhout, geheel beschilderd. De boven-regel is voorzien van bogen met geholde tandlijsten; als hoekvullingen dienen vlakke rozetten. Op de huizen der pooten zijn tulpen geschilderd, terwijl op den voorregel boven een hertenjacht is voorgesteld. De zijkanten zijn gemarmerd. De vaas-pootjes zijn rood en zwart. Hoog: 0.45, breed: 0.83, diep: 0.31. Vermoedelijk uit de Zaan-streek. *Midden der 17e eeuw.* 150

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Wandbank van eikenhout. De zitting rust op drie grof gestoken consoles die in leeuwenklauwen eindigen. Hoog: 0.51, lang: 1.02, breed: 0.28. *1e Helft der 17e eeuw.* 151

Vgl. dergelijke banken in de Archiefkamer van het Raadhuis te Leiden.

Bank op zes baluster-pooten van notenhout. De vierkante balusters, die zeer fijn gevormd zijn dragen een versiering van gestoken Lodewijk XIV-ornamenten, evenals de profielen van de bovenregels. De wangen vertoonen aan den bui- 152

tenkant snijwerk van zwaarder vormen en hebben vermoedelijk niet bij het meubel behoord. Binnen Lodewijk XIV-omranding vindt men op die wangen de initialen: C.H. onder een keurvorsten-hoed. De rietbespanning is van later datum. Hoog: 0.37, lang: 1.70, breed: 0.615. Fransch werk. *Omstreeks 1700.*

153 **Gangbank van notenhout,** met rijk gestoken wangen en leuning. Het ornament bestaat uit Lodewijk XIV-voluten, acanthus-bladen en een middelstuk, waarin een wapen met helm en sieraad. Het doorsneden schild vertoont in het bovenveld rechts: drie naar rechts gewende Mooren-koppen met banden; links: een druiventros met wijnblad. In de onderhelft: water. Als helmsieraad dient een Moor ten halven lijve, met pijl in de hand. Hoog: 1.05, lang: 1.35, diep: 0.375. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.*

154 **Canapé van eikenhout,** op acht geschulpte bokspooten. De pooten zijn verbonden door een gegolfd kruis. De zitting, de rugleuning met vooruitstekende wangen en de armleggers zijn overtrokken met een tapisserie in kleuren, voorstellende ruikers en losse papegaai-tulpen, omlijst door een ornament in den stijl van Lodewijk XIV. De buitenkanten der wangen zijn met groen Utrechtsch fluweel bekleed. Hoog: 1.35, breed: 1.66, diep: 0.475. Noord-Nederlandsch of Vlaamsch werk. *Midden der 18e eeuw.*

STOELEN

155 **Armstoel van eikenhout,** afkomstig uit de voormalige sacristie der hervormde kerk te Naaldwijk. Het geheel gesloten ondergedeelte is als bergplaats ingericht. Het meubel is geheel vergaard. De rug bestaat uit een ongeprofileerd raam met vier paneelen. De kruisvergaring is geprofileerd tot aan het buitenraam. De paneelen dragen dwars-uitgegronde briefvullingen. De wangen der armleggers vertoonen binnen en buiten dezelfde versiering. Als zitting dient een met twee scharnieren bevestigde klep, die door middel van een sleutel (sleutelgat in het vóórbord) kan worden afgesloten. Het voorpand van den stoel heeft twee briefpaneelen. De armleggers zelf zijn aan de uiteinden gothisch geprofileerd. De koppen der doorloopende achterstijlen zijn behandeld als schilddragende leeuwen. *Achterkant:* van achteren is het raamkruis zonder eenige profileering. De dichting van de zitkist bestaat daar uit twee primitief geploegde breedten en is vrijwel ruw gelaten. De zijkanten van de zitkist vertoonen geenerlei versiering. Bij de meeste briefpaneelen zijn de scherpe ruggen aan de punten losgestoken. *Vernieuwd:* De onderste einden der doorgaande achterstijlen. De onderste punten der voorstijlen ontbreken, zoodat 't meubel van voren niet meer vrijstaat, maar geheel op den grond rust. De bodem der zitkist ontbreekt. Hoog: 1.43, armleggers: 0.91, zitting: 0.53. diep: 0.45, breed van voren: 0.61, breed van achteren: 0.475. Geen sporen van oude kleur. In lateren tijd geheel geverfd en thans afgeloogd. *2e Helft der 15e eeuw.*

156 **Armstoel van eikenhout,** (z.g. caquetoire). De zitting heeft den vorm van een halven onregelmatigen achthoek en wordt gedragen door zes pooten, waarvan de voorste en middelste de armleggers dragen, terwijl de rug tusschen de vierkante achterstijlen, uit een langwerpig paneel bestaat.

De spiegel van dit paneel ligt dieper en wordt door een profiel omlijst. Een half-ronde, in voluten eindigende bekroning, aan één stuk met den bovenregel van het leuningraam, sluit dit paneel af. De vier voorste kolomstijlen bestaan uit: *a.* konische schachten, aan voet en hals met ringen versierd en gesteld op vlakke basis; *b.* de huizen aan het raam, *c.* de armleggerstut, die een gecanneleerden schacht heeft en een Toscaansch kapiteel draagt. Het zitraam heeft uitgegronde zijregels en van onderen een geschulpten rand. De middelste stijlen zijn aan hun onderste huizen volgens den grondvorm van den stoel afgeschuind; de stomphoekig gebroken armleggers zijn vlak en uit één breedte gezaagd. De zes pooten worden onderaan door geprofileerde regels verbonden. De spiegel van den rug, de uitgrondingen van het raam en de kop zijn versierd met inlegwerk (driebiezen van palisander en beuken) in rechtlijnig figuur. *Vernieuwd:* 1. Enkele deelen onder de gespleten zitting. 2. De profielen en één regel van het voetraam. 3. De intarsia, waar op verscheiden plaatsen de oorspronkelijke biezen zijn vervangen door eikenhout, in den vereischten toon gebijtst. Hoog: 1.15, armlegger: 0.72, zitting: 0.58, breed: 0.443. *1e Helft der 16e eeuw.*

Stoeltje van notenhout, (Sgabello). De *zitting*, die op een *voor-* en *achterbord* rust, is voorzien van een smalle, bovenwaarts zich verbreedende leuning (raam en paneel), waarvan de stijlen, onder de zitting dóór, tegen den rug van het onderstel zijn bevestigd. Aan den voorkant van de stijlen en aan den kop van den rug zijn symmetrische cartouches en gerekte voluten, schub-lijsten en rozetten aangebracht; alles in vlak steekwerk. Onder de zitting zijn vóór- en achterpand, door breede regels verbonden, terwijl een geprofileerd lijstje dit zitraam van 157

het onderstel scheidt. Tusschen vóór- en achterbord is een sport. Hoog rug: 1.09, hoog zitt.: 0.55, hoog z. áchterkant: 0 57, breed: 0.28, diep: 0.36. Italiaansch werk; Toscane. *Midden der 16e eeuw.*

158 **Armstoel van notenhout.** De *voorstijlen* zijn geheel gedraaid, de *achterstijlen* tot aan het zitvlak eveneens, daarboven zijn zij vierkant van doorsnede. De zitting is trapeziumvormig. De platte *armleggers* zijn geschulpt en eindigen in voluten; aan de binnenzijde zijn zij gebiljonneerd, buiten: van een papegaaibek-profiel voorzien. Op de hoogte der armleggers is een uitgegronde rugsport De *pooten* zijn onderaan, door rechthoekige sporten verbonden. De gedraaide geledingen der pooten zijn slank vaas-vormig en versierd door kerven. De rug wordt bekroond door een los opgezette gestoken versiering (gebroken fronton). Daarop ziet men toegewende, in voluten eindigende acanthusbladen, waaruit terweerszij peulvruchten spruiten. In 't midden is aan een lint een wapenschild opgehangen. De einden van het lint zijn onderaan symmetrisch gekruld en loopen uit in kwasten. Het schild vertoont: een handboog, begeleid door twee zespuntige sterren en twee kruisen. Het middelstuk van den kop is afgebroken. *Vernieuwd:* De eiken vóórsport; waarschijnlijk: de eiken zitting; de versterking van den rug, één geleding aan den linker vóórpoot. De achterkant van de kopversiering is hersteld; een stuk mahoniehout is in de voluut van den rechter armlegger gezet. Hoog: 1.28, armlegger: 0.77, zitting: 0.47, diep: 0.405, breed: 0.515. *2e Helft der 16e eeuw.*

159 **Armstoel van eikenhout met overhuiving.** De huif bestaat uit vijf door smalle regels gescheiden paneelen, waarop

een polygoon dak rust, dat aan den voorkant door een fronton wordt afgesloten. Het fronton is van onderen voorzien van een vlakken boog met twee saters als console-figuren. Het breede veld vertoont een cherub-kop binnen rolwerk-ornament, waarin ringen aan krammen opmerkelijk zijn; in de hoekvullingen: acanthusblad. De armleggers zijn voluut-vormig; boven en op zij versierd met sleufband. De zitting bestaat uit gespannen singels; daarop ligt het losse kussen. De voorkant, onderaan, vertoont een paneel met geprofileerde lijsten. De spiegel van het paneel ligt lager dan de bossing. Alle stijlen zijn aan den buitenkant gecanneleerd. Volgens overlevering heeft Prins Willem I dezen stoel gebruikt bij zijn bezoek aan den burgemeester van Amsterdam Dirck Jansz. de Graeff **(1578)**. *Beschadigd:* De buitenlijst van de kap mist een regel; de linker bossing van het voorpaneel ontbreekt. Het voorpaneel is als deurtje behandeld en draait op een speun. Hoog: 1,625, hoog z.: 0,375, breed z.: 0.635, diep: 0.56. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 16e eeuw.*

Overhuifde armstoel van eikenhout. De rug bestaat uit 160
vijf paneelen, gescheiden door smalle regels. Zij dragen een veelhoekig dak, dat aan den voorkant door een fronton wordt afgesloten. Het fronton is versierd met vlechtband en ruitjessteek. Onder de zitting, loopen paneelen en regels door, zoodat de ruimte daar als bergplaats dienst kan doen. Zooals de stoel thans is, zou er evenwel geen toegang tot het *zitting-kastje* zijn. Het voorpaneel was echter, naar de toestand binnenin duidelijk uitwijst, oorspronkelijk als draaiend deurtje ingericht. Dit blijkt nog uit de gaten voor de speun, waarop het deurtje draaide, en uit de bek voor den wervel; de gaten voor het slot, die aan den buitenkant zichtbaar zouden zijn, zijn thans

beplakt met lijstjes van vlechtband (kerfsnee). Ook de lijst van het paneel is, evenals het kussen, geheel modern en over het oude deurtje heengeplakt. De voorzijde van de kapstijlen, de zitting, de voetlijst, die thans alle hetzelfde vlechtband in kerfsnee dragen, zijn eveneens eerst in nieuweren tijd versierd en waren oorspronkelijk waarschijnlijk glad. De strooken op de voorzijde der kapstijlen schijnen echter gedeeltelijk van een ander oud meubel afkomstig te zijn. Of de zitting oorspronkelijk van hout was, is, in vergelijking met No. 159, de vráág. In elk geval is de tegenwoordige zitting, die ook aan de onderzijde met hetzelfde ornament versierd is (een „rouwwerk''), nieuw. Opmerkelijk is het verschil van karakter in het oude vlechtband van het fronton en het latere, dat zonder voorafgaande constructie in 't wilde gestoken is. *Vernieuwd:* Het kerfsnee-ornament, de voetregels en het vóórpaneel, zie boven. Hoog: 1.63, zitting: 0.37, armleggers: 0.59, breed: 0.525, diep: 0,50. De bodem ontbreekt. *Midden der 16e eeuw.*

Kolom-pooten. 161 **Armstoel van notenhout,** bekleed met blauw gewaterd linnen. De korte pooten hebben *kolomvorm.* De platte vóórmiddelsport is onversierd. I-Kruis, met uitgrondingen opzij. De armlegger-stutten zijn vaas-vormig; de armleggers eindigen aan den kop in huizen met afgeschuinde hoeken. Aan den voorkant dier armlegger-koppen zijn rozetten gedraaid. Het „centergat'' van de draaibank is met een knopje gedicht. De doorgaande achterstijlen zijn boven de zitting achthoekig van doorsnee en mede omkleed met den rug. Sporen van de oude spijkering, aan de aan-aanhechtingsplaats van de armleggers, doen vermoeden, dat de oude bekleeding verder benedenwaarts doorgetrokken was. De kleine koperen nageltjes zijn modern. *Beschadigd:*

de ondereinden der pooten. Volgens overlevering werd deze stoel door Johan van Oldenbarnevelt in de gevangenis gebruikt. Hoog r.: 0.85, hoog a. l.: 0.585, hoog z.: 0.47, breed: 0.52, diep: 0.40. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste kwart der 17e eeuw.*

Kantoorstoel van beukenhout, bekleed met rundsleer. 162
De rug is vierkant; de pooten zijn *kolom-vormig*, in twee geledingen. Het kruis is I-vormig, de middelsporten zijn vierkant. De zitting is nieuw opgespijkerd. Het leer van den rug hangt, onder het raam van het rugbord, tot op de zitting af. De oude sporten vertoonen de moeten van spijkers en schijnen ook eens gediend te hebben tot bevestiging van tochtschotten. Volgens traditie zou deze stoel door Joost van den Vondel gebruikt zijn aan de Bank van Leening. Afkomstig van de Bank van Leening te Amsterdam. De achterpooten zeer sterk beschadigd. Hoog r.: 1.28, hoog z.: 0.82, breed z.: 0.50, diep: 0.40. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Stoel van palisanderhout, bekleed met kalfsleer. De 163
slanke *kolompooten* hebben van onderen een verband van vier, diep uitgegronde sporten. De achterstijlen worden bekroond door afzonderlijk gestoken leeuwen als schildhouders, op voetstukken in den vorm van het Jonisch kapiteel. De zitregels zijn uitgegrond, met fijne profielen, doch thans onzichtbaar, daar de moderne leerbekleeding van de zitting verkeerdelijk over de regels is heen genageld. Oorspronkelijk was die bekleeding waarschijnlijk platter en wellicht op een plank als onderlaag aangebracht, als bij Nos. 164 en 165. De geprofileerde zitregels zijn zeer dun en op steviger noten regels gelijmd. De

nagels der zitting zijn modern. De rug heeft slechts enkele nieuwe nagels. Hoog r.: 1.055, hoog z.: 0.52, breed: 0.45, diep: 0.38. Noord-Nederl. werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

164 **Stoel van notenhout,** bekleed met rundsleer. De stoel heeft *kolompooten*, vier rechthoekige sporten en kleine koperen nageltjes, die vroeger verguld waren. De achterkant van den rug vertoont een vurenhouten onderlaag. De achterstijlen zijn, tusschen zitting en leuning, met leeren hoezen omkleed. Hoog r.: 0 965, hoog z.: 0.53, breed: 0.535, diep: 0.39. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

165 **Stoel van notenhout, op kolompooten,** thans bekleed met gefigureerd blauw trijp. De gladde sporten zijn rechthoekig van doorsnee. (Volgens moeten van de wip-snaar en ongelijkheden van den omtrek, zijn de *kolompooten* op een wipbank gedraaid). De achterstijlen, tusschen zitting en rug, zijn met hoezen omkleed. Het rugbord vertoont een vurenhouten onderlaag. Aan den voorkant ziet men thans het geciseleerde, blauwe trijp, met een groot patroon van kronen en bloemen, op een vulling van stroo. Ook de zitting is zóó bekleed; de franje is *nieuw*, evenals de achtersport en het riempje, waarmede de zitting van achteren en de rugbekleeding zijn afgezet. Het hout is thans donkerrood gekleurd. Zeer flauwe helling. Hoog r.: 0.95, hoog z.: 0.51, breed: 0.53, diep: 0.40. Noord-Nederlandsch werk. Vgl. No. 164. *Eerste helft der 17e eeuw.*

166 **Stoel van notenhout, op kolompooten**; bekleed met kalfsleer. De *kolompooten* met basis en Toscaansch kapiteel, hebben huizen, waarin de uitgegronde bovenregels vergaard zijn. De bekleeding is aan den voorkant nieuw

opgespijkerd. Het leer is evenwel oud. De achterstijlen, onder het leuningbord, zijn omkleed. De rug is over een raam gespannen en vertoont aan den voorkant een versiering van nagels, die op de vier hoekpunten rozet-vormig geplaatst zijn. De gevulde zitting heeft oude singels. Hoog r.: 0.91, hoog z.: 0.505, breed: 0.57. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Armstoel van notenhout, bekleed met rood trijp; pooten en achterstijlen met gedrongen *huizen* en *geledingen*. De sporten zijn rechthoekig van doorsnee, de middelste uitgegrond, de onderste zijn symmetrisch geschulpt. De breede, platte armleggers, hebben onversierde voluten aan de koppen; licht gehold. De *rug* is zeer laag; het rugbord is vlak gevuld en aan den achterkant met rood leer bekleed. De koperen nagels (2 c.M. middellijn) staan op regelmatigen afstand aan de voorzijde; aan de zijkanten zijn kleinere nagels; de achterstijlen eindigen in cherubkopjes. *Nieuw:* de bekleeding, de platte armleggers. Het, overigens zeer gave, hout is verder geheel oorspronkelijk, doch niet zeer fijn afgewerkt. Sporen van de handzaag zijn overal zichtbaar. Vgl. de Nos. 168 en 169. Hoog r.: 0.865, hoog a. l.: 0.725, hoog z.: 0.527, breed: 0.527, diep: 0.41. Noord-Nederlandsch of Vlaamsch werk. *Eerste kwart der 17e eeuw.* 167 **Huis en geleding.**

Stoel van notenhout, met lage leuning; bekleed met modern rood trijp. De pooten vertoonen gedrongen *huizen en geledingen*. De acht rechthoekige middelsporten zijn uitgegrond, de ondersporten zijn accolade-vormig geschulpt. Het smalle rugbord, waarvan de onderregel vlak boven de zitting is aangebracht, is bekleed met rood trijp en gevoerd met rood juchtleer, waartusschen eenige vulling. 168

De zitting is gevuld en nieuw met zaklinnen gevoerd. De vrije eindigingen der achterstijlen zijn als cherubs behandeld. De koperen nagels zijn op zij klein, aan den voorkant groot. Behoort bij no. 167. In het rugbord ontbreken 4 nagels. Hoog r.: 0.835. hoog z.: 0.54, breed: 0.47, diep: 0.345. Vlaamsch of Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

169 **Stoel van notenhout,** met lage leuning, bekleed met modern rood trijp, waarbij, evenals bij Nos. 167, 168, de oude nagels gebruikt zijn. De achterstijlen eindigen in cherubkoppen. Geheel behandeld als vorig nummer. *Nieuw:* enkele kanten der pooten. Hoog r.: 0.825, hoog z.: 0.525, breed z.: 0.475, diep: 0.345. *Eerste helft der 17e eeuw.*

170 **Armstoel van eikenhout,** bekleed met leer. De pooten en achterstijlen zijn vierkant; verbonden door twee platte zij-sporten. Het zitraam, de voorsporten en de voorpooten zijn versierd met vlak gestoken ornament. De armleggerstutten zijn gerekt-urnvormig. De armleggers hellen naar voren en zijn licht gehold. De rug is van gedubbeld leer, op bordpapier. De zitting is vlak gevuld, op een plank als onderlaag. De kleine nageltjes zijn nieuw, terwijl de groote nagels van den rug (middellijn 2 c.M.) oud zijn. Aan den zijkant van den rug is het leer met kleine, aan den kop *rozet-vormig versierde*, (klokgieters)nagels opgespannen. Een van de ruggesporten ligt achter de bekleeding. Het leer van den rug draagt vier ruit-vormige stempels (waarschijnlijk boekbinder-stempels), waarin een teekening van moresken. De middelste stempel had een eenigszins afwijkend patroon, met een klimmende leeuw; thans zeer uitgesleten. Het steekwerk aan den stoel bestaat uit: vlakke lijsten van S-voluten, cirkelpalmetten, vlechtban

den, rozetten, geholde tandlijsten en sleufband-patroon. *Beschadigd:* De nagels aan de voorzijde, voorts: de onderste einden der pooten. Het leer van den rug is gescheurd. De onder-achtersport ontbreekt thans. Twee gaten voor pennen in de koppen der achterstijlen, doen vermoeden, dat hier vroeger bekroningen (leeuwen?) waren aangebracht. Hoog r.: 1.06, hoog a. l.: 0.715, hoog z.: 0.48, breed: 0.54, diep: 0.595. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste kwart der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Armstoel van notenhout, met moderne bekleeding van 171
groen trijp. De pooten hebben gedrongen *huizen en geledingen.* De middelsport heeft een uitgronding, vlechtbanden en van onderen een geholde tandlijst. De ondersporten zijn accolade-vormig geschulpt. De armleggers, op de doorgaande voorstijlen rustend, zijn iets gehold en eindigen aan den kop in voluten met vlak gestoken acanthusblad en rozetten op zij. Het rugbord heeft vroeger blijkbaar een middelsport gehad, althans de bek in het raam is daarvoor aanwezig. De oorspronkelijke bekleeding had, naar de spijker-moeten bewijzen, lippen op de achterstijlen. Latere spijker-moeten, thans gestopt, bevinden zich op zij van den rechter achterstijl. Hoog r.: 1.16, hoog a. l.: 0.77, hoog z.: 0.49, breed: 0.51. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste kwart der 17e eeuw.*

Armstoel van palisanderhout, bekleed met rood katoen. 172
De pooten bestaan uit gedrongen *huizen en geledingen.* De sporten zijn symmetrisch geschulpt, de vier platte middelsporten vertoonen opengewerkt rolwerk. De stoel is nieuw gesingeld en van springveeren voorzien; het kussen is gedeeltelijk doorgestikt. De nagels zijn afwisselend groot

en klein, doch modern (bolle nagels). De armleggers zijn flauw gehold, met rozetten op zij van de koppen. De achterstijlen eindigen in leeuwenmaskers. De leeuwen dragen ringen in den muil. Tusschen rug en zitting heeft men, vermoedelijk tegen den tocht, een schot van bordpapier aangebracht. *Beschadigingen:* afgestooten stukjes aan de achtersport. De bekleeding is vermoedelijk 18e eeuwsch. Hoog r.: 1.255, hoog a. l.: 0.705, hoog z.: 0.425, Breed: 0.51, diep: 0.42. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

173*a* **Armstoel van notenhout,** bekleed met oud groen saai; de voorpooten vertoonen *huis en geleding.* De bovenste voor- en achtersport en de linker zijsport vertoonen geholde tandlijsten aan den onderkant. De voor- en achtersporten onderaan zijn accoladevormig geschulpt. De armleggers zijn iets gehold en plat. *Vernieuwd:* verscheiden sporten en de rechter voorpoot van onderen, benevens de voluutkop van den linker armlegger. Hierbij behoort een dergelijk stuk, zie No. 173*b*. Hoog r.: 1.25, hoog a. l.: 0.885, hoog z.: 0.685, breed z.: 0.56, diep: 0.44. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

173*b* **Dito armstoel van notenhout,** bekleed met groen saai.

174 **Stoel van palisanderhout,** bekleed met groen laken, waarop een versiering van oranjekoord is aangebracht. De pooten zijn slank *(huis en geleding).* De acht middelsporten hebben uitgrondingen, de ondersporten gestrekte accolade-vormige schulping. De achterstijlen eindigen in leeuwenkoppen met ringen in den muil. De zitting is vlak gevuld, op een plank

als onderlaag. Het laken is afgezet met een lézarde van goudgeel en zwart, waaraan thans slechts op enkele plaatsen de franje bewaard bleef. (De beste overblijfsels van de franje bevinden zich aan den achterkant rechts). De franje is met oude koperen nageltjes bevestigd; tot saamhechting der lézarde-einden dient een kleine bronzen rozetplatkop (Vergelijk No. 170) aan den achtersten zitregel. Rug en zitting zijn in 't zicht genageld met afwisselend groote en kleine koperen nagels. De rugbekleeding was met bordpapier onderlegd en van achter met leer overtrokken (thans nog strooken langs de kanten van het ruggeraam zichtbaar). De teekening van het opgenaaide oranjekoord bestaat uit een middelfiguur van kruis-vormig geplaatste acanthusbladen, palmetten en voluten om een wapenschild, waarin een St. Catharina-rad (of molenrad). De hoeken zijn gevuld met voluten en rozetten. De onderkant van den rug vertoont resten van franje evenals de zitting. Ook op de zitting is een middelfiguur om een wapenschild aangebracht. De bekleeding is in puntige lipjes op de achterstijlen genageld. De voetklossen zijn

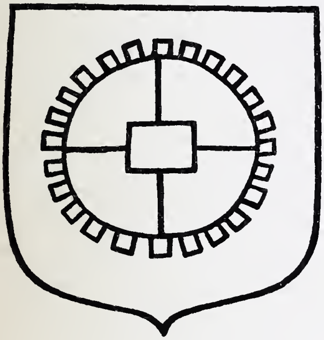

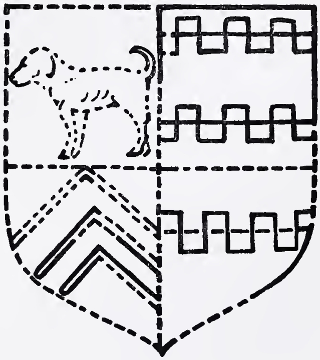

omgekeerd-trechter-vormig en bijzonder slank. De rug heeft een zeer flauwe helling. *Beschadigingen:* De helft van één der voetklossen ontbreekt. Hoog r.: 1.035, hoog z.: 0.51, breed: 0.425, diep: 0.34, breedte der huizen: 0.055. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

175 **Stoel van kerse- of pruimehout,** bekleed met goudgeel fluweel. De pooten zijn tamelijk zwaar *(huis en geleding).* De vóór-middelsport is uitgegrond, de ondersport is accolade-vormig geschulpt. De achterstijlen zijn aan het boveneinde met cherub-koppen versierd. De bekleeding is er later op gebracht, waarbij oude nagels zijn gebruikt. De ondersporten en voetklossen zijn *vernieuwd.* Hoog r.: 1.10, hoog z.: 0.555, breed: 0.47, diep: 0.34. Noord-Nederl. werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap

Geslingerde en getorste pooten.

176 **Armstoel van palisanderhout.** De pooten zijn *getorst* en zijdelings afgeplat evenals de ondersporten. De armleggers, die op de doorgaande voorstijlen rusten, zijn licht gehold en eindigen in voluten. De plaats voor de hand vertoont gestoken ornament, bestaande uit een visch-lichaam uitloopend in de bovenkaak van een leeuw, gedekt door een lang acanthusblad. De zijkanten der armleggers vertoonen eenvoudig schulpornament. Zitting en rug zijn bekleed met gevoerd, aan den rug gedubbeld, rundsleer. De zitting heeft nog de oude singels en de vulling van koehaar. De achterstijlen zijn bekroond met afzonderlijk gestoken leeuwen als schilddragers, van palisanderhout (toegewend). De bovendorpel van het rugraam draagt een bekroning met geschulpten omtrek, waarin eenige symmetrische acanthusranken op gezanden grond. Tusschen de ranken verschijnen ter weerszijde: maïsvruchten en pikkende duiven. In

het midden was een cherub aangebracht, waarvan het masker thans ontbreekt. Het leer van de zitting is in smalle, uitgesneden strookjes om de áchter- en vóórstijlen heengespijkerd. Aan den rug zijn op zij kleine, van voren afwisselend groote en kleine koperen nagels bewaard (verscheiden nagels vertoonen sporen van verguldіng). Op den voorkant der achterstijlen vormen de groote en kleine nagels een rozet-versiering. Het zitraam is trapeziumvormig. *Beschadigd:* de rechter armlegger, waaraan de voluut ontbreekt. Hoog r.: 1.53, hoog z.: 0.60, breed z.: 0.455, diep z.: 0.415. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste derde der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Armstoel van notenhout, met bekleeding van geel fluweel. 177
De pooten en ondersporten zijn *geslingerd*, de achterstijlen tusschen zitting en rug omhoesd; de armleggers zijn iets gehold en plat, met spiraal-vormig uitgestoken koppen. Op de achterstijlen zijn twee palisander-houten leeuwen gezet, die ieder een ruit-vormig wapenschild houden. Het schild: doorsneden; boven: een boom; onder: een naar rechts gewende, loopende zwaan. (Daar de leeuwen in plaats van toegewend te zijn, naar denzelfden kant zien is het niet waarschijnlijk, dat zij beide oorspronkelijk tot den stoel behoorden. De sporten vertoonen een ovalen slinger. De nagels zijn voor het grootste deel nieuw. Hoog: 1.17, hoog a. l.: 0.815, hoog z.: 0.545, breed: 0.555, diep: 0.42. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Armstoel van notenhout, met bekleeding van rood ge- 178
waterd linnen; thans overdekt met losse hoezen, over rug en zitting. De pooten en vier sporten zijn *geslingerd* (met huizen). De armlegger-stutten en ruggestutten zijn omkleed

en afgerond, evenals de rechte armleggers. De armleggers dragen nog de oude bekleeding van olijfgroen en geelbruin gestreept trijp. De rug is bekleed over een inlegblad van bordpapier, doch schijnt vroeger op een plank gevuld en bekleed geweest te zijn, daar de sponning nog zichtbaar is. De thans over den stoel gehangen hoezen behoorden in ieder geval tot een dergelijk meubel. Zij vertoonen in Bordeaux-rood trijp, op witten geschoren grond een teekening van groote acanthusbladen. Beschadigd: de achterste raamregel, die op twee plaatsen gebroken is. Sporten gebarsten. Eén voetklos is door thans weer verwijderde rollen, die men er later onder had gebracht, gespleten. Hoog r.: 0.95, hoog a. l.: 0.61, hoog z.: 0.44, breed: 0.53, diep: 0.42. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

179 **Armstoel van palisanderhout,** bekleed met groen saai. De pooten en acht sporten zijn *geslingerd* De armleggers zijn plat en iets gehold, de koppen zijn met cherubs en palmtakken aan de zijkanten versierd. Wegens de hoogte vermoedelijk een kantoorstoel. Hoog r.: 1.33, hoog a. l.: 0.955, hoog z.: 0.695, breed z.: 0.585, diep: 0.42. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

180 **Stoel van notenhout,** met *geslingerde* pooten en vier ovaal geslingerde sporten. Bekleed met olijfgroen, klein *gebeeld* trijp. De achterstijlen, tusschen zitting en rug, zijn mede bekleed en werden bekroond door twee losse gestoken leeuwtjes, zonder basement (één daarvan werd in 1904 gestolen). De singels zijn oud. *Vernieuwd:* De achterste voetklos, links; de bekleeding is er later op gebracht. Hoog r.: 1.01, hoog z.; 0.56, breed: 0.495, diep: 0.385. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Stoel van pruimehout, bekleed met rundsleer. De pooten en sporten zijn *geslingerd;* als bekleeding dient nog het oude rundsleer. De zitting heeft nog oude vulling en singels. De rug is gedubbeld en over een glad raam gespijkerd. De achterstijlen, tusschen zitting en rug, zijn omhoesd. De nagels vertoonen geen sporen van verguld, doch schijnen oud. *Vernieuwd:* de voetklossen. Hoog: 0.92, hoog z.: 0.535, breed: 0.455, diep: 0.35. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.* 181

Stoel van palisanderhout, met *geslingerde* pooten (huizen). 182 De smal geslingerde sporten zijn uitsluitend met de hand bewerkt; niet op de draaibank. De achterstijlen onder den rug en de rug zelf zijn met groen saai bekleed, evenals de zitting. Hoog: 0.965, hoog z.: 0.55, breed: 0.495, diep: 0.38. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.* Bekleeding uit lateren tijd.

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap

Dergelijke stoel van notenhout. Dit exemplaar vertoont 183 eveneens *geslingerde,* doch geen zijdelings platgedrukte sporten en is waarschijnlijk geheel op de draaibank bewerkt. Hoog r.: 0.97, hoog z.· 0.55, breed; 0.50, diep: 0.39. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Stoel van notenhout (gelakt), bekleed met halfvergaan 184 Gobelin-weefsel. De zitting is met een oude, in lateren tijd onhandig bijgewerkte, tapisserie overtrokken. De pooten en het I-vormig kruis zijn *geslingerd,* de hooge vóórsport is plat. De achterstijlen, tusschen zitting en rug, zijn omhoesd met gobelin. De rug is gevuld op een met leer overtrokken bord. De bekleeding is met een strookje leer afgezet. De franje aan rug en zitting is nieuw. Op de hoogte der zitting

zijn smalle strookjes trijp om de achterstijlen genageld. Het, wellicht voor den rug op maat vervaardigd, weefsel heeft een patroon van tulpen en rozen op zwarten grond. Zie No. 187. Het middelstuk van de zitting-tapisserie is een fragment van een grooter geheel, waarin nog zichtbaar zijn: een boom met oranjeappels, bloemen en een papegaai, die in zijn snavel een ring met medaillon draagt, waarop een naamcijfer en het jaartal 1717. *Vernieuwd:* de achterzijde van de leuning, de zitting en het stopsel van de rugbekleeding. Hoog: 0.96, hoog z.: 0.53, breed z.: 0.52, diep: 0.384. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

185 **Zes stoelen van notenhout,** met oude bekleeding van zwart fluweel en opnaaisels van tapisserie. De pooten, voorsporten en ⌶-vormige kruizen zijn *geslingerd.* De kleuren der tapisserie-versiering, die als hoek- en middelstukken op de ruggen is gehecht, zijn: groen, zalmkleur, leverkleur en blauw. De bekleeding is er in lateren tijd opnieuw op gebracht. De voering der ruggen is geel damast. De singels zijn oud. Hoog r.: 1.15, hoog z.: 0.48, breed; 0.55, diep; 0.42. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

186 **Drie stoelen van notenhout,** bekleed met oud trijp, (patroon van rood en groene granaten op grond van geschoren pool). De pooten en het ⌶-vormig kruis zijn *geslingerd.* De franje is oud; als bijzonderheid vertoont zij kleine opstaande kwastjes boven het franjehoofd. Hoog r.: 1.085, hoog z.: 0.52, breed z.: 0.525, diep: 0.375. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

186*a* **Armstoel van notenhout** met bekleeding van wollen-trijp

(patroon van groote rood- en groene granaten op grond van geschoren pool). De pooten, achterstijlen en het ⌶-vormig kruis zijn *geslingerd*. De armleggers zijn iets gehold, aan achter- en vóórpand met acanthusblad versierd. De franje is zeer gehavend. Van vorige nummers onderscheidt zich de franje door een afwijkende versiering van het franjehoofd (kleine moesjes in rood en geel). Hoog r.: 1.165, hoog a. l.: 0.685, hoog z.: 0.45, breed z.: 0.585, diep: 0.45. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Armstoel van notenhout, bekleed met gobelin. De pooten, 187
de voorsport en het ⌶-kruis zijn *geslingerd*. Het vierkante rugbord en de zitting zijn geheel bekleed met het blijkbaar op maat vervaardigd weefsel. Dit vertoont een patroon van tulpen en rozen op zwarten grond. De achterstijlen, tusschen zitting en rug, zijn omhoesd met tapisseriewerk. De franje is nog uit den tijd van de bekleeding. De achterkant van het rugbord vertoont het onbekleede, oude bordpapier. De armleggers zijn gehold en aan vóór- en achterpand met acanthusblad versierd. De rug heeft eene flauwe helling. Hoog r.: 1.12, hoog a. l.: 0.57, hoog z.: 0.50, breed; 0.53, diep: 0.42. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

Armstoel van notenhout, bekleed met brons-kleurig, ge- 188
bloemd trijp. De pooten en sporten zijn *geslingerd* evenals het ⌶-vormig kruis; tusschen den slinger is een *kraal* gelegd. De huizen zijn met steekwerk versierd. De armleggers dragen, aan achter- en vóórpand, scherp getande acanthusbladen met geschubden middelnerf. De vulling bestaat uit koehaar. De singels zijn oud. Hoog r.: 1.13,

hoog a. l.: 0.715, hoog z.: 0.485, breed z.: 0.56, diep: 0.44. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 17e eeuw.*

189 **Armstoel van notenhout,** bekleed met zwart, geperst trijp (bloemfluweel). De pooten en het I-vormig kruis zijn *geslingerd.* De armleggers zijn iets gehold en aan achter- en vóórpand versierd met smalle acanthus-ranken met golvenden middelnerf. Aan de koppen der armleggers zijn de acanthus-bladen voluutvormig ingerold, op zij zijn rozetten. De achterstijlen vertoonen, tusschen zitting en rug, aan den voorkant een enkelen schijn-slinger. Het patroon der bekleeding bestaat uit symmetrische, verbasterde granaat-motieven en acanthus-bladen. De franje en het franjehoofd zijn zwart, doorwerkt met smalle, gele biezen en versierd door pluksgewijs saamgebonden kwastjes. De rug helt sterk. *Vernieuwd:* de singels en de klos van den linker achterpoot. Hoog r.: 1.16, hoog a. l.: 0.675, hoog z.: 0.46, breed: 0.60, diep z.: 0.48. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

190 **Armstoel van notenhout,** bekleed met zwaar, groen laken (modern). Op den langwerpig-vierkanten rug is een uitgeknipte tapisserie aangebracht. De pooten en het I-vormig kruis zijn *geslingerd.* De armleggers zijn gehold en voorzien van voluutvormigen kop. Het leuningraam is rondom bekleed. Het borduurwerk geeft een voorstelling van een ruiter met amazone, die met hun gevolg ter valkenjacht rijden. *Vernieuwd:* de singels, een deel van het zitraam en het groene laken. Hoog r.: 1.17, hoog a. l.: 0.695, hoog z.: 0.46, breed: 0.52, diep: 0.45. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 17e eeuw.*

191 **Armstoel van donker gebijtst notenhout** met *geslingerde* pooten en sporten, bekleed met grijs-blauwe zijde. De

vóórsport is, in het midden der hoogte van de pooten, in huizen vergaard. Het kruis is ⌶-vormig. De rug bestaat uit een raam, waarvan de bovenregel thans accolade-vormig geschulpt is. De bekleeding is 18d'-eeuwsch (groen-grijze, vroeger wellicht blauwe zijden stof, met strooisel van Oostersche bloemen en granaten in wit). De armleggers zijn flauw gehold, van boven afgerond, van onderen plat; aan achter- en vóórpand zijn zij met acanthusblad versierd en eindigen aan de koppen in voluten. De middelnerf van het acanthusblad is gepareld. De bespanning van den rug is gedoubleerd met ruwe, groen-blauw geverfde linnen stof en hard gevuld met bordpapier en koehaar. De zitting is nieuw genageld en gevuld; (trapezium-vormig). *Vernieuwd:* onder- en bovenregel van het rugraam, thans beide van eikenhout. De rug is vroeger hooger geweest, te oordeelen naar het overblijfsel van het oude pennegat voor den bovenregel, dat thans op den kop van den rechter achterstijl zichtbaar is. *Verder zijn vernieuwd:* de vóór- en achterregels (eikenhout); de versterkingen binnen het zitraam, gedeeltelijk van vuren, gedeeltelijk van eikenhout; de bekleeding en de singels. Vroeger was de bekleeding van den rug, naar de nagelmoeten te oordeelen, om de achterstijlen heengetrokken. Ook de voetklossen zijn nieuw. Hoog r.: 1.075, hoog a. l: 0.665, hoog z.: 0.445, breed: 0.495, diep: 0.435. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

Armstoel van notenhout, bekleed met groen trijp. De 192
rug is van boven flauw rond, overigens langwerpig vierkant en gevuld. Het leuningraam is van iepenhout (latere verandering). Van buiten is het raam met een profiel belijmd, de pooten zijn *geslingerd.* De voorpooten staan op leeuwenklauwen, die bollen omvatten (latere verandering),

De achterpooten staan nog op de oude voetklossen. De armleggers zijn gehold en aan rug- en kop-einden belegd met acanthus-ornament, waarin een geparelde middelnerf. De zitting van groen trijp is afgezet met geweven randen, die, op havanna grond, groene bladranken vertoonen. *Nieuw:* zitting met singels, leuningraam en vóór-voetklossen. Hoog: 1.18, hoog a. l.: 0.685, hoog z.: 0.57, breed: 0.58, diep: 0.49. Noord-Nederlandsch of Vlaamsch werk. *Omstreeks 1700.*

193 **Armstoel van notenhout,** nieuw bekleed met oud, blauw zij-damast. De pooten en achterstijlen zijn *geslingerd.* De huizen zijn met bladwerk versierd. Het kruis is I-vormig. Het langwerpige rugbord is in een raam gevat dat uit *Lodewijk XIV-voluten* bestaat. Dit raam vertoont, evenals de overeenkomstig behandelde bekroning, vlechtbanden, acanthuskrullen en bundelsgewijs gelede guirlandes. De middelste bekroning bestaat uit een naakten Genius, die twee schilden vasthoudt. De singels zijn modern; de rolletjes zijn later aangebracht. Hoog r.: 1.53, hoog a. l.: 0.72, hoog z.: 0,525; breed z.: 0.56, diep: 0.45. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 17e eeuw.*

194 **Armstoel van notenhout,** met gedeeltelijk *getorste,* gedeeltelijk *geslingerde* pooten en achterstijlen; I-vormig kruis. *Bespannen met riet.* De platte vóórsport, het leuningraam en de armleggers zijn met acanthus-ornament versierd. Het zitraam draagt lauwerslingers. In vóórsport en bekroning staan twee amoretten, die een *drietandige kroon* dragen. Hoog r.: 1.24, hoog a. l.: 0.75, hoog z.: 0.47, breed z.: 0.53, diep z.: 0.39. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Armstoel van notenhout, met *geslingerde* pooten en achter- 195
stijlen, I-vormig kruis en hoogen achtersport. *Bespannen met riet.* De platte vóórsport en het raam van den rug zijn opengewerkt tot acanthus-krullen, terwijl in het midden vooraan en in de bekroning een *koningskroon* voorkomt. In het zitraam is boven en opzij een doorloopende band van ruitvlechtingen gegrift (vermoedelijk later). De geholde armleggers zijn aan kop- en rugeind met acanthusbladen versierd. Achter op de leuning staat: No. 77. Hoog: 1.105, hoog a.l.: 0.75, hoog z.: 0.433, breed: 0.53, diep: 0.40. Noord-Nederl. werk. *Einde der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Armstoel van notenhout, met *rieten* zitting en leuning 196
(bindrottan). De pooten, achterstijlen en het I-vormig kruis zijn *geslingerd.* De breede, platte vóór-middelsport is opengewerkt tot symmetrische acanthus-voluten, evenals het *ovale* raam van den rug. De naar voren hellende, geholde armleggers eindigen in voluten en zijn met acanthusblad versierd. De zitregels vertoonen aan de zijkanten en bovenop vlak steekwerk van laurierblad, vruchten en bloesems. De bespanning is aan den achterkant op de oude wijze afgeknoopt. Hoog r.: 1.22, hoog a.l.: 0.68, hoog z.: 0.48, breed: 0.535, diep: 0.39. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 17e eeuw.*

Stoel van notenhout met *rieten* zitting en rug. De pooten 197
en rugstijlen en het I-vormig kruis zijn *geslingerd.* Het zitraam, de vóór-middelsport, de huizen van pooten en stijlen vertoonen laurierbladen, acanthusblad, bloesems en open rozen. In de vóór-middelsport en den bovenregel van den rug zijn bovendien twee amoretten aangebracht, ter weerszij van een arend. De stoel was geheel gelakt. De zit-

ting is trapeziumvormig. De zeer open gevlochten rietbespanning schijnt van lateren datum. Hoog r.: 1.21,, hoog z.: 0.47, breed z.: 0.415, diep: 0.38. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 17e eeuw.*

198 **Armstoel van Oost-Indische houtsoort;** zeer breed model. Zitting en rug van *riet.* De pooten en het dubbel **Y**-vormig kruis zijn *geslingerd.* De huizen zijn zeer groot en grof. Het raam van den rug is breed. De rieten zitting ligt in een afzonderlijk uitneembaar raam. De vlechting is zeer wijd, het riet zwaar. De kop van den rug vertoont een wapen: klimmende leeuw met zwaard en pijlbundels; het jaartal **1709** en V. O. C. De achterstijlen eindigen in vaasjes. Afkomstig uit Amboina; volgens overlevering zetel van een schepen. De rollen zijn er later onder gebracht. Hoog r.: 1.245, hoog a. l.: 0.715, hoog z.: 0.535, breed: 0.595, diep: 0.48.

Balusterpooten.

199 **Stoel van notenhout,** met hoogen rug; de zitting is overtrokken met modern rood trijp. De ronde pooten zijn *balustervormig,* met kwastvormige verdikking van het bovenste deel. De sporten bestaan uit gedraaide geledingen, behalve de lage vóórsport, die opengewerkte *Lodewijk XIV-voluten,* acanthusbladen, en palmetten vertoont. In de hooge rugleuning onderscheidt men Lodewijk XIV-voluten, bandslingers, acanthusbladen en palmetten. Een dwarssport ontbreekt thans, de singels zijn nieuw. De bovenste deelen der pooten zijn met pennen aan de verbindingsklossen van het zittingraam bevestigd. De rug helt eenigszins. Hoog: 1.335, hoog z.: 0.48, breed: 0.48, diep z.: 0.40. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 17e eeuw.*

200 **Stoel van notenhout,** met hoogen rug; de zitting is be-

kleed met gebloemd groen trijp. De pooten zijn gedraaid, *balustervormig*, het kruis is gebogen-**X**-vormig. De hooge rug bestaat uit een raam met geschulpten omtrek, geprofileerden rand en bekroning van palmetten en *Lodewijk XIV-voluten*. De laatste vertoonen reeds een vóórvorm van den schelpkam, die in het midden der 18e eeuw voorkomt. In het raam een opengewerkte vulling met Lodewijk XIV-voluten, voorzien van de boven beschreven kamversiering. Deze voluten zijn symmetrisch om een bloemvaas geschikt. Alle open ruimten zijn met acanthusbladen en waaiervormige palmetten gevuld. De rug heeft een flauwe helling. De singels der bekleeding zijn oud, maar opnieuw aangebracht. Op het kruis ontbreekt een vaasje. *Vernieuwd:* een deel van den rechter voorpoot. Hoog r.: 1.35, hoog z.: 0.45, breed z.: 0.495, diep: 0.375. Vlaamsch of Fransch werk. *Omstreeks 1700.*

Stoel met hooge leuning, notenhout met oude bekleeding 201
van gebloemd bronskleurig trijp; de rug is met *riet* bespannen. De pooten zijn *balustervormig;* de bovenste geledingen zijn sterk verdikt. Twee dwarssporten (waarvan de achterste uit gedraaide geledingen bestaat, de vóórste een flauwen boogvorm vertoont). Het rugraam is glad geprofileerd en aan den kop versierd met smalle, symmetrische festoenen, palmetten en voluutjes. De zitting is trapezium-vormig. Hoog r.: 1.22; hoog z: 0.45, breed: 0.405, diep: 0.38. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 17e eeuw.*

Stoel van notenhout, met hoogen rug; de zitting is be- 202
kleed met groen laken. De pooten zijn *balustervormig.* De voorpooten hebben veelhoekige schachten, terwijl de ronde geledingen daarboven zijn versierd met eierlijsten.

Het kruis is X-vormig gebogen, versierd met acanthus-voluten. Op het kruispunt staat een geribd vaasje. Het *geschulpte* rugraam is versierd met opengewerkte acanthus-voluten, schelpvormen en palmetten; het geheel is op de achterstijlen vastgelijmd. *Vernieuwd:* de klossen binnen het zittingraam; de bekleeding en de singels. Hoog r.: 1.33, hoog z.: 0.45, br. z.: 0.495, diep: 0.38. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 17e eeuw.*

Versierde huizen en geledingen.

203 **Stoel van notenhout,** bekleed met groen trijp met een teekening van kleine rozetten. De pooten, sporten het I-vormig kruis en de achterstijlen bestaan uit *huizen en geledingen.* Aan den rug zijn de geledingen der achterstijlen kolomvormig gerekt en eindigen in afgeronde huizen met vaasjes. De rug heeft drie geschulpte stijlen en een gestoken bekroning; de ondersport is geprofileerd; in de bekroning staat een bloemvaas tusschen twee acanthus-voluten. De bekleeding schijnt later opgebracht, de stof is echter oud. Vermoedelijk was de stoel vroeger *gemat.* *Vernieuwd:* de rechter vóórpoot en een zijsport. Hoog r.: 1.14, hoog z.: 0.40, breed: 0.42, diep: 0.36. Noord-Nederl. werk. *Omstreeks 1700.*

204 **Armstoel van donker gebijtst notenhout,** bekleed met gekleurd trijp. De pooten, sporten, achterstijlen en het I-vormig kruis bestaan uit gedrongen *huizen en geledingen.* Alleen de platte voorsport vertoont twee *Lodewijk XIV-voluten* met acanthusblad. De armleggers zijn rond, iets gehold en aan het voorpand met acanthusblad versierd. De rug bestaat uit een vlak-gestoken raam met opengewerkte acanthus-voluten en heeft een middelstuk van gevlochten riet. Het patroon van het zittingtrijp is niet meer te onderscheiden. Roode franje. Singels oud. Hoog r.: 1.165,

hoog a. l.: 0.665, hoog z.: 0.422, breed z.: 0.52, diep: 0.44. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 17e eeuw.*

Kinderarmstoel van beukenhout, met glad geprofileerde armleggers. De voorpooten en achterstijlen bestaan uit *huis en geleding.* De voorpooten eindigen van onderen in *Lodewijk XIV-voluten.* Het raam van den rug en de bekroning zijn opengewerkt tot acanthus-ornament. De middelbaan van den rug is met *riet* bespannen. De bekroning bestaat uit grof gesneden amoretten terweerszij van een vogel. Het kruis is ⌶-vormig; de vóór-middelsport vertoont opengewerkte acanthus-spiralen. De voorpooten en de armleggerstutten zijn voorzien van gaten voor de bevestiging van een hekje of korfje. *Vernieuwd:* de rechter achterpoot, onderaan. Hoog r.: 1.165, hoog a. l.: 0.775. hoog z.: 0.58, breed: 0.305, diep; 0.24. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.* 205

Kinderarmstoeltje van notenhout, overtrokken met rood trijp, met geperst bloempatroon De pooten, de áchtersport, benevens de zijsporten bestaan uit *huis en geleding.* De geschulpte vóórsport en de stijlen van het rugraam zijn slechts aan den voorkant vlakrond geprofileerd. De rug is met *riet* bespannen, de armleggers zijn gehold, met voluten aan den kop. *Vernieuwd:* kleine herstellingen aan kop en vóórsport. Hoog r.: 0.88, hoog a. l.: 0.455, hoog z.: 0.335, breed: 0.34, diep: 0.30. *Omstreeks 1700.* 206 **Voluutpooten.**

Klein armstoeltje van notenhout, 1707; rug en zitting van *riet.* De voorpooten zijn geheel versierd met *Lodewijk XIV-voluten* en acanthus-bladen, waartusschen naakte amoretten met vruchtkorven staan. De achterstijlen en het ⌶-vormig kruis bestaan uit *huis en geleding.* De geledingen aan den rug 207

zijn tot zuilschachten gerekt en gecanneleerd. De halfronde bekroning en het raam van den rug zijn geheel opengewerkt tot acanthusbladen. De bekroning zelve bestaat uit een gekroond vrouwenhoofd, geflankeerd door twee meerminnen. De middelste strook van den rug, waarin het riet is gespannen, heeft een geschulpten omtrek, die zich bij de versiering van het raam aansluit. De vóór-middelsport vertoont twee palmtakken gehouden door amoretten, die tevens een vruchtkorf dragen. Boven, een klein schild, waarop: A. B. *1707*. De armleggers zijn gehold en aan achter- en vóórpand met acanthusblad versierd. *Vernieuwd:* de rieten zitting en de voetklossen, die wellicht oorspronkelijk ontbraken. Hoog r.: 0.985, hoog a. l.: 0.575, hoog z.: 0.345, breed z.: 0.36, diep: 0.32. Noord-Nederlandsch werk.

208 **Vijf stoelen van notenhout,** met hooge ruggen, de zittingen zijn bekleed met brons-kleurig trijp. De voorpooten zijn als *Lodewijk XIV-voluten* behandeld en rusten op leeuwenklauwen die bollen omvatten. De achterstijlen bestaan uit *huis en geleding*. De sporten en stijlen van het rugraam zijn geheel opengewerkt in een teekening van *Lodewijk XIV-voluten* en acanthusblad. Het middelstuk van den rug wordt gevuld door symmetrische ornamenten in denzelfden trant om een cirkelvormig midden. In de bekroning zijn, symmetrisch, twee druiventrossen geplaatst. De vóór-middelsport is behandeld als de rug. Het kruis is **X**-vormig, van boven geschulpt, aan den onderkant glad. Op het kruispunt staat een vaasje. De zittingen zijn trapeziumvormig, de leuningen hebben een flauwe helling. De bekleeding is van later datum. De lézarde is groen op gelen grond. Aan den achterkant bewijzen ingekraste nummers, dat er oorspronkelijk minstens zeven van deze soort geweest moeten zijn. Hoog r. : 1.30, hoog z. : 0,495,

breed z.: 0.53, diep: 0.395. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

Stoel van notenhout; rug en zitting zijn bekleed met grof borduurwerk (bloempatroon). De rug is om de stijlen heen bekleed. De voorpooten zijn *Lodweijk XIV-voluten* en eindigen in klauwen. De achterstijlen en het I-vormig kruis bestaan uit huis en geleding. De nagels zijn nieuw. De platte voorsport is met acanthus-voluten versierd. De oude singels dragen merken als: D. T. en zijn wellicht uit balen gesneden. Hoog: 1.09, hoog z.: 0.49, breed: 0.53, diep: 0.39. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.* 209

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Stoel van notenhout, met hooge leuning. *Rietbespanning.* De achterpooten en het I-vormig kruis vertoonen huis en geleding De voorpooten zijn als *Lodewijk XIV-voluten* behandeld; de vóór-middelsport vertoont in het midden een wapen met gekroonden helm. Het schild draagt een kruis. De huizen vertoonen afgewende C-voluten. De bekroning van het rugraam is evenals de voorpooten versierd met dolfijnen en voluten. In het midden van den leuningkop is een zwemmende visch, waarboven een kroon met vijf punten. De rug wordt door drie stijlen in twee vakken verdeeld, waarin riet is gespannen. De stijlen zijn opengewerkt. De voorste zitregel heeft een ojief-profiel, het geheele zitraam heeft een uitgronding en acanthuslijsten. Op de kruissport onderaan: I. B., gestempeld. Op den linker achterstijl, in zittinghoogte: T T; op den achterkant van het raam: E K. *Vernieuwd:* de rechter zijsport (iepenhout), de vóór-middelsport. De oude linker zijsport is ingekort en verkeerd aangebracht. Hoog r.: 1.24, hoog z: 0.495, 210

breed: 0.465, diep: 0.35. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.*

211 **Armstoel van notenhout,** bekleed met modern bronskleurig trijp. Het rugbord is nagenoeg vierkant en aan alle zijden bekleed. De voorpooten en armleggerstutten zijn behandeld als *Lodewijk XIV-voluten.* De achterstijlen vertoonen huis- en geleding. Het gebogen X-vormig kruis draagt op het kruispunt een vaas. De armleggers zijn iets gehold en aan achter- en vóórpand met acanthusblad versierd. *Vernieuwd:* de bekleeding. Hoog r.: 1.17, hoog a. l.: 0.735, hoog z: 0.52, breed: 0.54, diep: 0.47. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.*

212 **Armstoel van zwart gelakt en gebijtst notenhout;** de zitting is versierd met appliqué-werk. De pooten en armstutten vertoonen *Lodewijk XIV-voluten;* die der pooten rusten op kleine, vierkante voetstukken, waaronder geribde klokvormige klossen. De rug is geheel opengewerkt en gestoken. De achterstijlen bestaan uit huis- en geleding. Het raam van den rug en de daarbinnen staande stijlen vertoonen vlakke acanthus-voluten, geslingerde kolommetjes, platte Jonische pilasters. De middelbaan van den rug draagt het oude kettingschalm-motief op geribden grond. De armleggers zijn flauw gehold en dragen aan vóór- en achterpand acanthusbladen en kloksnoeren. Het kruis is gebogen X-vormig. Op het kruispunt staat een vaasje. Het steekwerk aan rug en armleggers schijnt van verschillende handen te zijn. De bekleeding, met zeer sterk gesleten opnaaisels, is blijkbaar eens afgenomen, in elk geval thans te láág vastgenageld. *Vernieuwd:* de bovenste helft van den rechter stijl. Hoog r.: 1.32, hoog a. l.: 0.695, hoog z.: 0.45, breed: 0.52, diep: 0.41. Noord-Nederl. werk. *Einde der 17e eeuw.*
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Armstoel van notenhout, met *rieten* zitting en rug. De voorpooten zijn *geschulpt* en belegd met acanthusbladen, zij staan op leeuwenklauwen. Het I-vormig kruis en de achterstijlen zijn geslingerd. De huizen dragen gestoken acanthusbladen en rozetten. De vóór-middelsport, de bekroning, de ondersport van het rugraam en het raam van het ovale middelveld zijn geheel opengewerkt tot acanthus-voluten, geribde randen en open vierbladige bloemen. De armleggerstutten zijn als *Lodewijk XIV-voluten* behandeld, de armleggers zijn gehold en aan achter- en vóórpand met acanthusblad versierd. De middelnerf van het acanthusblad is gepareld. *Nieuw:* de zichtbare deelen van het zitraam en de rietbespanning. De zitting was vroeger bekleed, daarom zijn de huizen der voorpooten zoo hoog. Aan den binnenkant zijn de oude zitregels nog te zien. Het geheel is opgeschuurd. Hoog r.: 1.20, hoog a. l.: 0.675, hoog z.: 0.45, breed: 0.535, diep z.: 0.41. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.* 213

Armstoel van notenhout, geheel donker gelakt. Bekleed met rood bloemtrijp. De voorpooten, de armleggerstutten en het X-vormig kruis zijn behandeld als *Lodewijk XIV-voluten.* De vóór-middelsport is versierd met dergelijke voluten en acanthusbladen. Het rugbord is langwerpig vierkant en om de stijlen heen bekleed. De armleggers zijn gehold en aan achter- en vóórpand met acanthusbladen versierd. Aan den achterkant van den rug wordt het bordpapier van de vulling door een breeden, ouden dwarssingel vastgehouden. Het achterste overtrek van den rug ontbreekt thans; de nagels zijn modern. Hoog r.: 1.18, hoog a. l.: 0.72, hoog z.: 0.445, breed z.: 0,52, diep z.: 0.425. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.* 214

Armstoel van notenhout, met *rieten* zitting en rug. De 215

pooten zijn als *Lodewijk XIV-voluten* behandeld en versierd met acanthusblad. Het X-vormig kruis en de vóórmiddelsport bestaan uit acanthus-voluten. De achterstijlen vertoonen huis en geleding. De huizen zijn met acanthusblad versierd. De achterstijlen eindigen in vaasjes De armleggers zijn gehold en dragen aan achter- en vóórpand acanthusblad. De zitregels zijn op zij en bovenop met vlak acanthus-ornament versierd. De rug helt tamelijk sterk. *Vernieuwd:* de vaas op het kruis; aan veel kanten kleine herstellingen. Aan de achterpooten ontbreken twee voluten. Hoog r.: 1.23, hoog a. l.: 0.68, hoog z.: 0.445, breed z.: 0.525, diep: 0.41. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.*

215*a* **Stoel van notenhout,** met hoogen rug en *rieten* zitting. De achterpooten zijn recht, de vóórpooten zijn behandeld als *Lodewijk XIV-voluten* en versierd met acanthusbladen. Het X-vormig kruis bestaat uit vier acanthus-voluten. De zitregels zijn op zij en bovenop met vlak acanthus-ornament versierd. De achterstijlen vertoonen aan den rug „huis en geleding"; geheel versierd met acanthusblad. Het rugraam zelve vertoont een opengewerkt patroon van acanthus-voluten, evenals de vóór-middelsport. In het midden van den rug is een *ovale* opening, bespannen met riet. *Beschadigd:* aan de achterpooten ontbreken van onderen de voluten. Hoog r.: 1.22, hoog z.: 0.46, breed z.: 0.49, diep: 0.38. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.*

216 **Stoel van notenhout,** met hoogen, met *riet* bespannen rug; de zitting is met gobelin bekleed. De voorpooten zijn *Lodewijk XIV-voluten,* versierd met acanthusbladen. Zij staan op drieledige klossen (verbastering van klauwpooten). De achterstijlen en het I-vormig kruis bestaan uit gedraaide geledingen. De onder- en bovenregel van den rug, benevens

de beide stijlen van het ovale rugraam zijn geheel opengewerkt en met acanthus-voluten versierd. In den kop houden twee amoretten een bloemkorf, waaronder een kleine lambrequin. De huizen der achterstijlen zijn gestoken met bloemmotieven. Vaasjes zijn als vrije eindigingen aan de achterstijlen gedraaid. Een onderzoek leerde, dat de zitregels aan vier kanten ónder de bekleeding met steekwerk versierd zijn, waaruit volgt, dat de stoel oorspronkelijk niet bekleed was, maar ook het zitraam met riet was bespannen. De gobelin-zitting (fragment), vertoont een teekening van acanthusranken en een fruitkorf. Zitting trapeziumvormig; leuning met flauwe helling. *Vernieuwd:* franje, nagels en singels. Het zitraam is versterkt en, om de oude gaatjes voor de rietbespanning te bedekken, van onderen belijmd. De *vóórmiddelsport* ontbreekt. Hoog r.: 1.23, hoog z.: 0.475. breed z. : 0.52.5, diep z.: 0.39.5. *Einde der 17e eeuw.*

Zes stoelen van notenhout, de zittingen zijn bekleed met groot-gebloemd trijp. De voorpooten zijn als *Lodewijk XIV-voluten* behandeld. De achterstijlen en het I-vormig kruis vertoonen „huis en geleding." De geledingen der achterstijlen zijn tot kolomvorm gerekt en bekroond door vaasjes. De platte voorsport, die in het kruis bevestigd is, en de rugbekroning vertoonen steekwerk van acanthusvoluten en palmetten. De kop van den rug heeft een peervormig schild als middelstuk; verder bestaat de rug uit vijf evenwijdige platte stijlen met vlak profiel. De achterpooten zijn naar achteren spreidend. Hoog r.: 1.31, hoog z.: 0.49, breed z.: 0.49, diep: 0.40. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.* 217

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Stoel van notenhout, met hoogen rug. De pooten zijn 218

als *Lodewijk XIV-voluten* behandeld. Het kruis is Ɪ-vormig; geschulpt. De achterstijlen bestaan uit huis en geleding. Het zitraam vertoont Lodewijk XIV-voluten in symmetrische schikking. De rug is met *riet* bespannen. De zitting is thans met fragmenten van een gebloemde tapisserie bekleed. Op het zitraam is onderaan een papiertje gelijmd met: L. J. Hansen (19e eeuwsche letter). Hoog: 1.325, hoog z.: 0.40, breed: 0.50, diep: 0.385. *Eerste helft der 18e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Geschulpte pooten.

219 **Stoel van gebijtst beukenhout,** met hoogen, even geholden rug. De voorpooten zijn *geschulpt* en versierd met palmetten. De achterstijlen zijn gedraaid. De gegolfde platte zijsporten hebben een accoladevormige dwarssport. De stijlen van den rug zijn eenvoudig, rond geprofileerd en vertoonen in het midden een Lodewijk XIV-palmet met opengewerkt lofwerk. De leuning wordt door een platten middelstijl in twee vakken gedeeld, die, evenals de zitting, met *riet* zijn bespannen. De zitregels zijn geschulpt, de vóórzitregel is met palmetten versierd. *Vernieuwd:* het riet van de zitting. Hoog r.: 1.18, hoog z.: 0.47, breed: 0,46, diep: 0.355. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 18e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

220 **Stoel van notenhout,** met hoogen rug en los kussen. Het kussen is bekleed met marokkijn-leer dat vroeger groen gekleurd was (blijkens het formaat is dit leer echter van een ander kussen afkomstig). De *geschulpte* voorpooten eindigen in gespleten hoeven (bokspoot). Het gebogen Ɪ-vormig kruis heeft een dwarssport, die in het vóórpand is geplaatst. De rug is gehold, buigt van boven ietwat inwaarts en heeft een smal opengewerkt middelblad

met geschulpten omtrek, voorts vlechtingen, palmetten en acanthusbladen. Het zitraam, de sporten en de bekroning zijn eveneens met dergelijk ornament versierd. De zitting is trapeziumvormig. De klossen, die den overgang tusschen poot en zitraam vormden, ontbreken thans. Het zitraam, is van iepenhout. Hoog r.: 1.20, hoog z.: 0.45, breed: 0.475, diep: 0.38. Vlaamsch of Fransch werk. *Begin der 18e eeuw.*

Stoel van notenhout, bekleed met geperst en gecapitonneerd rood bloemtrijp. De open rug is flauw gehold en gebogen. De stijlen sluiten van boven in voluten af, waaroverheen een ten deele als acanthusblad behandelde schabrak is gehangen met acanthusbloesem als kwast. Het gestoken middelvlak in den rug is geheel opengewerkt en vertoont gerekte acanthusvoluten en een schubbenpatroon. De vóór-zitregel is lambrequin-vormig uitgezaagd. De pooten zijn *geschulpt* en eindigen in verbasterde bokshoeven. Het kruis bestaat uit geschulpte zijsporten en twee dwarssporten, waarvan de achterste plat en glad is, de vóórste opstaand en in overeenstemming met den rug is versierd. Hoog: 1.245, hoog z.: 0.485, breed z.: 0.475, diep: 0.37. Op alle deelen komt de inslag-stempel: VI voor. *Vernieuwd:* zitting en singels. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 18e eeuw.* 221

Stoel van notenhout met hoogen rug, thans bekleed met gewaterd rood linnen. De pooten zijn *geschulpt* en versierd met schelpvormen en klokjes. De rug heeft een rond geprofileerd raam. Boven en onderaan is dit raam versierd met opengewerkte middelstukken, waarop een schelp als bekroning; verder: lambrequin en klokjes. De achterkant van de leuning bestaat uit gevlochten *riet*. Het kussen van de zitting ligt los en is met een grove franje afgezet. De bekleeding, de nagels en de franje zijn *later* aange- 222

bracht; oorspronkelijk had de stoel vermoedelijk een rieten rug en los kussen. De achterpooten hebben eenige spreiding. Hoog r.: 1.18, hoog z.: 0.53, breed: 0.475, diep: 0.37. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 18e eeuw.*

223 **Stoel van notenhout,** met los kussen van rood, gebloemd trijp. De rug heeft een middelstijl met een opengewerkt hart als versiering; voor 't overige Lodewijk XIV-voluten en klokjes. Het zitraam is geschulpt en versierd als de rug. De voorpooten zijn *geschulpt*, de achterpooten vierkant. Het kruis is geschulpt I-vormig; de voorpooten zijn aan den voet geribd. De rug is iets gehold. Hoog r.: 1.12, hoog z.: 0.51, breed: 0.50, diep: 0.36. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1700.*

224 **Statiestoel,** afkomstig uit het oude Hof van Holland; vermoedelijk bestemd voor den Stadhouder, wanneer die als Voorzitter ter vergadering verscheen. De stoel is van notenhout, geheel gestoken en bekleed met groen fluweel. Op den rug is het stadhouderlijk wapen geborduurd in relief. De houten bekroning van den rug vertoont, tusschen roccocoschelpwerk en krullen, schilden met de wapens van Holland, Zeeland en Friesland De pooten zijn geheel *geschulpt*, met een versiering van verbasterde acanthusbladen, schelpen en schelppalmetten. Afwijkingen van de symmetrie zijn nog gering. De armleggers zijn behandeld als de pooten, het zitraam en de leuning. Het kruis is X-vormig geschulpt. De bekroning met de wapens is los opgezet. Van twee kronen ontbreken de opengewerkte voorkanten Een kussen met wapens, geborduurd als die van den rug, behoort bij den zetel. Hoog r.: 1.80, hoog a. l.: 0.885, hoog z.: 0.595, breed: 0.60, diep: 0.56. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 18e eeuw.*

Dergelijke statiestoel van notenhout, in eenvoudiger uitvoering. Alle deelen slechts gedeeltelijk met acanthusbladen en schelp-ornamenten versierd. De rug is om de stijlen heen bekleed, evenals de zitting met groen fluweel. De koperen nagels zijn dicht opeen geplaatst. De bekroning is los gesneden en bovenop den stoel gezet; zij vertoont wapens alsvoren, tusschen schelp-ornament. I-Kruis met acanthus-voluten. Niet bijbehoorend (?) kussen met afgetornd wapen met ankers en A. W. P. P. Hoog r.: 1.60, hoog a. l.: 0.85, hoog z.: 0.55, breed: 0.60, diep: 0.47. *Midden der 18e eeuw.* 225

Statiestoel, als voren, van *gelakt notenhout,* met bijbehoorende voetbank, geheel gestoken met vegetabiele bloemen en schelpwerk. De bekroning vertoont in 't midden een wapen met koningskroon. In den rug, die evenals de zitting met rood fluweel overtrokken is, staat het Stadhouderlijk-Koninklijke wapen, van zwaar borduurwerk. Het bijbehoorend kussen is, met hoekstukken van bloemen geborduurd. Hoog r.: 1.60, hoog a. l.: 0.90, hoog z.: 0.65, breed: 0.64, diep z.; 0.57. Bank hoog: 0,305, breed: 0.47, diep: 0.40. *Eerste helft der 18e eeuw.* 226

Statiestoel van notenhout, met *geschulpte* pooten, die bovenwaarts in acanthus-voluten uitloopen. Zitting en rug zijn met rood fluweel bekleed. De vóór-zitregel vertoont een symmetrisch geschulpten lambrequin. Het kruis is I-vormig, met Lodewijk XIV-voluten en schelppalmetten. De bekroning heeft dergelijke, opengewerkte versiering; in het middelstuk staat een Justitia met lambrequin boven het hoofd en onder de voeten. Hoog r: 1.70, hoog a. l.: 0.92, hoog z.: 0.625, breed: 0.55, diep: 0.51. *Eerste helft der 18e eeuw.* 227

Statiestoel, uit het oude Hof van Holland, vervaardigd 228

voor Prins Willem V. Het geheel is verguld. De pooten, het X-vormig kruis, de armleggerstutten en de armleggers zijn *geschulpt*. Rug en zitting zijn met groen fluweel bekleed. De rug vertoont het geborduurd wapen, als No. 226. De armleggerstutten zijn, afzonderlijk van de pooten, aan het zitraam aangebracht. Een voetbank behoort bij den zetel. Hoog r.: 1.43, hoog a. l.: 0.87, hoog z.: 0.58, breed z.: 0.59, diep: 0.54. Bank hoog: 0.21, breed: 0.47, diep: 0.35. *2e Helft der 18e eeuw.*

229 **Vergulde statiestoel,** bekleed met groen fluweel, afgezet met gouden passementerie. De pooten zijn *geschulpt* en evenals het zitraam en het raam van den rug, versierd met vegetabiel behandelde bloemen, stengels en bladeren. De armleggers, op terugwijkende, geschulpte stutten, zijn voorzien van kleine kussentjes. Hoog r.: 1.35, hoog a. l.: 0.85, hoog z.: 0.50, breed z.: 0.65, diep z.: 0.56. *2e Helft der 18e eeuw.*

229*a* **Vergulde statiestoel,** bekleed met groen fluweel (duplicaat van vorig nummer) en afgezet met gouden passementerie. Het zitraam is geschulpt. De pooten, leuningen en de omlijsting van den rug vertoonen vegetabiele bloem- en bladvormen. Het verguldsel is op vele plaatsen beschadigd. Het bijbehoorend kussen heeft zilveren kwasten. Hoog r.: 1.35, hoog a. l.: 0.805, hoog z.: 0.50, breed z.: 0.64, diep z.: 0.57. *2e Helft der 18e eeuw.*

230 **Stoel van iepenhout,** met los kussen. Het zitraam en de voorpooten zijn *geschulpt* (bokshoeven). De leuning is geheel in symmetrisch schelp-ornament gezaagd. De opengewerkte middelstijl van den rug is eveneens geheel symmetrisch uitgezaagd. De achterpooten hebben sterke spreiding.

Het kussen is overtrokken met, thans verbleekt, donkergroen gebloemd trijp, waarin een teekening van lauwerguirlandes en takjes op gestreepten grond. In de daartusschen voorkomende medaillons staat de naar rechts gewende kop van een Romeinsch „poëta laureatus" (Voltaire ?) Het trijp blijkt voor dergelijke stoelen vervaardigd, naar een teekening van het *einde* der 18e eeuw, terwijl men het model van den stoel, als Noord-Nederlandsch fabrikaat, tot het *midden* der 18e eeuw terug zou kunnen dateeren. In het geheel zijn er *zes* exemplaren in de verzameling. Naar een merknummer op *één* exemplaar waren er twaalf. Hoog r.: 1.03 hoog z.: 0.475, breed: 0.465, diep: 0.375.

Armstoel van iepenhout, behoorende bij het vorige stel. De vorm is nagenoeg gelijk. Afwijkingen vertoont slechts het ornament van den middelstijl van den rug. Bovendien is overal een omtrek-kraal getrokken. De armleggers zijn dubbel gebogen en bekleed met vlakke kussentjes van klein gebloemd trijp; zij rusten op de armleggerstutten, die, achter de voorpooten, in het zitraam zijn bevestigd. Hoog r.: 1.065, hoog a. l.: 0.73, hoog z: 0.51, breed: 0.53.5, diep: 0.42. *Midden der 18e eeuw.* 230*a*

Armstoel van iepenhout, gedeeltelijk belijmd met notenwortel, behoorende tot soortgelijk ameublement als volgend nummer. De voorpooten zijn *geschulpt* met ruwe acanthusvoluten; het kruis en de rug zijn behandeld als volgend nummer. De kop is *hier* oud. De armleggers rusten op terugspringende aan het raam verbonden stutten; zij zijn glad en van boven afgerond. Bekleeding van brons-groen, groot gebloemd trijp. De achterstijlen zijn rond. Vergelijk de stoelen in de St. Gomaruskerk te Enkhuizen, (consistoriekamer) en één in de »kraamkamer« van het Pharmaceutisch 231

museum (Stedel. Museum te Amsterdam). Dit laatste exemplaar is voorzien van het Wapen van Amsterdam. Hoog r.: 1.14, hoog a. l.: 0.735, hoog z.: 0.505, breed z.: 0.575, diep: 0.445.

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

231*a* **Stoel van notenhout,** aan den voorkant van den rug belijmd met notenwortel. De pooten zijn *geschulpt* en met acanthusblad versierd. Het zitraam is geschulpt. Het kussen ligt los en is bekleed met groen trijp, met doorloopend patroon van bladen en bloemen. Het kruis is I-vormig, geschulpt; de rug heeft een middelstijl, die, evenals de raamstijlen, geschulpt is. De kop van den stoel, met schelpornament en twee vogelkoppen, behoort waarschijnlijk niet bij dit exemplaar. De voorpooten zijn behandeld als de kop. De achterpooten zijn rond. Hoog r.: 1.54, hoog z.: 0.51, breed: 0.50, diep: 0.39. *Midden der 18e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap. Vlg. No. 231.

232 **Armstoel van beukenhout,** geheel gekleurd in blauw en wit. De rug bestaat uit gecanneleerde Toscaansche colonnetten, die een hoofdgestel met kleine balustertjes dragen. De rug wordt verder gevuld door slanke zuiltjes, die arcades dragen, welke aan één stuk met het hoofdgestel zijn gesneden. Tusschen de arcades staan vlak gestoken acanthusbladen. De ondersport van den rug, waarop de twee groote en vier smallere colonnetten staan, is behandeld als voetstuk. Het zitraam vertoont aan drie zijden balustertjes als het hoofdgestel. De armleggers rusten op *naar achteren wijkende* stutten, die gecanneleerd en met acanthusbladen versierd zijn. Op de armleggers zijn smalle kussentjes. De pooten zijn naar onderen versmald, rond, gecanneleerd en voorzien van afhangende tandlijstjes. *Vernieuwd:* gedeelte

van het zitraam, de armleggers, en de bekleeding. De kleur van het meubel is tot onbepaald blauw-grijs afgeloogd. Vergel. voor den oorspronkelijken staat der bekleeding, stoeltjes van een fijner, doch overigens geheel gelijk ameublement, die het Museum thans in bruikleen bezit. Hier vindt men ook de oorspronkelijke kleur, die in haar tegenstelling van wit en blauw, herinnert aan het Wedgewood-porselein. De rug helt eenigszins. Hoog r.: 0.92, hoog a. l.: 0.65, hoog z.: 0.41, breed: 0.52, diep: 0.453. Noord-Nederl. werk. *Laatste jaren der 18e eeuw.*

Kleine fauteuil van mahoniehout, met geheel gebogen 233
pooten en *terugwijkende* armleggerstutten, bekleed met rood trijp. Het raam en de rugbekroning vertoonen schelpvormen en palmetten in steekwerk. Zitting en rug benevens de kussentjes der armleggers zijn bekleed met gebloemd rood trijp. Het patroon bestaat uit cirkels en kransen, die aan strikjes hangen, waarbinnen beurtelings gevulde bloemvazen en wederom kransen. Het zitraam is aan het voorpand gehold. Het geheel is ten deele op eikenhout gefineerd. *Beschadigd*: de voet der achterpooten en de kop van den rug. Hoog r: 0.98, hoog a. l.: 0.66, hoog z.: 0 46, breed z.: 0 54, diep: 0.42. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 18e eeuw.*

Lage fauteuil van mahoniehout, bekleed met geel zij- 234
damast. De zitting is halfcirkelvormig, de vóór-zitregel flauw gebogen; de rug is ovaal. De armleggers, rustende op *naar achter wijkende*, vierkante, gecanneleerde stutten, (aan één stuk met de voorpooten gezaagd) dragen kleine kussentjes. Het ovale rugraam is versierd met parelsnoeren en in het midden met een strik. De huizen der gecanneleerde voorpooten dragen aan vóór- en zijkanten rozetten.

De bekleeding van den rug en de armleggers is oud, die van de zitting *nieuw*. Hoog r.: 0.97, hoog a. l.: 0.68, hoog z.: 0.47, breed: 0.53, diep: 0.47. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 18e eeuw.*

235 **Notenhouten armstoel** (model „Bergère") afkomstig van Mr. Willem Bilderdijk. De lage pooten zijn *geschulpt*. De stoel is bekleed met groen saai en voorzien van los zitkussen en hoofdrol. Hoog r.: 1.08, hoog a. l.: 0.69, hoog z.: 0.37, breed z.: 0.62, diep: 0.51. Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 18e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

236 **Stoel van mahoniehout,** bekleed met groen, geperst trijp. De zitting is van achteren halfrond, het vóórpand is flauw gebogen met rechte hoekstukken. De *pooten zijn vierkant*. De rug is trapezium-vormig, aan den voorkant geprofileerd. De onder- en bovendorpel van het rug-raam zijn zwak gecornist. Een lauwerkrans schijnt over het middelstuk gehangen, waarin een medaillon met gelauwerden manskop. De uiteinden van dien lauwerslinger zijn onder de cornissen der hoeken door, een eindweegs langs de ruggestijlen getrokken. De achterkant van den stoel is met oud, grof linnen bekleed. De zitting en de rug zijn gevuld (groote nagels). Het trijp vertoont een zelfde teekening als dat van nummers 230 en 230a. In het midden van den vóór-zitregel is het motief van den lauwerkrans herhaald. De pooten zijn gecanneleerd en hebben aan den voet een vierkante verdikking. Hoog: 1.05, hoog z.: 0.51, breed: 0.54, diep: 0.46. Noord-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1800.*

237 **Stoel van mahoniehout,** met open, gebogen en geprofileerden rug. In den rug staat een smalle middelstijl en

twee schuin gestelde, gedraaide spijltjes. Het zitraam, aan het voorpand flauw gebogen met vierkante hoekstukken, is van achteren halfrond en rondom aan den buitenkant gecanneleerd. De pooten zijn aan de huizen met acanthus-rozetten versierd, vierkant en naar *onderen versmald*. De achterstijlen zijn naar achteren spreidend. *Vernieuwd:* de bekleeding van groen trijp. Hoog: 0.95, hoog z.: 0.495, breed: 0.525, diep: 0.40. *Begin der 19e eeuw.*

Geschenk van de Dames M. en D. Brandt.

Stoel van mahoniehout, bekleed met rundsleer. De rug 238
en twee wangstukken, die van den rug uit, langs de halfronde zitting, naar de voorpooten gaan, zijn licht gebogen. De rug zelf is smal trapezium-vormig, heeft in den bovenregel een uitgronding, ingelegd met een koperen baget. De achterkant van den rug is bekleed met zwart linnen. Hier is ook nog een deel der oude lézarde over, die in zwart en wit een doorloopend patroon van sterren en ruiten vertoont. Het kussen ligt los. De voorpooten zijn *vierkant* en iets naar voren spreidend. *Vernieuwd:* de bekleeding met geel rundsleer. Vroeger was de stoel met haardoek bekleed. Hoog: 0.87, hoog z.: 0.49, breed: 0.47, diep: 0.36. *Eérste jaren der 19e eeuw.*

Een teekening van een dergelijken stoel, als Nouveauté, komt voor in Jaargang 1809 van het Mode-tijdschrift „Elegantia", bij pag. 124.

Armstoel van mahoniehout, rug en ztting bekleed met 239
haardoek. (Model Gondole). De rug is met de arm-leggers in één beloop. De rollen zijn later aangebracht. Het patroon der bekleeding bestaat uit kransjes en ruiten. Hoog r.: 0.96, hoog a. l.: 0.76, hoog z.: 0.49, breed z.: 0.625, diep: 0.535. Belgisch of Noord-Nederlandsch werk. *Eerste jaren der 19e eeuw.*

Afkomstig van Generaal Baron Chassé.

Gladde gedraaide pooten.

240 **Stoel van kersehout,** met *matten* zitting. De leuning en de platte voorsport zijn gebogen; zes ronde sporten (ten deele met inkt beklad). Deze stoel werd in de Citadel van Antwerpen gebruikt door baron Chassé. Hoog r.: 0.85, hoog z.: 0.535, breed z.: 0.35, diep z.: 0.34. *Begin der 19e eeuw.*

241 **Stoel van beukenhout (?),** bekleed met *riet.* De platte armleggers rusten op de voorpooten, die, evenals de achterstijlen en sporten, *gedraaid* zijn. Hooge rug. Deze stoel werd door Paul Kruger, den President der Transvaalsche Republiek, in 1900 meegenomen bij zijn vertrek uit Lorenço Marquez, en aan boord van H. M. pantserschip „Gelderland" op reis naar Marseille gebruikt. Hoog r.: 1.195, hoog a. l.: 6.635, hoog z.: 0.45, breed z.: 0.52, diep z.: 0.475.
Gesch. van den Schout bij Nacht J. H. L. J. Baron Sweerts de Landas Wijborg.

Boeren-stoel.

242 **Stoel van beukenhout** met eiken zitting en leuning. De voorpooten zijn in *huis geleding* gedraaid. De sporten zijn deels uitgegrond, deels accoladevormig geschulpt. De achterpooten zijn van onderen vierkant en gebiljonneerd; in hun verder verloop, als rugstijlen, vertoonen zij dezelfde versiering als het zittingbord, n.l. een driedubbelen schubsteek. (In de stijlen is de middelste schub van een kruisje voorzien). De achterstijlen eindigen in ruw gestoken leeuwenkoppen. De rug heeft drie platte sporten. De middelste is breed en versierd met een opengezaagd ketting-ornament. De smalle sporten boven en beneden dragen acanthusbladen en voluten. Hoog r.: 1.01, hoog z.: 0.465, breed z.: 0.45, diep: 0.333. Vermoedelijk boeren-meubel uit de *tweede helft der 17e of uit de 18e eeuw*, in stijlvormen van de *éérste helft der 17e eeuw.* Oost-Friesch of Duitsch werk (Holstein).

Stoeltje van notenhout, geheel op de draaibank vervaardigd, met uitzondering van de twee rugsporten. *Matten* zitting, De pooten en sporten zijn als kraalsnoeren behandeld; afwisselend cylindrisch en ei-vormig. De onderste rugsport is uitgegrond en voorzien van geschulpten rand. De bekroning is modern, evenzoo twee voorsporten en de linker voorpoot, van beuken- en esschenhout. Het middelste vaasje op de leuning ontbreekt. Op den kop van den rug staat in wit en blauw geschilderd: C. P. Op de ondersport: No. 53 (dus kerkstoel). Hoog: 1.02, breed: 0.45, diep: 0.37, hoog z.: 0.475. Noord-Nederl. werk. *Midden der 17e eeuw.* 243 **Matten-stoelen.**

Vergelijk schilderijen van Gabriel Metsu.

Stoeltje van kersehout, met *matten* zitting. De pooten en acht sporten zijn geheel gedraaid. De achterstijlen zijn van onderen glad en van boven als huis en geleding behandeld. Zij eindigen met los ingezette vaasjes, waarvan één nieuw. De rug vertoont drie platte, gebogen sporten, die vóór en achter met symmetrische acanthus-krullen zijn versierd. De grond daartusschen is gezand. In de voluten zijn pijpgaten en kerfsteken op te merken. De bovenste sport is van boven symmetrisch uitgeschulpt. De zitting is trapezium-vormig. Hoog: 0.845, hoog z.: 0.405, breed: 0 368, diep: 0.34. *Midden der 17e eeuw.* 244

Geschenk van den Heer Boas Berg.

Armstoel van kerse- of pruimehout, met *matten* zitting. De pooten, achterstijlen, het I-vormig kruis en de zijsporten vertoonen „huis en geleding". De platte voorsport is langs een symmetrische golflijn uitgezaagd, evenals de drie rugsporten. De armleggers zijn aan rug en kop, met acanthusblad versierd; iets gehold. De rugsporten zijn van notenhout. De mat is nieuw. Hoog r.: 1.06, hoog a. l: 245

0.72, hoog z.: 0.43, breed z.: 0.525, diep: 0.418. Vermoedelijk Noord-Nederlandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

246 **Stoel van kersehout,** met hoogen rug; zitting *gemat.* Gedraaide pooten en rugstijlen, met afgeronde huizen. Het I-vormig kruis, de twee achtersporten, de twee zijsporten en één voorsport zijn eveneens gedraaid. De rug heeft een opengewerkte middelbaan en geprofileerde raamstijlen. De ondersport en de bekroning zijn symmetrisch uitgezaagd, met afgeronde kanten. In den middelstijl van den rug is een *lelie* uitgezaagd. *Vernieuwd:* Een zijsport. Hoog r.: 1.08, hoog z.: 0.855, breed: 0.43, diep: 0.36. *Eerste helft der 18e eeuw.*

247 **Stoel van kersehout,** met *matten* zitting. De pooten en achterstijlen zijn gedraaid en eenvoudig geleed. De achterstijlen worden door vaasjes bekroond. De rug heeft in het midden een uitgezaagd ornament, gevormd door drie stijlen. Acht gedraaide sporten. Hoog r.: 1.14, hoog z.: 0.455, breed: 0.42, diep: 0.35. *Midden der 18e eeuw.*

248 **Stoel van kersehout,** met *matten* zitting. De pooten en acht sporten zijn gedraaid. De achterstijlen aan den rug vertoonen lang-gerekte geledingen en afgeronde huizen. Zij worden door vaasjes bekroond. Het rugraam heeft uitgeschulpte, platte stijlen en een rugbaan. Hoog r.: 1.125, hoog z.: 0.453, breed: 0.52, diep: 0.38. *Eerste helft der 18e eeuw.*

249 **Armstoel van kersehout,** met sporten van esschenhout en *matten* zitting. De rug heeft vierkante stijlen, een middelstijl met open cannelures en een bovenregel met een cornis-

sing. De voorpooten en sporten zijn gedraaid en gedeeltelijk gecanneleerd. De armleggers rusten op gedraaide stutten die, door de zij-zitregels heen, in de, te dier plaatse verdikte, zijsporten bevestigd zijn. Hoog r.: 0.90, hoog a. l.: 0.685, hoog z.: 0.455, breed: 0.505, diep: 0.41. *Begin der 19e eeuw.*

Stoel van iepen-, beuken- en kersehout; *matten* zitting. 250
De voorpooten en sporten zijn gedraaid. Aan de voorpooten merkt men een ingezwikten en afgeplatten voet op. De rug is iets gehold. De stijlen zijn vierkant en de middelbaan is voorzien van rechte doorbrekingen. Hoog: 0.95, hoog z.: 0.465, breed: 0.41, diep: 0.355. *Begin der 19e eeuw.*
Geschenk van de firma Haag te Amsterdam.

Vouw-stoelen.

Klein vouwstoeltje met zijschragen. Het stoeltje is van 251
notenhout, geheel versierd met slanke acanthusranken, die op sommige plaatsen in vogelkoppen uitloopen. De middelsport van den rug heeft, evenals de bovenste rugsport, aan den onderkant vijf arcades die op gedraaide ebben balustertjes rusten. Tusschen deze balustertjes staan kleine ebben vaasjes. De sporten zelf zijn versierd met acanthusblad, guirlandes en klokslingers. De grond is gezand. De zitting is van groen, rood, blauw en beige gestreept kussentrijp, met acanthus-patroon ; *nieuw* gesingeld en gespijkerd. De schragen zijn op zij met toegewende dolfijnen versierd. De bovenste rugsport met bekroning is wellicht van lateren tijd. Hoog r.: 0.665, hoog z.: 0.365, breed: 0.36, diep: 0.36. Noord-Nederlandsch werk. *Midden der 17e eeuw.*

Vouwstoeltje van palisanderhout met dwarsschragen. De 252
schragen zijn geslingerd en onderaan door breede, rijk gestoken sporten verbonden. Deze sporten vertoonen liggende

figuren (één met vogel, één met boek) tusschen acanthusbladen, die in de geslingerde schraagpooten overgaan. De schraagpooten rusten op vogelklauwen, die ballen omklemmen. De koperen spil, waaromheen het geheel opvouwbaar is, wordt gemaskeerd door een geheel opengewerkten slinger. Oude zitting van rood trijp, roode franje met eigenaardige versiering van het franjehoofd door koperen pegeltjes. Hoog: 0.47, breed: 0.48, diep: 0.38. Italiaansch (?) werk. *Einde der 17e eeuw.*

Tabouretten. 253 **Twee notenhouten tabouretten.** De pooten, het ⌶-vormig kruis en de achter-middelsport bestaan uit huis- en geleding. De platte vóór-middelsport vertoont opengewerkte acanthus-voluten en palmetten. Oude singels. De bekleeding bestaat uit een gewerkte stof, waarvan de kleur (roodbruin ?) thans nagenoeg geheel is verdwenen. Hoog: 0.48, lang: 0.45, breed: 0.29. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 17e eeuw.*

254 **Tabouret van notenhout,** met geslingerde pooten en ⌶-kruis. De bekleeding bestaat uit een grove tapisserie. Hoog: 0.495, breed: 0.485, diep: 0.43. *Eérste helft der 18e eeuw.*

255 **Tabouret van notenhout.** De zitting is van riet. Pooten, sporten en ⌶-kruis zijn geslingerd met gladde huizen. De rieten zitting is modern. Hoog z.: 0.488, breed: 0.52, diep: 0.42. *Tweede helft der 19e eeuw.*

TAFELS

256 **Wangentafel van notenhout** met trekbladen. Twee op de sleepooten gebouwde portieken met gestoken chimeres als klauwstukken, dragen het tafelraam met kwartronde lijst, die versierd is door uitgrondingen tusschen banden met kerfsteek en wordt afgedekt door een papegaaibekprofiel met kerfsteek en punten. Het midden der lange zijden en twee plaatsen der smalle zijden dragen verkropte consoles met schubbanden. De sleepooten worden verbonden door een voetregel, waarop een ordonnantie is gesteld van drie gekoppelde zuilen met vier bogen. De chimeres der wangen hebben vrouwe-maskers en -borsten, geschubden hals en afhangende halsdoeken. Onder de borsten zijn zij aan de portiek geboeid door een vlakken band, versierd met ebben dopjes; daaronder zetten zich hun lichamen in acanthusbladen voort en eindigen in een leeuwenklauw. De portiek droeg in de booghoeken uitgegronde ornamenten met gezanden grond en is op het vlakke deel met kussens versierd, waarvan de grond deels met ruitslag gezand is. De koppen der sleepooten (ojief) vertoonen schubwerk; de zijkanten: uitgegronde rolwerk-motieven. De Toscaansche kolommetjes zijn gecanneleerd, de cannelures voor een derde gevuld. De boogstelling heeft uitgrondingen in de hoeken en droeg vroeger blijkbaar kussens tusschen de bogen. De voetregel had, blijkens sporen onder de kolompooten, opgelijmde kussenversieringen. De voetregel had vroeger onder en boven een thans geheel verdwenen smal profiel. Het blad ligt in versteklijsten. Hoog; 0.83, breed: 0.875, lang: 1.77. Vermoedelijk Noord-Nederl. werk. *2e Helft der 16e eeuw.*

257 **Negen-poots trektafel van notenhout.** De pooten hebben den vorm van Toscaansche kolommen en staan op een dubbel kruis-vormig basement; daaronder balvoeten. De

tafelregel is als architraaf behandeld; eenvoudig geprofileerd. De dichtst bij elkaar staande kolommen aan de smalle kanten worden door boogstellingen, met kleine consoles, verbonden. Het brugstuk is aan weerszijden aanwezig. Het kruis, dat geheel als voetstuk der kolommen is behandeld, heeft aan de zijkanten een fijn profiel. De pooten zijn niet vergaard, maar door lipping aan de tafel verbonden. Hoog; 0.63, lang: 1.30, trekbladen: 0.475, breed: 0.702. Fransch of Zuid-Nederlandsch werk. *Omstreeks 1600,*

Vgl: Le Bois, uitgegeven door het Mus. Des Arts Décor. Pl. XLVIII. Een overeenkomstig behandeld buffet wordt daar vermeld als afkomstig van: „Ille de France".

Trektafel van eikenhout met versierde pooten. De pooten 258
hebben vaas-vormige middel-geledingen, die rondom met festoenen zijn versierd. De dekgeledingen der vazen dragen acanthusbladen. De huizen der pooten dragen kettingornament. De steunstukken zijn als eenvoudige hoekvullingen behandeld en met een gestoken blad versierd. De tafelregel heeft van onderen een rond geholde tandlijst. Het verband is door middel van ledikant-schroeven verkregen. De kop-einden der *brug* zijn aan weerszij door vulstukken bedekt. Het blad bestaat uit vier breedten in „herlijst". Hoog: 0.84, breed: 0.332, lang: 1.69; trekbladen: 0.745. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

Vgl. een dergelijk stuk in het Proveniershuis te Alkmaar. Van Arkel en Weissman Noord-Holl. Oudh. II Stuk, éérste gedeelte, p. 44.

Trektafel van eikenhout op slanke balpooten. De tafel- 259
regel is voorzien van opengewerkte steunstukken, de huizen hebben gecanneleerde versiering met dwars-geledingen. De tafelregel vertoont ingetrokken parelschalmen en van onderen een geholde tandlijst. Verder: uitgrondingen.

Het blad, in „herlijst'', aan beide zijden 4.5 c.m. verbreed. Het vulstuk voor den kop van de brug ontbreekt. Hoog: 0.785, lang: 1.30, breed: thans 0.837. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

260 **Tafel met breede lade,** van eikenhout. Het kastje waarin de lade schuift heeft vlakke hoekstijlen (huizen der pooten) wier bovenste deel gecanneleerd is en die onderaan inlegwerk van ebbenhout vertoonen, in den trant van cannelures. Het voorbord der lade heeft twee liggende paneelen, versierd met ketting-ornament. Het lijstwerk is, voorzoover niet geprofileerd, versierd met kerfsnee-vlechtbanden. Het blad vertoont aan de kanten ebben biezen. De zij- en achterkanten van het tafeltje zijn, op het ornament na, als de voorzijde behandeld. De vooruitspringende plint is vernieuwd. De pooten hebben vaas-vormige geledingen, balvoeten en op de huizen lijstwerk met ebben spiegels. 't Kruis is dubbele Y-vormig. Hoog: 0.765, lang: 0.82, breed: 0.61. Noord-Nederl. werk. *Midden der 17e eeuw.*
Vrgl: schilderijen van G. Metzu.

260*a* **Driepootstafel van eikenhout** met achthoekig saamvouwbaar blad. Één poot is draaibaar ten opzichte van de andere, zoodat de tafel gemakkelijk opgeborgen kan worden. Slanke vaaspooten, opengewerkte steunstukken, de huizen der pooten boven gecanneleerd, onder, evenals de voetregels, met vlak ketting-ornament versierd. Hoog: 0.76, breed: 0.94, diep: 0.87. Noord-Nederlandsch werk. *1e Helft der 17e eeuw.*

261 **Eikenhouten tafeltje** met laag doorgetrokken tafelregel, slanke vaaspooten en dubbele Y-vormig kruis. De hoekstijlen van het raam zijn gecanneleerd, de paneelen in het raam van vlakke kussens voorzien. Het geheel is thans

donkerrood gelakt. *Vernieuwd:* het blad en het gedeelte onder de vaasjes der pooten, ook het kruis. Hoog: 0.66, breed: 0.38, lang: 0.68. Noord-Nederlandsch werk. *17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Tafeltje van notenhout met *gedraaide* kraallijst aan het 262
later aangebrachte teakhouten blad. De pooten hebben vaas-vormige geledingen. De regel en de huizen zijn met cannelures en banden van ebben versierd; een dergelijke versiering is op de zwelling der pooten en op de kanten van den onderregel aangebracht. De bovenregel draagt aan de onderzijde steunstukken en een holle tandlijst. Aan alle vier zijden zijn uitgrondingen. Hoog: 0.78, lang: 1.04, breed: 0.565. Noord-Nederl. werk. *Midden der 17e eeuw.*

Tafel gefineerd met notenhout, op eiken kern. De *baluster-* 263
pooten zijn zeshoekig en van onderen versmald; geschulpt dubbel **Y**-kruis. Het blad is in 't verstek gefineerd. Hoog: 0.81, breed: 0.70, lang: 0.96. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

Trektafel van eikenhout, met dikke peerpooten. Dubbel 264
Y-kruis, steunstukken en gefigureerd middelstuk aan de regels, benevens gedraaide druipertjes tusschen deze versieringen in. Op de huizen, steunstukken en de banden die den raamregel geleden is inlegwerk van ebbenhout aangebracht. Evenzoo boven in het blad en boven en op zij aan het kruis. Ledikant-schroeven boven aan de pooten en aan het kruis. De vulling voor de *brug* ontbreekt aan weerskanten. Hoog: 0.74, lang: 1.65, breed: 0.82. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 17e eeuw.*

265 **Tafelblad** van zwart marmer, ten onrechte „toetssteen" genaamd; ingelegd met parelmoer. Binnen een achthoekige omlijsting is een orde- en regeloos saamgebonden bloemkrans geteekend. De krans bestaat uit: leliën, tulpen, asters, anjers, voorts kapellen en juffers. Het middelstuk, een ruiker, is op dezelfde wijze behandeld. Vervaardigd door Dirk van Rijswijk te Amsterdam. Zie M. Fokkens: Beschrijvinge dcr wijdtvermaarde Koopstadt Amstelredam. blz. 70; van 1663. Het geheel is gevat in een ebbenhouten lijst. Middellijn: 1.63. *2e Helft der 17e eeuw.*

266 **Twee tafeltjes van beukenhout** geheel beschilderd in blauw en wit. De pooten zijn gecanneleerd en naar onderen versmald. De raamregels zijn met smalle acanthus-friezen versierd. De huizen dragen acanthusbladen, de lijst onder het blad vertoont een bladlijst. Onder aan den voorregel een gestoken draperie. Blad van zwart marmer. Hoog: 0.81, lang: 0.88, breed: 0.49. Noord-Nederlandsch werk. *Einde der 18e eeuw.*

267 **Tafeltje belijmd met mahoniehout,** met rond blad. Het ronde blad en het raam, dat evenzoo gevormd is, worden gedragen door drie kolompooten, wier basis op een concaaf driehoekig onderblad rust. Dit onderblad is met drie in het kruis gelijmde platen gefineerd. De kolommen hebben versierd koperen voetstukken en kapiteelen. De abacus vertoont bloemranken, de echinus een ruit-versiering. Korte voetklossen met koperen baget. Hoog: 0.795, middellijn: 0.74. Vermoedelijk Noord-Nederlandsch werk. *Begin der 19e eeuw.*

PERSEN

268 **Handpersje van eikenhout.** De stijlen van het schavot hebben schalken met getordeerden voet en veelhoekige basementen, schacht-ringen en kapiteelen. Zij staan op een voetstuk dat door sleepooten wordt gedragen. Deze laatste eindigen aan weerskanten in zittende leeuwen. De schavotstijlen zijn bekroond door schildhoudende, zittende leeuwen. De schavotbalk heeft uitgrondingen; de schroefspil heeft een kruk, die in twee voluten eindigt en van onderen, op het bovenblad der pers, in een taats uitloopt, die door twee vierkante steunsels wordt geflankeerd. Onder de bladen is een kastje met schuivend deksel aan de voorzijde, waarin twee inkepingen voor de vingers. Vóór- en achterschot van het kastje zijn van beukenhout. Geheel gevernisd. *Nieuw:* de taats. Hoog: 0.615, breed: 0.365, diep: 0.265. *Begin der 16e eeuw.*

269 **Eikenhouten pers** op onderstel met vaaspooten. In het raam van het onderstel schuift een lade. De huizen der vaaspooten zijn gecanneleerd, de steunsels, het voorbord der lade en andere onderdeelen zijn gestoken met voluten en bladwerk. In een sponning op het onderstel staat de pers gepast. In het voetstuk van het persje schuift weer een lade als in het onderstel. De beide schavotstijlen zijn gecanneleerd, de schavotbalk heeft een eenvoudig ojief-profiel en wordt bekroond door twee gedraaide ebben vazen. De spil is van iepenhout en eindigt van onderen in een peervormige taats, die door middel van twee met acanthusblad versierde consoles met het bovenste persblad wordt verbonden. De zijkanten der consoles zijn met rozetten versierd. De rank-friezen van acanthusloof, ten deele met ebben doppen versierd, zijn aan de zijkanten en aan het lade-voorbord van het perskastje oud, aan de lade van het onderstel *modern.* Het kwart-rond profiel, dat de grens

van boven- en onderstel aangeeft, vertoont het gewone acanthus ornament eveneens. De voet heeft nooit een kruis gehad, wat blijkt uit de omstandigheid, dat de huizen der pooten onderaan *aan alle vier de kanten* met ebbenhout zijn ingelegd. Zes bladen. De achterzijde van pers- en onderstel onversierd. Hoog: 1.55, breed: 0.64, diep: 0.52. Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Pers van eikenhout, ingelegd met palisanderhout; op onder- 270
stel. Het onderstel heeft vaaspooten, palisander-ringen en een dubbel **Y**-kruis. De steunsels onder het tafelblad zijn op de plaats waar gewoonlijk de openingen zijn, met stukken ebbenhout gedicht, waarschijnlijk om dit gedeelte gemakkelijker te kunnen schoonhouden. De pers zelf staat in een sponning op het onderstel. In het voetstuk schuift, tusschen twee smalle, gerekte leeuwenmaskers van notenhout, een lade, die, evenals de zijkanten, met ebben spiegel belijmd is. Ook de persbladen zijn langs de randen afwisselend met ebben belijmd. De schavotstijlen hebben uitgrondingen met ebben spiegels. De schavotbalk heeft een sterk vooruitspringende kroonlijst, ebben fries en versiering van ebben doppen. De voortzetting der stijlen boven de balk is bekroond met een gedraaid vaasje van gezwart beukenhout (modern). De *spil* heeft van onderen een vaasvormige verbreeding, waardoor de palisanderhouten knevel heengaat. Ter weerszijden van de vierkante taats zijn steunsels met acanthusblad aangebracht. Op de taats en het bovenste blad: ingetrokken ebben biezen. Op de huizen der pooten: cherub-koppen. *Vernieuwd:* druipertjes, vazen en knoppen. Hoog: 1.93, breedte, aan de tafel: 0.755, diep: 0.58. Noord-Nederl. werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

MUZIEKINSTRUMENTEN.

Voor orgels, zie: „Kerkmeubelen"

271 **Spinet met kast van dennenhout.** De bovenkast is eenvoudig geprofileerd en zwart geverfd; voor het overige bestaat de versiering van het geheel in opgeplakte kleurendruk-papieren, die men voor dergelijke meubelen voorhanden had. Het voorblad slaat over de geheele breedte neer en opent dan een vier-octaafs klavier. Het bovenblad is opzetbaar en ontbloot dan den zangbodem, waarop in harpvorm de kammen voor het afknijpen der snaren zijn aangebracht. Om het galmgat is alles beschilderd met bloemen en ruikers, waartusschen het datum 1640. De toetsen tuimelen met „sautereaux"; op de einden zijn ganzenpen-tokkelaars voor de snaren. Het voorbord is beplakt met een gedrukt zwart moresk-fries, waartusschen toegewende dolfijnen voorkomen. Het deksel is beplakt met een papier, dat met een imitatie van eschdoornnerf is bedrukt; buitenom loopt een rand in rood en goud, die inlegwerk weergeeft. In het middelveld staat de spreuk: „Musica Laborum Dulce Levamen". Het eikenhouten onderstel heeft twee vaaspooten met sleevoeten op voet klosjes. Tusschen de pooten is een boogstelling aangebracht op drie gedraaide balusters. De huizen der pooten zijn versierd met ingetrokken ebben cannelure-biezen. Opengewerkte steunsels onder den bak. Het geheel is thans bruin geverfd. Hoog: 1.02, breed: 1.495, diep: 0.49. Vermoedelijk Antwerpsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap. Vrgl. de instrumenten in de verzameling van „Het Steen" te Antwerpen.

271*a* **Spinet op slanker onderstel dan vorig nummer.** Van buiten zijn kast en onderstel zwart geverfd. Van binnen zijn de oorspronkelijke papier-versieringen overgeschilderd met bloemen. Hoog: 0.98, breed: 1.52, diep: 0.48. *Eerste helft der 17e eeuw.*
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

LIJSTEN

272 **Spiegellijst van notenhout,** geheel versierd met een kettingschalm, die in tweeën gescheiden wordt door een gehobbelde kraal. Een sleuf dient voor 't inschuiven van een dekblad over den spiegel. Het glas is *vernieuwd.* Hoog: 0.595, breed: 0.555. Italiaansch werk. *1e Helft der 16e eeuw.*

273 **Spiegellijstje,** gestoken en gemodelleerd, geheel verguld. Het lijstje is rondom versierd met festoenen en gekruiste voluten. Aan den buitenrand zijn smalle, aan alle vier zijden naar *binnen* gekeerde, festoenen aangebracht, die door smalle profielen omlijst worden. Het binnenlijstje heeft een fijne teekening van opeenvolgende S-voluten. Het glas is *nieuw.* De zijden zijn ingekort. Hoog: 0.556, breed: 0.495. Italiaansch werk. *16e eeuw.*

274 **Lijst van eikenhout.** De lijst bestaat uit twee halve zuilen, die een eenvoudig hoofdgestel dragen en een streng geprofileerde binnenlijst flankeeren. De halve zuilen staan op een verkropt voetstuk, dat gedragen wordt door consoles, waaronder nog eens vlakke pilasters met ingetrokken kraal zijn aangebracht. Tusschen de pilasters in bevindt zich een vlak bord. Onderaan ontbreekt iedere verdere architectonische afsluiting. Vermoedelijk is van dit onderste stuk, waarin verscheiden nieuwe onderdeelen voorkomen, slechts een gedeelte bewaard. Wellicht was het geheel in een betimmering bevestigd. Het sofiet van het hoofdgestel heeft uitgrondingen. Hoog: 1.22, breed: 1.25. *Eerste helft der 17e eeuw.*

275 **Vergulde spiegel- of schilderijlijst van lindenhout,** versierd met kwab-ornament doorwerkt met krijgstropheeën. Bovenin: een ruiter in het costuum van de éérste helft der 17e eeuw; naar een prent van Pieter Nolpe, naar J. Marssen

de Jonge, voorstellende den advocaat C. v. Davelaar, commandant van de eerewacht van Maria de Medicis bij haar intocht binnen Amsterdam, 1638. *Vernieuwd:* een gedeelte van het ruitertje. Hoog: 0.58, breed: 0.493. *2e Helft der 17e eeuw.*

Rijk gestoken en in pâte gemodelleerde spiegel- of schilderijlijst, versierd met bloemfestoenen en beugels aan hoek en midden. Bovenin het wapen der familie *Hoeuft*, gehouden door twee griffioenen. Het gefacetteerde glas is van lateren datum. De vergulding schijnt *nieuw.* Hoog: 1.40, breed: 1.10. *Einde der 17e eeuw.* 276

Rijk gestoken spiegel- of schilderijlijst, ovaal. Om de ovale binnenlijst, die met klok-snoeren is versierd, is een geheel opengewerkte rand van acanthus-ranken heengetrokken, waartusschen zich arend- en dolfijnkoppen, kolfvormige vruchten en, boven en beneden, gevleugelde en ongevleugelde amoretten bevinden. De bovenste zijn schildhouders van het wapen der familie *Bodaan.* Onderaan staan in een cartouche dooreengestrengelde initialen. *Vernieuwd:* vergulding en glas. Hoog: 1.25, breed: 0 94. *Eerste helft der 18e eeuw.* 277

Lijst voor spiegel of schilderij; van beschilderd notenhout met herm-karyatiden op de stijlen. De ééne heeft sater-ooren, der andere is de mond gesnoerd door een lint. De onderdorpel vertoont schelp-ornament en schilders-attributen. De bovendorpel draagt gekruistde palmtakken. Grijs-wit geverfd en verguld. Hoog: 0 45. *Midden der 18e eeuw.* 278

Vergulde lijst om een grisaille-schildering op glas. De 279

schildering stelt voor: Neptunus, Juno en Aeolus met drie amoretten. Deze laatste houden een schild met varende bark en inscirptie: „Societ Ind. Orientis. foed. Belg: prov. sig." De lijst vertoont de vormen van het *midden der 18e eeuw*. Hoog: 0.93, breed: 0.56.

280 **Twee beschilderde spiegels,** in gesneden en vergulde lijsten. De lijsten vertoonen Lodewijk XV motieven en dragen twee kaars-armen. Het glas is beschilderd met Chineesche voorstellingen. Wellicht geheel of gedeeltelijk in Nederlandsch Indië gemaakt. Hoog: 0.845, breed: 0.505. Het andere exemplaar, 0.785, breed: 0.50. *Midden der 18e eeuw.*

281 **Lijst van eikenhout,** geheel gestoken met acanthusbladen, waarbinnen een parelsnoer aan draad geregen (de draad is geheel opengewerkt). De lijst is thans passend gemaakt voor een teekening, vervaardigd door den Chef-Teekenaar van Marine, Jan Vos 1807. Hoog: 0.76, breed: 1.01. *Einde der 18e eeuw.*

Geschenk van de Erven van wijlen de Weduwe C. ter Beek.

KLEINE STUKKEN

282 **Kapstok van eikenhout,** bestaande uit een gecanneleerden vierkanten post op kruisvoet, waarin bóven vier armen op losse, uitgezaagde steunsels. De overgang tusschen post en voet, wordt door opengewerkte klauwstukken gevormd. Rozetten en vlak steekwerk wisselen af met de cannelures van den post, ook de boven de armen uitstekende kop is daarmede versierd. Om den kop is een geprofileerde lijst getrokken. De armen hebben uitgrondingen met ruggen in het midden en zijn thans aan de einden recht afgezaagd. Vermoedelijk ontbreekt hier een dwarslid, waaraan de kleeren behooren te hangen. De uiteinden van den kruisvoet vertoonen het gewone kwart-rond profiel en zijn van boven met eierlijsten versierd, terwijl het overige deel gebiljonneerd is. Waarschijnlijk *ontbreekt* op den top een vaasje als bekroning. Hoog: 1.93. Noord-Nederlandsch werk. *Eerste helft der 17e eeuw.*

283 **Opvouwbare lezenaar van eikenhout.** De beide bladen zijn zoo uit één stuk gezaagd, dat de beide helften scharnieren. De geschulpte randen van het blad en de boekrichel zijn versierd met vlak ornament, bestaande uit voluten, geschulpte bladen, cannelures en vederblad. Hoog: 0.32, breed: 0.33. Noord-Nederlandsch werk. *17e eeuw.*
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

284 **Hangende pijpenlade van eikenhout;** voorzien van twee bakken. De voorzijde is met band-ornament in den stijl van Lodewijk XIV versierd. De kop heeft een opengewerkte versiering van acanthus-voluten en afgewende vogels. In het midden staat een kleine Bacchus op een vat. Het geheel rust op gestoken steunsel met schelp-palmet en acanthus-voluten. Lang; 0.692. *Einde der 17e of begin der 18e eeuw.*
Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

Pijpenrek van Indische houtsoort. Binnen een lijst staat in het midden een dubbele adelaar. De lijst wordt geflankeerd door opengewerkte klauwstukken, die zich van boven tot een bekroning vereenigen en daar een geheel opengewerkte kroon en wapen vertoonen. Het schild: gequarreleerd, draagt in 1 en 4: halve manen, in 2 en 3: open bloemen. Op de stijlen van de lijst zijn twee opengewerkte beugels naar voren gebouwd, waaraan de haken voor de pijpen zijn gesneden. Geheel gekleurd met goud, rood en blauw. Hoog: 0.70, breed: 0.65. *2e Helft der 17e of begin der 18e eeuw.* 285 **Rekken.**

Lepelrek van eikenhout. Op een opengewerkt bord met acanthus-voluten, palmetten en bloemfestoenen, bevinden zich boven elkaar drie rekjes, ieder met vier gaten. Boven: een mascaron. Groen en rood beschilderd. Hoog: 0.54. *2e Helft der 18e eeuw.* 286

Twee hoek-étagères van eikenhout, geheel wit geschilderd. De voorkant der boorden is verguld. De étagères loopen pyramidaal toe; het onderste vak heeft een boogstelling en versiering van Lodewijk-XIV-voluten. Hoog: 2.40. *Eerste helft der 18e eeuw.* 287

Groene hoek-étagère, pyramidaal toeloopend, voorzien van zes boorden. De boorden hebben afhangende lambrequins. Het hoogste trapje wordt door een schelp ondersteund. De kanten der bladen en het ornament zijn verguld. Hoog: 2.10. *Eerste helft der 18e eeuw.* 288

Vogelkooi van beukenhout, bruin verlakt. De kooi is achthoekig, heeft gedraaide spijltjes en ijzeren traliën, die zich van boven tot een koepelvorm vereenigen. In het 289 **Vogelkooien.**

vereenigingspunt bevindt zich een gedraaide knop met koperen ring. Aan de tralies zijn sporen van vergulding. Boven iedere zijde staat een klein fronton, bestaande uit halve en geheele, op de draaibank vervaardigde ringen. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidk. Genootschap.

290 **Vogelkooi van beukenhout.** Achthoekig, op vierkant onderstel. De spijltjes zijn gedraaid. Hoog: 0.53, breed: 0.29. Noord-Nederlandsch werk. *2e Helft der 17e eeuw.*

Vuurschermen.

291 **Vuurscherm van notenhout met tapisserie.** De bovendorpel is zonder versiering en flauw gebogen, de voet is zeer eenvoudig. De grove tapisserie geeft tusschen verbasterde acanthus- en granaat-motieven, een Chineesch-bedoelde voorstelling te zien van een dame en een jongeling, die trik-trak spelen. Tusschen hen in zit een oudere man; alles binnen een paviljoen, versierd met afgewende vogels; onderaan een draak. Hoog: 1.20, breed: 0.72. *1e Helft der 18e eeuw.*

292 **Vuurscherm van notenhout.** Donkerbruin gelakt. Bespannen met tapisserie. Het raam bestaat uit gedraaide stijlen, en opengewerkte bovenregel met schelpornament. De tapisserie vertoont een voorstelling van een koning, die op een podium tegenover twee vrouwen staat, waarvan één schijnt te knielen (?) [Esther voor Ahasverus?] De achterkant is met eiken- en notenhout beschoten. Hoog: 1.085, breed: 0.675. *Midden der 18e eeuw.*

293 **Vuurscherm van notenhout,** met uitschuifbaar bord van tapisserie. De stijlen en voeten zijn glad, de onderdorpel is accoladevormig geschulpt, de bovendorpel, in vlakken

boog, gestoken. De tapisserie vertoont een bonten ruiker op zwarten grond. Groen afgezet. De achterkant is met groen gewaterd linnen bespijkerd. Alles gefineerd op eikenhout. Hoog: 1.025, breed: 0.555. *Einde der 18e eeuw.*

Vuurscherm van tapisserie in mahoniehouten raam. Het 294
scherm is uitschuifbaar; de bovendorpel is symmetrisch geschulpt, de voeten zijn opengewerkt evenals de voetsport en de onderdorpel van het raam. De tapisserie vertoont, binnen een medaillon, een bloemenmand, waaromheen vlinders, vogels en bloemen gegroepeerd zijn. Alles met groen saaien veterband afgezet, wat echter waarschijnlijk later geschied is. Op het raam staat herhaaldelijk het Rijks-eigendom-stempel: R. E. Hoog: 1.18, breed: 0.64. *Einde der 18e of begin der 19e eeuw.*

Stoof met kerfsnee ornament, van eikenhout. Aan twee 295 **Stoven.**
zijden staan cirkelvelden met laat-gothische traceeringen. In het dek is een kruis met opengewerkte teekening van waaiers binnen een cirkel. De zijwanden zijn versierd met koperen nagels. De randen zijn overal geribd; ook de bodem is van onderen overeenkomstig versierd. De pootjes zijn gedraaid. In een der zijden bevindt zich een rond gat met een glas, waardoor men aan den tegenovergestelden kant een gebrandschilderd ruitje ziet, voorstellende drie personen aan een met gerechten bezette tafel. Door handen en een half profiel is aangeduid, dat ook aan den kant van den toeschouwer personen zitten. *Te dateeren naar de kleederdracht: 1610 à 1630.* Hoog: 0.165, breed: 0.17, diep: 0.175.

Stoof van eikenhout, bruin gelakt. In het dek een cirkel- 295a
vormig veld met dooreengeschreven cirkels en sterren;

opengewerkt. Verder kerfsnee-versiering in de geprofileerde randen en de hoekvullingen der zijvlakken. Koperen hengsels; openslaand deurtje. Hoog: 0.205, breed: 0.25, *Midden der 17e eeuw.*

295*b* **Stoof van eikenhout,** bruin gelakt. In het dek staat, binnen een gelijkarmig kruis, een opengewerkte vlechting. De drie zijkanten vertoonen ornamenten met ingeschreven cirkels, bladversiering en hartjes. Langs de geprofileerde randen van dek en bodem loopt een lauwerblad. In den bodem een zon. Hoog: 0.175, breed: 0.24, diep: 0.225. *2e Helft der 17e eeuw.*

295*c* **Stoof van notenhout** met overstekend deksel en afgeschuinde hoeken. Alle zijden zijn versierd met acanthusvoluten en palmetten op gezanden grond. Het deksel heeft hoekvullingen van leeuwen ten halven lijve en is tusschen palmet-schelpen tot acanthus-ranken opengewerkt. Één zijkant is opschuifbaar. Hoog: 0.185, breed: 0.37, lang: 0.21. *2e Helft der 17e eeuw.*

295*d* **Stoof van eikenhout.** versierd met vlakke kerfsnee: vierkant, ingeschreven cirkels, sterren en vlechtingen. De randen hebben tandlijsten. Openvallend deurtje met knop. Koperen hengsels. Hoog: 0.195, breed: 0.225. *Einde der 17e eeuw.*

295*e* **Stoof van eikenhout,** met opengewerkt ornament, bestaande uit cirkels, pentagrammen en golflijnen; geprofileerde kanten versierd met acanthusblad. Aan den onderkant van den bodem is een vlakke zonnebloem gesneden. Vier pootjes en een knopje in het midden. Hoog: 0.215. breed: 0.21. *Einde der 17e eeuw.*

295*f* **Ovale stoof van eikenhout.** Het dek vertoont een opengewerkte vlechting binnen een cirkel, verder bladrand en rozet-

bloemen. De zijden zijn uitgegrond met opengewerkte sterren aan de smalle kanten en dooreengestrengeld monogram F. L. onder een zevenpuntige kroon. De achterkant vertoont een vlak gestoken bloemvaas. Koperen beugel met middellid. Hoog: 0.16, lang: 0.24, breed: 0.17. *1e Helft der 18e eeuw.*

Stoof van notenhout, met achthoekig dek, versierd met kerfsnee en steekwerk van toegewende vogels en rozetten. Om den rand van het dek loopt een koord-versiering. Aan den bodem ontbreekt die. Twee zijden te zamen vormen het deurtje. Gedateerd in het middelveld van het kruis bovenop, tusschen vier paradijsvogels: **1763.** Koperen hengsel. Hoog: 0.185, middellijn: 0.24. 295*g*

Stoof van eikenhout, achthoekig. In het dek een rozet, en aan de zijkanten opengewerkte patronen. Bodem en dekselrand zijn geprofileerd. In den bodem is een gedraaid ornament. Hoog: 0.19, middellijn: 0.20. *18e eeuw.* 295*h*

Stoof, overtrokken met Genueesch fluweel (gebloemd rood op geel), afgezet met kleine, verguld-koperen nageltjes. Het geheel is onregelmatig achthoekig, de wanden hebben een ojief-profiel. De bodem steekt uit evenals het open deksel dat drie dwarsregels vertoont, waartusschen het opengewerkte koperen blad van de binnenstoof zichtbaar wordt. Koperen hengsel. Op vier koperen balpootjes. Hoog: 0.10, lang: 0.25, breed: 0.18. *Einde der 17e eeuw.* 295*i*

Koperen stoof op blad, met opengewerkt deksel. Binnen een half-cirkelvormig middelveld staan bandvlechtingen. Een eenvoudige eikenhouten bak was bestemd om over het metalen binnenwerk heengeschoven te worden. Het 295*j*

koper is opzij met de centerpons bewerkt: **Gretike Barensen 1761.** Lang: 0.175, lengte voetblad: 0.325, hoog: 0.19, breed: 0.13.

295*k* en *l*. **Twee koperen stoven.** *A.* Geschulpt ovaal met opengewerkt deksel en traliekorf, waaromheen gedreven bloemen. Beugel met houten handvat. Hoog: 0.15, lang: 0.24. *B.* Zonder drijfwerk, met houten regels voor de voeten en maskers aan de aanhechtingsplaatsen van het noten handvat. Breed: 0.235, hoog: 0.115. *Beide: 1e Helft der 18e eeuw.*

UURWERKEN EN INSTRUMENTEN

Hangklokken.

296 **Console-klok van notenhout,** uit de Zaanstreek. Op het geschulpte blad zijn de open consoles bevestigd, die het klokkastje dragen. Dit laatste heeft geprofileerde onder- en bovenlijst, geslingerde hoekstijlen en glazen deurtjes op zij. De wijzerplaat is van koper; engeltjes van hetzelfde metaal (gietwerk) dienen als hoekstukken. De onderlaag is zwart fluweel. De bel boven op het kastje wordt bedekt door frontons met lofwerk, waarin aan den voorkant een vrouw met boek (het Geloof) op den wereldbol staat, terwijl rechts zit: de Dood met zeis en fakkel; links: een weenende vrouw met zandlooper op het hoofd en onverklaarbaar voorwerp in de hand (De tijd?). Op de bel staat Atlas, zonder wereldbol. Op zij zijn opengewerkte, vergulde frontons te zien met schilddragende leeuwen, waaronder het devies: „Nu elck zijn zin". (alles van lood). De slinger verschijnt in een ovale opening van het blad en heeft den vorm van een ruitertje. Daaronder is op het blad een bazuinende triton aangebracht. Gemerkt op de wijzerplaat: *Jan Koogies*, Wormerveer. Hoog: 0.745, breed: 0.21. *Einde der 17e eeuw.*

297 **Console-klok, gefineerd met ebbenhout.** De consoles zijn behandeld als hurkende, naakte figuren, waarop de vier Toscaansche hoekkolommen staan. De kolommen dragen een hoofdgestel met topgevels en fronton. De koperen wijzerplaat staat op zwarte laken onderlaag tusschen cherubs als hoekstukken (gietwerk) en een guirlande onderaan. Het fronton is gebogen. In een ovaal met lauwerkrans verschijnt de slinger met een vogel die op een vruchtkorf zit. Op de bel staat Atlas, zonder aardkloot. Koperen gewichten aan koorden. Gemerkt op de wijzerplaat: *Jan Koogies*, Westzanen. Hoog: 0.80, breed: 0.215. *Omstreeks 1700.*

Console-klok als vorig nummer, van palisanderhout. Op zwart peerenhouten consoles rust het kastje met geslingerde hoekstijltjes. Wijzerplaat en cherubs in de hoeken zijn van koper, op zwart fluweelen onderlaag. De frontons vertoonen aan den voorkant: „Geloof, Hoop en Liefde", aan de zijkanten schild-dragende leeuwen; behoudens kleine wijzigingen geheel als bij vorig nummer. Het schild draagt het wapen van Amsterdam. Opschrift ook hier: „Nu elck zijn zin". Op de bel een allegorische vrouwefiguur. De platte slinger verschijnt in een ovale opening van het blad. Daaronder is een cherub aangebracht tusschen ornament. Gemerkt op de wijzerplaat: *D. Engel*, Westzaan. Hoog: 0.795, breed: 0.195. *Einde der 17e eeuw.* 298

Zaansche klok. Blad en consoles zijn van ebbenhout. Op de laatste rust het ebben kastje met geslingerde colonnetten, glazen deurtjes en verguld looden cherubs en festoenen. De bellen worden bedekt door de gebruikelijke frontons. Spreuk: „Nu elck zyn zin". In het voorfronton: Geloof, Hoop en Liefde. Op de bel een Minerva. De slinger is versierd met een ruitertje; daaronder is een cherub. Gemerkt op de wijzerplaat: *Cornelis van Rossum.* Het werk was oorspronkelijk op één wijzer berekend, de tweede is later aangebracht. Hoog; 0.76, breed: 0.21. Noord-Hollandsch werk. *Einde der 17e eeuw.* 299

Dergelijke console-klok, in minder verzorgde uitvoering. Het blad van eikenhout met ebben inlegwerk, is, evenals de consoles, modern. Het kastje is in koper uitgevoerd en heeft Dorische colonnetten. In het gebroken fronton: Geloof, Hoop en Liefde. Opzij de gewone versiering. Koperen wijzerplaat en cherub-hoekstukken op zwart 300

fluweelen onderlaag. Op het schild van het voorfronton staat een onleesbaar huismerk. De bel is bekroond met een knop. De slinger ontbreekt. Hoog: 0.46, breed: 0.165. Noord-Hollandsch werk. *Tweede helft der 17e eeuw.*

301 **Hangklokje,** in eenvoudige vierkante kast, gefineerd met ebbenhout. De koperen wijzerplaat staat op zwart fluweelen onderlaag; onder de plaat is een uitgesneden doekje van koper met cartouche-vormigen bovenrand. Hierop het opschrift: *Salomon Coster Hage met privilegie,* **1657. Binnenwerk zonder gewichten.** Hoog: 0.27, breed: 0.22.

Spinnewielen.

302 **Spinnewiel van eikenhout.** De palisander driepoot, de trede en alle sporten en spijlen vertoonen gedraaide, ten deele kraalsnoer-vormige geledingen. In het blad is een ster, ingelegd met noten- en palisanderhout. Kleine lade. Hoog: 1.21. *Midden der 17e eeuw.*

Eigendom van het Kon. Oudheidkundig Genootschap.

303 **Spinnewiel,** van onbekende houtsoort (steenbeuk?). De spijlen zijn in geledingen gedraaid en gedeeltelijk gecanneleerd, terwijl op enkele afgeplatte kanten kleine ornamentplaatjes gelijmd zijn, in driehoek- en bladvorm. Het rijkst is op deze wijze het kleine blad versierd, onder het looden wieltje. Hier vindt men rozetten, sterren en ranken. Losse pegeltjes hangen aan kleine oogjes van draad aan de onderzijde van dit blad. Hoog: 1.14. *Einde der 17e eeuw*

Kaaspers.

304 **Kaaspers van eiken- en iepenhout.** De jukken van het toestel zijn versierd met zuilstellingen, frontons, vaasbekroningen en bloklijsten. De hefboom is gebiljonneerd. Het vloertje is beschilderd met een nabootsing van roode en wit-marmeren platen. (Het bijbehoorend steenen ge-

wicht is geprofileerd en vertoont aan het smalle bovengedeelte boogstellingen; in den voet rechthoeken. De rand vertoont een frijnslag; in den half-bolvormigen top bevindt zich een bronzen handvat). Eén der beide stijlen draagt het jaartal 1793. Al het overige dateert, naar de vormen, *uit de tweede helft der 17e eeuw*, behalve de eveneens vernieuwde hefboom. Lang: 2.125, hoog: 1.495. Noord-Hollandsch werk.

Barometer in glazen kast. Het bord is van ebbenhout 305
en draagt een zilveren schaalplaat. Het geheel wordt omgeven door rijk gestoken symmetrisch loof- en bandwerk, bestaande uit acanthus-voluten, open bloemen, knoppen en bladen, waartusschen de wapens der Zeven Provinciën staan. Boven zijn afgewende hoornen-van-overvloed aangebracht, terwijl op een voetstuk, boven de kwikzuil, het wapen der Vereenigde Nederlanden voorkomt temidden van tropeeën en vastgehouden door twee leeuwen. Daaronder staat: Concordia Res parvae Crescunt; daaronder hangt een lambrequin over gekruiste kanonnen. De kast heeft een vergulde in den toog gesloten lijst met symmetrische acanthus-motieven, voluten en palmetten. Bovenop staat een rijke bekroning in denzelden trant. De twee gefacetteerde glasruiten worden in het midden gescheiden door een loodrib. Het ornament van den barometer is van geel geverfd *notenhout*. De kast is van binnen zwart geverfd. De met acanthus-voluten gegraveerde schaalplaat heeft ter weerszij van de kwikzuil zes vakken, die ieder weer in vijf halve verdeeld zijn. Hierlangs kan men een controleur verschuiven. De bijschriften zijn; **links**: Somer, Schoon, Helder, Droogh, Veranderlijk, Regen, Veel regen, Storm. **Rechts**: Winter, Vorst, Koude, Sneeuw, Veel sneeuw. Gemerkt onder aan den barometer:

N. Lanekamp. Hoog: kast 2.10, breed: 0.66, diep: 0.16. *Anno* 1709.

306 **Baro- en thermometer op notenhouten bord.** Het bord heeft een gesneden kop met schelp-ornament en dolfijnen. De schaalplaat met drie Engelsche en drie Rijnlandsche duimen, vertoont de volgende indeeling: Heel schoon, Bestendig, Mooi weer, Goed weer, Veranderlijk, Regen of Wind, Veel regen, Storm, Hevige storm, Orkaan. Verder beneden is een thermometer aangebracht, over de kwikzuil van den barometer heen. De uitgezaagde schaalplaat is van koper en vermeldt correspondenties: Réaumur en Fahrenheit. **R:** 30 bloedwarm, 20 heete lucht, 15 warm, 10—5 matig, 0 vorst, 5—10 felle vorst, 15—20 extra koud. **F:** 102 Rome 11 Aug. 1764, 99 Parijs. 1745, 95 Weenen. 1750, 92 Amsterdam. 1750, 77 Batavia 17 Jan. 1753. 56 Oranjerie, 28 Groenland 1 Julij 1754, 7 Amsterdam 1760, 0 ...., 3 Amsterdam 11 Jan. 1740, 5 Weenen 1762, 11 Upsala 1740, 18 Greiz 1759, 28 Petersburg 1748. De kwikbak is belijmd met notenwortel en voorzien van verschuifbaar deksel en heeft twee pootjes, zoodat het instrument ook kan staan. Gemerkt: *Ps. Wast Fecit Amsterdam.* Hoog: 1.68. *Einde der 18e eeuw.*

KLEINE STUKKEN MET KERFSNEE

Gedateerde Mangel-planken. 307 **Mangelplank van eikenhout** met rechte uiteinden. Het geheele vlak is versierd met vier cirkels, waarbinnen kerfsnee-versiering, terwijl de tusschenruimten worden ingenomen door kleinere cirkels met dito ornament. Bovenaan: een halve cirkel en een hartvormig gat om de plank aan op te hangen. Onderaan het jaartal: **1566**. De inscriptie [over-dwars te lezen], in kleine gothische, vlakingesneden letters, luidt: Hij is wis en wel ghelert, Die al dinc ten beste cert, Wast wyt ende mangelt wel, Of ic
1566. com iu met een stoec, Op iuwe vel. Lang: 0.815.

307*a* **Mangelplank van cornouille-hout.** Eén uiteinde is versierd met rakende cirkels. Het bord is versierd met vijf cirkelvelden met kerfsnee-patroon. Op de tusschenliggende gladde banden staat: „van Tonis. & Neelgen. Gerrits. Christus is myn/ leven serven (sic) is myn ghewin Looft
1604. Godt althyt Anno **1604**. Februarius 10. Lang: 0.88.

307*b* **Mangelplank van notenhout.** Het handvat bestaat uit rakende cirkels, door banden aaneengeschakeld. Het bord is versierd met kerfsnee-ornamenten die de geheele ruimte van het eenigszins *bolle* vlak beslaan. Bovenaan staat in
1654. een open vakje: Grete Cornelis. Anno **1654**. Lang: 0.77.

307*c* **Mangelplank van eikenhout.** Het bord is versierd met vijf cirkelvormige velden, waarbinnen een vlak gestoken kerfsnee-patroon. De cirkelvelden worden door banden gescheiden. Als handvat dienen tot een driehoek gegroepeerde cirkelvelden, verbonden door smalle banden. Op de vlakke banden van het bord staat met rood ingewreven kapitalen de volgende inscriptie: „Dit mangelbord, Hoort toe Fock, Pieters en Laurens Lievkes Zoon. Die Goot voortrout, Het vast gebout". Anno **1671**.
1671. Lang: 0.73.

Mangelplank van eikenhout, aan éénen kant versmald. 307*d*
Het handvat bestaat uit door banden aaneengeschakelde cirkelvelden. Het bord is versierd door vier met kerfsnee gevulde cirkels, gescheiden door vlakke banden. Op de banden: Anno **1696.** Wopke Licles. Tetie Klases. Wask Weet. Lang: 0.755. 1696.

Mangelplank van notenhout. Het bord is versierd met 307*e*
zes cirkels waarin kerfsnee-ornament. Het uiteinde bestaat uit één cirkelvormig veld, waarbinnen een hart; daaronder staat: **1697.** M. N. (of H.) Lang: 0.74. 1697.

Mangelplank van eikenhout. Het bord is versierd met 307*f*
vijf cirkels, die door banden zijn gescheiden; kerfsnee-versiering. Het uiteinde bestaat uit drie rakende cirkels; aan den anderen kant bevindt zich een hart-vormig gat. Op de banden: Anno **1703.** F. H. T. P. Was wit en Mangel Glat. Lang: 0.81. 1703.

Mangelplank van eikenhout. Versierd met vijf cirkel- 307*g*
vormige velden, waarbinnen een geometrisch patroon in kerfsnee zeer vlak is uitgestoken. Drie rakende cirkelvelden met open middelvak vormen het handvat. Op een band boven, de letters: R. S. D. Anno **1704.** Lang: 0.75. 1704.

Mangelplank van eikenhout, eindigend aan den éénen 307*h*
kant in festoenen met toegewende vogels, aan den anderen kant versierd met drie op kwab-ornament zittende engeltjes die een wapen houden (schild met een paal). Het bord is vlak-rond, versierd met een rank, waarin vogels tusschen wingerd-bladen en druiventrossen, terwijl er beneden een vos tegenop springt. Onderaan: **1713.** Inscripitie boven: Maertien Jans. Ruts. Alles *steekwerk*,, vlak relief. Lang: 0.88. 1713.

307*i* **Mangelplank van eikenhout.** Het bord is versierd met zes cirkels, waarbinnen kerfsnee-ornament. Het uiteinde bestaat uit driehoekig gegroepeerde rakende cirkels. De randen zijn afgerond en met een vischgraat-motief versierd. Op de banden staat in cursief-schrift: Anno 1760. Jochim
1760. Scholtz, Lijb Jansd. Rool, Was wit mangel glat. Lang: 0.84.

Niet gedateerde Mangelplanken. 307*j* **Mangelplank van eikenhout,** met smalle klaverbladvormige uiteinden. Het bord is versierd met cirkels, waarbinnen kerfsnee-patronen; de kanten zijn afgeschuind. Lang: 0.765.

307*k* **Mangelplank van eikenhout.** Het bord heeft twee opengewerkte einden, bestaande uit driehoekig gegroepeerde cirkelvelden, die door banden zijn aaneengeschakeld. Op het bord staan er nog drie en een half, ingevuld met kerfsnee-patroon en gescheiden door banden. Lang: 0.75.

307*l* **Mangelplank van eikenhout,** met einde van rakende cirkels in den driehoek gegroepeerd en ruw, diep gestoken kerfsnee-ornament. De kwart-ronde rand is versierd met snoervormige insnijdingen. Lang; 0.84.

307*m* **Mangelplank van eikenhout,** met één half-rond en één geschulpt uiteinde. Het bord is versierd met kerfsnee-patronen en vlakrond gestoken bloem- en blad-ornament, waarin een vogel. Inscriptie: Wast wyt en mangelt plat Of ik sla U met H. bort. voor. H. gat. Lang: 0.765.

Broodplank. 308 **Broodplank van eikenhout** met kerfsnee-versiering. In het midden staat een groote rozet, waarvan smalle ranken, bloemen en druiventrossen uitgaan. (Een verbastering van toegewende vogels (?) bovenaan). Het geheel was rood en goud gekleurd. Gedateerd 1739. De andere zijde ver-

toont: vlakgestoken sterren en rozetten, benevens twee handen ter weerszij van een ring. Duidelijke sporen van het gebruik. Middellijn: 0.31.

El van eikenhout met kerfsnee-versiering. De stok is vierkant van doorsnede en op drie plaatsen kruiselings doorboord met rechthoekige openingen. De hoekstijlen die door deze dubbele doorboring ontstaan, zijn getorst en het hout binnenin is verwerkt tot een bolletje dat grooter is dan de openingen. Voorzien van koperen punt. Lang: 0.905. *Vermoedelijk uit de 18e eeuw.* 308*a* **El.**

Geschenk van den Heer de Neufville.

Bakje van eikenhout voor brieven of papieren, versierd met kerfsnee. Het bakje bestaat uit twee houten bladen met driehoekige sluitstukken op zij. Het ornament, binnen cirkels, is zeer grof. Rood gelakt. Lang: 0.245. 308*b* **Kistjes en bakken.**

Groote kist met kerfsnee-ornament, binnen cirkelvelden. De initialen G. S. A. F. en H. M. S. P. komen er op voor. Aan de smalle kanten zijn ijzeren handvatten. Op de hoeken staan harten met pijlen doorboord. Op zij vernieuwd. Hoog: 0.185, lang: 0.61. breed: 0.285. *18e eeuw.* 308*c*

Twee kistjes met kerfsnee-ornament. De eindschotten zijn van boven klaverbladvormig uitgeschulpt, het deksel kan worden opgelicht. Twee gebalde vuisten steken er bij het ééne kistje bovenuit. Hoog: 0.20, lang: 0.19. *18e eeuw.* 308*d*

Kistje van eikenhout, met kerfsnee ornament en plat deksel. Hoog: 0,095, lang: 0.14. 308*e*

MODELHUIS

309 **Model of Poppenhuls,** volgens overlevering besteld door Tsaar Peter d. Groote. Daar het, naar men wil, twintig duizend gulden zou gekost hebben, weigerde de vorst en zou zijn Consul Brand, die het besteld had, genoodzaakt geweest zijn het voor eigen rekening te houden. De *kast* is geheel belijmd met schildpad op roode foelie en versierd met makketteriewerk van tin, in den stijl van André Charles Boule, waarin de initialen ꟻO B, wat gelezen kan worden: O. B. De twee deuren zijn ieder voorzien van 6 oude ruiten (gefacetteerd). De kast stond op een onderstel met twee maal vier voluutpooten, verbonden door gebogen ✕-kruizen. *Vernieuwd:* Daar het *onderstel* niet sterk genoeg meer is, werd er een ijzerconstructie ingebouwd. *Omstreeks 1700*

Verg. van der Kellen. Maat: hoog: breed: Gids door het Nederl. Mus., pag. 149.

Schoorsteenen. *Saletk.:* Schoorsteen met eenvoudige wangen als bij een gothische schouw. De ornamenten zijn geschilderde nabootsing van snijwerk; voorzien van een val en een schoorsteenstuk in den trant van M. d' Hondecoeter. *Studeerkamer:* evenzoo versierd; schoorsteenstuk in den trant van G. de Lairesse, voorstellende: Christus zegent de kinderen. *Slaapkamer*: De schoorsteen behoort bij de betimmering van notenhout en heeft Korinthische pilasters. Schoorsteenstuk in de manier v. ± 1680, voorstellende: Het vinden van Mozes. *Logeer-kinderkamer:* een later ingebrachte schoorsteen (los); op den boezem hangt een losse spiegel. *Woonkamer*: De boezem is geheel gemetseld met tegels.

Wanden. *Saletk.:* Geschilderde behangsels van vloer tot plafond.

Vgl. Catalogus v. het Museum v. Oudheden te Utrecht. No. 1673, p. 247

Studeerkamer; Behangsel van zijde, met zigzagpatroon van vloer tot plafond.

(Vgl. het wollen behangsel in het Stedelijk Museum van Oudheden te Utrecht. Catalogus v. Het Mus. v. O., No. 1674, p. 268.

Slaapkamer: Betimmering van de alkoof van notenwortel:

Architraaf en fries, eenvoudige paneelen en pilasters. Behangels van rood fluweel, van vloer tot plafond.

Vloeren. In de *saletk.:* vloer van hout, thans zonder kleed of mat. In de *slaap-kamer:* wit marmeren plavuizen en blauw-steenen rand. In *keuken* en *huiskamer:* marmer; (keuken rood, huiskamer wit). In de *studeerkamer*: hout, zonder kleed of mat. In de

Plafonds. *saletk.:* geschilderd plafond, lucht met vogels. In de *slaapkamer:* geschilderd plafond met geschilderde hout-omranding, ovaal middelstuk in den trant van G. van Lairesse. In de *gang* (portaal): geschilderd plafond; (ornament en middelstuk). In de *logeer-kinderkamer:* geschilderd plafond, als boven. In de *woonkamer:* geschilderd plafond met ornament en perspectivische lantaarn in 't midden. In de *keuken:* effen grijze balkzoldering. In de *studeerkamer:* geschilderd ornament.

Kasten. *Slaapkamer:* notenhouten linnenkast met twee deuren, op onderstel met gedraaide pooten. *Woonkamer:* een vastgetimmerde *wandkast* met glasruiten in de bovenhelft voor het porselein; van *binnen* is dit bovenstuk rood geschilderd en de uitgeschulpte boorden zijn aan den rand verguld. Stijlen en dorpels, benevens vier deurtjes van de onderkast, zijn geheel beschilderd met acanthus-ornament, waaruit zich op de deurtjes bloemen in natuurlijke kleuren ontwikkelen; verder is het ornament „toon op toon". In de *studeerkamer* is de *boekenkast* eenvoudig aan den wand getimmerd en van groene gordijnen voorzien. Verder bevindt zich daar een Chineesch gelakt *conchilienkabinet*, van buiten zwart, binnen rood. De deurtjes zijn hol gebogen, evenals het vierpootig onderstel met X-kruis. In de *keuken* staat een ondiepe *porseleinkast* met glazen bovendeuren en eenvoudige onderdeur, vlakke pilasters, fries en verkroppingen; de bovenkast is van binnen rood geverfd. Hier staat tevens een *aanrecht*, dat met een gootsteen is verbonden.

Stoelen. *Saletk.:* 7 stoelen en 4 armstoelen van notenhout met geslingerde pooten en sporten, T-vormig kruis, geholde armleggers; versierd met acanthusblad. Bekleeding van bleekblauw fluweel, afgezet met wit-en-gele passementerie en lichte franje. *Slaapkamer: Leunstoel* met gedraaide achterstijlen en pooten, geholde armleggers, ronde sporten; zitting: gemat en belegd met rood satijnen kussen, of, zooals de stoel in de alkoof, geheel behangen met een *losse hoes*. (Vgl. No. 178 onder „Stoelen"). De rug-sporten zijn plat. *Kinderkamer:* dergelijke, gedraaide stoelen, deels mét, deels zónder rechte armleggers; zittingen: gemat. *Studeerkamer:* Stoelen met gedraaide pooten en sporten als boven; belegd met blauw satijnen kussentjes, waaraan volants. *Woonkamer* en *voorhuis:* Geheel gelijke stoelen zonder kussen.

Banken. In de gang: twee banken met opengewerkte wangen en rug. *Omstreeks 1700.* In den rug een wapen: doorsneden; boven een steur, beneden drie gekroonde ruiten.

Tafels. In de *saletk: Tafel* met geslingerde pooten, voorzien van lade en X-kruis. *Gueridon* met geschulpten drievoet en geslingerde kolom. Een dergelijk meubel in de gang. *Studeerkamer:* Eenvoudige vierpoottafel, geheel bedekt met satijnen, genaaid kleed dat slechts aan één kant plaats laat voor den zittende.

Bijzondere stukken. *Kinderstoel:* van cornouille-hout, (zeskant) met 2 deurtjes aan de voorzijde, waarvan één voor stoof en één voor zitting; voorzien van gemak, bekleed met een rood fluweelen kussen en gecapitonneerden dito rug. 't Geheel staat op 4 wieltjes. De rug heeft boven een opengezaagd ornament; op 't tafeltje een vast belletje (koper) met telringetjes. *Pers* van eikenhout op lage pootjes, (op zolder) op de mangelkamer(?)

309*a* **Modelhuis** in den vorm van een Amsterdamsch Heerenhuis, uit 't einde der 18e eeuw. De inrichting is veel minder verzorgd en afgewerkt dan die van vorig nummer.

BOUWFRAGMENTEN

309*b* **Deur van eikenhout,** opgeklampt. De vierkante velden gevormd door de klampen, zijn versierd door biljonneering. De klampen zijn vergaard met den „vischbek" met holle borst". *Verzameling Bouwfragmenten.* Hoog: 1.83, breed: 1.72. *2e Helft der 15e eeuw.*

310 **Deur van eikenhout,** beslagen met ijzer. De deur is opgeklampt en bestaat uit ééne breedte: zij draaide op staarthengsels, die de geheele breedte beslaan (rond-kop nagels). De deur heeft een kijkgat. Het geheele front is beslagen met ruit-vormige ijzeren plaatjes versierd met ingestampte wapens: De wapens zijn: 1e. rechts gewende arend, 2e. n. rechts klimmende leeuw, 3e. gedeeld; rechts een arend, links geband, goud en ....? De platte ijzeren kruisbanden zijn over elkaar heen genageld; de nagelkoppen hebben rozetvorm. *Nieuw:* trekker en trekplaat. Het kijkgat heeft een traliekorfje. De deur was geheel beschilderd. Hoog: 2.03, breed: 1.07. Duitsch, vermoedelijk Neurenbergsch werk. *Begin der 16e eeuw.*

311 **Wenteltrap met balustrade en hanggalerij.** Alle deelen zijn rijk versierd met „oorschelp-ornament" en festoenen. De balusters zijn ruw gedraaid en hebben vierkante middelstukken. De *hoofdpost* is voorzien van een kapiteel en heeft een geslingerden schacht, omwonden met wijnloof. De *binnenboom* van de trap is *geboord.* Een houten, hurkend mannetje met baret draagt als console den balksleutel onder de hanggalerij. *Plaatselijk zeer gerestaureerd.* Vermoedelijk Duitsch (Keulsch). *2e Helft der 17e eeuw.*

MODELLEN EN SPEELGOED

Persen 312. **Handpersje van eikenhout**, met drie laden; koperen knevel. Hoog: 0 32.

a. **Eikenhouten pers**, op een latafel als onderstel. De hoekstijlen van het onderstel gebogen vierkant; de zijvlakken recht. Hoog: 0.445. *Einde 18e of begin 19e eeuw.*

Latafels. *b*. **Latafel van notenhout**, met vier laden. Gebogen voorvlak; noten-wortel kwadraten op de zijvlakken. Hoog: 0.17.

c. **Latafel van eikenhout** met drie laden; de hoeken zijn schuin; gecanneleerde hoekstijlen met puntigen voet en koperen knoppen. De sleutelgaten met koperen plaatjes versierd. Hoog: 0.20. *Lodewijk XVI.*

d. **Latafel van eikenhout** met drie laden, schuine hoeken, gecanneleerde hoekstijlen met puntigen voet. Het blad is aan de hoeken verkropt. De sleutelplaten in den trant van *Lodewijk XVI*. Koperen trekkers.

Spinnewielen. *e*. Twee **spinnewielen van palisander- en zwart notenhout** Alle spijlen met gedraaide geledingen. Het ééne, (Inv. No. 528,) hoog 0.32; het tweede, hoog: 0.185.

Kinderstoelen. *f*. **Kinderstoel van iepenhout** met zitting en rug van zwarte ripszijden stof. In het vooruitgebouwd voetenbankje een schuif. Beneden een hartvormige opening. Gebogen pooten. Hoog 0.45. *Tweede helft der 18e eeuw.*

g. **Kinderstoel** geheel beschilderd, met rond uitgebouwden voetenbak, waarop, evenals in den rug, groene „schuine" gordijntjes zijn voorgesteld; op gelen grond. Hoog: 0.334.

Ledikanten. *h*. **Bedstede van notenhout** met twee vlakke pilasters, één

eenvoudigen post en één zuil; deze dragen een hoofdgestel met verkroppingen, ojieffries en cornisversieringen. De lange zijden worden door eenvoudig geprofileerde stijlen en dorpels in kussen-paneelen verdeeld. De kapiteelen zijn van de Jonische orde, met maskers. Aan het hoofdeind wordt een impost gedragen door Dorische kolommen en archivolten. (hoekbedstede), Hoog: 0.45, lang: 0.405, diep: 0.29, *Einde der 17e eeuw.*

Ledikant met getordeerde kolommen, aan alle kanten gestoken, met vlechtbanden, schijfsnoeren, lauwerstrooken en rankfriezen. Noten- en palisanderhout. De klauwstukken aan de lange zijde zijn geschulpt, en gestoken met acanthus-voluten, evenals de bekroningen aan hoofd- en voeteneinden. Aan het hoofdeind dragen bovendien zes balusters, een deklijst. De basementen der hoekstijlen vertoonen langgerekte mansfiguren. Als bekroning boven den hemel, die voorzien is van een geholde tandlijst, vindt men bollen. Het geheel staat op vaaspooten. Van den hemel af hangt een beddekwast. Hoog: 0.40, lang 0.34, breed 0.20. Waarschijnlijk speelgoed. *Tweede helft der 17e eeuw.* *i.*

Wieg, geheel beschilderd. De vlakke paneelen aan de lange zijden dragen voorstellingen van de Drie Koningen en de Aanbidding der Herders, die van de eindschotten: de Boodschap en de Besnijdenis. Aan een der hobbelschenen: I. H. S.; op de andere hobbelscheen M. en A. Vaasjes op de hoekstijlen. De beschildering in den trant van de *éérste helft der 17e eeuw,* blijkbaar een kerkkribje. Hoog: 0.18, lang: 0.22, breed: 0.16. *j.*

k. **Kasten.**

Zwart gebijtst tweedeurs **kunstkastje,** versierd met rob-

bellijsten aan deuren en kap, koperen sleutelplaatjes en nagels. Opzij twee koperen handvaten. Het geheel staat op een blad met hoekklossen. Binnen: laadjes om een middelvlak; alles belijmd met mika en beschilderd. Zeer beschadigd In de lade: poppenkleertjes. Blijkbaar speelgoed. Hoog: 0.22, breed: 0.255, diep 0.13.

Tafels. 312*l*. Groen geverfde **kleptafel** met vaaspooten en afhangende, halfronde bladen die, uitgezet, gesteund worden door het draaibare onderstel. Hoog: 0.415, breed: 0.46, *Tweede helft der 17e eeuw*.

Eigendom Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

m. **Tafel van palisanderhout.** Het blad geïncrusteerd met been. De pooten en het I-kruis gedraaid-kraalsnoervormig. Hoog: 0.10, breed 0.11. *Tweede helft der 17e eeuw*.

Stoelen. *n*. **Armstoel van iepenhout**, matten zitting, vóór- en achter-achterpooten en rugstijlen met geledingen; de armleggers iets gehold; de onderkant recht; drie platte rugsporten, drie ronde ondersporten en één gelede voorsport. Hoog: 0.332,

o. **Dito model**, iets grooter. De armleggers rond; gedraaide geledingen; de sporten dun, nauwelijks zwellend, De twee rugsporten plat, de bovenste geschulpt. Matten zitting. Hoog: 0.432.

p. **Gouden troon,** bestaande uit Louis-XIV-krullen en acanthus-voluten. De rug heeft één sport en een rijk gesneden kop. De diepgeholde armleggers vertoonen kloksnoertjes. Rood satijnen kussen. Hoog: 0.335.

q. **Stoel van notenwortel**, gefineerd. Het zitraam is geschulpt,

gebogen pooten, platte, weinig geholde rug, met symmetrisch geschulpten omtrek; los kussen in sponning; zijden bekleeding. Hoog: 0.387,

Armstoel van palisanderhout, pooten met kolomvormige geledingen; ondersport accolade-vormig geschulpt. De smalle rugleuning en zitting bekleed met roode stof; afgezet met band, gespijkerd met bronzen rozet-nageltjes, terwijl de lubben van het zitvlak, waar zij aan den rug bevestigd zijn, een vergulden nagel vertoonen. *Eérste helft der 17e eeuw.* *r.*

Stoel van notenhout, bekleed met leer; gedraaide kraalsnoervormige pooten en sporten· De armleggers laag en weinig gehold, glad. Bekleed met kalfsleer; bruin gebijtst. Groote en kleine koperen nagels. *Midden der 17e eeuw.* Hoog: 0.275. *s.*

Armstoel van palisanderhout met getordeerde pooten en sporten. De armlegger-stutten zijn baluster-vormig; de armleggers zelf gehold en glad. De smalle rug en de zitting zijn bekleed met lichte ripszijde van later datum; roode franje, Hoog: 0.398. *t.*

Stoeltje van kersenhout met gedraaide pooten, sporten, rugstijlen en armleggers. De drie rugsporten plat. De mat der bekleeding is overtrokken met geruite stof. *Einde 18e eeuw.* Hoog: 0.255. *u.*

Stoel van iepenhout met vierkante, puntig toeloopende pooten, de rug is open met twee bogen, de middelbaan vertoont rechthoekige doorbrekingen. Het rugraam heeft vlakke verkroppingen; los kussen van rood trijp. *Lodewijk XVI; omstreeks 1800.* Hoog: 0.255. *v.*

Eigendom van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap

Kleine fauteuil met gebogen en geschulpte pooten, terugwijkende armleggers; rood zijden zitting en rug met nopjes. *Lodewijk XV*. Hoog: 0.152.

Stoel van eikenhout met baluster-vormige pooten, vlechtband-motief en gekartelde randen, gecanneleerde rugstijlen, houten zitting Middelsport met vlechtband; uitgezaagde bekroning; balusters tusschen kop en middelrugsport. Hoog: 0.52.
Eigendom van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

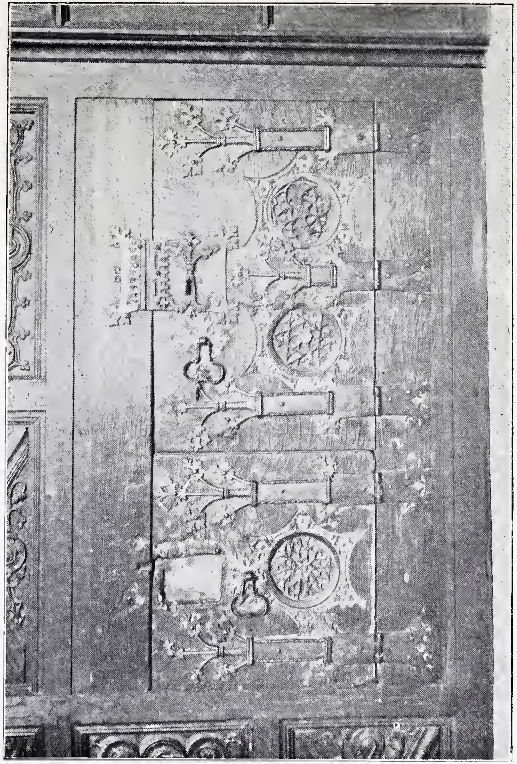

I CAT. No. 1

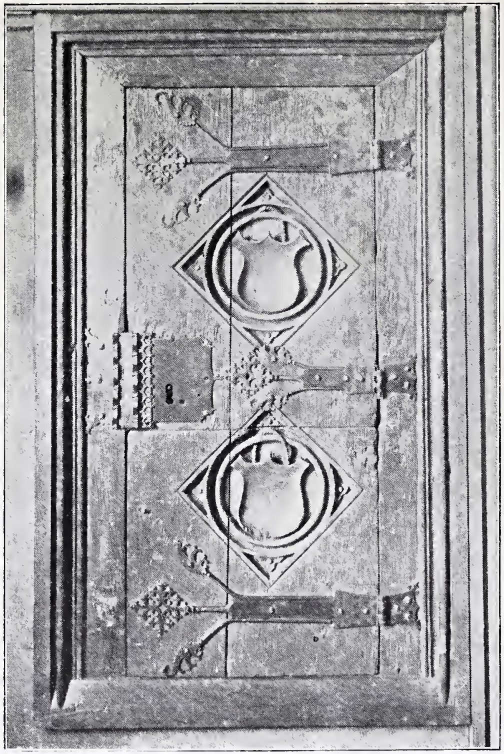

II CAT. No. 6

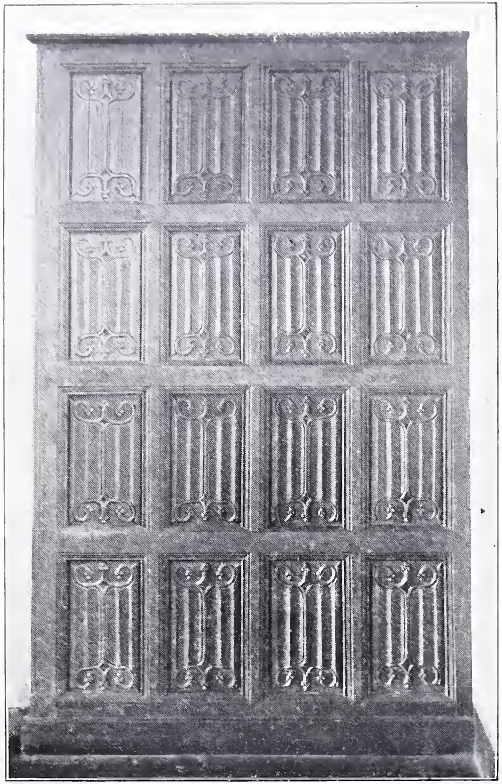

III CAT. No. 3

IV CAT. No. 8

V CAT. No. 7 DE HOEKEN ZIJN GEHEEL NIEUW.

V

VI CAT. No. 8A RECHTER HELFT VAN HET ONDERFRIES. VAN VII

VI

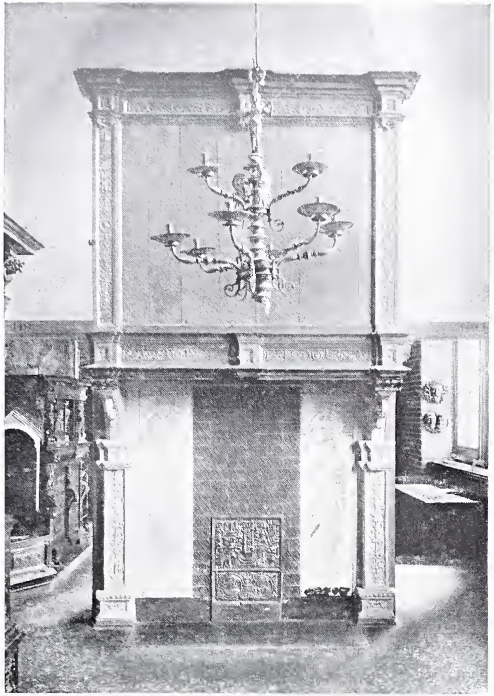

VII CAT. No 8A; ZIE VI

VIII CAT. No. 10, VAN 1561

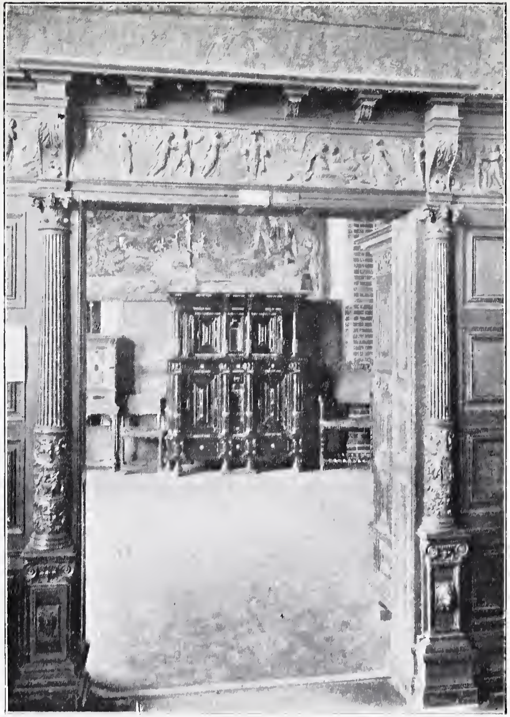

IX CAT. No. 9A

X CAT. No 12 VAN 1614

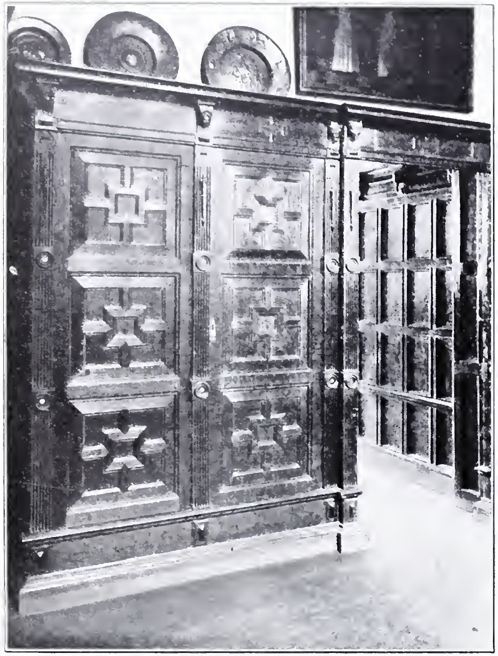

XI

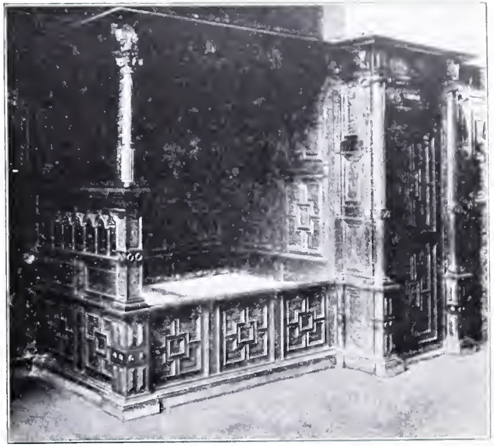

XI CAT. No. 13; VAN 1617 EN XII
CAT. No. 14. (ZIE PLATTEGROND
VAN J TOT G);VAN 1626

XII

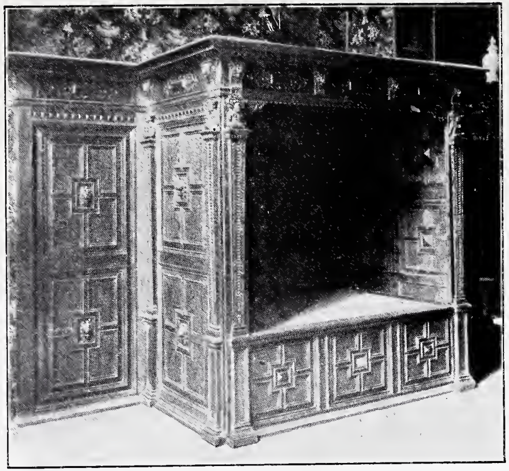

XIII CAT. No. 15 (ZIE PLATTEGROND) EN No. 16 (ZIE PLATTEGROND ba" ba' ba)

XIII

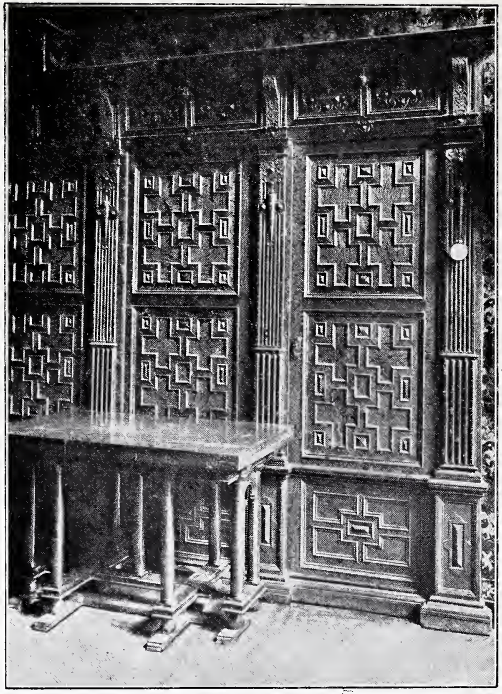

XIV

XV

XV CAT. No. 28 EN XVI CAT. No. 29 (ZIE PLATTEGROND)

XVI

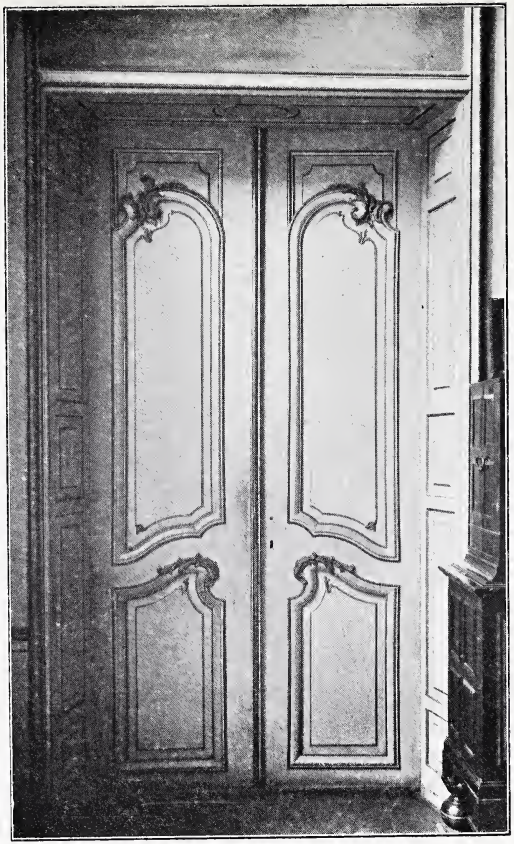

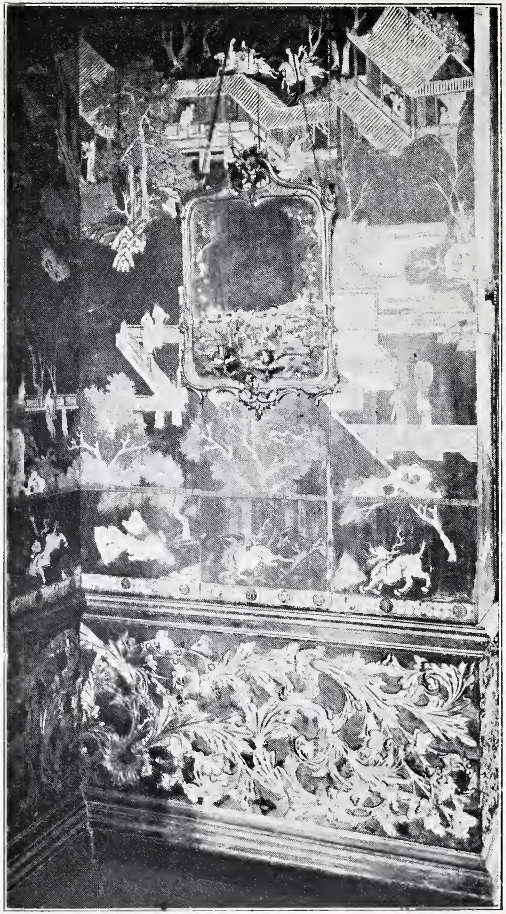

XVII CAT. No. 32 ZIE OP PAG. 32 PLATTEGROND: LETTER *e* EN XVIII CAT. No. 36.

XVIII

XIX CAT. No. 40

XX CAT. No. 63 DE VOET IS NIEUW

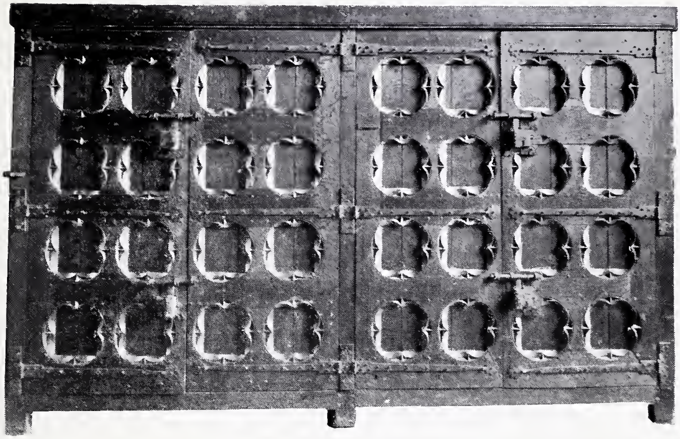

XXI CAT. No. 74

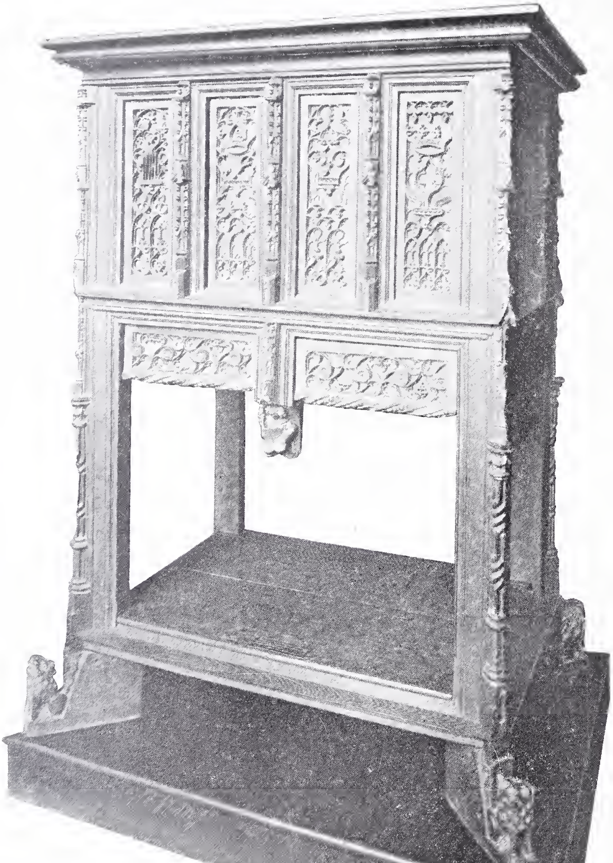

XXII CAT. No 77

XXIII CAT. No. 84

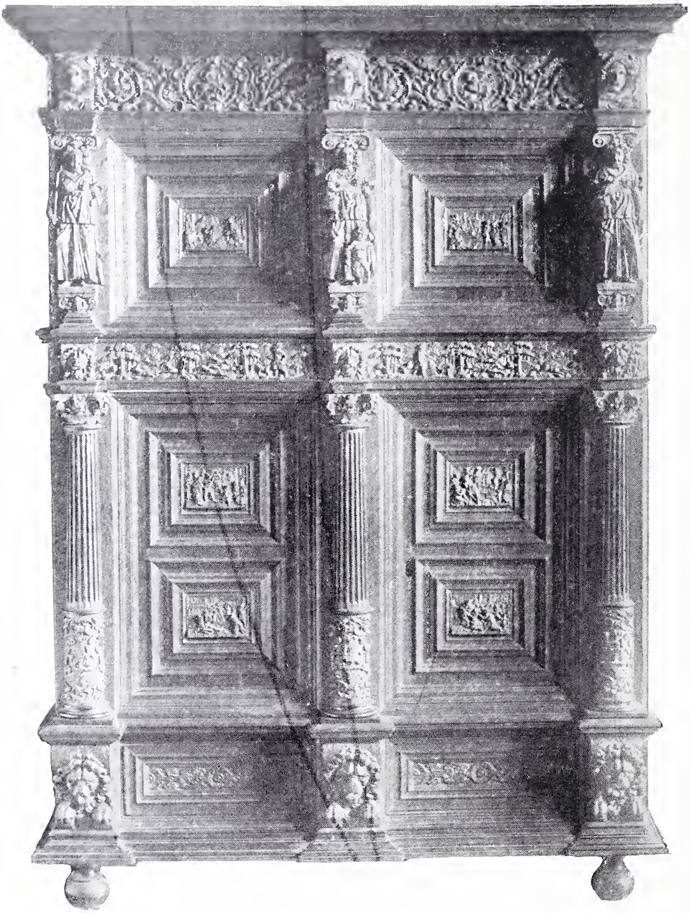

XXIV CAT. No. 92

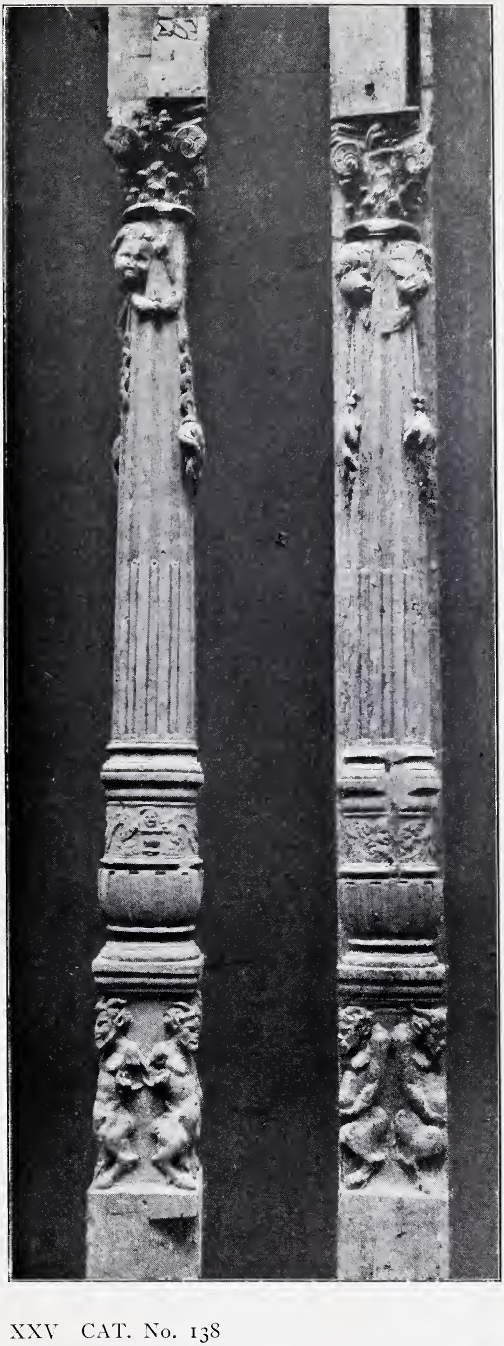

XXV CAT. No. 138

XXVI

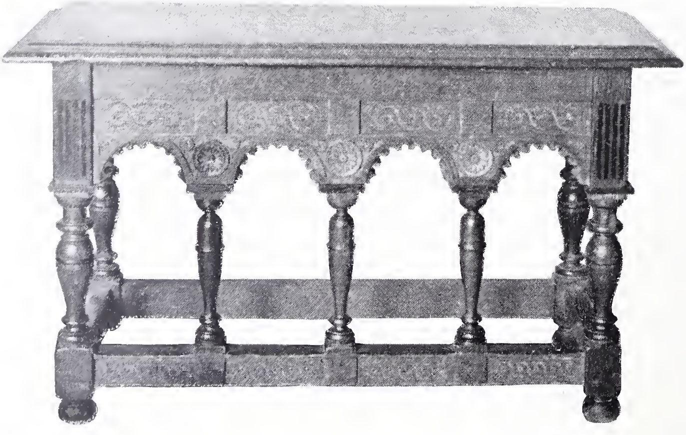

XXVI CAT. No. 147 EN XXVII CAT. No. 149

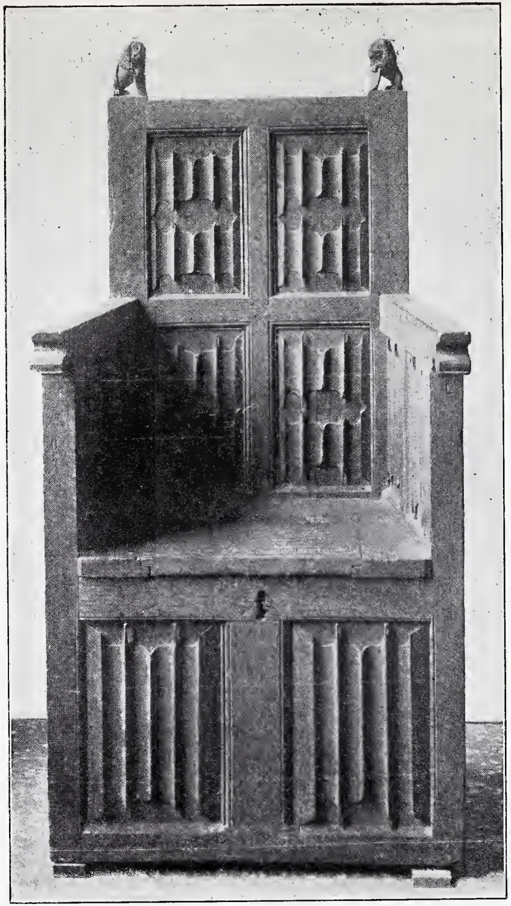

XXVIII CAT No. 155 EN XXIX CAT. No. 156

XXIX

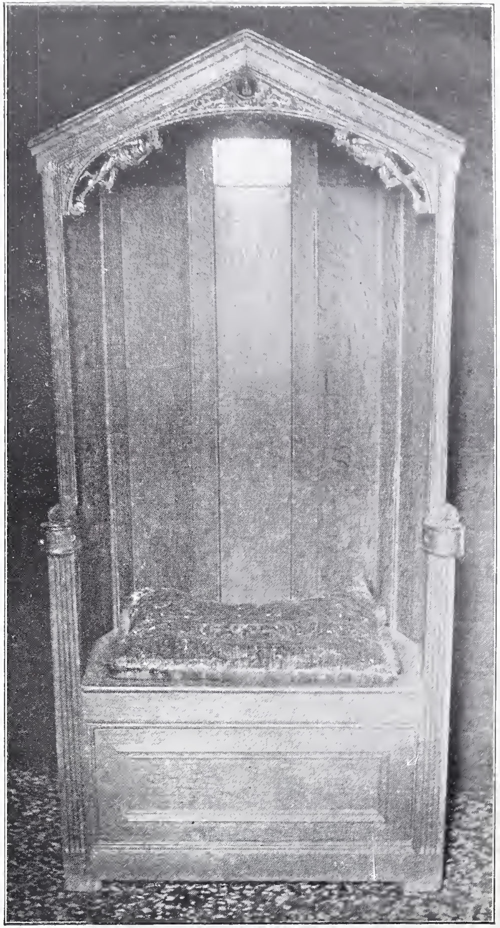

XXX CAT. No. 158 EN XXXI CAT. No. 159

XXXI

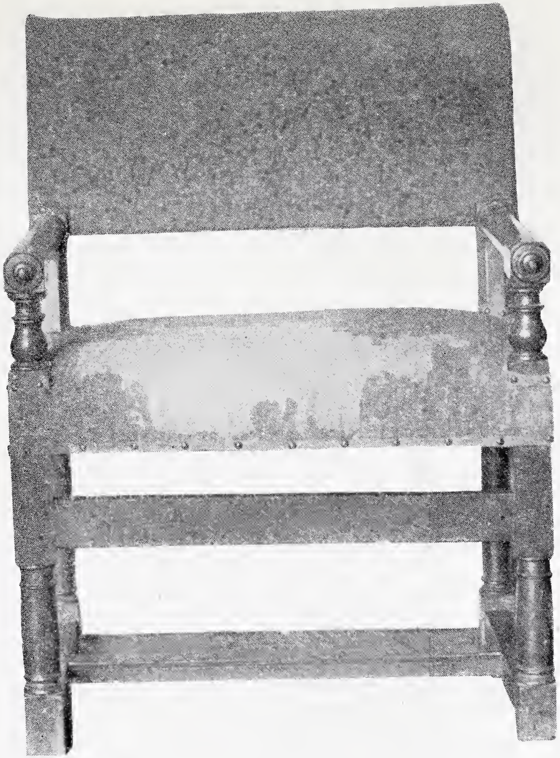

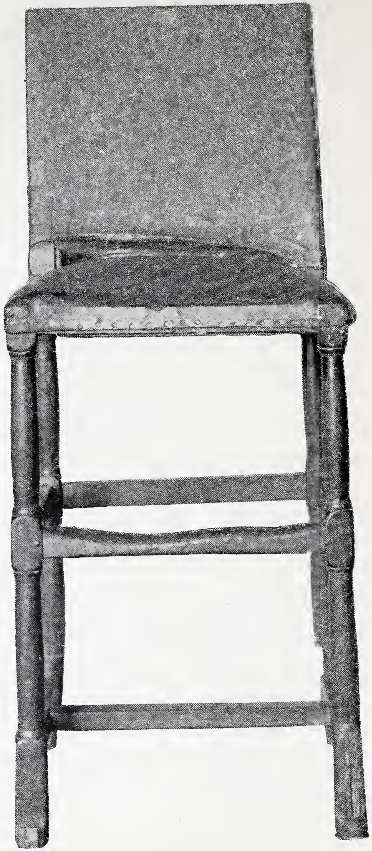

XXXII CAT. No. 161 EN XXXIII CAT. No. 162

XXXIII

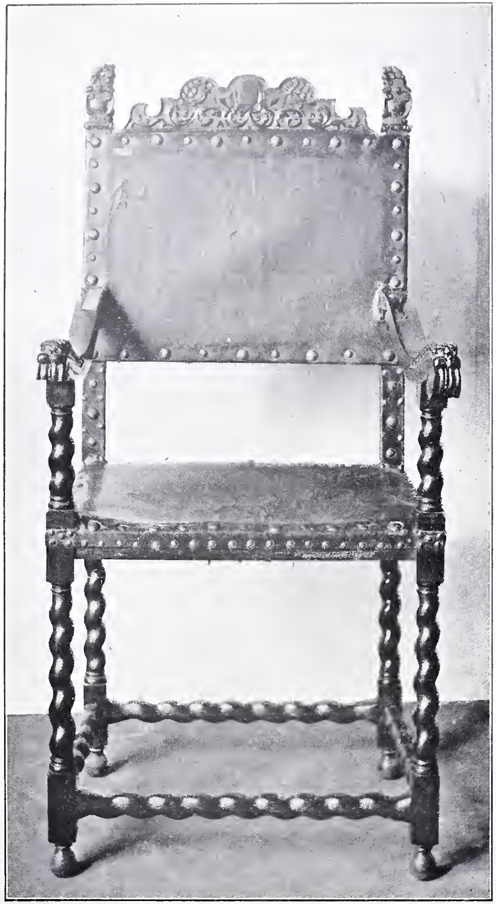

XXXIV

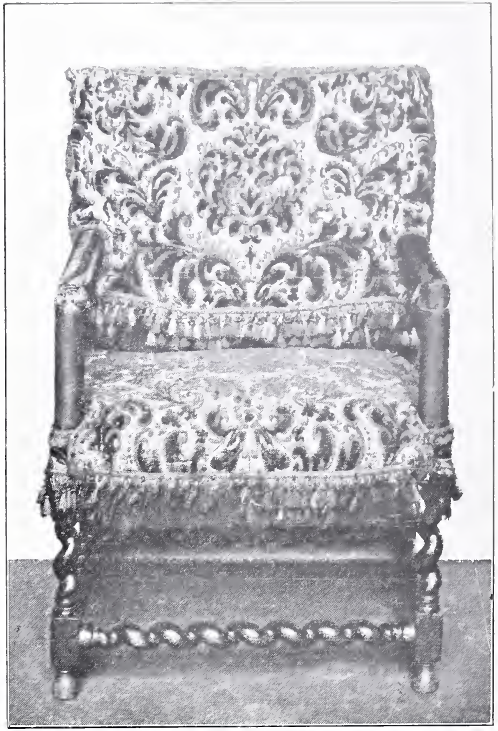

XXXIV CAT. No. 176 EN XXXV CAT. No. 178.
DE LOSSE BEKLEEDING VAN XXXV BEHOORT NIET BIJ DIT EXEMPLAAR.

XXXV

XXXVI CAT. No. 189 EN XXXVII CAT. No. 196

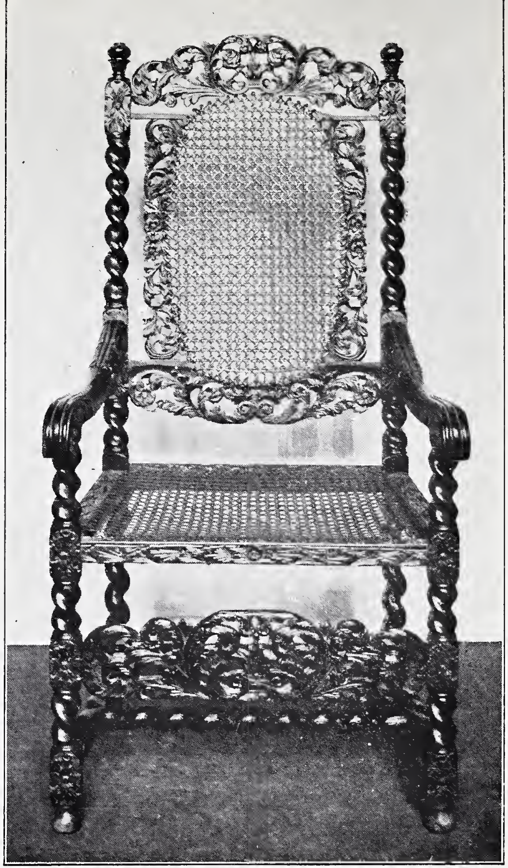

XXXVII

XXXVIII CAT. No. 230 EN XXXIX CAT. No. 232

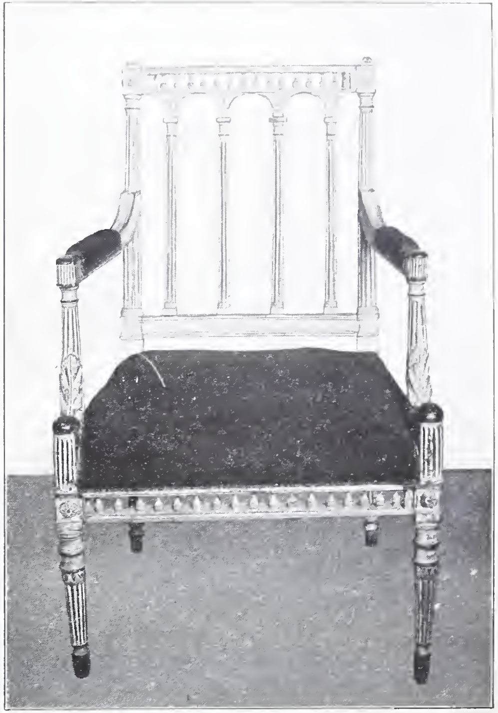

XXXIX

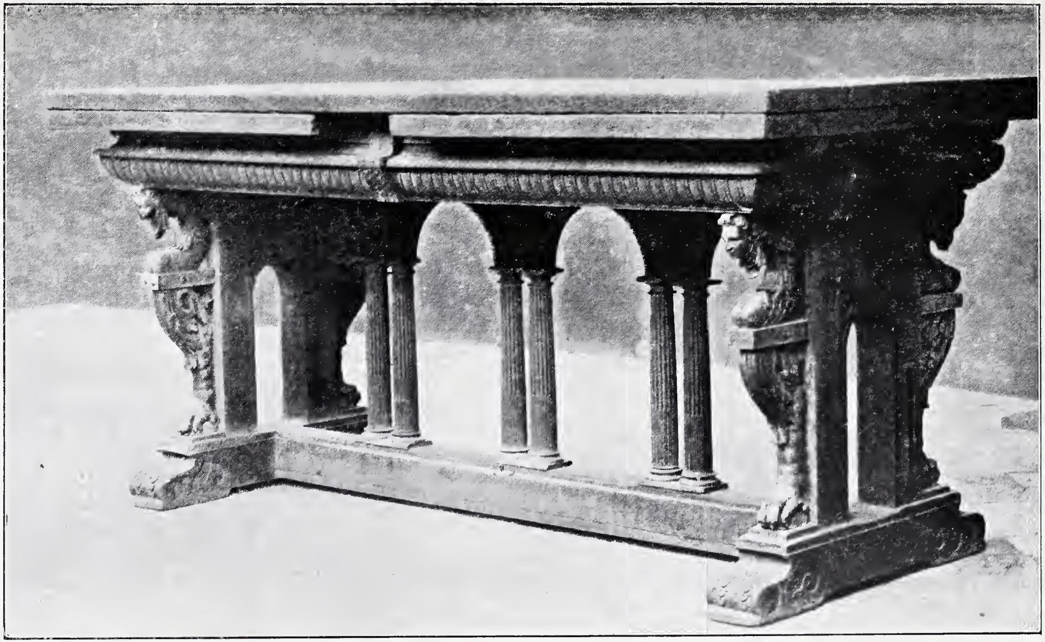

XL CAT. No. 256

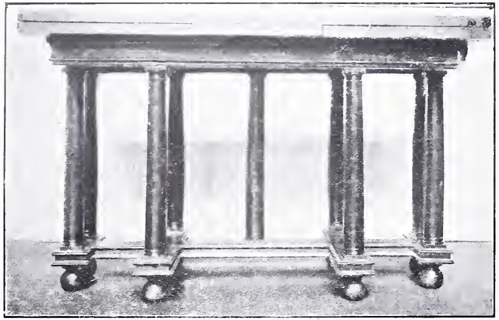

XLI CAT. No. 257

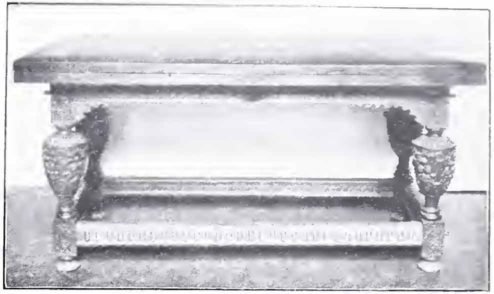

XLII CAT. No. 258

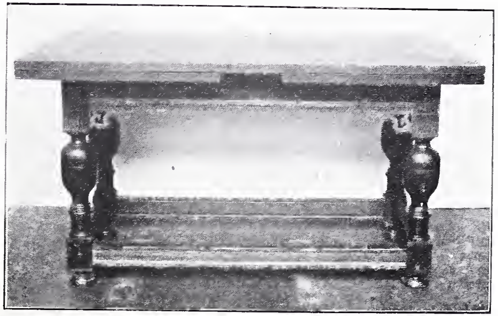

XLIII CAT. No. 259

XLIV UITHANGBORD VAN ± 1600. VROEG VOORBEELD VAN EEN BALPOOTTAFEL. N. M.

XLV

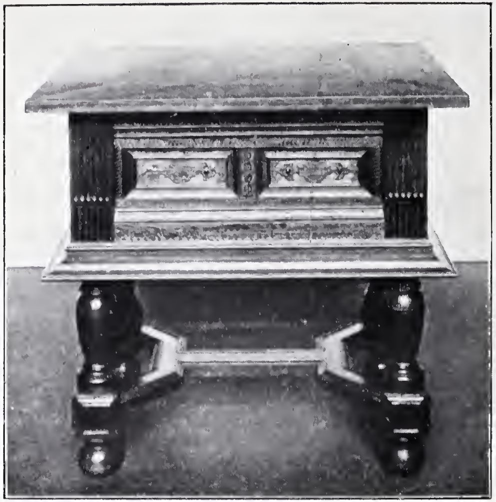

XLV CAT. No. 260A EN XLVI CAT. No. 260

XLVII CAT. No. 264

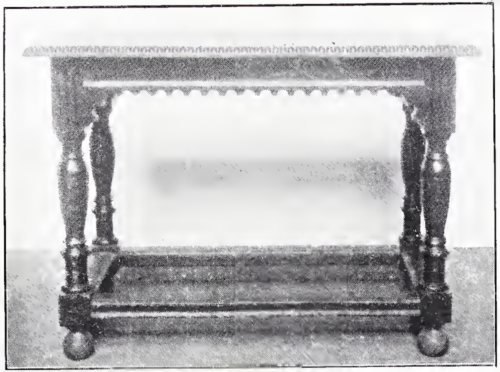

XLVIII CAT. No. 262.

XLIX KOPVERSIERING VAN No.155 ZIE XXVIII

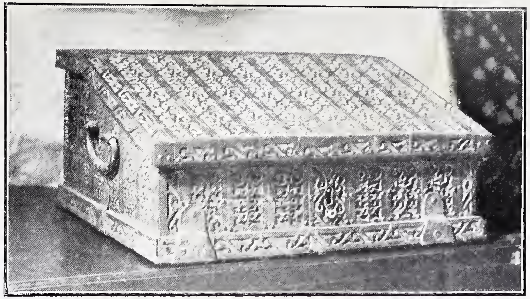

L SCHRIJFKASSETTE MET BESLAG, VOLGENS OVERLEVERING VOOR TSAAR PETER DEN GROOTE VERVAARDIGD.

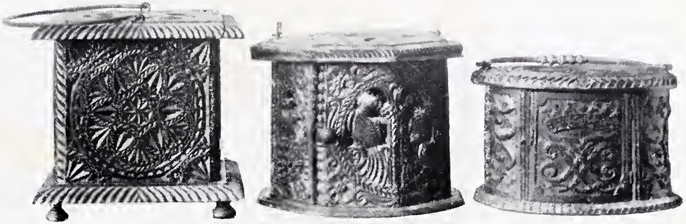

LI STOVEN.

LII LEEUW AAN DE POOT VAN No. 77 Vgl. XXII